

91-3
235

ALFRĒDS
DZILŪMS

P
Ā
R
V
I
E
T
O
T
I
E

ZIEMEĻ
PLAZMA

ALFRĒDS DZILŪMS

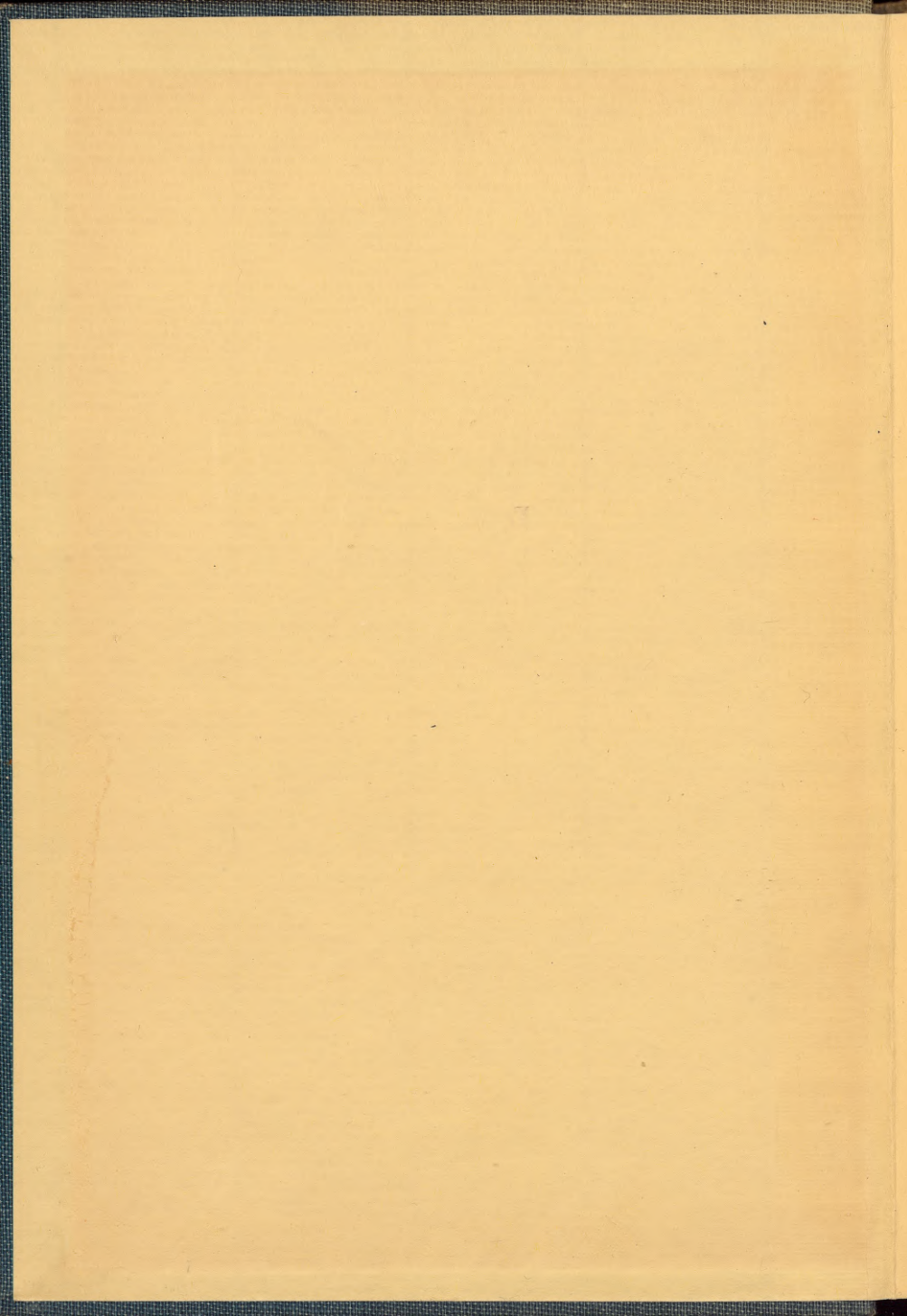
PĀRVIETOTIE

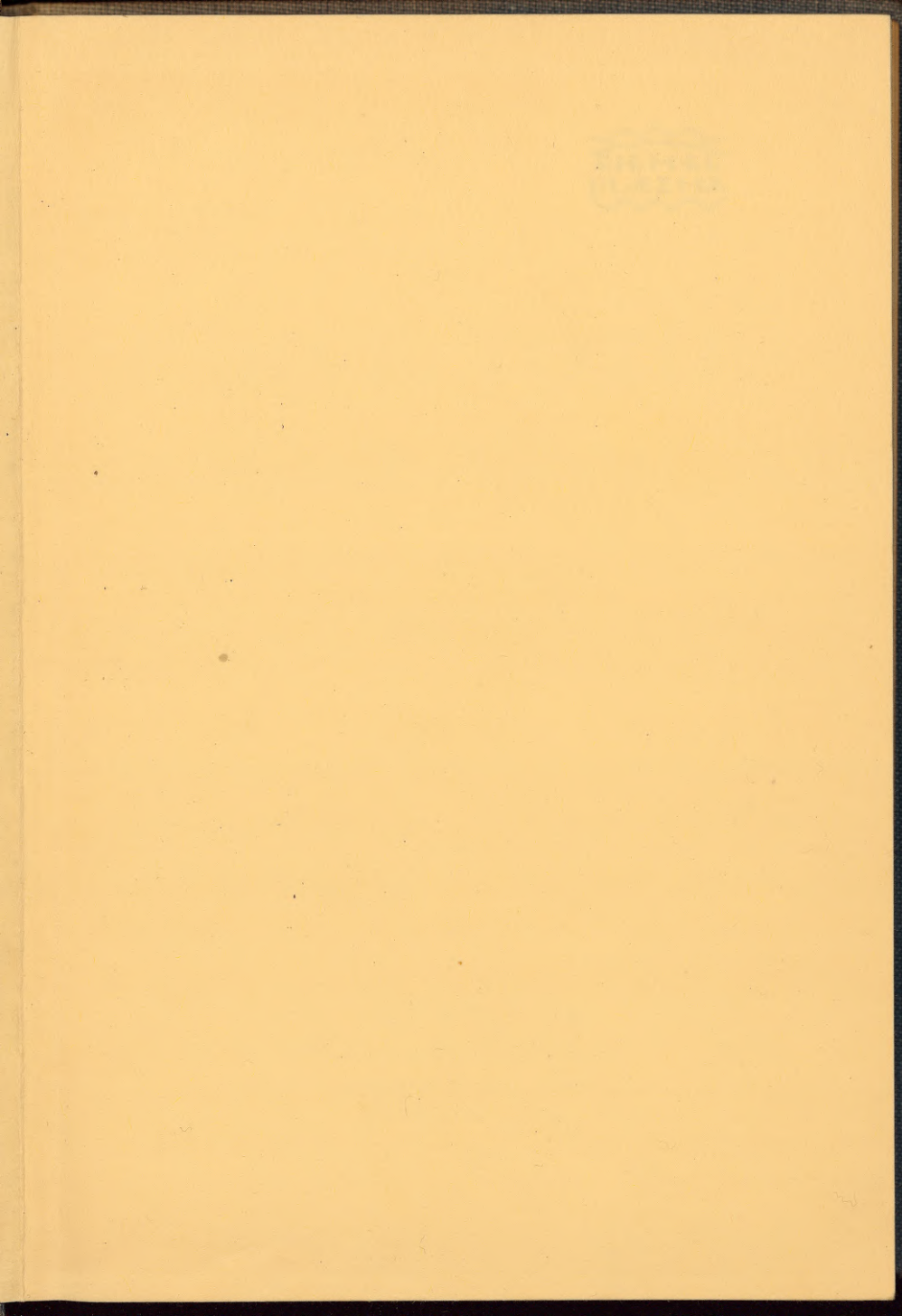
ROMĀNS

Nr.25907

Vēstis no
st. 14, etc.

DP

ALFRADOFFI
ZIEMEĻ
BLAZMA

PĀRVIETOTIE

ZIEMEĻBLAZMA
JAMES ANGUS
1942

91-3
L 235

L
821

ALFRĒDS DZIĻUMS

PĀRVIETOTIE

R O M Ā N S

ZIEMEĻBLAZMA

JĀNIS ABUČS
1955

KF

LATVIJAS VALSTS
BIBLIOTEKA

90- 36. 862 ✓

Printed in Sweden

Västerås 1955

Västmanlands Folkblads Tryckeri

„UN VISS IEGUVUMS — SAUJA VAROŅU PELNU”

Andrējs Eglītis

Oktobrī viņi gāja pāri Daugavai. Viņi atgādināja pelēkus veļu pulkus, kas, piecēlušies no sekļajiem frontes kapiem, slīd pāri Latvijas likteņupei, savas izdzītās tautas pēdās.

Satumsušām sejām karavīri raudzījās atpakaļ pret Vidzemes krastu, kur rudens naktī zemu nogūlās palsa debess ar tumšām mākoņu gubām. Taisījās lietus.

Austrumos dega latviešu sētas, dobji dunēja atsevišķi sprādzieni, tumšās debesis durstīja fosforizēto šāviņu kārtas.

Miglainā rītā viņi aizgāja gaŗām pamestām mājām. Visas durvis stāvēja atvērtas, virs dūmeņiem vairs nepa-

cēlās pavardu siltums. Lietus izmirkušos laukos velti savus kopējus gaidīja izjauktas labības gubas. Putni laide-lējās apkārt, knābāja izdīgušos graudus. Nedabīgi ķērcā vārnas, zemu, spārnus plivinādami, aizlaidās kraukļi.

Rota aiz rotas virzījās vaļējā karavīru ierinda pa dub-ļaino purva ceļu, cauri sūnainam kūdras tīrelim, pāri rudi pelēkiem viršu laukiem. Salikušie karavīru stāvi, likās, saplūda ar nabadzīgo zemi.

Viņi tuvojās Zemgalei, kur baltie bērzu stumbri sveici-nāja savus aizstāvjus, lieca pretī zarus, kur nobirušo lapu vietā mirdzēja lietus asaras. Vietām ceļš vijās gar slaidām eglēm un dzeltenī zviņainām priedēm. Koki stāvēja savās vietās, lepni, pašāvīgi cēla pret Latvijas debesīm smailos skuju torņus. Vāveres lēkāja zaru kāpnēs, slēpās, parādī-jās, tad pārlidoja no viena koka otrā, nometa čiekuru pie karavīru kājām kā pēdējo sveicienu.

Latviešu leģionāri atstāja Vidzemes kauju laukus, lai kļūtu par Kurzemes aizstāvjiem.

Virslieknanta Ziemeļa rota bija novietojusies atpūtā, kad komandierim pieteicās daži jauni cīnītāji, atsūtīti papildinājumam.

Ansi Lielgalvi iedalīja kaprāļa Cirša grupā.

„Saņem jaunus spēkus, Vīli!” vada seržants vienaldzīgi teica. Nez', vai ilgi dabūsim pūsties — Staļina ērģeles dūc ar visām stabulēm.”

Vilis Cirsis, drukna auguma vīrs, brīdi pētīja palīgu kā vēriģs meistars jaunu koku, sak', vai iznāks lieta vai nē? Jaunais kareivis bija spēcīģs, stieģrs vīrs, tikai seja pabāla, acis paslēpušās zem skropstām. — Varbūt nedēģu dzēris, atvadoties no mājām, kaprālis nodomāja.

„No kurienes nākat?” viņš apjautājās.

„No pulka štāba.”

„Rīdzinieks?”

„Meģinieks.”

„Šauteni pazīstat?”

„Malu mednieks neesmu, bet sarkanos sitiģu kaut ar bomi!”

Cirsis pasmaidīja, tad nevalīgi noteica: „Apskatāties pats, kur piemesties! Ilgi te laikam nepaliksim.”

Ansis Lielgalvis palika stāvēt istabas vidū un vēroja jaunus biedrus. Nokrituši uz nekārtībā samestiem salmu maisiem, vīri darīja ko kuņģis. Gaņais patšautenes vīrs, beidzis tīrīt ieroci, nolika to blakus gulvietai kā uzticamu sargu. Viņa tuvākais biedrs, puszviļus atlaidies uz maisa, sirdīgi grieza maizi un reizēm uzmeta atnācējam neuzticīgus skatus kā jautādams — vai tik vien to spēku būs? Vienīgi pie krāsns bija glīti uzklāta gulvieta, šautene un uzkabe kārtīgi novietota kājgalī. Grīdas lūžņu no sava kakta kareivis bija atslaucījis sāpus, pats sēdēja uz cieta sola, saudzēdams rūpīgi uzpostu vietu. Pie loga, pārliecies pār galdu, lasīja vecus laikrakstus kaulains, nosirmojis vīrs. Kad Ansis nostājās viņam blakus, vēl nenonēmis no pleciem mugursomu, Jēkabs Oglis pacēla galvu.

„Kur tik ilgi biji aizķēries, draugs? Palīgus sen vāja-dzēja.”

Ansis neatbildēja, bet smīnēdams raudzījās smiltīm pienestajā grīdā. Viņš jau pats nezināja, kādēļ iesaukšanas komisija viņu sākumā bija atzinusi par ierindai nederīgu.

Bet gaņais patšautenes vīrs, Arturs Zīle, zināja. „Ko nu prasi! Bija neatvietojamais!” viņš nobēra divus teikumus kā īsas patšautenes kārtas.

Ansis vēl arvien neatbildēja.

„Neapceļas, veči!” no istabas kakta atsaucās Pauls Pacepura. „Nāc šurp, jaunais! Te ir lieks salmu maiss. Ja vaņķas šonakt liks mierā, tad gulēsi kā pie sievas.”

Ansis pagriezās pret kaktu, nosvieda mugursomu blakus Pacepures maisam.

„Sieva tev taču ir?” jaunais kaimiņš turpināja pratināšanu. — „Bērni? — Tikai viens? Tavos gados vajadzēja vairāk. — Ko, skuķis? Neesi apdomājis, vecīt. Kaņa laikā jāgādā dēli. Zināms, meitu arī vajaga, kāda runa. Tādēļ te sitamies, lai krieveļus nelaistu mūsu skuķiem klāt. Tām svētajām robežām, par kuņģam viņi te runā, es neticu, bet kas jādara, jādara, kāda runa. Cita lieta — labs padzē-

riens un jautras meitenītes. — Smēķē? — Nē? — Tad laikam sit gaisā?”

Lielgalvis vienaldzīgi izvilka no mugursomas papirosu paciņu un izkratīja dažus Pacepures sauļā.

„O, būsi īsts kanaks! Zināms, te tā nevar kā aizmurgurē. Tur visu sveķ, mēri un pieraksta, te laiž no rokas. Ko nevar paķert līdzī, tam uguni klāt — vaņkām tak neatstās! — No kāda pagasta esi? — Ko? Tur jau krievi! — Un sieva? Netika laukā? Muļķīgi, vecīt! — Bijā taču vēl diezgan jauna? — Nu, tad tev jāsitās par trim, lai vaņkas padzītu.”

Grupas vīri smaidīja.

Aiz bērziem nogrima vēlā rudens saule. Granātas pāršķelta koka galotne sārtojās asiņaini sarkana. No laukiem cēlās viegla migla, ietina ievainotā koka rētu baltā šķidrauta pārsējā.

Kaprālis Cirsis apstājās pie loga, lai vēl dienas gaismā pārsietu ievainoto roku. Delnā bija gadījies sīks ievainojums, viņš pats neatcerējās, kuņā bridī iegūts. Rēta tomēr bija iekaisusi, sūrstēja un smeldza. Noraudams netīro pārsēju, viņš igni sarauca uzacis.

„Pie sanitāra neiesi?” Zīle jautāja, nosviedzams uz krēsla zemēm pievārtītos svārkus.

Cirsis vienaldzīgi atmeta ar roku.

Spēcīgi iedrebējās logu stikli. Kāda lauska tinkšķēdama izkrita no rāmja, sašķīda pie kaprāja kājām.

„Sāks jau bērt —” viņš žāvādamies noteica.

„Nez vai vērts šonakt bikses novilkēt?” ieminējās arī Daujāts, beidzis ēst pēdējo kumosu. „Atkritīs tāpat un nogaidīs.” Viņš nolikās blakus Zīlem ar visām drēbēm un tūlīt sāka šņākt.

Jēkabs Oglis pameta avīzes sāņus, nopietni pavērās caur logu uz frontes pusi, it kā skatītos savos laukos uz sausiem āboliņa zārdiem, kad pamalē dun pērkona negaiss. „Zibeņo visās malās. Vācieši būs palaiduši kādu galu vaļā. Bet mēģinās piemigt.” Vecais Zemgales saimnieks gausi piecēlās, stīvi aizgāja uz savu vietu pie durvīm. Viņa miesa bija vairākkārt ložu caururbta, bet viņš

vēl siksti turējās jaunajiem lidzi, kā greizs, sulu mēnesi saurbts bērzs jaunās audzes vidū.

Vīri devās pie miera.

Pauls Pacepure vēl rakņājās savā mugursomā, pavilka Ansi sāņus pie izdauzītā loga un pacēla pret saulrieta gaismu fotografiju. „Kā tev patīk šitais skuķis? Figūriņa uz goda, ko? Kas par kājiņām! Smalka būvīte, kāda runa! Tikpat kā saderinājos, bet nekas nesanāca, bija jāņem plinte rokās un jālien grāvjos. — Un šī? Meitene kā odziņa. Vecais strādāja spirta brūzī, nesa mājās drapi. Teicās rīkot lielas kāzas, bet es taču ar visām reizēm nevarēju precēties! Dzīvots tika smalki. Dažreiz sestdienas vakarā aizgāju, pirmdienas rītā tikai atgriezos šansē. — Un te viena no Bišu muižas. Kundzīte, bet manis dēļ viņa gribēja šķirties no vīra. Pašai sava mājele. Dzirkstele, ne sieviete! — Un šī drusku vecāka gados. Man viņa neko nepatika, bet viņa prata gatavot lieliskas maizītes. Zini, drusku sīpoliņus, dillītes, salātu lapiņas, pipariņus, un ja vēl gadījās kāds šnabis, tad svētki iznāca uz goda. Tagad esot Liepājā. Raksta katru nedēļu, kā mani sagaidītu, ja es tiktu atvaļinājumā. Bet kas tevi laidīs? — Un šitā pati man skrēja pakaļ —”

Zīle apsviedās uz cietā salmu maisa. „Ej gulēt, Paul! Sadomāsies un nevarēsi aizmigt.”

„Raksti, lai tā ar maizītēm brauc šurp, tiks mums visiem!” no miega pamodies ņurdēja Daujāts.

„Labāk lai brauc kundzīte no Bišu muižas...” svarīgi noteica lēnais Donis, atklādams no salmu maisa rūpīgi sakārtoto segu.

„Skauž —!” Pauls Pacepure lielīgi iesvilpās, iebāza fotografijas somā, izvilka apbružātu burtnīcu un sāka rakstīt puskrēslā neskaidras rindas. „Vismaz jāaizraksta tai uz Liepāju —”

Daujāts atkal spēcīgi krāca, Zīle miegā svaidījās no vieniem sāniem uz otriem. Aiz vecās mājas dunēja fronte, logos drebēja stikli. Ansis nedomāja, kur tagad mājas saimnieki, viņš nedomāja par izmisušo bēgļu bariem, par izputināto valsti, par asinīm un nāvi. Nometis svārkus,

viņš atlaidās uz salmu maisa un viņa domas tūlīt aizsteidzās atpakaļ uz meža būdu ienaidnieka pusē.

„Celties!” aiz ēkas sienām nodārdēja rotas dežuranta balss.

Ansis Lielgalvis pārlaida delnu pār pusmiegā pievērtām acīm, strauji uzlēca kājās. Spēcīgi artilērijas grāvienī drebināja mājas sienas. No logiem bira stikli, uz grīdas sijājās kaļķu putekļi.

Kaprālis Cirsis pacēlās sēdus. „Veči, ceļaties! Sāksies jezga.”

Dižkareivis Zīle nosvieda segu, vēl samiegojies paķēra patšauteni, tad, attāpies, pagrūda to sāpus un izslējās stāvus. Vēl miega varā viņš atkārtoja grupas komandiera pavēli: „Veči, nepampst! Krievs jau pie loga!”

Daujāts, tikko piecēlies, sāka tūlīt grābstīties pa murgorsomu, meklēdams sausiņus. Donis atkal rūpīgi sakārtoja segu kā jaunkareivis kazarmās. „Labi, ka vismaz vienu nakti dabūjām kārtīgi izgulēties,” viņš apmierināts noteica.

Jēkabs Oglis nesteigdamies āva kājas, rūpīgi sēja auklas, it kā viņš šodien taisītos jūgt zirgus un pirms sala apart pēdējo lauku.

Vienīgi Pauls Pacepure vēl krāca miegā. Zīle piegrūda kāju pie kara biedra vēdera. „Klau, kundzīte no Bišu muižas atbraukusi!”

Pacepure sarāvās kūkumā, pavēra acis un īgni noņurdēja: „Neapceļas!” un iekrita atpakaļ miegā.

„Nu, kā izgulējāties?” Cirsis apjautājās Lielgalvim.

„Murgoju.”

„Lampu drudzis? — Nujā, istā brīdī viņi jūs te atsūtījuši. Apmācībām vairs nebūs laika — Staļina ērģeles dūc tepat aiz meža. Mēklējiet rotas ieroču pārzini, lai dod šauteni.”

Arī Zīle šorīt izturējās laipnāk pret jauno biedru. „Apmācības —? Ja vaņka klāt, ņem tikai uz grauda — visa kara māksla!”

„Bet to gan vajaga ievērot,” Pēteris Donis deva savu

padomu, „ja iet uzbrukumā, nekad necelties tajā vietā, kur esi nokritis, bet pavelties sāņus. Citādi būsi pats paņemts uz grauda.”

Pēkšņi logā pazibēja balta gaisma. Līdz ar gaisa spiedienu istabu satricināja graužošs spēriens. Vīri salīgojās pa kaktiem, Pacepure uztrūkās sēdus.

„Nedzen velnu, veči! — Kas ir?”

„Krievs atkal iedzina vienu naglu tavā zārkā!” Zīle attapās pirmais. „Saiņo labāk meitu bildes!”

„Es gan domāju — no Kurzemes ne soli!” kaprālis Cirsis kļuva nopietns. „Ja vācieši brauc, tā viņu darīšana, mums te jāpaliek. — Jāiet skatīties, kas tur bija.”

Pacepure žigli ģērbās. Pamanījis jauno biedru, viņš kļuva gluži žirgts. „Tu, vecīt, neklausies, ko viņi lej! Ja esi bez apmācībām atsūtīts uz grāvjiem, tad tev jāprotestē par tišu slepkavību. To kariņu vajaga mācēt vest, citādi var salaist dēli.”

„Tu, Paul, pats kādreiz esi salaidis dēli ar visām apmācībām,” nenocietās Donis. „Pateicies Dievam un Oglim, ka krievs tevi toreiz neuzķēra uz durkļa!”

„Par to reizi nav ko runāt!” Pauls enerģiski atcirta. „Tā bija tāda varonība, ka man vajadzēja dabūt krustu. Bet man tā dzelzs gabala nevajaga, brūte man atsūtīja buču, man pietika ar to. Tā, vecīši!” Pacepure pagriezās pret Lielgalvi, lai stāstītu veco varoņdarbu, kā abi ar Ogli apsiuši piecus krievus, sesto paņēmuši līdzī gūstā. Bet pavērās durvis, istabā atgriezās kaprālis Cirsis.

„Gubenim norauts gals. Un mazažam Einartam kājas. Aizveda uz pārsienamo punktu. Laikam jau nedzīvos.

„Tādēļ viņš vakar tik pārgalvīgi smējās ar visu nogurumu,” Zīle atcerējās.

„Neraža zēnam,” rāmi noteica Oglis un sāka atkal pētīt avīzes. Daujāts, ne vārda neteicis, grauza sausušus.

Pacepure žāvājās. „Velns viņus rāvis! Es vēl būtu nopampis.”

Ansis Lielgalvis, no gaisa spiediena iedzīts kaktā, vēl arvien tur stāvēja pārsteigts un sašutis. Tur aizveda pusdzīvu cilvēku, bet viņi te runā tik vienaldzīgi, it kā vējš būtu mežā izgāzis koku. Anša stiprās rokas, kas cilājušas

balķus un valdījušas straujus zirgus, tagad nevarībā trīsēja. Viņš sakaunējās, ar varu atrāvās no sienas, lieliem soļiem izgāja laukā, nodauzīdams pakausi pret zemo durvju stenderi.

Pagalumā smirdēja sērs. Gubenis bija atrauts no mūra kūts, balķi sašķelti skalos, salmu paliekas līdz ar vistām aizslaucītas uz visām pusēm. Laimīgā kārtā rotas kaņavīri bija novietojušies citās ēkās.

Saimnieku pamestajās mājās sākās dzīva rosība. Grāvjos nonikušie kaņavīri, nedēļām atkāpušies, vienu nakti atpūtušies, tagad mazgājās, skuvās, tīrīja zemēm un asinīm pievazātos apģērbus. Neviens vairs nepieminēja tikko zaudēto biedru. Pie nāves viņi bija pieraduši.

Tikai lielais, spēcīgais Ansis šajā brīdī jutās vājš. Viņam likās, ka frontinieki tam smejas aiz muguras, sak', ko tas mīkstais te meklē, labāk palicis mājās pie sievas. Te krievu snaiperim būs tikai paliels mērķis...

Saņēmis no ieroču pārziņa šauteni, patronas, dažas rokas granātas, Ansis turēja rokās, nezinādams, kur tās novietot. Tērauda svaru viņa rokas nejuta, bet viņš kļuva nemierīgs zinādams, ka drīz šie nāves rīki būs jālieto sevi aizstādot. Viņam likās, ka ar šo brīdi dzīve ir pāršķelta divās daļās, viņš tikai nezināja, kuŗa īstā, kuŗa murgs. Vai pagājušās pussnaudas nakts sapnis par mājām, jeb nervozā, svešā diena Zemgales klajumos, kur drebēja zeme un debesis, kur katra stunda likās kā melna, tikko izrauta granātas bedre zaļā āboliņa atālā.

Ansis nodrebinājās.

Diena bija skaista. Vēlā rudens saule rāmi lēja sārto gaismu pār tukšajiem laukiem. Un stiprajam vīram, kas savu spēku smēlis mežos un nabadzīgā zemē, tagad gribējās lamāties — kādēļ viņam iedod šauteni rokās, kad ar steigu jāstājas aiz airkla, pirms zeme sasalst? Bet te neviens neuztraucās, ka bēgļu pamestie lopi bradāja pa jaunajiem rudzu sējumiem, samina vārgo zelmeni, atstāja laukos platas bada pēdas.

Saltais gaiss vibrēja, piezīdies posta un nāves. Kaut uz brīdi dienvidu puse bija apklususi, Ansim likās, ka baltā

sieva ar izkapti pār plecu bija piezagusies gluži tuvu, slēpās tepat aiz mājas biežajā baltalkšņu pudurī.

Pagalumā atskanēja virsseržanta balss: „Sakārtoties! Pēc divdesmit minūtēm iziesim!”

„Grāvjos!” gaŗām skriedams norūca kāds kareivis. „Tik vien atpūtas bija kā viena nakts!”

Divdesmit minūtes. — Ansim ienāca prātā obligātais karadienests valsts mierīgajos gados, kad trauksmes laikā vajadzēja stāties ierindā pāris minūtēs. Toreiz viņš dažkārt bija spītīgs, ieradās vada priekšgalā pēdējais. Bet šoreiz viņam laika diezgan. Divdesmit minūtes. Viņš mierīgi pārāva kājas, uzvilkdams mīkstās, sievas adītās zeķes, sakārtoja mugursomu, dažu lieku mantu atstādams svešajā istabā. Uzsviedis somu plecos, viņš aizbāza rokas granātas aiz jostas, paņēma šauteni aiz siksnas un atsēdās uz sola. Vēl desmit gaŗas minūtes. Viņš varēja domās aiziet uz tālo meŗa māju, atraut durvis un pateikt — es nu aizeju, Marta! Pirmo reizi. Tu gan zini, ka esmu ātras dabas, ja kas gadās, nepiemini mani ar asarām! Sargā meiteni no naida mācībām, lai izaug cilvēkbērns...

Istaba kļuva nekārtīga. Vīri spēra ar kājām salmu maisus, vecos krēslus. Segas un teltenes saritināja, lai ņemtu līdzī.

Rota devās ceļā. Nolīkuŗi zem ieroču un municijas svāra, vīri gurdi soļoja uz dienvidu pusi, izlocīdamies pa eŗmalām, pa ŗaurām takām bērzu un baltalkšņu birzīs. Vietām spīdēja dzelzs un uguns krusas sakapātas koku driksnas, mālāinā zeme bija saarta granātu lemeŗiem, noblīvēta tanku kāpurvaŗām. Vēl smarŗoja iztecējusi degviela, piesvilusi eļļa. Pļāvmalā kūpēja kāda kaujas maŗina, piesmirdinādama apkārtni ar gruzdoŗas gumijas dvingu. Viņi atradās tuvu ienaidniekam.

Taču krievus viņi nemanīja. Arī vācu karāvīrus viņi nesastapa. Tie atradās frontes spraugā, kur pretī rēgojās izpostītas mājas, izmīdīti lauki, neaizsargāta zeme, pamesta austrumu iekarotāju pelēkajām masām. Vienīgi nesen rakti tanku aizsprostu grāvji ŗķērsoja Zemgales laukus un birzīs.

Rota ieņēma norādīto frontes sektoru un sāka ierak-

ties. Vīri strādāja kā to bija darijuši neskaitāmās vietās. Šķīta, viņi vairs nebija cilvēki, bet ar Dieva gribu rūdīti milži, kuņģus var kalt ar granātu veseriem, dedzināt ar sēra uguni, un tomēr viņi vēl turējās savā zemē, spītīgi, sakniebtām lūpām un nocietinātām sirdīm.

Ansis viņu vidū atradās pirmo reizi. Spēcīgs, straujš vīrs, pusmūžu rūdījies smagā darbā. Kas viņam vieglā šautene un kaņavīru lāpsta? Un tomēr viņam drebēja rokas. Tam likās, ka veltīgi rakt bedri cietajā Zemgales mālā. Ja krievi nāks, viņš paslēpsies tepat aiz bērza un gaidīs.

Jā, kā tad būs, kad viņi nāks? — Ansis rakdams netika vaļā no uzbāzīgās domas. Viņi nāks noteikti, viņi neatstās Kurzemi bez asinīm un posta. Tādēļ Ansis nekurnēja, viņš nosvīdis raka. Dievs zina, vai saule viņu gurdināja, vai uzmācīgā doma — viņi nāks!

Bailes? Vai viņam bail no tramīgiem krieviem? Vai viņam trūkst spēka un maņas? Varbūt pienākuma apziņas? Lai parauj jods frazi — plecu pie pleca — bet savas ģimenes dēļ viņam te jābūt!

Blakus ierakās Pacepure.

„Vecīt, vai tu roc kapu?” viņš pēkšņi iesmējās. „Būs jau septiņas pēdas gaŗa un piecas pēdas dziļa bedre!”

Ansis attapās. Uztraukumā viņš bija izmetis pārāk daudz zemju uz visām pusēm.

„Nepārcenties! Pašam nav vērts pūlēties. Ja kas — palicēji apglabās. Krustu arī uzspraudīs! Paskaties man — velēna priekšā un gatavs! Ja tanks ies pāri, tevi pat kartupeļu bedrē saspiedīs par pankūku. Un liec velēnām zāli uz ārpusi, lai vaņķas tik ātri nepamana! Citādi šie uzdēs mīnu uz galvas, pat slapjums no tevis nepaliks.”

Ansis neatbildēja, bet cītīgi strādāja. Kaut ko viņš atcerējās no obligātā kara dienesta mācībām, no manevriem Zemgales līdzenumā.

Zīle jau novietoja patšauteni uz bedres malas, pats ērti iegulās mālainajā spraugā, izmēģināja mērķekli, piemiegdams vienu aci un teica: „Manis dēļ viņi var nākt,”

Donis strādāja ilgi un rūpīgi. Valni viņš nomaskēja ar zāli un papardēm, bedres dibenu izklāja ar sausām sū-

nām. Mugursomu viņš novietoja kārtīgi blakus, it kā gaidāms uz rīta apskati. Viņa šautene bija labi iztīrīta, pats mierīgs, pašlūgts kā arvien.

Uzbrucējus vēl arvienu nemanīja. Divas diennaktis pretinieka pusē nemanīja dzīvas radības. Zalvju lielgabalu dārdoņa drebināja dienvidos, mīnmetēju un patšauteņu nevienādā sprēgoņa kludzēja rietumos, bet te, iepreti upes likumam, turpinājās aizdomīgs klusums.

„Tu, mazais, savu bedri par velti būsi izgreznojis!” Pacepure sāka smieties, dzīslaino kaklu pastiepis uz Doņa pusi. „Dzirdi, krievi jau ārdās aizmugurē!”

„Es nezinu!” Donis atbildēja. „Es neesmu pulkvedis. Kur mani noliek, tur es stāvu.”

„Tu domā, ka pulkvedis vien tas gudrais? Uzšuj man tādus uzplečus, es iemānīšu krievus Babītes ezerā un puikas tos apšaus kā pīles. Paši tupēs kāpās pie jūras, lai atlikušie vaņkas netiktu aiz muguras. To kariņu vajaga mācēt, kāda runa.”

„Ja tu būtu komandieris, tu savu pulku tālāk par Bišu muižu nevestu . . .” smējās Zīle.

Lielgalvju Ansi kaitināja biedru bezbēdīgās valodas. Tiesa, viņi bija pieraduši pie nāves un asinīm, līdz šejieni bija draudzīgi nākuši kopā ar balto sievu, izkapti un šautenes blakus turēdami, viņi bija izbrīduši purvus pāri cilvēku un zirgu kauliem. Tādēļ viņi Zemgales birzī, cietā, mālainā smiltī ierakušies, jutās tik bezbēdīgi. Turpretim Ansis savā lielajā bedrē svaidījās no vieniem sāniem uz otriem, bez vajadzības cilāja šauteni, nervoziem skatiem vēroja pretinieka pusi — kādēļ viņi, nolādētie, nenāk? Vai viņi tišām būtu šo stūri pametuši, aizlīduši aiz muguras, lai ar viltu iedzītu nežēlīgā gūstā?

„Velns un elle!” Lielgalvis uztraukumā sāka lamāties.

„Nomierinies!” Zīle vienaldzīgi atsaucās. „No elles sen esam laukā.”

„Klusāk!” kaprālis Cirsis abus apsauca. „Uzmaniet priekšlauku!”

Kaut kas kustējās aiz baltajiem bērzu stumbriem, kaut kas pelēks, bezveidīgs cēlās un grima.

„Ja manas acis rāda pareizi, tad tur slaistās grupa vaņķu,” Zīle čukstēja.

Cīrsis pacēla pie acīm tālskati. „Četri. Laikam mūs pamanijuši, slīd atpakaļ kā lapsas, pulveri saodušas. — Paskaties!” Viņš pasniedza tālskatu Zīlem.

„Es viņus vēl varētu noguldīt!” Zīle uztraucies atrāva tālskatu no acīm.

„Bez rotnieka ziņas nevaram trokšņot,” Cīrsis nopietni atbildēja.

Zīle nomierinājās. „Atklāti esam, veči! Nu tikai sataisīties uz pirti, būs kārtīga pēršanās!”

„Lai viņi nāk!” arī Pacepure kļuva rosīgs. „Ja toreiz mēs pa diviem paņēmām sešus, tad te klajumā desmit uz viena! — Ko tu par to saki, Jēkab?”

Jēkabs Oglis neteica nekā. Viņš mierīgi sēdēja māla bedrē, šautenes stobru mazliet pacēlis pār velēnām. Viņš pētīja apkārtni kā vērīgs saimnieks, paslēpies zirņu lauka malā, kad labībai taisās uzbrukt negaušas putni. Savi pūliņi jāsargā, viņš klusēdams domāja. Oglis vēlreiz pārskaitīja rokas granātas, salika tās rindā blakus. Rīku vajaga, viņš sprieda. Bez cirvja un zāģa nevar uzcelt ēku, bez arkla un ecēšas nevar apstrādāt lauku, tāpat nevar aizbaidīt plēsoņas un laupītājus, ja nebūs rokās kārtīga rīka. Tur, Vidzemē, dažkārt municijas pietrūka, te, palīdz Dievam, šīs mantas laikam pietiks. Tādēļ Oglis jutās mierīgs, sēdēja bedrē sava pagasta robežās un gaidīja, kad krievi nāks. Viņš neprata runāt patriotiskus vārdus, viņš nebija nācis jauno vīru pulkā, lai „ziedotos uz dzimtenes altāra,” kā grupas komandieris dažkārt uzvēra. Nē, viņš bija nācis strādāt. Kopš sievu un abus dēlus čekisti aizveda kravas mašīnā kā sasaistītus lopus, viņš vairs nesaimniekoja savās mājās, bet, iebāzis kabatā Jauno Derību, aizgājis līdz brīvprātīgo pulkiem. Viņš aizgāja strādāt, nevis ziedoties. Karašana ir darbs kā visi darbi, Oglis domāja, kā aršana, sēšana, pļaušana, kas jāveic katram godīgam zemniekam, lai sagādātu uzturu sev un tautai. Tāpat te uzticami katram jāsēž ierakumu bedrē, lai aizsargātu savu zemi, savas ģimenes. Kādus sauķus

vēl vajadzētu runāt un drukāt avīzēs? — to vecais Zemgales saimnieks nesaprata.

„Turēsimies atkal kopā!” Pacepure ieminējās.

Oglis spaidīja pirkstos mitro zemi. „Laba zeme,” viņš runāja par citu. „Manās robežās ir vairāk māla. Sausās vasarās sakalst, slapjās izmirkst. Bet auga labi, ja neslinchoja un laikā irdināja.”

— Nieki! — Pacepure sašutis domāja, ieraudamies sekļajā bedrē. — Labāk gudrojis, kādā velēnā labāk iespraust krustu — mālā, vai kūdrā, ja bez zemes nevari iztikt! — Muļķīga lieta! Kādēļ viņam te jāsēž uz vietas? Jau otrā ziema ierakumos. Grāvjos sēžot karu nebeigs arī šoziem. Meitenes arī vairs neraksta. Kas zina, vai Rīgā nav jau krievi, būs palikušas viņu nagos. Eh, pats biju muļķis, kad nācām pāri Daugavai. Uz pāris dienām vajadzēja iegriezties. Vakarā tiktu Rīgā, apciemotu vienu un otru, trešajā vakarā panāktu rotu. Rotnieks, lāga vīrs, būtu sapratis, tādēļ nebūtu piesējies. Vai nav gadījies? Pauls Pacepure nav tas puika, kas pazustu! Ja dažreiz izskrēja kādu likumu pa aizmuguri, tad pats brīvprātīgi pieteicās taisīt otru skrējienu ienaidnieka pusē. Vai tagad viņam būtu jāguļ garlaicīgā bedrē, ja priekšā kustas krievi? Viņš labprāt pielīstu vaņķām tuvāk, saskaitītu, sak', cik jūs tur īsti esat? Ja nav vairāk par četri, tad nākat šurpu, piesakāties pie mūsu rotnieka! — Kāda runa, miera laikā gan slaidījos, bet karā esmu kanaks uz goda! — Pauls pats sevi slavēja, sēdēdams Zemgales mālainajā bedrē.

Pēteris Donis, paslēpies starp sūnām un sauso zāli, ilgi nebija manāms. Viņš nerunāja daudz, bet ja ko teica, tad tas bija rūpīgi pārdomāts. No tēva viņš bija mācījies cienīt kārtību, no mātes mantojis cilvēkmīlestību. Arī savai meitenei viņš rakstīja vēstules, pilnas mīlestības, bet bez kaislīgiem vārdiem. Bet šobrīd, sēžot ierakumos un garlaicīgi gaidot tālākās pavēles, viņu pārņēma neizsakāmās ilgas. Kaut notiktu brīnums un viņa kā eņģelis nolaistos blakus drēgnajā zemes alā. Nu viņš ilgojās viņas tuvuma, viņas elpas un skūpstu. Viņš nervozi spieda šau-

tenes spalū, it kā turētu pirkstos meitenes sastrādāto roku. Un, žņaugdams ieroci, viņš solījās — es uzvarēšu naidu, kas grib mūs šķirt! Ja Donim kāds jautātu, kādēļ viņš te sēž tērauda krusā, kas kapā Latvijas zemi, tad viņš bez domāšanas atbildētu — tādēļ, ka es mīlu. Es cīnos pret naidu, kas nāk no austrumiem.

Glūži citāds kaŗotājs bija Jāzeps Daujāts. Kopš agras jaunības viņš bija stiprs puisis, savu mazāko brāļu sargs un atbalsts. Kaimiņu meitas viņu gan zoboja, ka esot liels ēdājs. Kas part to? Tādēļ viņam bija lāča spēks. Ja viņš paķēra meitas padusē, divas, trīs, tad viņas lūdzās glūži mīlīgi — Jāzepiņ, laid nu vaļā! Dažreiz viņam iznāca to pašu meitu dēļ ar kaimiņu puisiem saraušanās. Jāzeps palika arvien uzvarētājs, arī bez naža un akmens. Viņam pietika ar paša dūri. Un brīnums — tādēļ viņu meitas nenicināja, viņas to apbrīvoja un slepeni čukstēja — turies, Jāzep! — Bet tagad Daujāts trakos jaunības gadus bija gandrīz aizmirsis. Tā nebija dzīve, tikai bērna rotaļšanās sādžas pagalmā. Nu viņš bija nobriedis vīrs, nu varēja kauties glūži citādi. Viņu vairs neapbrīvoja tikai meitas, bet visi biedri un rotas komandieris. Viņš cīnījās bez bailu, nekad sevi nesargāja, taču līdz šim viņu bija sargājis Dievs un kara laime. Un dažreiz, vientuļi sēdēdams ieroču ligzdā, Jāzeps mēdza sarunāties ar sevi — tagad tev ir labi, Jāzep, tu vari izkauties pēc sirds patikas, bet ko tu darīsi miera laikā, kad zemē valdīs atkal kārtība? — Precēšu izturīgu sievu! — viņš pats sev atbildēja.

Garākais grupas vīrs bija dižkareivis Arturs Zīle. Viņa valoda skanēja arvien paskarba, bet citādi viņš bija taisns un godprātīgs. No jaunības dienām viņš bija radis pie kārtības. Fabrikā strādādams, viņš pēc pulksteņa cēlās, ēda, gāja uz darbu, zināmā stundā pārnāca mājās, izlasīja laikrakstu, grāmatu un noteiktā stundā gāja gulēt. Reti viņš no sava pilsētas rajona spēra lieku soli, vienīgi toreiz, kad taisījās precēties. Bet arī ģimenē viņš dzīvoja agrākā kārtībā. Visas dienas bija vienādas, pat svētdienas līdzinājās viena otrai. — Uz fronti viņu aiz-

sauca pēkšņi. Nu bija citādi. Sākumā viņš nevarēja pierast pie mainīgās dzīves, bet nu jau sen bija atguvis mieru. Viņš bija saradis ar savu uzticamo ieroci kā ar darba riku fabrikā. Tur šķīda ugunis un te, tur klaudzēja un te. Tikai astoņu stundu vietā te dažkārt bija jāiztura divdesmit četras un vairāk. Bet Zīle bija pieradis arī pie tā.

Grupas komandieris bija noteikts un stingrs. Vēl jauns gados viņš jau bija mežsargs savā pagastā, staigāja ar ieroci un draudēja vecajiem malu medniekiem — neviena zagļa un slepkavas! — Te, frontē, viņš mēdza teikt tāpat — neviena slepkavas pāri robežai! Sākumā Cirsis vadīja kaujās desmit vīrus, tad viņi palika seši, beidzot tikai četri. Nu vīri bija atkal pilnā skaitā, bija nākuši klāt jauni spēki, pēdējā cietokšņa aizstāvji. Viņi vairs nepiederēja mātēm, sievām līgavām, viņi piederēja visai tautai.

Tikai Lielgalvju Ansis vēl nebija pieradis pie zemes vaļņa, virs kuŗa nedrīkstēja pacelt galvu. Tur, mājās, viņš gāja brīvs kā briedis, bruņojies ar cirvi, zāģi vai baļķu ceļamo bomi. Kaimiņu sievas grieza viņam ceļu, aiz muguras čukstēja — zirgu bende! Tagad, sēžot bedrē, viņam ienāca prātā dīvainas domas — kā būtu, ja viņš celtos stāvus, ņemtu rokās labu bomi un ietu uz mājas pusi, cauri krieveļu baram. Viņam taču vēl jāpasaka Martai dažs vārds. Kopš viņi dzīvoja kopā, tiem nebija laika daudz runāt. Tad visas viņu domas aizņēma darbs. Bet tagad, sēžot aizsegā, Ansim laika bija diezgan, te viņam ienāca prātā visi tie vārdi, kuŗus viņš nepaspēja sievai pateikt. Viņš mazliet kaunējās par savu skarbo, strupo valodu, tagad viņš spētu Martai pateikt gluži mīlīgi — es mīlu tevi! Taču Ansis nedrīkstēja celties. Ja arī viņš izkļūtu cauri frontes līnijām, tajā pusē, kur jau valdīja austrumu naidis, viņu sauktu par tautas nodevēju un buržuāzijas kalpu. Tādēļ viņš lādējās un gaidīja. Drīz kaut kam jānotiek, — viņš sprieda. Bet viņš nezināja, kas notiks, viņš jutās niecīgs, nevarīgs savā bedrē, kā sīks kurmis, kas nedrīkst parādīties dienas gaismā, kad suni rej pie alas. Tādēļ Ansis lādējās.

Tumsā pie Cirša vīriem atnāca rotas komandieris. Viņš izskatījās ļoti nopietns.

„Vai kas manīts, puīši?”

„Nekā sevišķa, virsleitnanta kungs!” Cirsis atbildēja. „Par krievu izlūkiem jau ziņoju.”

„Tad tā —” virsleitnants Ziemelis meklēja ar acīm grupas vīrus, kas zvilnēja tumsā, cits bedrē, cits uz ierakuma malas. „Būtu jānoķer kāds krievelis, kas kaut ko zina un grib stāstīt. — Kas piesakās?”

„Kāda runa, virsleitnanta kungs!” Pauls Pacepure žigli uzlēca kājās.

„Kas vēl?”

„Es pazīstu savu pusi — kas jādara, jādara,” pieteicās arī Jēkabs Oglis.

„Un jums, kaprāl Cirsi, vajadzēs atkal uzņemties vadību! Esat uzmanīgi!”

Vīri kārtojās ceļam. Dižkareivis Zīle palika grupas komandiera vietā.

Kaņavīru stāvi aizlīgoja tumsā kā lieli, ķēmīgi putni, apaļām, bruņu cepurēs paslēptām galvām.

Ansis vēl arvien nejutās labi. Drēgnā rudens tumsa viņu spieda zemē, viņš elpoja, nevienādiem vilcieniem tverdamš gaisu.

„Lielgalvis —?” pēkšņi viņam blakus atskanēja rotas komandiera balss.

„Jā, virsleitnanta kungs. Vai jāiet?” Ansis atsaucās, pieceldamies stāvus.

Ziemelis iesmējās. „Gribējāt izmēģināt? — Citu reizi.”

„Man vienalga —” Ansis atrūca.

„Salst?”

„Nebūt nē, virsleitnanta kungs!”

„Kā citādi ap dūšu?”

„Miegs krīt virsū.”

„Esat veseliem nerviem. — Pirmo reizi grāvī?”

„Jā, virsleitnanta kungs!”

Ziemelis atkal iesmējās. Viņš bija draudzīgs priekšnieks saviem padotajiem kaņavīriem.

„Kur jūsu piederīgie?”

„Palika tur. Tādēļ te dažkārt lādos.”

„Arī man palika tur. Nekas, būs vieglāk izturēt uguns-kristības,” rotas komandieris jauno cīnītāju mierināja.

Ansim radās cieņa pret drukno vīru. „Kad iesim uzbrukumā, virsleitnanta kungs?”

„Iespējams, ka vispirms pašiem būs jāaizstāvas. Uzbrukumu varam sagaidīt kuŗu katru brīdi.”

Ansis aplkusa.

„Bail —?” Ziemeļis jautāja.

„Nebūt —” Ansis meloja.

„Dūšu! Esat spēcīgs vīrs.”

Komandieris nozuda tumsā, lai apstaigātu iecirkni, kur steigā bija ierakusies viņa rota.

Miglainā rudens tumsa gulēja pār Zemgales laukiem. Arī plānā mēness garoza, aizmetusies debess malā, līdz ar dienas gaismu nozuda aiz bērzu birzs. Retās zvaigžņu spulgas likās izdzisušas, tikko saskatāmas melnajā miglas jūmtā.

— Bail? — Ansis atcerējās virsleitnanta jautājumu. Viņš kaunējās pats sev atbildēt, viņam tiešām bija bail no tumsas. Tā spieda viņu arvien tuvāk zemei. Puikas gados viņš bezbēdīgi svilpodams gāja pa mežu, vistumsākajās rudens naktīs viņš nejuta bailes. Bet tagad Ansim bija bailes no tumsas, kaut pa labi un kreisi stāvēja biedri.

„Nolādēts!” viņš nezināja cita vārda šai naktij.

Rīta pusē atgriezās izlūki. Viņi atveda līdzī sīku, nobijušos krievēli. Kaprālis Cirsis aizveda gūstekni pie rotas komandieŗa.

„Tagad sataisās, veči!” Pacepure, ielēcis ierakumā, uzsauca. „Krievi manījuši, ka letīņi priekšā. Šitais bija mīnmetējnieks. Es jau nopratināju pa ceļam. Ar muni-ciju esot piekrāvuši pilnus grāvjus. Te nebirs vārīti kar-tupeļi, bet kas cietāks! Bet mēģinās nosnaust, pirms gais-mas jau nesāks.”

Ansis jutās noguris. Kļuva arī vēsi. Mitrums spiedās caur drēbēm, līda pie miesas kā auksta nāves elpa.

Ausa pelēka, netīra diena. No miglas lēni iznira bērzu galotnes. Dzeltenās lapas, mitrumā salīpušas, spoži vizēja. Rugājos sakņupušas snauda auzu un kviešu gubas. Dievs zina, kādā paspārnē pārlaida nakti saimnieks, kas vēl šo pavasari ticīgi sēja graudus, gaidīdams pārmaiņus lietu un sauli, lai augtu un nobriestu jaunā maize. Tagad pat vārnas vairs nelaidās ap labības gubām, tik draudīgs klusums valdīja visapkārt.

„Maize būtu jāsaved zem jumta,” ierunājās Jēkabs Oglis, pamodies no īsās snaudas. Ar piedzivojuša saimnieka skatu viņš novērtēja, cik vezumos pamesto labību varētu sakraut.

„Vai tu domā arī šoruden kult?” Pacepure, iztraucēts, rūca.

„Ko tad ēdīsi, ja nekuls?”

„Vai neesi ieskaitīts uzturā, kāda ru —”

Pacepurem aizsitās mute. Īsu mirkli viņš savieba seju, tad ierāva galvu bedrē. Pirmā zemes strūkla uzšāvās vēl tālu priekšlaukā, taču spēcīgā granātas eksplozija noguldīja visu rotu aiz velēnu aizsegas. Nākošie šaviņi plīsa arvien tuvāk, zeme raustījās, drebēja, gaiss kauca un gaudoja. Vīri sargāja ieročus, lai tos nepiedzītu ar smiltīm, slēpa acis, seju no lipīgajām māla pikām, kas šņākdamas šķīda virs bruņu cepurēm.

— Viesuļguns! — Ansim prātā iezibējās bieži dzirdētais vārds. Pēkšņi viņš kļuva mierīgs, ielplacis grāvī, pašlāpīgi gaidīja, kas notiks. Pagaidām vētra trakoja virs galvas, bedrē nosēdās tikai putekļi un sēra smaka. Asās šķembas šņākdamas lidoja pāri. Pārējais Dieva rokā. Ja ar viņa ziņu krīt kāda granāta viņam blakus, nu tad — Ansis sakaunējās, domādams par Dievu.

Ansis aizrūca elpu. Likās, ka kāds kļiedza, bet vājo cilvēka balsi noslāpēja apdullinošie grāvieni. Varbūt ievainotos apbēra ar zemēm.

„Nolādēts!” Ansis elsa, lai izmisumā lūpas nepiesauktu dzīvības radītāja vārdu. Viņš vēl arvien kaunējās, viņš jutās šajā brīdī necīgs, nevarīgs, viņa pašapziņa bija salūzusi. Lielais, stiprais vīrs, kas bija tramdījis zirgus

un apsmējis vīrus pie apgāzta baļķu vezuma, tagad pazemīgi spieda seju Zemgales mālā. Viņš labprāt skaitītu Tēvreizi, ja nekaunētos šādā brīdī pirmo reizi traucēt Dievu. Kāds jauns zemes grūdiens viņu iespieda mitrajā grāvī, viņš pat apturēja lāstu lūpās — tik niecīgs un pazemīgs jutās stiprais mežinieks.

Jau stundu trakoja dzelzs un uguns viesulis. Šajā stundā kaņavīri bija izslēguši sevi no dzīves, viņu domas it kā stāvēja blakus miesām, viņi bija izlīdzinājušies ar sevi, tikuši sev pāri un bijīgi gaidīja visuvarenā lēmumu.

Kāds atkal kļiedza, bet vārgā balss pazuda granātu eksplozijās.

Jēkabs Oglis, saudzēdams no smilšu belzieniem apdzijušos ievainojumus, mierīgi sarunājās ar sevi. — Vai pārkonam uznākot nav jādōmā par rudziem, par jauno maizi? Dieva dusmas un zibeņi pāries. —

Arturs Zīle sargāja patšauteni, uzmetis tai virsū telteni, pats puszviļus sagriezies, iespiedis ieroci starp ceļiem. Viņš to sargāja kā savu dzīvību. Patiesībā viņš domāja tikai par ieroci, sevi viņš bija aizmirsis. Granātas var krist tur un te, bet viņš zināja, kas notiks pēc tam. Viņi nāks tieši viņam virsū, velsies vilnis pēc viņa. Kas tad notiks, ja patšautenes aizslēgs vai stobrs būs piedzīts ar smiltīm? Viņi velsies tam pāri, Kurzemi appludinās sarkanā jūrā. Tādēļ Zīle šobrīd nedomāja par sevi, bet par ieroci.

Pēteris Donis vēl jutās ērti sūnām izklātajā ligzdā. Dažas liekas māla pikas bija gan iekritušas viņa tiesā, bet viņš tās arvien cītīgi aizmeta pār bedres malu, it kā viņam būtu tik vien rūpju kā iztīrīt savu ierakumu. — Cūkas! — viņam paspruka pār lūpām, kad bedrē atkal ievēlās mitrais zemes klēpis. Dievs, piedod lamu vārdu, bet Donis bija tīrīgs puisis, viņam riebās dubļi. Tāpat tam riebās nāids, atriebība un sirdī netīri cilvēki, tādēļ viņš te sēdēja, lai šo postu atvairītu. — Dievs, piedod! — mazais kareivis sasarcis čukstēja.

Jāzepe Daujāts bija sagriezis plecu uz augšu, viņš sargāja seju un rokas. Viņš negribēja arī biedriem rādīt, ko

patlaban darīja. Viņš grauza sausiņus. Kustinot muti viņam bija vieglāk nedomāt par elles troksni un zemes grūdieniem. Viņš ēda ar baudu, pacietīgi berza zobos maizi, it kā viņš būtu noslēdzis derības ar pašu nelabo — ja Jāzeps sagrauzīs divās elles stundās tik un tik sausiņu, tad velns atteiksies no viņa dvēseles. Taču paslepus Jāzeps apņēmās — pagaidiet, velni, kad beigsiet lādēt, desmit atkal ņemšu! ...

Kaprālis Cirsis, pats apbiris zemēm, vērīgi ausijās, vai kādam biedram nevajaga palīdzības. Kā tagad jūtas jaunais? Uzmanīgi viņš aizvilkās pa grāvi līdz Anša bedrei. Spēcīgas gaisa strāvas sviests viņš nokrita Lielgalvim blakus. Kaņavīru bruņu cepures skanēdamas saskārās.

„Kā iet?”

„Ausis džinkst!” Ansis kiedza.

„Sargi acis! Tās būs vajadzīgas!”

„No krusas man nekad nav bijis bail, bet —”

„Bet —?”

„No tiem, kas celsies un nāks.”

Spalgs grāviens aizsita Anša muti. Viņš stenēja, domādam par savu vājumu. Kādēļ viņam vajadzēja atzīties? Viņi vēl bija sveši cilvēki. Pie velna, esmu gatavs ziedoties uz tēvzemes altāra, viņš gribēja kliegt, bet viņam piešķīda acis ar māliem, viņš aprāvās, atcerēdamies, ka tādā brīdī nevar zoboties.

„Man bail!” viņš purinādamies atzinās.

Cirsis nesmējās. „Es palikšu tev blakus,” viņš draudzīgi teica.

Ansis sagrieza plato bruņu cepuri slīpi, lai ieskatītos grupas komandieŗa acīs. Viņš tajās ieraudzīja sirsnību. Likās, it kā Cirsis ar līdzjūtīgo smaidu šajā posta brīdī izņemtu sirdi no savām krūtīm un teiktu — nebaidies, ja tava stās pukstēt, ņemsi manējo ...

Ansis pats brīnījās, cik izjusti viņš spēja pateikties, viņš, kas nekad līdzjūtību nebija meklējis, arī pats nebija nevienam savu mežinieka sirdi piedāvājis.

Divas stundas bija pagājušas. Cirša vīri tās izturēja. Auļojošā uguns un tērauda krusa pārlēca uz aizmuguri, priekšlaukā pamazām nosēdās putekļi. Bet saule vēl nebija paspējusi izlauzties cauri dūmu mākoņiem, kad viņi nāca, bedrēs un izvagotās zemes pauguros slēpdamies.

Ansis sakustējās, it kā gribēdams lēkt no grāvja laukā un steigties viņiem pretī. Kaprālis Cirsis mierīgi uzlika roku uz biedra pleca: „Vēl nē!”

Taču Ansim bija grūti valdīties. Kaut ātrāk izšķirtos — dzīvot vai mirt! Viņš laikam bija pateicis to skaļi, Cirsis pasmaidīja. „Mums jādzīvo,” viņš teica, „jo mēs neesam tik daudz. Mums vēl jāatbrīvo Zemgale, Vidzeme, visa Latvija, mēs nevaram skriet pretī katrai ienaidnieka lodei. — Vai patrona stobrā? — Aizslēgs kārtībā? — Tad gaidīsim!”

Uzbrucēju viņi cēlās un grimā. Katra sekunde nesa viņus tuvāk.

„Necel galvu tik augstu!”

Ansis saknieba lūpas. Viņš ātri aplēsa, cik sekunžu tam vēl laika. Viņš vēl var domās aizskriet uz mājām. Varbūt šis skrējiens būs pēdējais, tādēļ viņam jāsteidzas, lai apliecinātu Martai savu mīlestību. Piedod, ka neesmu agrāk to teicis, es arvien biju nevalīgs, es vairāk vērības pievērsu zirgiem un kokiem. Un tomēr tevi mīlu! —

Brīnums, cik gaŗas bija šīs sekundes! Jau neskaitāmas reizes Ansis bija apliecinājis sievai savu mīlestību, iedomāja, ka tas ir mulķīgi, tomēr šajā brīdī tas viņam likās ļoti svarīgi. Viņš bija pārliecināts, ka pēdējos mirkļos viņus nespēj šķirt ne tālums, ne briesmas, viņi sarunājās sirdīm — viņa ielenktajā meža mājā, viņš Zemgales grāvī, skatīdamies uzbrucēju acīs.

Uzvijās sarkana raķete.

„Uguni!” Cirsis iesaucās.

Pirmās šāviņu kārtas iedrebējās no Zīles ligzdas. Patšautene sviēda nāves cirtienus īsām kārtām. Likās, Zīles roka nedrebēja, arvien platāku viņš grieza nāves vālu uzbrucēju valnī. Tie grīlojās, krita, cēlās, ļīma.

Kaprālis Cirsis strādāja ar mašīnpistoli. Īsām, drošām kārtām viņš palīdzēja Zilem, reizēm atvēzējies pārlanda pār bedres malu rokas granātu. Viņš cīnījās mierīgi, nesteidgami, apsvērtām kustībām.

Lielgalvju Ansis atguvās. Ar asu skatu viņš notvēra tuvāko uzbrucēju, žigli tēmēdams nospieda šautenes mēlīti, veikli ielaida stobrā jaunu patronu, tēmēja un spieda. Brīnums, viņa rokas vairs nedrebēja.

Taču ienaidnieka pusē cēlās tūkstoši. Cēlās, nāca, spiedās latviešiem virsū kā nāvei nolemts lopu bars. Zilem jau bija jāapmaina ieroča stobrs, Cirsis bija iztukšojis vairākas municijas kārbas, arī Anša šautene bija sakarusi. No zilganajām pulvera gāzēm vīru acis kļuva miglainas, ausis kurlas no sprādzienu trokšņa un krievu lamāšanās. Bet viņi nāca. Nāca arvien jauni. Brižiem dzīvais valnis pašķīrās pa labi un kreisi. Kaut kur grāvi bija iesviestas granātas, tur pretestība kļuva vājāka. Ienaidnieks spiedās Cirša vīriem apkārt, krievi jau kūleņoja latviešu grāvjos, pazibēja kailie durkļi, dunēja rokas granātu belzieni.

Urrā! — kiedza uzbrucēji.

Latvieši cīnījās klusēdami. Ja vairs nespēja, klusēdami arī mira. Puišu un vīru asinis sajaucās ar auglīgās zemes sulu, mati salipa ar smiltīm, bruņu cepures aizripoja sānus, nošūpojās mirējam pie izstieptajiem pirkstiem.

Krievi kliegdami lēca pār latviešu grāvjiem, dažas grupas jau atradās aizmugurē. Tad pagriezās atpakaļ, kur savā ligzdā vēl arvien strādāja Zīle, netaupidams municiju un ieroča stobru. Priekšlauku viņš bija notīrījis, nu viņam bija jāgriežas atpakaļ. Pēkšņi dižkareivja uzticamais ierocis apstājās. Dievs zina, vai smiltis bija iekļuvušas aizslēgā, vai mechanisms pārkaršis, Zīle pārsteigts palika stāvot ar mēmo dzelzs gabalu rokās. Taču ne ilgi. Viņš nometa bojāto ieroci, izrāva no ietveres pistoli. Krievi viņam tuvojās no visām pusēm.

Lielgalvju Ansis to redzēja, kaut acis bija pilnas smiltīm, galva apreibusi no kaujas trokšņa. Viņš skaidri redzēja un saprata, kas notiks. — Pie velna, viņi taču

grib sagūstīt Zīli, gaŗo patšautnieku, lai tad izrēķinātos ar dzīvu. Suņi! Vai viņš neatradās savā zemē, vai viņš godīgi necinājās, kad Latviju dedzināja un postīja varmākas? — Pēkšņi Ansi pārņēma dusmas. Nekad savā mūžā viņš nebija pārdzīvojis tik nežēlīgu dusmu lēkmi. Viņš izlēca no bedres. Patronu tam vairs nebija, viņš saķēra karsto šautenes stobru, piesteidzās krievu grupai no muguras, atvēza smago vāli kā kalējs lielo veseri un griezdams ap sevi, šķaidīja uzbrucēju galvas. Šautenes spals neizturēja, bet karstā dzelzs vēl turējās Anša plaukstā, viņš trakoja dūsmās. Krievi apjuka, pānikā bēga, pēdējos vēl panāca Zīles pistoles lodes.

„Velnš viņus rāvis!” Ansis kļiedza, stāvēdams uz grānātu izārdīta paugura, kur visapkārt gulēja ienaidnieka liķi. Viņš izskatījās briesmīgs.

„Labi nostrādāji, vecīt!” viņu iztraucēja kaprālis Cirsis, steigā aizskrejot gaŗām, ar roku mādams sekot.

Ansis atjēdzās. — Labi? Viņš īsu mirkli pārlaida skatu kaujas laukam, kur vēl kūpēja zeme, gruzdēja koku stumbri. Nāsīs sitās sēra smaka un asiņu dvinga, ausis uztvēra ievainoto vaidus. — Labi? Varbūt. Neko citu viņš nespēja īsajā mirklī izdomāt, kad krievi gribēja Zīli sagūstīt. Bet tagad, kāpdams pār liķiem ar salauzto ieroci padusē, viņš pēkšņi kļuva glēvs, kā jērs miesnieka pagalmā. Viņam sāka trīcēt rokas, viņš atkal lādējās skaļā balsī: „Velnš parāvis tādu elli!”

Mežmalā pulcējās atlikušie Ziemeļa vīri. Rota bija smagi cietusi. Cirša grupā bija kritis Zīles palīgs Mellups, kluss, nerunīgs vīrs, nesen atgriezies no slimnīcas un ko Ansis tikai gaŗāmejojot bija ievērojis. Pārējie nežēlīgo kauju bija pārdzīvojuši.

Kur Daujāts? — Diemžēl, Jāzeps nebija paspējis visus sausīņus apēst, tādēļ derības ar velnu šoreiz zaudējis. Viņam esot krietni nobrāzta āda, stāstīja Cirsis. Pēc nedēļas būšot atpakaļ.

Īsā rudens diena grima krēslā. Kaut kur sāņus aiz birzs vēl arvien klaigāja krievi. Rotas komandieris nezina, cik tālu ienaidnieks ielauzies. Artilerijas uguns

bija sakapājusi telefona vadus, ziņneši no bataljona komandpunkta nebija atgriezušies. Ziemeļa vīri palika uz vietas, saplūda ar apsvilušajiem koku stumbriem.

Pār izdegušo kaujas lauku nosēdās rudens migla. Jeb tur staigāja pazīstamā sieva, gērbusies platā, baltā palagā, ar melniem acu dobumiem sejā, liku izkapti pār plecu? Ko viņa meklēja krēslas stundā auglīgajā Zemgales laukā, kur citkārt rudenos staigāja Dievs, ražu svētīdams? Baltā sieva skaitīja savas dvēseles. Viņa noliecās pie katra krituša cīnītāja, uzpūta tam auksto miglas elpu. Pie daža viņa stāvēja ilgāk, kā šaubīdamās, vai gulētājs jau pieder viņai. Varbūt aiz pakalna glūn čekists ar pistoli rokās, varbūt gribēs vēl no ievainotā kareivja izspiest atzišanos — es esmu savas tautas nodevējs! Taču baltā sieva bija žēlīgāka, viņa noliecās pār smagi ievainoto Kurzemes aizstāvi, noglabāja viņa dvēseli zem platā miglas auta. Viņa gāja tālāk pār melno kaujas lauku, skaitīja savus pavalstniekus, kas pulcējās aiz viņas nebeidzamā miglas tēlu gājienā, visi tagad draudzīgi — Kurzemes aizstāvji un vergu valsts kareivji, visi vienādi brīvi . . .

Rieta pusē uzziedēja krāsainas raķetes. Īsajā gaismā atmirdzēja rotas komandieŗa nokvēpusī seja.

„Puiši, krievu uzbrukums nosprostots! Mēs ieraksimies tepat mežmalā.”

Karavīri klusēdami pildīja komandieŗa pavēli. Tumsā šķindēja lāpstas. Vīri vēl nejuta nogurumu, viņi dzīvoja kaujas trauksmē, kad nervi saspringuši, locekļi kustas automatiski.

Nakts kļuva dzīva. Tika atjaunoti sakari ar bataljona komandpunktu. No aizmugures rotai piegādāja jaunus municijas krājumus, ieročus nolietoto apmaiņai. Arī Ansis saņēma citu šauteni. Nosegtas spuldzes gaismā viņš pamanīja, ka ieroča spalā bija iegriezti krustiņi.

Ansim riebās šī nakts pēc pirmās kaujas.

Tikai uz rīta pusi, kad Kurzemes frontes trokšņi bija mazliet norimuši, kad reta gaismas raķete vēl uzšāvās melnajās rudens debesīs, Ziemeļa rotas vīri atļaidās svaigi raktajā grāvī, cieši viens pie otra pielipuši. Viņi klusēja.

Pretinieka pusē sprausloja motori, dunēja zeme tanku kāpurvažu dārdoņā. Skaļie trokšņi spiedās izpostītajos Zemgales laukos kā nežēlīgi durkļi ievainotā miesā.

„Vakars, veči!” saīdzis rūca Pacepure. „Ar gaismu birs atkal. — Vai kādam nav konservu kārba? Ēst gribas. — Nav? — Vakars, kāda runa!”

„Labāk nosnaudies, aizmirsīsies ēšana!” Zīle viņam uzsauca, cieši piespiedies pie Anša sāniem. Patšauteni viņš atkal turēja starp ceļiem. Tā bija izjaukta, iztīrīta un ieeļļota. Savedis to kārtībā, Zīle mierīgi teica: „Manis dēļ viņi var atkal nākt.”

„Kas tev tagad pados lentas?” Pacepure jautāja.

„Lielgalvis!” Zīle tūlīt atbildēja.

Ansis sakustējās. — Dievs zina, kā būs rīt. Vai viņš spēs Zīli otrreiz glābt? Vai viņam uznāks tādas dusmas, kad nezina pats, ko dara? — Viņš iedomājās mājas. — Marta, kaut es nekļūtu te līdzjūtīgs! Ko es iesāksū šajā ellē bez dusmām un naida? —

„Jā, Lielgalvim būs jāturas pie patšautenes,” arī Cirsis piekrita.

„Klausos —” Ansis atbildēja.

Nakts tumsa pamazām ievilka nogurušos kaņavīrus īsos snaudas brīžos. Viņi piemīga viens pēc otra, taču drīz atkal uztrūkās, ausijās melnajā rudens naktī kā iztraucēti mājas sargi, kad ap ēkām slapstās sveši soļi. Sardze gan modri stāvēja savās vietās, taču katra dzirdīga auss tagad bija svarīga šajā posta naktī, kad Zemgales lauks vēl kūpēja kauju ugunīs, kad baltā sieva vēl uzlasīja kritušo cīnītāju dvēseles līdz vēlai rīta stundai. Tikai gaismai austot tā pazuda, sakusa ar miglu, kas austrumu pusē sabiezēja kā milzīgs, balts kūlis no pelēkās debess līdz melni uzartajai zemei.

„Būs skaista diena,” ierunājās Oglis.

„Varbūt jūgsi zirgus un iesi uz lauka?” zobojās Pacepure.

„Vēl nebūtu par vēlu,” Oglis nopietni atteica. „Līdz salam visus rugājus vajadzētu apgriezt.”

„Apgriezīs arī. Atbrauks staļineci ar kaķušām — melns vien uzvandsies.”

Zemnieks šķīta nedzirdējis pilsētnieka valodu, viņš raudzījās pāri grāvja malām. Baltais miglas blāķis kļuva plānāks, starp apkvēpušiem koku stumbriem vizēja rīta sārtums. „Bet maize gan būtu jāsavāc,” viņš mierīgi turpināja, „Cilvēki paspējuši nopļaut, arī rudens bijis žēlīgs, labība sausa, tikai ne vedēju vairs, ne zirgu.”

Pacepure pusnomodā iesvilpās. Dzeštrajā rītā viņam vēl aizlīpa acis, viņš laidās snaudā. Taču drīz viņš uzlēca stāvus un tūlīt nokrita grāvja dibenā. Sākās atkal uguns viesulis.

„Nu, ko es teicu?” Pacepure iekliedzās, noveldamies Zilem blakus.

„Nelauz roku!” Zīle pastūma Paulu sāņus.

Ansis piespiedās pie grāvja malas, lai visiem pietiktu vietas šaurajā spraugā.

Pacepure šorīt nejutās labi. Smiltis perkstēja zobos, mutē viņš manīja mālus. Nekas viņu tā nenogurdināja kaujās kā šie varmācīgie spērieni, kas raustīja zemi drīz te, drīz citur, dažkārt gluži tuvu. Kas galvos, ka lādiņš nepalīn zem vēdera? Tādos brīžos Pauls jutās pilnīgi bezspēcīgs. Ik mirklis varēja būt liktenīgs, nelaime nenovēršama, tādēļ viņš spēja uztraukumā tikai griezt zobus. — Citādi Pauls Pacepure nebija bailīgs kaņavīrs. Lai tikai beidzas artilerijas uguns, viņš atgal atdzīvotos. Tad cīņas iznākums bija atkarīgs arī no viņa paša, no maņas, veiklības un spēka. — Lai rotas komandieris viņu palaiž izlūkotos, viņš prata krieveļiem piezagties tādā brīdī, kad to vismazāk gaidīja.

„Dūmi un elle!” iekliedzās arī Donis un paremsās uz citu vietu.

Artilerijas viesuļugunī pazuda vaidi un kliegzieni, ie-
naidnieka granātas apraka kritušus un ievainotus, ar
asajiem šķembu nagiem izplēsa jaunas bedres, salauza
kokus, aizbēra grāvjus. Indīgie dūmi pārvērta dienu
negaisa naktī.

Rotas vīri atkal izturēja. Sanitāri gan aizvāca dažus

ievainotos, citi bija jāizskaita no uztura, kā Pacepure teica, bet kad krievi nāca pāri saārdītajiem laukiem, tie apgūla kā milzīga pretvēja sviesti, palika blakus vakar kritušajiem biedriem. Auglīgais Zemgales plašums pārauga liķu kārtu.

Deviņpadsmitās divīzijas vīri bija neuzvarami. Kaut sarkanarmijas spiedienā viņi vietām pašķīrās, atkāpās, taču rezerves vienības iebrukumus arvien nosprostoja. Tad viņi devās prettriecienos, izsita iebrucējus no saviem grāvjiem un atbalsta punktiem. Dažreiz cīnījās atsevišķas grupas, krita vai uzvarēja. Rotas reizēm pazaudēja sakarus ar vadību, ar kaimiņiem, palika ieslēgtas ienaidnieka aizmugurē, nāvei nolemtas, taču pārcilvēciskā piepūlē un drosmē tās izsitās no elles, atjaunoja sakarus un cīnījās bez atelpas, neēduši, negulējuši, dienas un naktis pavadīdami nervu un muskuļu saspringumā. Tādēļ krievi netika uz priekšu, tādēļ fronte Kurzemē turējās.

Astoņas diennaktis vīru muguras kūpēja sviedros, tiem nebija laika aprakt kritušos biedrus, kad nežēlīgā dzelzs krusa kapāja Zemgales laukus. Beidzot ienaidnieka triecieni mitējās, krieviem pietrūka cilvēku un municijas. Uzbrukumi pēkšņi apsīka, frontē iestājās klusums gluži kā pēc barga pārņoņa negaisa, kad krusa, nokapājusi labību, pēkšņi pārstāj. Tikai uz Liepājas pusi vēl dunēja artilērija.

„Pietrūka svina,” noteica Oglis, izpurinādams smiltis no svārkkiem, gluži kā pēc nobeigtas kartupeļu talkas.

Ziemeļa rota saņēma rīkojumu nomainīt vācu vienību, kas bija ierakusies netālu no upes mitrā pļavā.

Cirsis ar savu grupu ieņēma norādītos grāvjus. Viņš nedomāja par dubļainajām ieroču ligzdām, dažkārt bija gulēts purva dūkstīs, bet, pārlaidis piedzīvojuša cīnītāja skatu priekšlaukam, viņš nenocietās: „Piecdesmit metru! Krievēji lēkšus pārlēks pļavai!”

„Tādēļ vāciešiem bija bail te ilgāk tupēt, kāda runa,” arī Pacepure vēra muti.

Donis, ne vārda nebildis, tūlīt sāka iekārtoties. Pēdējā

laikā tik strauji bija mainījušās pozīcijas, ka viņš pat skuju nepaguva pasviest zem ceļiem, kad zeme iegruva no sprāgstošā lādiņa. Citreiz grupas komandiera rokas mājieni viņu iztraucēja brīdī, kad viņš saveda kārtībā mugursomu. Viņš pats kaunējās, cik netīrs un nolaidīgs bija kļuvis šajās posta dienās. Pēteris Donis vairs nevēlējās, lai viņa meitene kā eņģelis nolaistos blakus. Bet nu viņš varēja mazliet atvilkt elpu, apkopt sevi un savu mītni šaurajā bedrē. Viņš strādāja, pārveidodams grāvi pēc sava prāta, nostiprināja mitrās sienas, izpina ar kārkliem kā putns savu ligzdu.

Neviens par kārtīgo puisi vairs nesmējās, tikai Pacepure ierunājās: „Kā tev neapnik, vecīt? No Volchovas līdz Kurzemei tu tikai būvē un roc! Kaujas grāvis nav guļamistaba! Tādēļ visu laiku bija jāņem vāga. Esmu ievērojis, tikko tu sāc vilkt migu, tā celies un ej!”

Donis paraudzījās mutīgā biedra acīs, taču, ne vārda nebildis, turpināja darbu.

Pacepure joprojām nejutās labi. Nepārtrauktā artilērijas uguns viņu bija iedzinusi zemē kā melnā cietumā. Dažreiz stundām ilgi viņš nespēja pacelt galvu. Nu jau pusotras nedēļas viņi bija mīcījušies uz vietas, ne vairs atkāpšanās, ne iebrukumu, tikai bezjēdzīga kaušanās dažu māju, dažu simtu metru zemes dēļ. Te, Kurzemes frontē, vairs nebija kā plašajos Krievijas kauju laukos, kur dažkārt izlūkos iedams viņš izklaipoja desmit sādžas, sadzērās krievu brūvēto šnabi, izgulējās pie apaļajām meitām, un tomēr atgriezās pie rotas ar gūstekni šautenes galā. Te tā nebija. Ne vairs kaŗa romantikas, ne pasts pienāca, ne ziņas no dzimtenes meitenēm. Tādēļ Pacepure vairs neticēja uzvarai — tagad viņam bija vienalga, kas notiek.

Arī Lielgalvju Ansis sevi vairs nepazīna. Neviens viņa nepazītu, ne sieva, ne kaimiņi, ne peļņas vīri Daugavas mežos. Arī toreiz cīnoties ar smagajiem kokiem viņš dažkārt pārnāca vakaros mājās līdz nāvei noguris, nobriedis ar dubļiem, izsalcis, iekritušiem vaigiem, taču pēc stundas viņš jau bija atkopies un pēc nakts, siltā gultā izgu-

lējies, atguvis spēkus, spēja atkal kaut celmus izcelt ar visām saknēm. — Bet te, Zemgales laukos, bija citāds darbs un peļņa. Te vīri vairs nedomāja, cik naudas viņi saņems, ja pārcietīs smago dienu, negulēto nakti. Ar naudu te nevienam nevarēja samaksāt, jo dažās dienās vīriem dažkārt bija jāveic veselās paaudzes darbs. Ansis bija noguris, zemēm aplipis, dūmos nokvēpis. Tikai acis vēl mirdzēja iekritušajā sejā. Kaujas laikā, kad tās bija vērstas pret uzbrucēju stāviem, acis zibēja dusmās un naidā, bet pēc kaujas, iedomājies mājas, Anša acis at-mirdzēja mīlestības spožums. Baiļu viņš vairs nejuta. Ja cīņu laikā karsa ierocis, tad sakarsa arī Anša asinis, viņš kļuva nikns, izvārgušajā miesā radās it kā jauni spēki. Brīnums, pat ienaidnieka lodes no viņa tad vairījās...

Arturs Zīle bija kļuvis klusāks, kopš Ansis viņu izglāba no gūsta. Abi gaŗie vīri tagad turējās blakus, cīņu starp-laikos abi tīrīja patšauteni, krievu uzbrukumu laikā cēla ieroci uz grāvja malas kā trešo uzticamo biedri.

Vislabāk jutās Oglis. neskaitāmos grāvjos izsēdējies, viņš tagad bija atnācis tuvu savu māju robežām, kur cit-kārt rudenos bija jūdzis arklā zirgus, lai apgrieztu zemi. Tagad viņa laukus ara ienaidnieka granātas. Bet Oglis nekurnēja, viņam bija vienalga, viņš it kā nojauta, ka tālāk par savas mājas robežām viņš neies. Tālāk viņš ne-atkāpsies. Viņš bija novārtījies mālos kā izpūris kurmis, bija apkvēpis un oda pēc apsviluša celma, taču ar saknēm sīksti un cieti turējās savā zemē.

No pārsienamā punkta atgriezās Jāzepe Daujāts. Pal-dies Dievam, tam tiešām bija nobrāzta tikai āda. Viņš jutās mazliet neērti, satiekoties ar vecajiem biedriem.

„Tad te jūs esat — ” viņš kaunīgi teica.

„Jā, tālu neesam atkāpušies,” kaprālis Cirsis iesmējās. „Nebūtu tev tā skramba gadījusies, vēl varbūt mēs turēt-vocejos vecajos grāvjos.”

Vai grupas komandieris viņu zoboja? — Jāzepe pētīja kaprāli. Viņš pats nezināja kā šis nieka ievainojums bija gadījies. Līdz šim viņš nekad nebija derības ar nelabo zaudējis, bet šoreiz viņš nūdien nespēja visus sausīņus

sagrauzt, kad krievi sāka velties virsū kā siseņu mākonis. „Ptū, velni!” viņš nospļāvās un sāka rakņāties pa murgursomu, kur glabājās pēdējās dienas pārtikas deva. „Viņi gribēja mani sūtīt uz slimnīcu,” pēc brīža Jāzepe ierunājās. „Ko es tur, sacīju viņiem, gribu labāk kauties. Ja nelaidīs atpakaļ ar labu, zvelšu tepat kādam. Laikam nobijās, palaida arī.”

Daujāts runāja ēzdams. Grupas vīri jutās drošāki, kad viņu vidū bija atgriezies stiprinieks.

„Tagad gan derētu atpūta, ne kaušanās,” gaudās Pacepure. „Nu jau karstums pāri, vajadzētu kādu nakti kārtīgi nopampt.”

„Dzirdēju, ka otrais bataljons esot atvilkti,” teica kaprālis Cirsis.

„Tādēļ mums te jātup kā slazdā.”

„Laikam taisās krieveļus atsviest aiz upes,” Cirsis turpināja.

„Ar vienu rotu — ?” Pacepure pacēla galvu.

„Es nezinu,” grupas komandieris apķērās. „Neviens nekā nezina.”

„Es gan zinu,” iesaucās Donis. „Kādēļ atnāca sapieri? Kādēļ pieveda dzelonstiepules? Skaidrs, ka iesim pāri upei, lai uzlabotu pozīcijas!”

„Es nezinu,” kaprālis atkārtoja.

Donim bija taisnība. Pēc saulrieta pļāvā sākās dzīvība. Lai cik klusi vīri rikojās, pirmajos grāvjos darba trokšņi bija dzirdami. Pacepure nenocietās, neviena nemanīts tas izlīda no ierakumiem, aizslīdēja rudens tumsā uz upes pusi.

Pēc laika atgriezies, Pacepure lielīgi stāstīja: „Būs lieta, veči! Taisa laipas. Krieveļiem taisni deguna galā. Arī vācieši atsūtīti! Un kas par puikām! No soda vada! — Es jau aprunājos.”

„Tā nav tava darīšana, Paul!” grupas komandieris ziņkārīgo pusi norāja. „Sēdi tepat un gaidi!”

„Varbūt gaismai austot iesim!” Pacepure vēl nerimās.

„Varbūt!” kaprālim negribējās strīdēties.

Grupas vīrus pēc šīs sarunas snaudiens vairs nemocija. — Tā tad gaismai austot.

„Manis dēļ var sākt tūlīt,” Zīle aptaustīja ieroci, piecēlies pussēdus, kā gaidīdams pavēli. Drēbes bija piesūkušās ar rudens mitrumu, viņam mazliet sala.

„Taisās lietūs —” Jēkabs Ogļis runāja par citu, galvu pacēlis pret tumšajām rudens debesīm.

„Un tev vēl prātā kviešu gubas!” Pacepure iesmējās.

„Pirms ejam, mīksts plācenis nebūtu smādējams. Un balta kafija. Ne tā susla, ko te dažkārt dzeram, bet īsta cigoriņu kafija ar svaigu pienu.”

Tiešām sāka smidzināt lietūs. Drēgns, nepatīkams rudens lietūs. Kaņavīru drēbes nedēļām ilgi bija piesūkušās ar sviedriem, mitrumu, zābaku āda kļuvusi mīksta.

„Es labāk kafijas vietā vēlētos aiziet uz pirti,” pēc brīža ieminējās Donis. „Karstu pirti ar ziepēm, siltu ūdeni un bērza slotu. Un baltu kreklu, tīras drēbes —”

„Un labi izgulēties!” Pacepure nenocietās.

„Ja es varētu tikai reizi nomazgāties un apkopties, es ietu uzbrukumā kā pie dievgalda...”

Vīri pagrieza galvas pret Doni, bet tumsā viņi nekā nesaskatīja, taču zināja, cik nopietni runāja šis mazais kareivis, kam Vidzemē palika vecāki un iecerētā meitene.

Klusums auga arvien smagāks, tas nospieda pārgurušo kareivju domas. Tādēļ Zīle piespiesti iesmējās: „Un tu, Paul — ? Vai tev pietiktu tikai ar izgulēšanos pirms uzbrukuma?”

„Kāda runa!” Pacepure nesaprata.

„Vai tu vēl negribētu aizskriet pie brūtes?”

Kamēr Pauls krekstēdams meklēja atbildi, Cirsis neļāva klusumam turpināties: „Un tu, Jāzeps —?”

„Dodien man skābus kāpostus!” Jāzeps Daujāts bez domāšanas atbildēja. „Treknu kāpostu zupu ar tauku gaļas gabalu un nobriedušu rudzu maizi — tad laidiet mani pāri upei!”

Vīri nesmējās.

Lielgalvju Ansis, gaidīdams rītu, domāja par citu. Viņam nebija prātā ne kafija, ne pirts, ne skābi kāposti.

Viņš domāja par savām mājām Daugavas mežos un par Martu. Ja viņam kāds jautātu, ko viņš vēlētos pirms uzbrukuma, tas droši atbildētu — vēl ieiet savā mājā un sievai pateikt — es tevi milu! Tikai to.

Uz rīta pusi pie grupas vīriem atnāca rotas komandieris. Virsleitnants bija sapīcis.

„Kā iet, puisi?”

„Kāda runa!” Pacepure atsaucās pirmais. „Zinājuši tikai to stundu, kad iesim.”

„To nezinām,” virsleitnants strupi atbildēja.

„Bet mēs taču iesim?” arī Daujāts nenocietās.

„Gribas atkal kauties?” komandieris izvairījās no atbildes. „Nu, gan iznāks saķerties, nebēdājiet!” Virsleitnants Ziemeļis aizslīdēja tumsā, lai nebūtu jāatbild kareivju jautājumiem.

Lija. Rudens lietus un tumsa gūlās pār kaņavīru pleciem, tiem vairs nebija patikas atsākt valodas. Nospiedoša un neziņas pilna valdīja nakts.

Gaismai austot grupu iztraucēja vada komandieris leitnants Sils. Tas bija jauns virsnieks, draudzīgs, laipns, ar ātru, nervozu valodu. „Mērcē, zēni! Mīksts rudens lietņš, neko darīt!”

„Kad iesim uzbrukumā?” Pacepure atkal jautāja.

Sils sastomijās. „Slepena pavēle.”

„Vai mēs esam pļāpas?” Pacepure gandrīz apvainojās.

„Nē, nē, bet —” vada komandieris nervozēja. „Nu, apmēram pēc pāris stundām.”

„Deviņos?”

„Un vienā minūtē. Bez artilērijas. — Bet muti —!” Leitnants nobijās no savas vaļsirdības, izlēca no ierakuma grāvja un aizsteidzās pie pārējām grupām.

Vīri, atguvuši elpu, sakustējās. Deviņos un vienā minūtē! Kādēļ taisni vienā minūtē? — Pacepure centās minēt. — Vēl arvien lija. Rudens rīts ausa drēgns, nemīlīgs, lietus spiedās cauri pat teltenēm. Zābaku zoles grima dubļos, mālainie Zemgales grāvji bija lipīgi, ieroču ligzdās krājās brūns ūdens.

„Izmirks tavi kvieši, Jēkab!” Pacepure īgni rūca, stam-
pādams dubļu mīklu.

„Izmirks gan,” Oglis piekrita, „bet lietus nelīs mūžīgi,
saulē un vējā atkal izkaltīs. Dažkārt pat salā labība stāv
uz lauka. Tikai pēc kulšanas graudi tad jākaltē.”

Pacepure valdīja dusmas. Pirms uzbrukuma viņš runā
par laiku un labību! „Vēl pusotras stundas, tad tavus
kviešus kuls ar durkļiem un granātām!”

Oglis nezaudēja mieru. „Gan jau paliks arī pāri — šo-
vasar bija labi audzis. Tikai jāsaveid zem jumta, ja kāds
šķūnis vēl palicis. Jāgādā kuļmašīna. Tiklīdz pārstās lie-
tus, tas jādara ar steigu.”

Pauls grasījās sviest vecajam saimniekam ar māla
piku. „Tu te tā runā, it kā mēs pulksten deviņos un vienā
minūtē gaidītu laika pārmaiņu, lai varētu iet uz lauka!”

„Tas brīdis nav sevišķi jāpiemin, Paul! Tas ir tāds pat
darbs kā citi. Zināms, drusku steidzīgāks darbs par aršanu
un kulšanu. Bet rīt vai parīt var pienākt arī kviešu kārta,
uz to sataisies!”

„Labāk taisies uz pēdējo Tēvareizi!” Pacepure kļuva
neiecietīgs.

Garais Zīle, sarunā klausoties, nedabīgi iesmējās. Vai
viņi pirmo reizi gaida pēdējo minūti?

„Tu, Paul, ilgi neesi saticies ar meitenēm, tādēļ esi tik
nervozs.”

„Kāda runa!” Pauls uzsita teltenes stūri, pablenza pār
ierakuma malu, tad saritinājās neērtajā vietā, it kā vēl
taisītos nosnaust rīta miegu.

Jāzeps Daujāts garlaikodamies sāka skaitīt sekundes.
Pēdējā stundā viņam atkal gribējās zilēt savu likteni.
Likās, nelabais atkal piestājies pie viņa sāniem un čukst:
— skaiti, Jāzep, līdz simtam! Ja šajā laikā neviens gru-
pas biedrs neierunāsies, tad tev uzbrukumā atkal laimē-
sies. Skaiti, Jāzep! — Un Daujāts skaitīja, pats sevi
lamādams. Muļķības, tukšas iedomas, mānīcība! Tomēr
viņš skaitīja. Trīsdesmit, četrdesmit, jau piecdesmit un
sešdesmit! Jāzeps sāka smaidīt — šoreiz nelabais no viņa

atvelkas, asti kāju starpā iežmiedzis... Asoņdesmit, deviņdesmit —

„Trīs jaunas māsas sēž rožu dārzā —” pēkšņi kaprālis Cirsis sāka dungot dziesmu.

Jāzepam sāka džinkstēt ausis, it kā velns būtu pielēcis klāt un deniņos ieģrūdis ragu.

„Vai turēsi muti!” viņš pārskaities čukstēja.

Cirsis nespēja klusēt. Dziesmas melodija viņu bija mocījusi visu nakti, tagad, tuvojoties devītai stundai, tā atkārtojās viņa domās tik uzņēmīgi, ka viņš nespēja to lūpās noslāpēt. Tiesa, visi zināja, ka grupas komandieris bija labs dziedātājs, bet kāda jēga bija pirms uzbrukuma pacelt balsi? Turklāt, tā nebija patriotiska dziesma, viņš kaunējās un nesaprata, kādēļ taisni šī melodija viņam nedeļa miera. Jau neskaitāmas reizes viņš bija mēģinājis to izmest no prāta, viņš centās domāt par mājām, par pagājušajiem gadiem, taču velti — dziesma atkal un atkal traucēja viņa domas.

Jāzeps Daujāts pamazām nomierinājās. Ar nelabo viņš bija slēdzis derības par runāšanu, turpretim Cirsis dziedāja. Viņš tāpat bija uzvarējis. Un Jāzeps sāka klusi dūkt līdzī grupas komandierim.

Vīri arvien biežāk cilāja pulksteņus. Vienmuļi, nepielūdzami ritēja sekundes, tuvojoties pēdējai minūtei.

Mazais Donis ilgi grozījās zem teltenes, tad pēkšņi viņš paņēma mugursomu un meklēja ziepes. Rīta gaismas svīdumā viņš bija ieraudzījis savas nekoptās rokas. Dienām ilgi tās nebija mazgātas, nagi bija izauguši gaļi, piedzīti zemes melnumiem. Donis noliecās turpat grāvī pie lietus ūdens peļķes un sāka mazgāties. Viņš ātri noslaucījās, izvilka no kabatas nazi, rūpīgi iztīrīja aiznadžus, it kā taisītos uz rudens balli. Noņēmis cepuri, viņš paraudzījās spogulī, sasukāja matus, aptaustīja bārdas rugājus. Vēlreiz uzmetis skatu pulkstenim, viņš izvilka no somas skujamos piederumus un veikli sāka rīkoties, lai turpat grāvī apkoptu seju.

„Dullais!” Pacepure nenocietās. „Vai taisies pie meitām? Tad pasteidzies, vēl tikai piecpadsmit minūtes!”

Taču Doni biedra piezīmes netraucēja. Viņam laika bija diezgan. Ja nevarēja tikt pirtī, viņš iztika ar aukstu lietus ūdeni tepat ierakumā.

Jāzeps Daujāts skābo kāpostu vietā grauza atkal sausīnus, kaprālis Cirsis vēl arvien dungska dziesmu par trīs māsām, bet Jēkabs Oglis ar bažīgu skatu vērās debesīs, it kā domādams, vai pārstās lietus un varēs ievest labību.

Pulksteņa sekunžu rādītājs vienmuļi kustēdams mērija laiku, nesaudzīgi deldēdams pēdējās minūtes. Mazā tērauda adata jau bija sakrājusi pagātnē gadu simteņus, aizvadījusi cilvēku mūžus, žigli aizrāvusi milētāju stundas, taču šorīt Zemgales grāvī pulksteņa rādītājs šķita apstājies.

„Kādēļ taisni deviņos un vienā minūtē?” Pauls Pacepure vēl gribēja noskaidrot. Kādēļ vēl jāgaida vesela minūte, kādēļ viņi nevar lēkt no grāvja laukā tūlīt, pilnā stundā?

„Nomierinies, Paul!” Zīle smīnēja.

Ansis Lielgalvis attapās tikai pēdējā brīdī, cik svarīga bija viņa dzīvē šī pēdējā minūte. Viņš bija vēl jauns karotājs, tikko pieradis pie frontes nemiera. Līdz šim viņš bija gaidījis ienaidnieku grāvī, tupēdams blakus Zīlem pie patšautenes, nu viņam jālec pašam laukā, jāskrien pāri šaurajai pļavai, pretī krievu ložmetējiem. — Vēl viena minūte. Tā bija pietiekoši gara, lai Ansis domās aizskrietu uz savu meža māju. Šajā minūtē viņš vēl pārdzīvoja dažus gadus, atcerējās to ziemu, kad puteņainā naktī viņš vizināja Martu, kad straujā ķēve viņus izgāza kupenā, kad viņi palika kājām sniega vētrā. Viņi sadevās rokās kā bērni un, viens otru vilkdami, brida pa aizputināto ceļu. Un citu vakaru Marta atnāca uz viņa māju vēlā stundā, asaras valdīdama teica — dari ar mani ko gribi, māte mani padzina! Kopš tā vakara Marta palika pie viņa.

„Ansi, cik tavs rāda?” kaprālis Cirsis pēkšņi jautāja, nervozi cilādams pirkstos kabatas pulksteni.

Ansis uzmeta skatu savam stundu rādītājam, Viņš nobijās.

„Divas minūtes pāri!”

„Kādēļ nav pavēles?” kāds sauca.

„Kur rotas komandieris?”

„Dēli —!” smējās Pancepure.

Pēc brīža pie grupas vīriem atlida leitnants Sils, notriepies ar māliem, nervozs un saīdzis. „Puiši, nekas šorīt neiznāks! Divi vācieši no soda rotas pārbēguši pie krieviem. Vaņķas ausās, tādēļ uzbrukums atlikts.”

Vīri atlaida sasprindzinātos locekļus. Viņi jūta atkal rudens lietu, kas mērcēja drēbes, miesu, šķita, aukstās lāses krita kaņavīru sirdīs, tik noguruši, nosaluši viņi jutās pēc pēdējās minūtes.

„Nolādēts!” Ansis nespēja valdīties. Ja abi vācieši tagad atrastos tuvumā, viņš tos nošautu. Ne tādēļ, ka viņi izjaukuši pulka komandiera plānus, bet tādēļ, ka veltīga bijusi nervozā nakts. Viņš tikai tagad pamanīja, ka rokas visu laiku bija drebējušas.

Ilgī virsleitnanta Ziemeļa vīri nedabūja lādēties. No rīta miglas žigli izpeldēja priekšējais novērotājs, steidzīgi meklēja rotas komandieri. — Aiz upes, pretinieka pusē, grupējas krievu kolonnas, izklaidus sabrauc tanki.

Tanki! — jaunā ziņa pārskrēja rotu.

Komandpunktā radās dzīvība. Piktstēja telefona aparāts, steidzās ziņneši, atgriezās izlūki. — Tanki!

Reti izklienātie vīri pirmajos grāvjos atkal aizmirsa rudens lietu. Viņi gaidīja ieplakuši ieroču ligzdās, galvas ierāvuši zem lietū sabriedušām teltenēm. Viņi gaidīja no aizmugures artilērijas brāzienus, kas joņos pāri viņu grāvjiem, šķaidīs ienaidnieka tankus viņpus upes.

Taču velti telefona vadi svieda uztrauktos vārdus no rotas komandpunkta uz bataljonu, tālāk uz pulku un divīziju — vācu artilērija bija saņēmusi rīkojumu taupīt municiju.

Bet tanki grupējās. Motoru rūkoņa drebināja frontes pusi, tuvojās, attālinājās, ieņēma izejas pozīcijas, pagrieza uguns rīkles pret latviešu leģionāriem.

Aritlērija nešāva.

Pauls Pancepure nosvieda šauteni dubļos. „Vakars, veči!”

Vācieši aizbrauks, mēs paliksim maisā. Mūs saņems kā brāļus, izdurs acis, izgriezīs mēles, kāda runa!”

„Nem šauteni rokās, tad neviens tavai mēlei klāt netiks!” kaprālis Cirsis kļuva nikns.

Pacepure gausi pacēla ieroci, noslaucīja dubļus, pārbaudīja aizslēgu. „Drīz mums nebūs arī patronu. Mēs kausimies ar nažiem.”

„Kaut ar zobiem! Nekūko kā posta dzegūze!” Grupas komandieris nomierinājās, jo pazina Pacepures dabu. Dažreiz tas bija varonīgs, pādrošs, tomēr izšķirīgā brīdī uz Paulu palaisties nevarēja.

„Viņi nāk!” Zīle tikko paspēja iekliegties.

Vīri ierāva galvas aizsegā. Gaiss sāka gaudot, viņņoties, zeme raustījās, it kā velns ar pasaules Radītāju tās dēļ cīnītos ar pārdabisku spēku.

Šoreiz artilērijas uguns bija gan spēcīga, bet īsa. Drīz krievu lielgabali pacēla stobrus augstāk, uguni sļaudami svieda karsto tēraudu uz aizmuguri.

„Viņi nāk!” sauca atkal Zīle.

Pelēkie tērauda milzeņi šūpodamies rāpoja arvien tuvāk. Cits izlida no upmalas krūmiem, cits rāpās pār upes sēkli kā neveikls bruņu rupucis, cits meta likumu, vērsdams nāves taustēkļus ierakumu sānos. Tie grima izmirkušajā zemē, rāpās tālāk.

Latviešu vīri pacietīgi gaidīja, novietojusi sev blakus granātu saišķus un tanku dūres.

Pēc pirmā dobjā sprādziena viens tērauda nezvērs norautījās, apstājās, spēcīgā metalla sirds apstājās pūksēt. No lūkas vēl izspruka apdedzis vīrs, otrs palika mašīnā, kas melnos dūmos tīdamās sāka liesmot.

Taču pārējie tanki ripoja tuvāk, turēdamies izklaidus, stampādami miksto zemi, sļaudami nāvi pāri ierakumu grāvjiem.

Veikli tēmētu tanku dūru triecieni apturēja vēl dažus pārgalvīgus uzbrucējus, melni, kodīgi dūmi noslēpa degošo cilvēku šausmas, tomēr citi rāpās arvien uz priekšu, līgojās pāri ierakumiem, ieroču ligzdām. Tiem cieši sekoja kājnieku bari ar izstieptiem durkļiem un mašīnpistolēm.

Visas latviešu ligzdas vēl nebija sabradātas, vēl strādāja patšautenes, vēl sprāga leģionāru sviestās rokas granātas. Sākās nežēlīgas, straujas, asas tuvcīņas. Taču krievi, likās, šoreiz negribēja izšķirt kauju pirmajās līnijās, viņi devās tālāk frontes aizmugurē, cieši turēdami tanku aizsegā. Pelēkā masa pārvēlās grāvjiem, pameta kritušos, ievainotos, liesmu pārņemtos tankus, vēlās arvien dziļāk, it kā zinādami, cik plānas latviešu rindas šajā vietā sargāja Kurzemes fronti.

Pauls Pacepure tupēja granātas izrautā bedrē un vēroja apkārtni. Tajā pusē, kur kūpēja sašautais tanks, viņš neredzēja, ka liela auguma krievs, atklīdis no bara, klupšus skrēja pāri granātu izvandītam laukam, iekrita gandrīz viņam klēpi. Pēdējā mirklī pamanījās latvieti, krievs grūda durkli, bet spošais asmens izsāvēs Paulam caur padusi. Pārsteigumā Pauls mirkli kā apstulba, tad neapzinīgi saķēra krieva šauteni aiz stobra, izrāva tam no rokām un atvēzejies belza ar visu spēku. Cietais spals ķēra tikai krieva izmirkušo zābaku, pats tas pazuda degošā tanka dūmos.

Pauls sirdīgi nospļāvās, aizsvieda svešo ieroci, neticīgi aptaustīja krūtis un padusi. Viņam drebēja rokas. Brīnums, viņa miesa bija vesela, tikai svāriki pārgriezti. — Cik te trūka! — Pauls izmisis ievaidējās, vēlreiz nospļāvās un taustījās pēc savas šautenes — kas zina, vai vēl kāds stulbenis neuzkritīs virsū! Bet kaņot viņam vairs negribējās. Vācieši aizbrauks, par to Pauls bija pārliecināts, krievi ienāks ļaudami. Kādēļ lai viņš pēdējā brīdī atdod savu jauno dzīvību? — Kurzemes cietoksnis! — Cīsis saka. — Kas tas par cietoksni, ja krievs ar durkli tev sēžas taisni klēpi? — Dzimtenes altāris, ziedošanās! — avīzes raksta. Vai Pauls ir jērs, kas sasietām kājām blenž uz dunci? Lai viņu izcep uz degoša tanka liesmām? Tā kā tā viss pagalam, kādēļ viņam vēl ziedoties uz altāra? Varbūt pirms gūsta viņš vēl tiktu līdz Liepājai, kur uzmeklētu savu meiteni...

— Ptū! — Pauls splāva drebēdams.

Bet kauja turpinājās. Straujais krievu uzbbbrukuma

vilnis bija pārvēlies rotai pāri, tikai kreisajā spārnā vēl turējās leitnanta Sila vads. Uz kaujas lauka kūpēja degoši tanki, gaisu indēja kodīgi dūmi, gruzdošu cilvēku smaka. Pēc īsa klusuma aizmugurē, aiz granātu sakapātās birzs, pēkšņi sākās asa, steidzīga ieroču valoda.

„Uzmanību!” sauca leitnants Sils. „Rezerves bataljons dragā pretī! Tagad uzmanību un mieru!”

Cīrša vīri saskatījās, apkvēpušajās sejās pavidēja tikko jauzams smīns. — Kuŗš te kļuvis nemierīgs? Varbūt Pauls? Vīri pazina savu vada komandieri. Viņš bija nervozs, straujš, taču kaujas laikā atguva mieru, kļuva drošs un pat pārgalvīgs.

„Viņi bēg atpakaļ!” Sils kļiedza. Pēc trakaļām tanku medībām viņam bija aizsmakusi balss. Viņš ātri cilāja atlikušās tanku dūres, rokas tam uztraukumā drebēja. „Es vēl dažus ņemšu, vēl daži kūpēs!”

Līdz ar smago rudens miglu pār vīru galvām nogūlās melnie benzīna un eļļas dūmi. Zīle savieba seju.

„Laikam gruzd kāds čekists, briesmīgi smird!”

„Ļaunas asinis —” piekrita Oglis.

Aiz sakropļotās birzs turpinājās kauja. Miglainajā lietū nekā nevarēja saskatīt, bet vīri jūta, ka krievi tiek spiesti atpakaļ uz bataljona kreiso spārnū. Arī pret Ziemeļa rotas iecirkni atkāpās grupa krievu. Sarkanarmiešus sedza divi tanki, Leitnanta Sila rokas vairs nedrebēja. Pirkstos norima ieroča kāts, strupais dūres deguns lēnām cēlās pret mērķi. Eksplozijas zibens pāršķēla miglu, kaujas rāpulis apstājās un palika degot. Otrs tanks žigli mainīja virzienu, pazuda miglā, bet kājnieku grupa apjukumā nosvieda ieročus un pacēla rokas.

„Nu ir ķezā, puīši!” vada komandieris savilka uzacis. „Krievu bars jādzen uz aizmuguri. Kas ies?”

„Mēs ar Lielgalvi!” Zīle piecēlās, pamāja Ansim ar roku. „Nu, biedri, soļos marš!”

Kauja turpinājās līdz vakaram. Vēl krēslā krievi nāca uzbrukumā pāri šaurajai pļavas ielejai, taču latvieši atsita arī tos. Vīri turējās pusaizgruvušajos grāvjos, ar visiem locekļiem iekērušies Zemgales mālā, it kā paši pārvērtu-

šies par cietiem, nejutīgiem ķieģeļiem, iemūrētiem Kurzemes cietoksnī.

Frontē iestājās klusums un Ziemeļa rotu atvilka rezervē. Izklīda arī rudens migla, pārstāja lietus. Vīri izkāpa no dubļainajiem grāvjiem, melnām, nokvēpušām sejām, pārlaida skatus izārdītajam kaujas laukam un paši brīnījās, no kurienes viņi nāk. Vai viņi rāpjas no elles, kur pats nelabais ārdījies ar uguns dakšām?

Aizmugurē, līdz pat apvārsnim, rēgojās nodegušo māju krāsmatas, kailie dūmeņi. Vēl kūpēja dažāda gruvešu kaudze, slējās pret debesīm sašķaidītu koku stumbri. Bet tālāk no ceļiem, dažāda ēka bija palikusi vesela, kāds šķūnis vai kūts, pat dzīvojamā māja, paslēpusies iekalnē aiz meža. Tikai saimniekus vairs nemanīja. Ļaudis bija aizbraukuši, pametuši ēku durvis vaļā, kur tagad staigāja vējš un sveši cilvēki. Uz lauka, iesāktā vagā, stāvēja arklis. Plata josla jau bija apgriezta, bet tad arājs ar zirgiem bija steidzies mājās, lai jūgtu tos ratos, kur jau bija sakrautas bēgļu gaitām nepieciešamās mantas. Vēl rugājos stāvēja labības gubas — kvieši, auzas, mieži. Kaut vējš tās bija pajaucis, lietus izmērcējis, putni izknābājuši, taču visi graudi vēl nebija zuduši, vēl lauki glabāja pārtiku saviem kaņavīriem.

Tādās mājās iekārtojās atpūtā virsleitnanta Ziemeļa rota. Visi darba rīki te bija atstāti pie pusdarītiem darbiem, it kā saimnieks tos nupat būtu turējis rokās. Šķūņa priekšā pie vaļējām durvīm gaidīja labības ore, dakšas un grābeklis bija atslieti pret labības strēķi. Rudzi šovasar bija krietni brieduši, resni, smagi graudi bija nobiruši uz šķūņa grīdas, sajaukušies ar salmiem un pelavām. Turpat aiz šķūņa stāvēja atsperu ecēša, ar zemē iespiestiem zariem, ar divjūga zveņģeli blakus. Likās, saimnieks nupat bija atjūdzis zirgus, aizgājis mājās launagā. Vēl pāris stundu viņam būtu jāstrādā, tad rudzu rugājs būtu saecēts. Bet nezāles jau auga atsperu pēdās, velēnās sastīgojušas ušņu un vārpatu saknes. — Aiz kūts, trekna-

jās vagās zem zaļajiem lakstiem, slēpās burkāni, kāļi, turpat blakus tupēja kāpostu galviņas, visu vasaru rūpīgu roku koptas, tagad piebriedušas cietas un smagas. Kaut kāpostu saknes apņēma virza, baltās galvas cēlās pāri postā pamestajām vagām.

Šķita, šajās dienās visa Kurzeme bija pāraugusi ar nezālēm. Svešas nezāles stīgoja pāri visai Latvijai, ar varu sakņojās iekoptajā zemē, barojās un brieda, noēnodamas visu radību, kas neskaitāmus gadus ar paša Radītāja ziņu bija atradusi patvērumu svētītajā zemē.

Pēc pāris atpūtas dienām rotas komandieris uzmeklēja veco Zemgales saimnieku Og'li un apjautājās par veselību.

„Nekas nekait, virsleitnanta kungs!”

„Vai ievainotā kāja vēl klausa?”

„Reizēm gan ar varu jāpavelk līdzi, bet kad ielokas, tad kustas arī pati.”

„Nu tad tā —” komandieris pārļaida acis laukiem, „— es jūs ieceļu savā vietā.”

„Kā virsleitnanta kungs to domā?”

„Es domāju tāpat kā jūs — labību vajadzētu savest šķūnī, arī kāposti, saknes būtu jānovāc. Mežmalā stāv vēl nenoraktas kartupeļu vagas. Tik daudz vīriem pāris dienu darbs, un ziemā pašiem būtu drošāka iztikšana. Es no lauku darbiem daudz nekā nezinu un ar labību neesmu krāmējies. Tā laikam vispirms uz lauka jāpajauc, jāizkaltē — jūs to lietu vislabāk zināsiet. Pats nelocieties, rikojiet puišus, lai ķeras pie ores. Deviņi vīri atvieto vienu zirgu, tā laikam bija? — Re, Pacepure, pēc darba noilgojies, taisās jau skriet! — Vai esi kādreiz uz laukiem strādājis, Paul?”

„Nekad nē!” Pacepure apjucis atbildēja.

„Nu, tad Oglis tevi iemācis.” Rotas komandieris no-teica un atstāja grupas telpas.

Vīri izstaiņāja atpūtinātos locekļus, jutās atkal kā cilvēki — nomazgājušies, paēduši, pāris naktis izgulējušies zem jumta siltā kaktā.

„Ziemai lieks maizes gabals derētu,” pirmais atsaucās Lielgalvju Ansis. „Paul, kāda runa —!”

Pacepure paraustīja plecus.

„Kas tev noticis?” arī Zīle pacēla balsi. „It kā tanks būtu pārbraucis pāri tavām ribām. — Pēc meitenēm skumsti? Gan pēc kaŗa sadzīsi pēdas. Paŗas tevi uzmeklēs — tādu puiku kā tevi zemē nepametīs.”

Pacepure nebija sajūsmināms. Viņa prātā vēl rēgojās apstulbuŗais krievs ar durkli. Svārkus Pauls bija rūpīgi salāpījis, taču kailais asmenis rēgojās it kā acu priekŗā. Viņŗ nesaprata, kādēļ tas tā. Vai tik vien briesmu bija pārdzīvots? Vai citreiz viņŗ nav ticis galā ar pusduci? Bet ņoreiz, kad nomaldījies, dūmu apreibis vaŗka pats iekrita viņam klēpī, viņŗ drebēja vēl aizmugurē, naktī pamodies.

Oglis cēlās un gāja apskatīt laukus, pārbaudīt nepaveiktos darbus un, pārnācis atpakaļ, saskaitīja vīrus. Rota gan vairs nebija pilnā sastāvā, tomēr roku pietika kartupeļu laukam, labības gubām un sakņu dārzam.

Cīŗŗa grupa devās uz labības lauka. „Veči, kur Pauls?” kaprālis, neredzēdam Pācepuri, aizdomīgi apjautājās.

Kopŗ kādas stundas neviens to nebija redzējis.

„Būs piesitis pēdu,” smējās Zīle.

Kaprālis nesmējās. Viņŗ domāja, ko darīt — jārunā ar rotas komandieri, ja Pauls līdz pusdienai neatradīsies.

Pauls neatgriezās ne pusdienā, ne vakarā, ne otrā rītā.

Nekur tālu Pauls Pacepure nebija aizgājis. Nedroŗajiem soļiem līdzī vilkās smags jautājums — kādēļ es eju? Vai es bēgu no krieva durkļa? Blēņas! Ne tik vien pieredzēts, jau otro gadu frontē pavadīdams. Viņam nepatika ņautenes vietā cilāt dakŗas — Pauls mēģināja sev ilegalvot. Arī tas nav nekas. Vispār, nav vairs jēgas ne strādāt, ne cīnīties, tas kariņŗ ir pazaudēts, kāda runa! — Un Pauls devās tālāk. Viņŗ vairījās no lielceļiem, maldījās pa meŗa takām, viņŗ negribēja pat neviena cilvēka sastapt. Kur viņŗ iet, to pats nezināja. Varbūt viņŗ nokļūŗ līdz Liepājai, kur tagad vajadzētu atrasties viņa meiteinei? Nē, Pauls nezināja kur, viņŗ tikai gāja tālāk no

frontes, censdamies sev iestāstīt, ka dara pareizi. Vai beidzot viņam nav jāsargā arī sava dzīvība? Vai dzīvība nav visdārgākais, kas viņam ir? Bet — vai viņa dzīvība vairāk vērtā kā draugu, kas palika novākt laukus, sagatavot pārtiku, lai arī ziemu varētu izturēt frontē? Viņam nebij spēka sevi apturēt, griezties atpakaļ, bet arī uz priekšu iešana radīja sajūtu, ka viņš nevis bēg no nāves, bet iet tai pretī.

Nakti pārlaidis kādā siena šķūnī, no rīta Pauls turpināja ceļu.

Mežainais apvidus beidzās, sākās lauki, mājas, kur vēl nebija kritušas granātas. Viņš apstājās lielceļa malā un domāja — uz kuŗu pusi tagad?

Aiz ceļa likuma iedārdējās motocikli. Pauls, nepaspējis iegriezties mežā, palika kā pielipis zemei. Viņš šai brīdī nespēja pakustināt pat kājas. — Tur auļo nāve, Paula galvā ieizbējās strauja doma. Un tūlīt viņa būs klāt. Nevis baltas sievas izskatā ar izkapti pār plecu, bet vācu žandarma formā, ar spožu skārdu pie krūtīm.

Divi spēkrati, bremzējot, pieputināja ar smiltīm Paula acis.

„Uz kuŗieni?”

Pauls klusēja.

„Dokumentus — !” žandarms bargi uzkliedza.

Pauls Pacepure nedabīgi pasmaidīja. Muļķi, vai viņi nezina, ka dokumentu tam nav? Vai viņi neredz savazāto kareivja apģērbu un tukšo mugursomu? Vai viņš nobītos, ja tam kabatā atrastos dokuments, kas atļautu viņam iet uz Liepāju vai Kuldīgu? Nē, viņš nāk no frontes, bēg no nāves, glābj savu jauno dzīvību!

Pauls to nevarēja pateikt, viņš tikai muļķīgi smaidīja. Viņš redzēja, ka žandarmi nikni saskatījās, ka viņi pārlaida skatu mežmalai. Viņam atausa skaidra doma — tepat, mežmalā, pie egles viņam būs dzīvība jāatstāj. Muļķīgi, bet viņam nav pat ieroča, ar ko sevi aizstāvēt. Bailēs Paulam drebēja lūpas.

„Niks desertieren, niks!” beidzot viņš spēja pārvelt vārdus pār lūpām. „Komanden gehen, papier verloren!”

Žandarmi satvēra ieročus un pamāja Paulam ar roku — uz meža pusi.

Pauls nekustējās. Viņa kājas, likās, ieaugušas ceļmalas malā, viņš nespēja tās izvilkēt. Lai viņi tās nogriež tepat ar mašīnpistoles kārtām! — Pauls kļiedza bez skaņas, juzdams, ka no sejas viņam zudis viss asiņu sārtums. Nedaudz sekundēs aizslīdēja gar viņa acīm visa viņa dzīve, visas viņa meitenes, pēdējo gadu pārdzīvojumi frontē. Kur tagad visas meitenes, kur ugunīgā kundze no Bišu muižas... Jā, cik tad viņam tagad gadu — Pauls vēl iedomāja. Viņš nekā vairs neapjēdza, viņam likās, ka šajās dažās sekundēs viņš jau būtu nosirmojis. Vēl viņš atcerējās to reizi frontē, kad abi ar Ogli tika galā ar pusduci krievu, — tas bija sākums, kad krievs viņam iesēdās klēpī, tad viņš spēja vismaz lamāties un satvert tā šauteni aiz otra gala. Bet ko iesākt tagad, kad melnais pistoles stobra caurums urbjas viņam tieši acīs? Viņa locekļi bija bailēs kļuvuši stīvi. Tādēļ viņš vēl arvienu stāvēja ceļmalā, nekustēdamies.

Sekundes ritēja.

Pirms vācietis vēlreiz pacēla roku, lai rādītu uz mežmalu, ceļu sadrebināja automašīnu kolonna. Dūkdami tuvojās četri spēkrati. Žandarmi pavilka motociklus sāņus. Pirmajai mašīnai asi iekaucās bremzes, tā apstājās Paulam blakus. Apstājās arī pārējās. Braucēji izlieca galvas, uz kaŗavīru piedurknēm mirdzēja latviešu nacionālo krāsu vairodziņi.

„Letiņš — ?” izliecies no mašīnas, jautāja braucējs — seržanta apzīmējumiem.

Pauls tikko manāmi pagriezta savu piedurkni, vēl nespēdams atbildēt. Žandarmi nikni saŗauca pieres.

Seržants saprata, viņš pavēra platāk auto durvis.

„Kāp iekšā!” Pagriezies pret žandarmiem, turpināja vācu valodā: „Viņš no mūsu vienības!”

Paulam atlipa kājas no zemes, ar strauju lēcieni viņš atradās blakus braucējam. Žandarmi sakustējās, cēla ieročus, tad, attapušieš, tos nolaida. Mašīnās sēdēja rota latviešu leģionāru, tērpušieš bruņu cepurēs, apgādāti ar

kaujas ieročiem. Kolonna sakustējās, motori dūkdami uzņēma gaitu uz frontes pusi.

Valdot stūres ratu pa izbrauktā ceļa grambām, seržants reizēm pavērās svešajā kareivī. No acīm neizlaizdams ceļu, viņš ar vienu roku izņēma no kabatas cigarešu kārbīņu, piedāvāja ceļa biedrim un aizkūpināja arī pats.

„Nēmi vagu?” beidzot seržants nenocietās.

Paula vaigi pielīja ar sārtumu. „Nē, kāda runa!”

„Par ko tad spriedāt visi trīs? Par laiku? Par jauniešiem ieročiem?”

„Mūsu rota atpūtā, panācos tāpat svaigu gaisu ieelpot, pie meitenēm un tā —”

„Bet pistoļu vīriem to nevarēji iestāstīt?”

„Nē!” Paula pirkstos drebēja cigarete.

„Nepabaidies, tie ir slīpēti veči, tiem miglu acīs neiepūtīsi. Nebūtu mēs uzkūlušies, tava dvēsele jau ubagotu pie Pēterļa namdurvīm. — No kādas vienības esi?”

Pauls pateica.

„Laikam kāvies arī esi dūšīgi?”

„Kāda runa!”

„Nu tad, vecīt, šoreiz ar godu. Mēs tevi izmetīsim pie pulka, tad kāto tūlīt uz rotu! Sasit papēžus un ziņo rotniekam kas par lietu. Un palūdz kādu norīkojumu ārpus kārtas, labāk izskatīsies. Ja virsleitnants nebūs ziņojis tālāk, varbūt tiksī cauri ar izbailēm vien.”

„Kāda runa —” Pauls murminādams piekrita.

Jo tuvāk viņi brauca frontei, jo vairāk lēkāja Paula sirds. Jeb mašīna tik spēcīgi kratīja uz izbrauktā ceļa? — Neraža, vecīt! — Pauls sevi mocīja. Cik reižu viņš nebija krievus apvedis ap stūri. Bet žandarmi viņam neticēja. Pašu veči ne tik. Te vairs nevar uzlaist putniņu gaisā un teikt, ka tas akmens, kas nekritis zemē...

Pauls saprata, ka steigā jāskrien uz rotu, jārunā ar komandieri. Ticis pazīstamajā apvidū, viņš izlēca no mašīnas, pagriezies pret seržantu, piesvieda roku cepurei un tūlīt sāka skriet. Izskatās muļķīgi, — Pauls nodomāja, bet viņam likās, ka žandarmi seko pēdās...

Nosvīdis, aizelsies, Pauls pieklauvēja pie rotas komandiera durvīm.

„Atļausit ienākt, virsleitnanta kungs?” Pauls, pārkāpis sliekšni, nobēra kā jaunkareivju laikā.

„Esi jau ienācis,” virsleitnants Ziemeļis smīnēdams pacēla noliekto galvu.

„Atļausit ziņot, virsleitnanta kungs! — Kareivis Pacepure atgriezies, sevišķu notikumu nav!”

„Nav — ?” Ziemeļis, kā pārsteigts, iepleta acis. „Man ir. Nupat uzmetu ziņojumu bataljona komandierim, ka kareivis Pauls Pacepure atrodas patvaļīgā prombūtnē.”

„Lūdzu neziņojiet, virsleitnanta kungs!” Paula bravūra atslāba. „Iešu brīvprātīgi izlūkos, salasišu veselu baru krievus!”

Virsleitnants kļuva laipnāks. „Cik tālu tiki?”

„Ne pārāk tālu —”

„Uzrāvis — ?”

„Jā, virsleitnanta kungs!”

„Dokumentu nebija. Nolika pie priedes?”

„Kāda runa —”

„Un tomēr tiki vaļā?”

„Jā. Blefoju. Prasīju ceļu uz šteli. Noticēja.”

„Tu atkal kaut ko lej, Paul! Vienalga, atpakaļ esi. Pastāsti labāk, kas tev par dullumu bija uznācis. Visu laiku labi turējies.”

„Tā iznāca. Man likās, ka vācieši brauks projām, kaŗš paspēlēts, mēs paliksim sēžot ar tukšām šautenēm. Vai tā nebūs virsleitnanta kungs?”

Rotas komandieris kļuva nopietns. „Tā nebūs, Paul! Mēs turēsimies un vācieši arī paliks. Pats redzēji, ka krievi netika uz priekšu. Vēl pāris dienas atpūtsimies, iesim atpakaļ, sāksim rakt un būvēties, nocietināsim visu Kurzemi un turēsimies. Tādēļ netaisi muļķības! Vēl nesmu par tevi ziņojis, bet otrreiz tava pastaigāšanās tik laimīgi nebeigsies. — Vari iet.”

„Atļausit vēl teikt, virsleitnanta kungs! — Laidiet mani tādu pašu likumu izmest uz krievu pusi. Atvedīšu pašu poļitruku!”

Ziemeļis īsi iesmējās. „Ticu, Paul! Bet no poļitrukiem tikpat nav nekāda labuma, tiem mutes ar konstitūciju aizbāztas. Labāk pievāc vienkāršu vaņku. Bet to, kad vajadzēs.”

„Klausos, virsleitnanta kungs!” Pauls sasita papēžus un, apgriezies, izgāja.

Brīdi viņš stāvēja aiz komandiera durvīm nosārtušu seju, tad klusi iesvilpās un aizgāja uz labības šķūni, kur biedri izkrāva pēdējo miežu vezumu. Viņš tūlīt paņēma dakšas, it kā atgriezies no launaga.

„Re, Pauls!” Zīle pamanīja pirmais. „Bet vājš gan esi palicis. Šī nedeva ēst?”

Pauls klusēja. Vīri pārtrauca darbu, smīnēdami vēroja biedru, tikai kaprālis Cirsis likās viņu neredzam.

Vakarā Pacepure agri aizgāja gulēt, bet iemigt nevarēja. Acu priekšā vēl glūnēja žandarmu pistoļu stobri. Otrā rītā, kad Zīle atkal interesējās, kur Pauls bijis, viņš, piecēlies gulvietā sēdus, ar platu muti sāka stāstīt.

„Kāda runa — biju pie meitenēm! Nu, vecīši, Emma uz goda! Pati meita, pati saimniece! Tā pievakarē eju un skatos, sak', cik gadu kopš iesvētīta, vai maz vērts naktsmāju lūgt. Bija izlaidusi govīs padzirdīt, bet tās ne vairs sasaukt, ne valdīt — aiziet pa kāpostu dārzu kā bizoņi! — Ko man darīt? Lopi jāsavalda. Norāvu mugursomu, griezu ap galvu un metos pretī. Jāsaka gan, ka ar krievu baru dažkārt vieglāk tikt galā, nekā ar tādu ragaiņu pulku. Beidzot sagriezu atpakaļ uz gatvi. Bet tad arī ieskrēju saimniecei taisni rokās. Meitene sarkst vien, bet kas man daļas, prasu — piena krūze būs par šito? Būšot, arī maize, sviests un viss. Nu, ja tik devīga, tad prasu tālāk — būs arī gulta? Šī sastomas, tad iesaucas — būs, — pamet ar roku un steidz pakāļ lopiem. Kāda runa, vai tādai mājai var iet gaŗām, kur tikdaudz labuma? Paliku! Miegu jau negaidījām, kāda runa!”

„Tādēļ no rīta tev bija aizlipušas acis, ka uzskrēji virsū žandarmiem!”

„Tiem? Ar tiem tiku viegli galā. — Biju komandējumā, saskrējos ar partizāniem, atņēma ieročus, dokumentus,

višu pa tiro — niks, verstehen? — Saprata. — Tagad auto warten, uz štelli fahren. — Noticēja. — Iedeva vēl cigareti, sapīpējām. Tad arī brauca letiņi, kāpu vāģi un laidu atpakaļ. Latviešu puiku jau nepaķers ar pliku roku. — Ko dzird? Būšot jāiet atpakaļ uz grāvjiem?” Pacepure vairs negribēja par savu dēku runāt.

Virslieitnanta Ziemeļa vīri nedabūja ilgi pūsties, viņu vietā, pamestajā Zemgales mājā, ienāca kaimiņu rota.

„Tie nu kuls mūsu kviešus un ēdis mūsu kāpostus,” smējās Lielgalvju Ansis, kārtodams atkal mugursomu.

Iekāpuši frontes pirmās līnijas grāvjos, vīri pameta vieglo dienu domas, kļuva atkal mazrunīgi, sevi ieslēgušies, ar asu skatu, jūtīgu dzirdi, kā ielenkti meža lūši.

Krievu pusē ik dienas dārdēja tanki, zemi drebināja spēcīgi artilērijas grāvieni, tomēr uzbrukumā nenāca.

„Velni, kaut ko gatavo!” vīri sprieda.

Kādu pēcpusdienu kaprālis Cirsis norāva tālskatu no acīm, pagriezās pret vīriem, krunkās savilkto pieri.

„Viņi rok!”

Arī Lielgalvju Ansis pacēla tālskati pie acīm. Tuvāk pievilktais aplis rādīja smilšu rakumu, pavirši nomaskētu ar melnu, rudens lietū sapuvušu timotiņa sienu. „Izrakņā labu kviešu zemi,” viņš satraukti teica.

„Jāziņo rotniekam!” Cirsis salicis aizlīda pa grāvi.

Pievakarē atnācis rotas komandieris uzlika roku uz Pacepures pleca. „Nu, Paul, tev būtu laiks kārtot rēķinus! Vada komandieris meklē puišus, kas palīdzētu noskaidrot, ko vaņkas tur īsti būvē. Tu taču lidīsi līdzī?”

„Kāda runa!” Pauls iesaucās. „Šonakt?”

„Šonakt. Un grābiet ciet lielāko pļāpu!”

„Kāda runa!”

„Nu tad — pie leitnanta Sila! — Vai vēl kādam patik doties līdzī?”

Zīle atsaucās.

Lielgalvju Ansim likās, ka Zīle, pieteikdamies, īsu brīdi viņam uzmeta aicinātāju skatu — vai tu nenāksi līdzī?

Varbūt gaŗais būs atkal jāglābj — Ansis iedomāja. Kas cits viņu spēs iznest no starplauka, ja tam atgadītos nelaime? „Kad jāiet, jāiet —” arī Ansis atsaucās.

„Labi. Četri vīri pagaidām pietiks. — Ap pusnakti. Lai krieviņi iestrādājas. Arī vējš sāk celties, izdevīgs brīdis. — Nosnaužat vēl pāris stundas!” Rotas komandieris nozuda krēslā.

— Tādu gājienu es vēl nepazīstu — Ansis satraukts domāja. Tad viņš atcerējās Martu. Likās, viņa stāvēja tam blakus kaujas grāvī un čukstēja — kādēļ tu pietieci? Tevi nenozīmēja. Kādēļ tu neiedomājies par mani?

Ansis noskurinājās, it kā vējš viņam būtu ietricis sejā asu sniegu, īgni murminādams iekrita ieroču ligzdas stūrī, uzrāva mēteļa apkakli, ierāva galvu zem bruņu cepures. Taču ausis vēl skanēja čuksti — kam tas bija vajadzīgs, Ansi? —

„Kas jādara, jādara! —” viņš pusbalsī norūca, it kā strupi sievai atbildēdams. — „Vējš pieņemas, izdevīgs laiks —” pēc brīža viņš atkārtoja rotas komandiera vārdus.

Ansis pacēla galvu, neuzticīgi klausījās, kā suns vētras laikā pie mājas stūra. Paldies Dievam, sievas balss vairs nespokojās, tikai vējš čabināja sauso zāli uz ierakumu malas. Viņš paraudzījās pulkstenī — vēl četras stundas laika, vēl varētu labi nosnaust, ja miegs būtu prātā.

Ciets, ass novembra vējš tumsā purināja šķembu apkāpātos koku zarus, svaidīja nenopļauto smilgu stublājus. Nāves pārstaigātais frontes starplauks elsoja, vaidēja, nopūtās, it kā tur vēl mocītos ievainoti kaŗavīri.

Dažas minūtes pirms pusnaktis pie Cirša vīriem ieradās leitnants Sils. — „Gatavi?”

Pacepure uzlēca kājās nervozāks kā parasti.

Arī Zīle laiski piecēlās un gaŗi nožāvājās.

Pēdējais pietrūkās Ansis. Viņš bija mazliet iesnaudies, pat sapņojis. Marta viņam bija pasniegusi roku, pati stāvēdama otrpus dzelonstieplu žogam. Viņš netika tuvumā, pat neredzēja viņas stāvu, tikai jūta viņas silto

roku. — Ansis noskurinājās rudens vēsuma kratīts. Ātri pagaisa sapņa iespaids.

„Ieroči kārtībā?” vada komandieris vēl apjautājās, steigīgi vārdus bērdams. „Rokas granātas ir? — Nu, tad aiz manis!” Leitnants klusi izlēca no grāvja, taustījās pa sauso, vējā izkaltēto zāli un pusrāpus līda līdz dzeloņstiepļu žogam. Ar veiklām roku kustībām viņš atlieca dažus asos kavēkļus, tad pamāja biedriem, lai metas rāpus aiz viņa.

Ansis brīdi gāja saliecies, tad noietās uz ceļiem, beidzot uz vēdera. Cilādams gaŗos locekļus, virzīdams muskuļoto augumu, viņš veikli aizrāpoja biedriem gaŗām.

Sils pavirzījās viņam tuvāk, parāva aiz kājas un čukstēja:

„Nesteidzies! Taupi spēkus. Būs vēl ap divi simti metru.”

Ansis atvilka elpu.

Vējš purināja smilgas, sausās timotiņa vālītes. Visu vasaru tās ziedējuŗas, izbārstījuŗas sēklas, tagad sitās sejā kā asi ŗagari. — Cik daudz barības aizgājis bojā — Ansis domāja, pats brīnīdamies, kādēļ viņam ŗajā brīdī ienāca prātā tik praktiskas lietas. Kam vairs siena, ja Zemgalē nav lopu? Pat cilvēku te vairs nav, tikai pelēki, zemēm novārtījuŗies kaŗavīri, un otrā pusē vergu zemes iebrucēji.

Izlūki brīžam pazuda smilgās, tumsā, tikai pēc uzmanīgas klausīšanās viņi atrada viens otru, brīdi atlaidās uz sāniem, ceļgalus pūtinādami.

„Cik tālu tā būs jālien?” Pacepure nenocietās. Puiŗa balss bija mazliet aizsmakusi. „Iekūlos bedrē, gandrīz acis izdūru.”

„Jā, neesi jau ceļā pie meitām,” Zīle iesmējās. „Tur ejot uz vēdera nav jālien, lai cik tumŗa nakts. Tad jāsarģās tikai no suņiem un mātes.”

„Es esmu gulējis nātrās pie meitas loga, kamēr acis aizpampst!” Pacepure atčukstēja.

„Kas tad tā par meitu bijusi, kuŗai loga priekŗā aug nātrās?”

„Bija sapinusies ar mežsargu. Tas greizsirdībā glūnēja ar bisi. Vai es drīkstēju galvu celt augšā? Gulēju nātrās un gaidīju, kamēr tas aiziet.”

„Nedzeniet velnu! — Sāksim! — Vēl ap simts metru.” Sils ātri nobēra īsos teikumus.

Viņi līda cieši blakus, reizēm tuvu viens aiz otra, lai tumsā nenokļistu. Pēc dažām minūtēm leitnants atkal pacēla galvu.

„Mēs esam tuvu. Dzirdiet? Viņi rok. Arī runā. — Kas saprot krieviski? — Zile? — Lielgalvis arī? Tad ausis vaļā — ja vien būs laiks klausīties. Atskrūvēsim dažām granātām degļus vaļīgāk, kas zina—” viņš čukstēja.

Vīri rikojās. Tad līda atkal stenēdami, sevī lādēdamies. Taču vējš, tumsa un nemierīgās smilgas viņus labi maskēja. Visa apkārtnē, likās, šajā naktī bija dzīva, tādēļ ienaidnieks viņus nemanīja tuvojamies.

Beidzot viņi bija klāt. Skaidri varēja dzirdēt lāpstu skaņas, klusu sarunāšanos. Smiltis čabēja uz grāvja malas, dažā māla pika atripoja līdz izlūku galvām.

Pacepure sarāvās. „Velni, iesvieda mutē!” viņš rūca.

Sils ieģrūda dūri viņa sānos. Pauls rīstīdamies nolieca seju smilgās.

No krievu sarunām nekā nevarēja saprast. Skaņas noslāpa turpat grāvī, retos dzirdamos vārdus vējš sajauca ar smilgu čukstiem un zemes piku dobjo dunēšanu.

Ansis nebija radis pie rūpuļa gaitas, viņš labprāt trūktos kājās, sasviestu granātas grāvī, pats ar pistoli dotos uzbrukumā.

„Te mēs nekā neiesāksim,” leitnants ātri izlēma. „Līdīsim gar uzbēruma malu tālāk!”

Vīri klusi sekoja. Pacepure nogura. Viņa muskuļi vēl klausīja, bet domās iegūla divains nespēks. Šoreiz izlūku gājiens viņam likās tik smags, it kā neveiklais krievs ar durkli sēdētu uz muguras un vācu žandarms ar pistoli sekotu. Mutē vēl ņerkstēja smiltis. Vakars, kāda runa, — Pauls sašutis domāja.

Sils atkal apstājās. Sagaidījis biedrus blakus, viņš aizsmacis čukstēja: „Trīs krievi kaut ko stiepa uz viņu

pusi. Laikam kokus. Tur būs ķēriens. — Turies, Paul, nešķaudi!”

„Mute vēl pilna ar smiltīm,” Pauls atrūca.

„Norij, bet nesprauslā!”

Viņi lida tālāk. Brīžiem nogūlās uz sāniem, ievilka elpu, ausījās uz visām pusēm, ciešāk sagrāba ieroču spalus. Vēl neviens viņus nebija pamanījis, tikai vējš kustināja smilgas un dzenāja koku lapas.

„Viņi nāk atpakaļ!” leitnants Sils pieskārās Anša plecam. „Mieru!”

Krievi, sarunādamies otrpus grāvim, aizgāja gaŗām.

„Tur ķersies!” Sils atkārtoja un rāpās tālāk.

Beidzot viņi pamanīja priekšā tikko raktu zemes valni. Turpat bedrē daži viri sarunājās, oda pēc machorkas dūmiem.

„Šos pašus ņemsim aiz apkakles,” Zile čukstēja vada komandierim pie auss.

„Pagaidīsim. Tie trīs nāks atpakaļ, nepaspēsīm.”

Tumsā smagi kājas cilādami krievi nāca un kaut ko nesa. Tie bija apaļi koki, kādus lieto frontes bunkuru būvei. Pie bedres krievi tos uzmanīgi nocēla no pleciem, nolika zemē, paši atpūzdamies uzsēdās virsū.

„Smēķēt gribas,” viens ņurdēja.

„Nedriks!” cieta balss atbildēja. „Navajaga par to domāt. Ejiet atpakaļ un nesiet!”

Divi viri piecēlās, aizslidēja pa tumsu, gausi vilkdami kājas pa zāļu kumšļiem.

„Poļitruks palika,” Sils čukstēja. „Jo labāk. To grāb-
sim pirmo. Un vēl divus, vairāk tur laikam nav. Viņi trīs,
mēs četri. — Mazliet tuvāk!”

Vīri palīda vēl dažus metrus. Tagad viņi skaidri dzirdēja krievu sarunāšanos. Čekists lādējās.

„Laikam smēķējāt, suņi! Nāvi gribiet, velns lai parauj!
Nedriks! Jāstrādā un diezgan!”

Divi vīri sāka locīties ar lāpstām, trešais ar pistoli stāvēja blakus. Kad tas pagriezās sāņus, leitnants parāva Ansi aiz rokas un veikli uzkrita čekistam uz kakla. Krīevs pat nepaspēja izgrūzt lamu vārdu, viņš tikai smagi elsa,

saprazdams, kas noticis. Pamanījis blakus vēl dažus svešus stāvus, pistole viņam izkrita no rokām, nepaspējot izšaut brīdinājumam. Gausi rokas pacēlās virs galvas. Abi racēji darīja tāpat, lāpstas pametuši bedrē.

„Marš!” leitnants komandēja.

Gūstekņi negribot sāka virzīties, kur latvieši norādīja. Drīz abi kareivji spēra soļus veiklāk, bet politiņkrum vajadzēja atgādināt pie muguras ar pistoles stobru.

„Smēķējāt, sātani!” pēkšņi viņš sāka lādēties.

„Turi muti!” Sils nošnāca. Leitnants manīja, ka čekista gaitā slēpjas kas aizdomīgs. Viņš gāja mazliet gāzelēdamies, apkārt skatīdamies. Sils bija veiklāks. Pirms krievs ar lēcieni gribēja pazust tumsā, melno nakti pāršķēla ass šāviena troksnis, bēglis apmeta kūleni un palika guļot timotiņa laukā.

„Skriešus!” Sils uzsauca, iegrūzdams ieroča spalvu tuvākā krieva mugurā.

Viņi skrēja. Ienaidnieka pusē ātri ierējās ložmetēji, spīdošās lodes zibēja pāri izlūku galvām, spindza starp kājām, kapādamas lauku. Vīri, lokoties uz vienu un otru pusi, skrēja un rāva līdzī abus krievus. Kāds ievaidējās.

Lielgalvju Ansis pēkšņi apstājās. „Paul! — Kur Pacepure?”

„Nemt līdzī!” kļiedza vada komandieris.

Ansis apsviedās atpakaļ, paklupa blakus biedra augumam. „Kas tev ir?”

Pauls, valstīdamies smilgās, kunkstēja.

Ansis pacēla puisi rokās un skriešus devās uz savējo ierakumu pusi. Lodes joprojām spindza ap bēgļu galvām, dzēla zemē, taču Ansis par lodēm nedomāja, viņš turpināja skrējieni, saudzīgi turot rokās kunkstošo biedri.

Viņiem laimējās. Ansis pēdējais pārrāpoja ierakumu malai, saudzīgi nolaida zemē ievainoto.

„Kas Paulam?” tūlīt piesteidzās grupas komandieris.

„Stipri vaid,” Ansis, dziļi elpodams, atbildēja. Nesējs pats tikai tagad pamanīja, ka viņa piere kļuvusi sviedros slapja, mati saķepuši ap ausīm. Viņš nosvieda bruņu cepuri.

„Paul, kas ir?” kaprālis Cirsis raustīja tā plecu.

„Asinis, kāda runa!”

„Kur?”

Ievainotais pārstāja vaidēt kā atjēgdamies, ka neatrodas vairs starplaukā, bet drošā grāvī pie draugiem. Viņš sāka kustēties, drīz nostājās pats uz savām kājām. „Laikam norāvos. Kreklā silts un slapjš.”

Kaprālis atrāva Pancepures svārkus. — „Rokā? — Nu, zini, te nekā liela nav. To tūlīt nosiesim. — Varbūt arī citur? Kājās?”

„Kājas laikam kārtībā,” Pauls mēģināja staigāt.

„Tu, vecīt!” Lielgalvju Ansis, vēl arvien aizsiesies, smagi pūta. „Kam tad tevi stiepu?”

„Es nezinu,” Pauls apjucis pētīja sevi, vienu roku vārīgi atspiedis uz kaprāja pleca. „Man kļuva nelabi. Es iespiedu galvu smilgās. Man likās, ka žandarmi mani tūlīt nogāzīs, tikko es kustēšos. — Velns, es laikam murgoju!”

Ansis aizgriezās sāpus.

Pārsējis rētu, Cirsis uzsita Paulam uz veselā pleca. „Nu tad — ja kājas veselas, uz pārsienamo punktu! Dažas nedēļas mums būs bez tevis jāiztiek. Istā laikā esi to kodienu dabūjis — Ziemassvētkus sagaidīsi tirā gultā.”

Pancepure jautri izkāpa no grāvja. Pārsieto roku turēdams pakārtu kaklā, vējam plivinot vaļējos svārku stūrus, viņš žigli nozuda tumsā.

Krievu šaušana mitējās. Vienīgi asais vējš vēl svilpoja skriedams pār nāves pārstaigāto starplauku.

Lielgalvju Ansis, atrāvis svārku apkakles pogas, nervozi slaucīja sviedrus. Pamazām viņš nomierinājās. Atcerēdamies sapni, viņš sevi mierināja — labi, ka Marta pēdējā brīdī pasniedza viņam roku. — Bet kādēļ viņa pati nebij redzama? — vientuļais vīrs satraukts domāja, sēdēdams tumšajā kaujas grāvī. Dīvains sapnis. Viņš skaidri zināja, ka sieva stāv tepat aiz žoga, viņš pat turēja viņas roku savos pirkstos, bet viņas augumu neredzēja.

No gājiena noguris, Ansis iesnaudās. Sapnis atkārtojās. Marta atkal atradās tepat tuvumā, bet viņš netika tai klāt, viņš nevarēja to atrast. Viņš pat dzirdēja sievas

balsi, zināja, ka nekas ļauns viņai nav noticis, tomēr saskatīt to nevar. Visapkārt satumsusi nakts. — Tikai gaismai svīstot Ansis, uztrūcies no miega, iznira no sapņa un ar ierastu kustību pārļaida delnu pār acīm, īgni norūca pie sevis: — Paldies Dievam, tikai murgs! —

Krēslainajā novembra dienā vējš mazliet nostāja, toties sausajās smilgās sāka krist slapjas sniega pārslas, atgādinot, ka Ziemassvētki nav tālu, ka karavīri tajos vēl neatgrieziesies pie ģimenēm, bet iesniguši un iesaluši, sēdēs Zemgales lauku grāvjos.

Katru nedēļu triecieniebrukumos vai izlūku gājienos leģionāri saņēma gūstekņus. Viņi uzzināja, ka klusais laiks Kurzemes frontē nevilksies ilgi. Ienaidnieks cītīgi gatavojās spēcīgam uzbrukumam, piegādājot ieročus, municiju, apmācot steigā savilktās karaspēka masas.

Ziemeļa rota saņēma pavēli — rakt, būvēt, maskēties. Nostiprināt visu apvidu, izveidot mīnu laukus, stiepļu žogus. Vadiem savos iecirkņos izbūvēt segtas un atklātas ieroču ligzdas, grupām iekārtot pret šāviņiem drošus bunkurus. Tālākā aizmugurē izveidot atbalsta punktu līniju.

Bataljona vadība bija novietojusies vēl dziļāk aizmugurē — Jēkaba Ogļa mājās.

Labākais bunkuru meistars bija kaprālis Cirsis. Kad viņš nolika ieroci un rokās paņēma cirvi vai zāģi, no karavīra tas pārvērtās par celtnieku. Likās, Zemgales laukos kaprālis neveidoja tikai vienkāršu, zemēm apmestu apaļu koku bunkuru, bet lika pamatus jaunās Latvijas atjaunošanai. Viņš strādāja nopietni un pamatīgi.

Arī Lielgalvis tika pie sen ierasta darba. Kā agrāk baļķus vezdams no meža, tā tagad viņš piegādāja materiālus, staigādams ar grupas biedriem pa aizmugures izpostītajām mājām, pievākdams visu, kas vien noderīgs Kurzemes cietokšņa būvei. Nereti viņš atrada nojumēs cietas, nokaltušas bērza vai kļavas koka plankas, kuņas varbūt māju saimnieks bija glabājis savai mūža mājai. Bet leģionāri, būvēdami aizstāvēšanās līnijas, nedomāja

par nāvi, viņi gatavojās jaunai dzīvei. Katrs kaŗavīrs, pielikdams roku darbam, apzinājās, ka viņš pārbūvē izpostīto zemi un valsti. Tādēļ vīri gan pieminēja vecos saimniekus, kas devušies dziļāk Kurzemē, vai bēgļu gaitās pāri jūrām, bet cietās, stiprās plankas viņi krāva ratos, paši jūdās ilksīs un veda uz kaujas lauku, lai celtu pazemē sev stipru mājokli.

Satumstot agrajai vakara krēslai, visur raka, būvēja, nocietinājās. Likās, deviņpadsmitās divīzijas vīri paši sevi iemūrēja jaunās valsts pamatos, kas ar cerībām tika veidoti Zemgales mālā, kur citkārt auga raženi ziemas kvieši. Viņi zināja, ka tagad pašiem te būs jāpārziemo, lai cik barga Sibīrijas nāve staigātu pār auglīgo kviešu zemi — te viņiem būs jāiztura līdz pavasarim, lai tad varētu atgriezties padzītais Zemgales saimnieks, aizlīdzinātu izraktos grāvjus, audzinātu atkal balto kviešu maizi.

Tuvojās Ziemassvētki. Kurzemes ļaudis vēl gaidīja Pestītāja piedzimšanu, viņā pusē fronteī vairs nedrīkstēja Dieva vārdu pieminēt. Pat stiprais mežinieks Ansis, kas bieži ar trūkumu kaudamies, vairāk piesauca velnu nekā Dievu, tagad, iekalies sasalušajos Zemgales aromos, atcerējās prēcīgo stāstu no skolas laikiem — par Pestītāju, kas piedzimis gulēja silitē starp rāmām aitām.

Miers virs zemes un cilvēkiem labs prāts.

Kādā pievakarē kaprāļa Cirša bunkurā ienāca jauns kareivis. Viņš ieradās no apmācību vienības, vārgs un nenobriedis zēns.

„Kareivis Vitauts Leja!” viņš pieteicās grupas komandierim, šauteni vēl turēdams rokā, otrā padusē iespiedis mazu eglīti. Pamanījis kaprāļa nopietno skatu, viņš nosarka. „To nogriezu pa ceļam. Drīzi būs Ziemassvētki.”

„Būtu labāk atnesis kādu likumu Kurzemes desas,” smējās Zile. „To skujuas koku mēs vēl atradīsim tepat.”

„Ir!” Leja jautri atsaucās, tūlīt atrāva mugursomas auklu un cēla galdā līdzpaņemtās mantas — žāvētu šķiņķa gabalu, desas likumu, svaigu rudzu maizi un dzin-

tarainu medus trauku. „Pirms sūtīja šurpu, aizlaida vēl uz mājām. Māte visu salika, gan jau noderēsot.”

„Noderēs ar!” Lielgalvju Ansis izvilka no kabatas nazi un iecirta asmeni mīkstajā rupjmaizes kukulī.

Viņi kļuva draugi tajā pašā stundā. Neviens nepiemīnēja karu un asinis, viņi runāja par mājām, par mātēm, bērniem, sievietēm, ligavām un Ziemassvētku prieku.

Ansis ierāva plecus bunkura kaktā, domās aizsteigdamies uz mājām. Varbūt arī Marta šovakar izcepusi svaigu maizi. Meža smiltainajā zemē rudzi bija diezgan labi auguši, ja tikai spējusi izkult un samalt. Jeb sarkanie jau visu nolaupījuši? — Anša pierē ievilkās dziļas rievās.

Jēkabs Oglis, mazliet nogaršojis ciema kukuli, pastūma to atpakaļ. „Liec nu pats savā somā! Var pienākt reize, kad maizes gabals vērtīgāks par zeltu.”

„Nē, ēdiet! Ēdiet visu!” Vitauts Leja pats izdalīja gaļu, maizi, ar bērna smaidu noskatījās, kā jaunie biedri kāri to apēda. Tad viņi dzēra karstu tēju, aizkūpināja cigaretes. Viņi jutās šovakar labi uz Kristus un sātana robežas.

Jēkabs Oglis ar vērīgu saimnieka aci raudzījās caur šauro stikla spraugu pievakares krēslā. „Sāks snigt,” viņš teica. Oglis nedomāja šovakar par frontes elli, bet par rāmu ceļa laiku, kad jājūdz zirgs un jābrauc uz mežu pēc malkas.

Aukstums nemazinājās. Tumsai iestājoties miglas mākoņi izklīda, debesīs mirgoja nespodras zvaigznes. Vīri taisījās pie miera, jo grāvjos modri stāvēja sardze ar atsegtām patšautenēm un piepildītām municijas lentām.

„Liecies uz paku!” Lielgalvju Ansis draudzīgi teica, atbrīvodams jaunajam kareivim vietu savā kaktā. „Rīt agri mēs ar Zīli mainīsim posteņus, varēsi nākt līdzī apskatīties, vai vaņķas nevāra tēju. Varbūt rodas pirmā izdevība piekurt uguni...”

Vitauts Leja gausi nolaidās Ansim blakus. Lielais vīrs ar vienu teikumu bija izmetis viņu no siltā bunkura ledainā ziemā un karstā nāvē. Viņš pacēla acis kā lūdzējs bērns pret nežēlīgu tēvu. Bet Ansis smaidīja, pats jau

pieradis pie nāves un sala, kaut nesen pārdzīvojis pirmās uguns kristības.

Salta, pelēka sākās jauna diena. Trīs kaņavīri izlīda no pazemes bunkura, brīdi nolūkojās uz ienaidnieka pusi, tad sāka uzmanīgi soļot pa šauro nocietinājumu eju. Visapkārt valdīja nospiedošs klusums. Ieroči bija kļuvuši mēmi abās frontes pusēs.

„Varbūt ļaus nosvinēt Ziemassvētkus,” Leja čukstēja, dziļāk uzmauca uz acīm bruņu cepuri, saliecās kūkumā un, cītīgi sekodams vecāko biedru pēdās, iegriezās pirmās līnijas grāvjos.

Nakts sardzes kareivji drebinādamies, ne vārda nerunādami, steidzās pa tām pašām pēdām atpakaļ.

Bet viņi netika līdz bunkuram. Pēkšņi viņi pielīpa grāvja dibenam, aizmirsa nogurumu, locekļos atdzīvojās sala naktī sastingušās asinis.

Zīle steigā ierāva patšauteni ieroču ligzdā, uzsvieda virsū telteni. Lielgalvju Ansis izgrūda īsu lāstu, norāva jauno kareivi sev blakus un aizturēja elpu.

Šorīt sākās. Dienvidos virs krūmiem un mežu galiem, kā bezsātīgi aprīdamas kluso gaisu, ātri stiepās sarkanas uguns mēles, ar varenu elpas spēku nolieca tuvāko koku galotnes, sacēla vēju, uzsvieda pret palsajām miglas debesīm melnus zemju klēpjus un pelēkus sniega putekļus. Vienā mirklī gaišais rīts pārvērtās trakojošā negaisa naktī. Smagās artilērijas šāviņi urbās sasalušajā zemē, plēsa un ārdīja cieto mālu, svieda uz visām pusēm pāri nocietinājumu ejām. Mīnas kapāja nomaskētos zemes vaļņus, šķembas un akmeņi pakšķēja pret grāvju malām. Nedēļām ilgo klusumu pēkšņi aprija granātu svilpieni un apdullinošie sprādzieni.

„Sātani!” Lielgalvju Ansis dobji rūca, ierāva galvu plecos, vēl vairāk uz acīm uzvilka tērauda cepuri. Zīle pustupus gulēja pār uzticamo ieroci, lai uguns viesulis to nepiedzītu ar smiltīm. Lūpas sakniebis viņš gaidīja, kad sātana deļa beigsies.

Jaunais kareivis sāka vaidēt. Ansis pagriezās sāņus,

aizskāra ar roku biedra plecu. „Kas tev ir? Ķēra? Taču runā!”

Vitauts Leja, dziļi iespiedis galvu grāvja dibenā, tikko spēja elpot.

— Vēl nē — Ansis nolasīja vārdus no Lejas lūpām, jo elles troksnī nespēja viņa čukstus dzirdēt.

„Tad nevaidi! Klausies labāk, cik ilgi tā jezga vilksies! Tikko pēdējā granāta šķīdīs, krievi nāks bļaudami. — Negrūd šautenes stobru smiltīs! Esi puika!”

Jaunais zēns pagrieza pret Ansi mulsas acis, ar abām rokām iekērās viņa smilšainajos svārkos. Pirksti tam drebēja, seja bij kļuvusi bāla, lūpas tikko kustējās: „Es to neizturēšu!”

„Nekunksti!” Ansis kļiedza.

Zīle drebelīgiem pirkstiem izvilka cigareti, ilgi pūlējās sērkokociņu uzvelkot. „Sātani, ceļ tādu vēju, ka nevarēs ne uzpīpot!”

„Uguns šķīst virs galvas, bet viņam vēl jāpiekvēpina bedre!” Ansis nervozi rūca.

„Vēlāk nebūs laika.” Beidzot dižkareivis cigareti aizdedzināja, kļuva mierīgāks, smēķēdams sargāja savu ieroci. „Tā ilgi nav vārījies. Laikam visā frontē.”

Artilērijas belzieni turpinājās. Sasalušais Zemgales lauks tika uzarts, rūpīgi būvētās ieroču ligzdas apbērtas, dziļie prettanku grāvji kļuva sekli. Kaņavīru bunkuri, šķīta, ielīda zemē. Taču cilvēki vēl elpoja, apbiruši zemēm, aizrijušies putekļiem un smaciģiem dūmiem. Vīri gulēja ar rokām iekērušies grāvju dibenos, lai gaisa spiedienu viņus neizsviestu klajā laukā.

Pēc divām stundām vētra norima. Smilšu putekļi sāka pamazām nosēsties, nesagrautajās ieroču ligzdās atdzīvojās kareivji. Arturs Zīle atsvieda telteni no pašautenes, pārbaudīja aizslēgu, un izcēla uz šķembu sakapātā zemes vaļņa. Viņš pacēla bruņu cepurē paslēpto galvu, tad izslēdās gandrīz stāvus un pārsteigts pētīja apkārtni.

„Kas tas? Vaņkas nenāk!”

„Mānās —” Ansis domāja. „Klausies, kas notiek pa labi!”

Bedrē ieklupa mālos novārtījies leitnants Sils. „Kārtībā, puisi?”

„Mums kārtībā,” Zīle vilies atbildēja, „bet krieviem sagājis dēli — nenāk.”

„Toties kaimiņiem iet smagi. Acis vaļā! — Nu, kā jaunajam ap dūšu?” Pamanījis Leju, vada komandieris pasmaidīja.

Sīkais, zemēm apbirušais kareivis izkūņojās no pusaizbērtās ejas, centās drošāk nostāties uz kājām. Viņa lūpas nevērās, likās, viņš bija zaudējis valodu.

Sils saprata. „Tas pāries. Ja cepure vēl galvā, tad viss kārtībā.” Viņš gāja tālāk.

„Vai daudz kritušo?” Ansis jautāja.

„Maz —” vada komandieris nevaļīgi atteica.

„Maz —” Daujāts rūkdams atkātoja. „Toreiz, kad uzgāja bunkurs gaisā ar visu grupu, viņš teica tāpat.”

Zīle nerunāja, bet citīgi vēroja priekšlauku. Aiz krūmiem apaugušā paugura artilerija trakoja abās pusēs fronteī. Spalgi skanēja izšāvīenu trokšņi, dobji dunēja granātas plīstot. Zeme drebēja zem tanku smaguma, motori rēca, paukšķēja minas, vienmuļi kladzēja krievu ložmetēji. Skarbi, steidzīgi atsaucās vācu patšautenes. Zīle vienaldzīgi klausījās artilerijas grāvienu starpbrīžos. Viņš pazina pēc trokšņa katru ieroci. Tikai sava iecirkņa starplaukā viņš nemanīja dzīvību. Reizēm viņš droši pacēlās stāvus — nē, te bija klusums un miers.”

„Varbūt viņi nemaz nenāks,” arī Vitauts Leja atguva valodu.

Zīle uzmeta jaunā biedra melnajai sejai īsu skatu. „Nenāks, nenāks. Kaŗš beidzies, iesim mājās.”

Leja uzmanīgi pabāza galvu virs grāvja malas. „Ko darīsim, ja krievi aizies gaŗām?”

Zīlem apnika. „Ko darīsim? Šausim! Vai šito ieroci pazīsti? Māki rīkoties?”

„Apmācībās patšauteni esmu izjaucis un salicis aizsietām acīm.”

„Te tas nebūs jādara, te acis jātur vaļā. Labi, ja proti stobru apmainīt un lentas piepildīt. Nevar zināt kā mums

kuņam veiksies. — Padod patronu kastes! Liekas, krievi jau klie dz aizmugurē.”

Leja kļu va kustīgāks.

Saārditie ierakumi pamazām atdzīvojās. Kaņaviri steigā nostiprināja granātu noslaucitos vaļņus, iekārtojās izrautajās bedrēs. Sanitāri apskrēja rotas iecirkni, pārsēja dažu šķemba izrautu rētu, aiznesa smagāk ievainotos un kritušos. Citādi rotas vīri vēl atradās savās vietās, kā paša Dieva nolikti sargi, kad naida un posta pasaulē ieradīsies Pestītājs.

Bet Sātana kalpiem bija citi nodomi. Viņi vēl arvienu nenāca šajā vietā, kur stāvēja Zile ar patšauteni.

Reizēm ieradās vada komandieris. — Stāvoklis esot neskaidrs. Rotām jāpaliekot savās vietās un jāgaida — tāda esot bataljona komandiera pavēle.

Pēc dažām stundām pienāca ļaunākas vēstis — kaimiņu divīzijas centrā krievi uzbrukuši ar veselu tanku korpusu, citur ar stiprām kājnieku masām. Ienaidniekam izdevies apiet nopietnākos atbalsta punktus un iedzīt dziļu ķīli aizmugurē.

Ziemeļa rota gaidīja ienaidnieku priekšējos nocietinājuma grāvjos. Kaprāļa Cirša grupā visi vēl bija veseli. Zile ar Lielgalvi sēdēja blakus, uzmanīgi vērodami starplauku, Donis cītīgi iekārtojās kādā granātas bedrē. Viņš savēla aizsegam sasalušos, šķembu izlauztos māla gabalus, rūpgi noklāja bedres dibenu ar salauztiem alkšņu zariem, pat egļu skuja viņš bija atradis, ar ko izgreznoja savu bedri, it kā gribēdams te sagaidīt svētvakaru.

Jēkabs Oglis ar grupas komandieri tupēja turpat blakus, bezdarbībā izmeta pa vārdam, vērtējot rotas stāvokli.

„Vai bataljona komandpunkts vēl būs savā vietā?” Oglis teica, iedomādams par savām mājām.

Cirsis neatbildēja, viņš nekā nezināja.

„Kūts gan tur nodedzināta, bet būtu ļaunāk, ja manās mājās jau saimniekotu krievi.”

Cirsis klusēja. Viņš domāja par visu Kurzemi. Bet arī par to viņš nekā nezināja.

Vada komandieris atkal savus puisus informēja, ka ar bataljona vadību pārtrūkuši sakari. Izsūtīti izlūki.

„Tad jau mēs esam maisā!” Cirsim paspruka.

„Bet lai viņi pamēģina to aizsiet!” Oglis iesaucās.

„Maisā?” leitnants sirdīgi atkārtoja. „Stobrus uz visām pusēm, rokas granātas pa ķērienam — tad nebūsim maisā!” Jaunais virsnieks atkal raustīja valodu, apkvēpušajā sejā nemanīja asiņu. Viņam aizrāvās balss un, atmetis ar roku, aizsteidzās.

Vīri sēdēja savās alās sastingušiem locekļiem. Pār izpostīto nocietinājumu rajonu pamazām noklājās agrā ziemas krēsla. Uznāca tumsa, melnas mākoņu gubas aizsedza zvaigznes. Bet vīri sēdēja savās vietās, visu dienu neēduši, nosaluši, nervu saspilējumā noguruši.

Lielgalvju Ansis, atpūtas meklēdams, aizklīda domās uz mājām pie Martas un mazās Māras. Vai viņas rītvakar dedzinās eglīti? Varbūt vēl kāda svece ir palikusi no pagājušā gada. Kaut tikai iedomājušās aizklāt logu, lai svešas acis neierauga.

„Ziemassvētki —” kā atmodies viņš teica.

Grupas vīri pārsteigti pagrieza galvas. Citreiz Ansis prata tikai lādēties.

„Varbūt vēl dedzināsim Lejas atnesto eglīti,” Donis ierunājās.

Vīriem blakus atskanēja šņuksti. Jaunais kareivis cīnījās pēc elpas, asaras spieda viņa kaklu.

„Kas ir?” Ansis viņu satvēra aiz pleca.

„Mēs esam ielenkti,” Leja izmisis sacīja. „Vismaz nezojojaties, ja Dievs mūs aizmirsis.”

„Kamēr tev pietiks municijas, tikmēr Dievs par tevi būs nomodā,” pārliecinoši teica Oglis. „Un vai uz Dieva brīnumu vien tev jāpaļaujas? Tu taču zini, kādā posta zemē viņš šogad sūta savu dēlu. Te nav mierīgas vietas, kur nostāties, silta kakta, kur uzkārt šūpuli. Starp Sātana kalpiem viņš piedzims, nevis pie rāmām aitām. Tādēļ Dievs tev devis ieroci rokās, tu esi Kristus kareivis, tev jābūt šajā vietā un jāsargā viņa atnākšana.”

Vitauts Leja klusēja, galvu noliecis bedres tumsā. Visi

klusēja. Jēkabs Oglis paļāvīgi raudzījās nakts debesīs, kur rāmi sāka lidināties lielas sniega pārslas, pamazām apsegdamas tukšo posta lauku.

„Jēkab, vai tev vēl ir Jaunā Derība?” Donis prasīja. „Palasi to vietu!”

„Grāmata man arvien ir klāt, bet tos vārdus es zinu no galvas.” Oglis sāka skaitīt: „Un redzi, tā Kunga eņģelis pie tiem pietājās, un tā Kunga spožums tos apspīdēja, un tie bijās ļoti. — Un tas eņģelis uz tiem sacīja: nebīstieties, jo redzi, es jums pasludīnu lielu prieku, kas visiem ļaudīm notiks. — Jo jums šodien Pestītājs dzimis, kas ir Kristus, tas Kungs Dāvida pilsētā. — Un tūdaļ tur pie tā eņģeļa bija tas debesu draudzības pulks, tie Dievu slavēja un sacīja: Gods Dievam augstībā un miers virs zemes un cilvēkiem labs prāts!”

Kamēr vecais kareivis pieminēja tā Kunga spožumu, virs Kurzemes kauju laukiem atmirdzēja baltas, dzeltenas, sarkanais gaismas, īsos mirkļos pārvēršot melno posta nakti baismīgā dienā. Virs Kurzemes pilsētām aizdegās no lidmašīnām mestas gaismas raķetes, tās atgādināja lēni lejup slidošas, mirdzošas eglītes. Tas nebija tā Kunga spožums, bet elles atspīdums un sātana atriebība cilvēcei, ka tā divi tūkstoš gadus bija slavējusi Kristus piedzimšanu.

„Ak, māt!” Leja čukstēja. Neviens viņu vairs nezoboja, nepārmeta gļēvumu. Lielgalvju Ansis paspieda viņa roku, pievilka klāt kā dēlu, lai viņiem abiem būtu siltāk. Stiprais mežinieks šajā brīdī atdeva daļu sava maiguma, kas pienācās viņa ģimenei tur meža mājā.

Tonakt Ansi kārdināja domas, gluži kā kādreiz Pestītāju, kad Sātans viņam teica — un to es visu tevīm došu, ja tu mani pielūgsi! — Jā, vai būtu tik neiespējami tumšajā naktī izlavīties cauri fronteī, pa mežiem un lauku ceļiem nokļūt mājās. Līdz rītvakaram viņš būtu tur, pavērtu durvis taisni tajā brīdī, kad Marta iededzinātu egles zarā sveci. Un varbūt viņš varētu tur palikt — Sātans neatlaidīgi čukstēja, rādīdams palikušo ģimeni. — Paliec

pie sievas un bērna, jo zini, ka es visiem cilvēkiem esmu apsolījis brīvību, brālību, vienlīdzību...

„Sātans!” Ansis, atjēdzies, norūca.

Melno tumsu bieži pāršķēla signālraketes, visapkārt dunēja kaujas trokšņi. Tikai Ziemeļa rotas vīri sēdēja bedrēs un salā sastinguši gaidīja savu kārtu.

Donis šai naktī bija nemierīgs. Viņš pārkārtoja ierakumu, stiepa skujas, lai ceļgaliem būtu mīkstāks pamats, lauza un spraudīja visapkārt saplaisājušās māla sienās. Kad uzziedēja īsa raketes gaisma, mazais Donis izskatījās pēc kaprača, kas izsprauž ar skujām mūža dusas vietu. Biedri to redzēja, bet klusēja, viņi šonakt nezobojās par kārtīgo kareivi.

„Cik pulkstenis?” Jēkabs Oglis prasīja, pamodies no īsas snaudas.

Ausa jau rīts.

Šodien Ziemassvētku sestdiena, domāja Vitauts Leja, atcerēdamies savas mājas Usmas ezera krastā. Citus gadus viņš šajā rītā brīda tēva pēdās uz mežu. Viņa pusē priedes un kadiķi vien auga, tādēļ svētku sestdienās viņiem tālu bija jābrien, lai atrastu eglīti. Svaigi uzsnidzis sniegs klāja laukus un mežus, pārslas dzirkstīja sarkanajā ziemas saulē kā zeltā un sudrabā austers paklājs. — Mīļa, skaista diena.

Pēteris Donis bija vidzemnieks, kur Ziemassvētkos dažkārt bij sasnigušas dziļas kupenas. Viņam tur palika meitene, kurai svētku sestdienā gatavoja glītu dāvanu saīnīti. Neko dārgu viņš nespēja dāvināt — kādu grāmatu vai kādu nieciņu, un saņēmēja priecājās par puīša labo gribu un mīlestību.

Dižkareivis Zīle retāk bij redzējis sniegotus Ziemassvētkus. Viņš bija rīdzinieks, kur sniegs bieži uzkrīta un ātri nozuda. Viņš ik dienas nāca un gāja caur apkvēpušajiem fabrikas vārtiem. Viņš svīda pie ogļu krāsns, lieca stiprajās rokās dzelzi. Bet svētku sestdienā, kad ieraudzīja mājās eglīti, viņš pats jutās tirāks un svaigāks. Zaļās skujas izgaroja meža smaržu, ienesa šaurajā pilsētas dzīvoklītī Dieva elpu.

Lielgalvju Ansis, stiprais baļķu cēlējs, kas citkārt lādējās, neskatījās, vai uzmet uz ragavu kūleņa priedi vai egli, šajā dienā kļuva lēnprātīgāks. Viņam gan neienāca prātā svētku sestdienā braukt ātrāk mājās, lai palīdzētu Martai apkopt saimniecību, bet egli viņš arvien atveda, pats uzkāpis kokā un nozāgējis skaistāko galotni.

Vīri sēdēja, cieši viens otram blakus piespiedušies, kā vienas ģimenes brāļi. Viņi vēroja iesārto debess malu, kur no asiņainas gaismas iznira mirdzoša saule. Spožā debesu viešņa iemeta melnajā zemes alā sudrabotu staru — Ziemassvētku dāvanu kareivjiem pēc negulētas sala nakts.

Bet Sātans tupēja tepat aiz saārdītā starplauka, iekalies stiprās bruņās, nocietinājies naidā un atriebībā. Gaišais rīts atkal piekvēpa ar melniem eksploziju dūmiem. Ieplakuši saārdītajās ejās, ieroču ligzdās, granātu bedrēs, ar rokām cieši sažņauguši sasalušos māla gabalus un ieročus, Kurzemes aizstāvji ar aizturētu elpu klausījās, kā virs viņu mugurām kauca paša Sātana uguns spļāvieni, kā bira uz bruņu cepurēm saārdītā Latvijas zeme, kā dārdeja elles veseri pret salā sastingušo Zemgales lauku.

Kāda granāta izšķaidīja Cirša grupas bunkuru, uzsvieda gaisā smilšu un baļķu jūkli.

„Pa tiro —” Lielgalvju Ansis drūmi noteica, atcerēdamies savu mugursomu ar Martas adītajām zeķēm.

„Un eglīte — !” Leja, pietrūkdamiem kājās, iesaucās. Ansis viņu norāva sev blakus.

„Labi vismaz, ka apēdām ciema kukuļus!” Zīle kļiedza. „Ja būtu glabājuši svētvakaram —” Dižkareivis nespēja teikumu nobeigt, milzīgs zemes klēpis uzšāvās blakus ieroču ligzdai, apbēra vīrus ar biezu kārtu. Zīle tikko spēja izrāpties no kūpošā zemes gruvuma, taču teltenē ietīto ieroci viņš cieši turēja rokās.

Lielgalvju Ansis sapurināja Leju. Aizmirsis svētku sestdienu, viņš nikni lādējās: „Izberz acis, velns parāvis! Vēl nekas nav noticis!”

Viņi tiešām bija neskārti, arī Oglis ar grupas komandieri bija savās vietās, tikai Pēteris Doņa slēptuve pēc eksplozijas izskatījās divreiz lielāka. Tur vairs neredzēja

ne skujas, ne mīkstās zāles, ne mazā, kārtīgā kareivja. Viņa miesa un asinis bija sajaukušās ar dzimtenes zemi, varbūt tikai dvēsele steidzās pretī tam, kuŗa dēļ viņš šonakt bija palicis nomodā...

„Kā peredzēdams — izsprauda ar skujām savu kapu,” Jēkabs Oglis noteica, uz brīdi noņēmis bruņu cepuri. Pārējie klusēja, galvas noliekuši.

Artilērijas uguns pēkšņi pārsviedās uz aizmuguri. Starplaukā parādījās pelēki stāvi. Klupdami, slēpdamies melnajās zemes rētās, viņi lida, rāpoja, pārskrējienos nāca tuvāk. Aiz muguras cēlās citi, uzbrucēju pulks auga arvien biežāks.

Zīle palika nemierīgs. Viņš nopurināja no muguras smiltis, novietoja ieroci pozīcijā, pameta ar roku Lielgalvju Ansim. Vitauts Leja, bāls un uztraucies, steidzās palīgā sakārtot lentas. Likās, viņš tikko valdījās, lai nelēktu laukā no bedres un dotos pretī ienaidniekam.

Gaisā uzvijās signālrakete. Zīles rokas cieši saņņaudza ieroča spalū. Drebedama patšautene svieda nāves cirtienus pretinieka rindās. Uzbrucēju vilnis sagrīļojās, saplaka, atgūla atpakaļ. Tad cēlās par jaunu, atgūla atkal. Tas arvien tuvojās.

„Lentu!” kļiedza Zīle.

Nāves mašīnā slidēja jaunas patronu virtenes ar milzīgu ātrumu, uguni sļaujot spindza lodes.

„Stobru!”

Ātri Leja pārmainīja sakarsēto patšautenes stobru. Pēc veiksmīgā darba jaunais kareivis atguva pašapziņu. Viņš vairs nejuta baiļu, viņam vairs nebija laika par tām domāt. Viņš pats kļuva kā automātiskais ierocis, kas veikli tvēra un meta spožās čaulas. Drīz vien Ansis varēja jaunajam biedram uzticēt patšautenes otrā numura pienākumus, pats, vērodams pretinieku, strādāja ar šauteni kā citkārt mežā ar cirvi.

Dzīvie cilvēku viņi apgūla melnajās lauka bedrēs. Pelēkās kareivju drēbes krāsējās asinīs, skanēja lāsti, lūgšanas, vaidi. Latviešu vīri, diennakti saluši, gaidīdami uz-

brukumu, milzīgā spēka un un nervu piepūlē apturēja sarkanarmijas masu spiedienu.

Taču Sātans nerimās. Viņam netrūka vergu, lētas cilvēka miesas. Kaut pārgurušas, vienības tika pulcētas un kārtotas jaunās rindās. Līdz pusdienai Ziemeļa rota atsita četrus ienaidnieka uzbrukumus. Tomēr kaimiņu vienība milzīgo spiedienu neizturēja, krievi pārrāva nocietinājumu līniju un līdz vakaram bija ielauzušies dziļi aizmugurē.

Iestājoties tumsai, Cirša vīri saņēma no vada komandiera pēdējās ziņas — rezerves rota iebrukumu nosprostojusi. Pēc tam kustīgais leitnants vairs netika redzēts, ne tai dienā, ne citā. Arī viņa straujā sirds bija stājusi pukstēt, sargājot Kurzemē Pestītāja atnākšanu.

Kauja turpinājās pa labi, kreisi, bet vissmagāk dziļi aizmugurē. Cirša grupa vēl sēdēja savā vietā.

Tumsā pavidēja divu cilvēku stāvi.

„Nenolaidiet no kātiem, veči!” atskanēja paziņas balss no kaimiņu vada. „Mēs tikai divi esam palikuši. — Priecīgus svētkus, kā jums patīk?”

„Mums jāizlaužas!” stingri noteica Cirsis.

„Nebūtu patīkami svētvakarā palikt Sātana kalpībā,” domāja arī Lielgalvju Ansis.

Nogurušie karavīri cēlās, pievāca patronu lentas, aizbāza aiz jostām un zābaku stulmiem atlikušās rokas granātas un pameta pusaizbērtās bedres, kas trīsdesmit četras stundas viņus bija uzticīgi sargājušas. Vienīgi kareivis Donis palika savā vietā, uz mūžīgiem laikiem glabādams Kurzemes slavu

Neēduši, negulējuši, līdz nāvei noguruši vīri virzījās pa izārdīto lauku uz aizmuguri. Jēkabs Oglis te pazina katru krūmu, ja vien tas bija vēl savā vietā.

Reizēm viņi tumsā klupa pār kritušajiem, novērsās no zilganām, sastingušajām ienaidnieku sejām, kas tālo raķešu atblāzmā, šķita, vēl ņirdza latviešu karavīriem aiz muguras — un tik vien jūs esat palikuši? Mēs esam miljoni! —

Grupa iegāja mežā. Kāds smagi ievainots krievs, kūņodams zem egles, piesauca savā valodā Dievu. Kaprālis Cir-

sis jau gribēja ar pistoli raidīt atpestītāju šāvieni, kad Oglis apturēja viņa roku.

„Lai paliek šovakar! Kas zina, varbūt viņš tiešām izlūdzas žēlastību.”

Krūmos iezibējās gaisma. Cirsis apstājās. Ievainotais krievs vaidēja: „Kungs, Jēzu Kristu, atpestī mani no ļauna!”

„Vaņkas!” grupas komandieris, neklausīdamies svešajā valodā, vēroja biezos krūmus.

Vīri klausījās elpu aizturējuši.

„Kungs Jēzu Kristu, Tu skaidrais Dieva dēls, sataisi man grēciniekam vietu debesu valstībā!”

„Draugi, viņš mirst!” Vitauts Leja vaidēja ievainotajam līdzī.

„Klusi!” čukstot uzsauca Ansis.

„Es iešu tuvāk palūkoties, kas tur ir!” sacīja Oglis, it kā viņš būtu iznācis ziemas vakarā savas mājas pagalmā, kur suns rej vēlu ciemiņu. Klusiem soļiem viņš aizzagās caur krūmiem, pārējie palika zem egles.

„Kungs Dievs, atņem manas mokas!” ievainotais vaidēja. Viņš bija tuvu nesamaņai. „Dievs Kungs, tu visuvarēnais debesu valdniek, sauc mani drīzāk pie sevis!”

Ansis, ne vārda neteikdams, pastiepa pret mirstošo pistoli. „Ej, ja tevi ņem pretī!”

Cirsis salēcās. „Tagad mūs pamanīs!”

„Es nespēju ilgāk klausīties,” Ansis taisnojās.

Ievainotais apklusa, bet krūmos tūlīt atskanēja īsa mašīnpistoles kāрта. Tumšajās debesīs uzziedēja balta raķete.

Oglis nāca atpakaļ. „Piegāju par tuvu. Nu jātur pa sviedienam granātas.”

Vīri satvēra ciešāk bīstamos nāves rīkus, kopā saspiekušies ausījās.

„Pēdējo paturiet katram gadījumam!” Cirsis aizsmacis čukstēja.

Vīri saprata. klusēdami spieda pie sāniem aukstās tērauda čaulas. Gaisā švirkstēja raķetes, pārvēršot melno krūmāju spocīgi gaišā dienā. Viņi bija ielenkti un tiem

bija jāpaliek uz vietas, vēršot atlikušās šaviņu kārtas un granātas uz visām pusēm.

— Jā, var gadīties, ka es netieku tālāk par savas mājas robežu — Jēkabam Oglim uzbruka dīvaina doma. Viņš atradās pats sava meža pudurā pie kaimiņu robežas, kur vēl stāvēja malkas grēdas no agrākiem gadiem. Paldies Dievam, ka viņš nebija palicis svešā malā. Ar drošu roku tas Kungs bija viņu vadījis no Volchovas līdz mājām Zemgalē, dažreiz gan atļāvis ienaidnieka lodei pārraut viņa miesu, it kā pārbaudīdams sava kareivja uzticību. Nebūtu brīnums, ja svētajā naktī tas Kungs viņu būtu nolīcis uz paša zemes robežas pēdējo reizi. Oglis samierinājās ar to, viņš tikai brīnījās — kādēļ cilvēki nav kļuvuši labāki, kopš Dievs sūtīja savu Dēlu pasaulē. Arī toreiz Sātana kalpi viņu gribēja nomaitāt jau šūpulī, viņa dēļ apkāva visus bērnus, kas tajā naktī bija dzimuši. Un tagad, pēc divi tūkstoš gadiem Viņa vārda dēļ mirst miljoni. Kādēļ pasaule nav kļuvusi labāka?

Izjukušajā frontē vēl dunēja kaujas. Taču Cirša grupas vīri asi uztvēra katru sikāko zaru lūšanu tepat krūmu biezoknī. Uzbrucēji viņus ielenca ciešāk.

Zīle nometās aiz ciņa, novietoja ieroci pozīcijā. Te nebija dziļa grāvja vai bedres, kas viņu sargātu, te viņu varēja traucēt no sāniem, no aizmugures. Un municija! Tās bija atlicis tikai dažām īsām kārtām. Dīvaini, pirmo reizi kopš kauju gaitu sākuma dižkareivim Zīlem radās bailes.

„Tu — !” viņš parāva Vitautu Leju aiz piedurknes. „Paliec pie manis!” Zīle nesaprata pats, kādēļ viņš aicināja šajā brīdī jauno, nepiedzīvojušo kareivi, kādēļ viņš nesauca Ansi, spēcīgo mežinieku. Vai tādēļ, ka Leja, no apmācībām nācis, prata izjaukt un salikt patšauteni aizsietām acīm? Bet kuŗš grāvju puika nepazīna šo ieroci?

Lejas rokās pazibeja pēdējās patronu lentas. „Kā būs, būs,” viņš tikai noteica, uzticīgi paraudzīdamies vecākā kaŗa biedra acīs, kas raķešu gaismā savādi spīdēja. Īsu mirkli jaunā kaŗavīra apziņā pazibēja Latvijas valsts robežas kontūras, kuŗas pats bija zīmējis skolā, ģeografijas stundās. Vasarās viņš ar divriteni bija apeļojis Latviju,

viņš pazina savas zemes kalnus, upes, ezerus. Skaista zeme, domāja Vitauts Leja. Tagad Latvijas iedzīvotāji bija saplūduši Kurzemē, daļa aizsūtīta svešumā. Viņi palāvās šajā naktī uz saviem kareivjiem, kas stāvēja uz Kristus un Sātana robežas. Tādēļ Lejam vairs nedrebēja rokas.

Viņiem blakus nolaidās kaprālis Cirsis. „Uguni!” Biežais mežs iedrebējās. Ložu bites spindza ar ugunīgu spožumu. Blakus pakšķēja pret kokiem pretinieka šāviņi. Dunēja sasalusī zeme rokas granātu belzienos.

Zīle atlaida patšauteni. „Velni, iedzēla rokā!”

Cirsis izrāva no kabatas saišķu vīstokli, norāva biedra svārkus un nosēja roku zem pleca.

Uzbrucēji nāca arvien tuvāk. Arvien uzbāzīgāk spindza svina bites. Pirms kaprālis pieliecās pie Zīles pamestā ieroča, Leja satvēra patšauteni, drosmīgi piecēlās stāvus un ātrām kārtām iztukšoja atlikušo lentu.

Ienaidnieka spiedienu atslāba. Cirša vīri atguvās, ātri izvērās uz visām pusēm un, slēpdamies aiz kokiem, sagatavoja rokas granātas. Spožo raķešu gaismā jau varēja saskatīt ienaidnieku sejas, bailēs un naidā spīguļoja austrumnieku acis.

Kaprālis Cirsis saliecies stāvēja aiz egles stumbra. Viņš nebijās no naidīgajām acīm, viņš tās neredzēja. Viņš nejuta nekā, it kā viņa paša te nemaz nebūtu, kur izšķiras viņa grupas liktenis. Viņam nedrebēja roka, kad meta granātu. Viņš svieda droši, uzbrucēji krita, cēlās, palika guļot, taču viņu bars auga, nāca arvien tuvāk, šķita, visi meža koki pārvērtušies ienaidniekos.

Pēdējā granāta jātaupa — domāja latviešu vīri.

„Pie velna, esmu tukšā!” iekliedzās Lielgalvju Ansis, atradis patvērumu aiz malkas grēdas. Mirkli viņš apjuka, jo bija aizmirsis taupīt pēdējo granātu sev. Bet tad viņš atjēdzās, viņu pārņēma dusmas. Vai tādēļ viņš atstājis savu meža māju, lai te mirtu? Un ja nu šķembas viņu tikai sakropļo, ja jālūdz Dieva žēlastība tāpat kā ievainotajam krievam? Vai pret viņu ienaidnieks pacels pistoli, ja baltā nāves sieva viņu tik drīz nesauks līdzī?

Tādēļ Ansi pārņēma dusmas un ar mežinieka maņu paķēra malkas pagali. Viņš svieda spēcīgi, tieši, cik pagalu, tik sarkanarmiešu palika guļot.

Mirkli mežs satumsa, tad krūmi piešķīda ar dzirkstošu uguni. Latviešu vīri nokrita guļus. Ienaidnieks gribēja mazo grupu samalt kopā ar mālaino Zemgales augsnu. Taču šoreiz krievu artileristi kļūdījās. Tikko šķembu krusa pārstāja, kaprālis Cirsis rāvās stāvus.

„Triecienā! Netaupīt pēdējo granātu!”

Vīri bija raduši grupas komandierim klausīt, viņi ātri lēca kājās, šautenes izstiepuši sekoja kaprālim. Tikai tagad viņi ieraudzīja, ka ienaidnieka artilerija bija izsitusi robu savējo rindās.

Lielgalvju Ansis vēl paķēra pāris bērza pagales, ar milža spēku griezdams sev apkārt, notrieca vēl dzivos, pārsteigtos ienaidnieka karavīrus.

„Zīle! — Kur Zīle ar Leju?” ticis laukā no meža, Ansis kļiedza.

„Mēs tepat!” atsaucās Leja mazliet lielīgi, uzsviedis patšauteni uz pleca. „Mēs paķērām divus gūstekņus!”

„Nemt līdz!” rīkoja Cirsis. — Kur Jēkabs? Viņš zinās ceļu uz bataljonu!”

Jēkabs Oglis neatsaucās. Viņš bija apklusis uz Kristus un Sātana robežas, pie savas zemes kupīcas, kur tas Kungs viņu šonakt bija nolīcis sardzē pēdējo reizi.

Vēlā naktī grupa atrada bataljona komandpunktu. Tur atradās arī nedaudz citu viņu rotas vīru. Nodevuši gūstekņus, viņi sakrita siltajā kaktā kā noguruši talcinieki pēc smagas darba dienas. Zīli aizveda sanitārs.

Vitauts Leja, juzdamies drošībā, ilgāk neizturēja. Puiša rokas sāka drebēt, viņa sīkais augums trīcēja kā drudzī.

„Kas ir?” Ansis, laizdamies snaudā, uztrūkās sēdus.

„Dievs, piedod! Es pats redzēju, kā viņi krita no manas rokas. Dažs paklupa, cits izslējās stāvus un saļima.”

„Guli!” Ansis vienaldzīgi atrūca.

„Es nevaru. Viņi vēl raugās manās acīs!”

Ansis noņēma no jaunā kareivja galvas bruņu cepuri. „Tas pāries. Man bija tāpat. Guli. Guli tagad.”

Kurzemes kaujas laukos sagriezās sniegpuķeni. Auroja debesis, zeme, vējš svilpoja līdzī ložu spietiem, sniegs dejoja, sabiedrojies ar balto nāves sievu. Ik nakti, puteņus griezdami, tā joņoja pār kaujas laukiem, aizraudama līdzī kritušo dvēseles. Nikna nāve un barga ziema valdīja Kurzēmē.

Dažkārt sniega viesuļos pašķīda ar degeļļu pildītas granātas, liesmu metēji izkausēja ledu, aizdedzināja piesnigušos mežus. Niknais februāra putenis nespēja noslāpēt sēra liesmas, uguns uzšāvās līdz galotnēm, apgaismodams īsās ziemas dienas krēslaino kaujas lauku ar spocīgo elles gaismu.

Karstākajos cīņās brīžos ieroču uguns padzina salu. Kaņavīriem mirdzēja acis, dega vaigi, karsa asinis. Zaļganie vīru tērpī nokvēpa melni, tikai uz svārku piedurknēm vēl spīdēja nacionālo krāsu vairodziņi, kā sarkani asiņu plankumi ar baltu cerību svītru vidū un izšūtu rakstu — Latvija.

Virslēitnanta Ziemeļa rota jau vairāk kā nedēļu turējās kritušā Jēkaba Ogļa mājas drupās. Vairākkārt krievi bija nākuši uzbrukumā, bet arvienu atsisti.

Dižkareivis Zīle rotā vairs neatgriezās. Daudzi biedri bija palikuši kaujas laukā. Toties Pauls Pacepure, izveseļojies, atgriezās. Viņš bija piekrāvis mugursomu ar veļu, lieku zābaku pāri un frontē nevajadzīgiem, aizmugurē dabūtiem niekiem. Lielīgais puisis jutās atkal labā gara stāvoklī.

Kad rotas komandieris parādījās pie Cirša vīriem, Pauls sasīta papēžus. „Virslēitnanta kungs, esmu atkal formā! Vai būs kāds speciālnūmurs?”

Rotas komandieris pazina savu kareivī. „Labi, tev ir suņa nāsis, ej un uzod, ko tie velni gatavo. Nu jau pāris dienas likuši mūs mierā, nav pierasts pie tāda klusuma. Neomulīgi, vai ne, puisī?” Ziemeļis pagriezās arī pret pārējiem grupas vīriem.

„Vasaras laikā varētu gaidīt,” atsaucās Lielgalvju Ansis, „bet tagad bez darba salst.”

„Vai viens kaut ko izdarīsi?” virsleitnants aiziedams vēl jautāja Paulam.

„Kāda runa!”

Rotas komandieris pazuda aiz mūra ēkas drupām.

„Labāk vienam,” Pauls vēl sarunājās ar sevi. „Re, toreiz gājām četri un neraža klāt. — Tu, vecīt, neesi cemmīgs!” Pauls pagrieza acis pret Ansi. „Toreiz es nudien domāju, ka necelšos. Man bija tāda paredzēšana jau iepriekš, sestais prāts.”

„Un ko tagad saka tavs sestais prāts?”

„Uz goda!” Pauls Pacepure kāpaļāja pa gruvešu bedri, nepacietīgi vērodams vakara debesis. „Arī laiciņš taisās uz goda.”

Vējš dzina sīkas pārslas pār apkvēpušajām ēku drupām, reizēm uzsvieda baltus putekļu mākoņus uz kaŗavīru galvām, pieputināja vīru acis, aizbēra aiz uzslietajām mēteļu apkaklēm.

„Suņa laiks!” Lielgalvju Ansis purinājās.

Pacepure smaidīja. „Ja sagrieztos vēl biežāks, es nemaz negaidītu tumsu. Tāds laiciņš kā pasūtīts.” Izlūks sāka gatavoties, audams kājās sausas zeķes, sajozdams ciešāk vēdera jostu. „Vēl vajadzētu iepaīkot.” Pacepure sāka rakņāties pa mugursomu. „Un ko lai es daru ar savām mantām? Līdzī nevar ņemt, par smagu.” Pauls cilāja somu, raudzījās apkārt, beidzot nometa atpakaļ akmeņu spraugā.

„To sejas krēmu atstāj tepat, varbūt varēs ieļļot patšauteni,” Ansis smējās. „Bet brūtes ņem līdzī, bāz kabatā pie sirds!”

„Nerunā aplamības!” Pauls pašapzinīgi saslējās. „Ja gribi iziet sveikā, tad nenēsā līdzī sievietu bildes, vienalga, brūte, māsa vai sieva. Es neesmu pret meitenēm, kāda runa, bet tādās reizēs nē. Kur sieviete, tur nelabais. Cita lieta aizmugurē. — Neaizmirstiet, veči, te mana soma. Ja jāņem vāga, paķeriet līdzī.”

Pacepure vēl pārbaudīja šauteni, iespieda jaunu pat-

ronu aptveri, sabāza kabatās municiju, aizbāza aiz jostas pāris rokas granātas un pagriezās pret grupas komandieri. „Nu tad, Cirsi, paliec manā vietā!”

„Lai tevi suņi norej!” kaprālis labsirdīgi atsaucās. Tā viņa grupā bija pieņemts — nekad bīstamā gājienā nenovēlēt laimīgu ceļu. — Lauz kaklu! — tas bija drošākais vēlējums, lai draugs laimīgi atgrieztos.

Pacepure izkāpa no gruvešu bedres. Vējputenī sagriezies, viņš ierāva galvu mēteļa apkaklē. Nudien, suņa laiks, viņš omulīgi prātoja. Gaudio un kauc. Purina koku zarus, plosa un mētā skujas. Paulam gribējās svilpot, it kā viņš puteņainā vakarā izietu no mājām, lai apciemotu kādu meiteni.

— Lai tevi suņi norej! — Pauls atcerējās un kļuva domīgs. Vai pārkāpjot pār ierakumu malu viņš pats nav pārvērties par suni? Klaidonis suns starp naidīgiem ļaudīm. Viņu var nošaut un atstāt uz lauka, kamēr sniegs ieputina, jeb kraukļi izknābj acis. Bet baigā doma ilgi nemāca puīša prātu. Viņš apzinājās, ka šādās reizēs viņš ir labam sunim līdzīgs. Viņam ir dzirdīgas vilku suņa ausis, žiglas putnu suņa kājas, un smalks deguns, kā policijas sunim. Labs krustojums, viņš iesmējās, uzmanīgi brizdams pa palseno sniegu, pazuzdams arvien dziļāk baltalkšņu biežoknī. — Un kur tad zobi! — Pauls aptaustīja rokas granātas. Lai tik kāds mēģina viņam tuvoties un aizskart!

Ilgi Pacepure nebij juties tik brīvs kā šovakar, ceļā uz krievu pusi. Viņš jutās kā izsprucis no maisa. Taču viņš zināja, ka te nav vairs Krievija, kur dažkārt varēja klist ienaidnieka aizmugurē kilometriem tālu. Te bija Zemgale, kur apsnigušie lauki slēpa ierakumus, kur bērzu un alkšņu birzis bija viltīgi piebūvētas ar ieroču ligzdām.

Pacepure apstājās pie apsniguša krūma. Pelēka, bieza krēsla aizmigloja viņa redzīgās acis, viņš juta, ka šajā apvidū tik droši nevar kājas cilāt. Nudien, viņš ir iedzīts sprostā, suņa nāsis te izrādās liekas, ja visos krūmos glūn mašīnpistoles stobri. — Vai tur nepamirdzēja kāda dzirkstele? Lempis krievs laikam kūpina machorku. Atra-

dis īsto vietu! Pacepure kļuva mundrāks. Ja postenis iedrošinās smēķēt, tad poļitruks nav tuvumā. Viņi atrodas divi vien starplaukā, sīkos alkšņu krūmos.

Izlūks sāka virzīties sānis, lai krievu labi novērotu. Paula kāja aizķērās aiz mīksta kamola. Viņš neomulīgi pārkāpa pāri. Nudien, beigts poļitruks! Vēl gluži silts, ar atdzisušu pistoli rokā. Labs ierocis, Pauls iedomājās, paņēma rokās, pārbaudīja slēdzi, patronu ietveri un iebāza to kabatā. Arī karšu soma un tālskats var noderēt. Un kur tad mašīnpistole! — Kārtīgs liķis, domāja Pacepure, tādi negadās bieži. Pievācis mantas, viņš brīdi ošņāja apkārtni. Tad, pēkšņas iedomas dzīts, viņš norāva kritušā čekista svārkus, uzmeta sev uz pleciem, uzsvieda galvā arī poļitruka cepuri. Viņš gan nejutās omulīgi, pleci mazliet drebēja zem mirušā svārkiem, bet nojauta viņam teica — nu tu, Paul, vari iet tieši pie posteņa un lamāties — velns, suņa bērns, tu smēķēji?

Uzsviedis vēl plecos ienaidnieka karšu somu, tālskati, nokāries ar ieročiem un siksnām, Pauls Pacepure spēra drošus soļus uz to pusi, kur tam likās iemirdzējušies cigaretes dzirkstele.

Pēkšņi tas atradās ienaidnieka priekšā.

Pauls pagrūda uz priekšu atrasto mašīnpistoli. Pēdējā mirklī viņš atcerējās, ka neprot krieviski, vienīgi dažus lamu vārdus.

„Ti, sobāka, kuril?” viņš uzkliedza.

Tomēr cīņa neiznāca. Ienaidnieks tūlīt nolaida šauteni. Pauls droši spērās viņam klāt, ar stingru tvērienu izņēma no tā rokām ieroci un, novicinājies ar dūri gar pretinieka deguna galu, parādīja virzienu uz savējo pusi. „Marš!”

Brīnums, gūsteknis bez vilcināšanās pagrieza krievu ierakumiem muguru, veikli soļoja pa Pacepures pēdām uz priekšu, gaŗām izgērbtajam liķim, cauri baltalkšņu puduriem. Tikuši pāris simts metrus tuvāk latviešu rotas iecirknim, gūsteknis pēkšņi ierunājās latviešu valodā: „Vai tu esi letiņš?”

Pacepure satrūkās, tikko novaldīja pirkstu uz mašīn-

pistoles mēlītes. Nudien, spokojas, suns! „Niks spre-
chen!” viņš nikni uzsauca.

„Tu neesi ne krievs, ne vācietis,” gūsteknis turpināja.
„Tu pat neproti kārtīgi lamāties. Tu esi latvietis.”

„Kāda runa!” Pacepure atzinās.

„Nu, ko tad dzen velnu? Es nemaz negribu tikt tur
atpakaļ.” Gūsteknis parādīja ar roku uz krievu pusi.

„Nelej čugunu!” Pauls piedūra stobru pie gūstekņa
muguras.

„Ja es pats nebūtu gribējis, tu man nebūtu ieroci no
rokām izņēmis. Tu tagad gulētu blakus poļitrukam, ko es
pats nošāvu. Jau sen tevi redzēju kūņojamies pa krū-
miem. Es tur stāvēju un pētīju kā tikt pāri, lai jūs mani
nenolaistu no kātiem.”

„Melo!” Paulam sala galva zem poļitruka cepures.

„Bet sargies, ja tu nezināsi ceļu un iedzīsi mani īstam
poļitrukam nagos! Man vēl kabatā ir pistole!”

Pauls klusēja. Pārsteigumā viņam bija aizlipušas lūpas.
„Mēs ejam pareizi,” viņš, attapies, pēc brīža teica.

Brīdi viņi gāja klusēdami, jo Paula varonīgais gars
bija saplacinis. Krievu posteņa vietā viņš dzina latvieti,
īstu latvieti, kas pats nošāvis poļitruku, lai tiktu pāri
frontei.

„Šonakt ir reti mierīgs,” Pacepure, vēl nesamierinājies,
teica.

„Līdz gaismai —” gūsteknis atbildēja. — „Vai te nav
mīnēts?”

„Kāp droši! — Līdz gaismai, tu saki?”

„Jā, kaut ko es varu arī pastāstīt, bet ne tev. Ved mani
pie rotas komandiera!”

„Kāda runa! — Vai tu esi no Rīgas?”

„No Čiekurkalna. — Un tu?”

„No Ziepniekkalna.”

„Tevi mobilizēja?”

„Jā. — Un tevi?”

„Bija jāiet brīvprātīgi, tu jau zini.”

„Kāda runa!”

„Un te nu mums jāsatiekas, kā Bībeles stāstos rak-

stīts — brālis nokaus brāli. Kas zina, varbūt esam vienā ballītē šiverējušies. Vai tu neesi kādreiz no Ziepiņkalna atvilcis uz Ķīšezeru?"

„Kā ne. Čiekurkalnietes bija meitenes uz goda!"

„Vai nē?"

„Bet bija jāuzmanās. Artileristi tuvumā..."

„Kur tu dienēji?"

„Rīgā. — Un tu?"

„Turpat."

„Kājniekos?"

„Štaba rotā."

„Nelej!"

„Nav ko liet. Staigāju patruļās pa Rīgas ielām, ķēru pēdas sitējus."

„Bet tagad es noķēru tevi," Pauls iesmējās. Tad stingrā balsī noprasīja: „Vai tu tikai nemelo? Vai tu neesi no tiem, kas aizbēga sarkanajiem līdz uz Maskavu?"

„Tad tu mani te nedzītu pa priekšu."

„Tu — velc rokas no kabatām laukā!" Pauls atcerējās gūstekņa pistoli.

„Salst. Bet ja netici —" svešais izvilka rokas no bikšu kabatām un ātri soļoja.

Aizmugurē ietarkšķējās mašīnpistole. Pauls sarāvās. Varbūt viņi sarunājās par skaļu. „Ej ātrāk!"

„Vēl tālu?"

„Pāris simts metru."

„Vai rotnieks kārtīgs vīrs?"

„Uz goda!"

„Vai tikai neatdos mani fričiem?"

Pauls atcerējās žandarmus. „Es parūpēšos, lai tas notiek," viņš lielījās. „Tikai nemelo! — Tagad pa labi kalnā."

„Ak te jūs esat? Laba vieta. Tādēļ krievu artilerija te tik bieži plaucēja."

Viņi iekāpa drupās. Cīrsis, abus sagaidījis, nolaida mašīnpistoli. „Pacepure! Un es domāju, ka divi vaņķas sajukuši prātā."

„Te nav neviena krieva. Esam abi skaidri latvieši. —

Kur rotnieks?" Pauls lepni aizgāja grupas biedriem garām, neatlaizdams gūstekni no rokas.

Atnācis atpakaļ no rotas komandiera, Pauls lielīgi apsedās uz izgāztas kūts stenderes. „Silta paika nav bijusi?" viņš jautāja.

„Vai tu neesi diezgan karstu strēbis — tur?" Lielgalvju Ansis pasvieda roku uz krievu pusi.

„Kāda runa! Bet muti neizplaucēju, nepabaidies — Lienu pa krūmiem un skatos — labais. Poļitruks lamājas pēc suņa, solās nošaut posteni, esot smēķējis. Būtu arī puiku nolaidis no kājas bet es biju veicīgāks. Tikai viena lode — knaks! Šie tur ierakumos nemaz to neievēroja, varbūt visi gulēja. Pieeju, skatos, kā tad, letiņš. Mierīgi, vecīt, nāc nu līdzi! — Nē, tur šoreiz pārāk karsts nebija jāstrebj. Bet nu gan derētu vēderu iesildīt.”

„Bet mani tā lieta uztrauc,” grupas komandieris pieņāca tuvāk Pacepurem. „Latvietis! Nejdzīga lieta, ja tur pretī sēž pašu cilvēki.”

„Viņš no Čiekurkalna. Atceros, puika uz goda. Sarkanie paņēmuši brīvprātīgos. Vecī, vai tiešām nav kādam kaut kas ko iepaikt?”

Tumsā parādījās Leja. „Man te vēl sausā deva. Silts gan nekas nav. Gribi?”

Pacepure paņēma atvērto konservu kārbu un, paldies neteicis, meklēja kabatas nazi. Norijis pirmo kumosu, viņš pacēla galvu, it kā Leju nupat pamanījis.

„Cik ilgi tu esi grāvjos?”

„Kopš Ziemassvētkiem,” Leja negribot atbildēja.

„Tad tu vēl esi pirmā mēneša zīdains, vecīt! — Kā ap dūšu? Dažreiz autiņi slapji, ko?”

„Nemaz!” Leja apvainojies atteica.

„Nespēlē lepno, te runā vecs frontes kanaks. Tāds nummurs kā šonakt, man negadās pirmo reizi. Nē, es negribu tevi apcelt, bet grāvjos nevar savrūp rauties. — Precējies tak vēl neesi? — Vismaz šajā ziņā esam vienādi. Bet meitene tev palika mājās? — Nē? — Atkal zīdains! Kas tu par kareivi, ja neesi nodrošinājies ar savu meiteni? Kas tev atsūtīs vēstuli vai cimdu pāri?”

„Māte.”

„Māte! Nudien, zīdains! Kas ir mātes vēstule? — Nu, nu, neesi cemmīgs! Klausī, ko saka vecs kanaks — īstam kareivim vajaga savu dzimtenes meiteni, citādi nav dūšas frontes ugunīs cepināties. Man ir pat vairākas. Viena sūta vēstules, otra cimdus, trešā — gaisa bučas.”

„Nemuldi, Paul! Ēd un ļauj citiem nosnaust!” Lielgalvis rūca.

Pacepure izslēja galvu. „Atved gūstekni un tad ej gulēt! — Jā, vecīt, frontē tā nevar, te visiem jābūt draugiem. Maizes gabals vai brūte — jādala uz pusēm!”

„Vitauts savu maizi jau izdalīja,” Ansis vēl nerimās, „tagad mēs gaidīsim, kad atbrauks tava brūte...”

„Kāda runa —” Pacepure apjucis turpināja ēst.

Vīri gatavojās pārļaut ēku drupās nakti. Taču rītu viņi te nesagaidīja — pirms gaismas rotas komandieris pavēlēja sviest somas un ieročus plecos.

„Uz kuņieni?” kaņavīri gribēja zināt.

Komandieris neslēpa. „Tepat līdz mežmalai.”

„Jā, jā, vecī, vai es par velti tik kārtīgu gūstekni atvedu?” Pacepure nenocietās. — „Tu, jaunais, paķer manu mugursomu!” žāvādamies un drebinādamies viņš vēl īgni uzsauca Lejam.

Leja brīdi pacilāja biedra somu, nolika savai blakus. Viņš apjozās ar patronu lentām, savāca rokas granātas, šauteni, uzsvieda plecos vēl grupas patšauteni. — Būtu vēl jāpaņem kāda municijas kaste, bet puisis aizdomīgi paskatījās uz Pacepures somu.

Pacepure jau bija pazudis tumsā.

— Atnākšu otrreiz — Leja cieši apņēmas un, zem ieroču un municijas svāra salicis, aizsteidzās biedriem līdzi.

Mežmalā rota apstājās, izklīda starp piesnigušajiem krūmiem un koku stumbriem.

„Būs ziepes,” sprieda Daujāts. Viņš bija nemierīgs. Viņš arvien pacieta salu, bet šorīt tas mazliet drebēja. Viņš mīnājās pa sniegu kā kad kājas saltu. Viņam likās, ka aiz muguras seko nelabais un uzbāzīgi čukst — Dau-

jāt, slēgsim atkal derības! Ja tu aizskaitīsi līdz piecdesmit, pirms kāds ierunājas, iziesi šorīt no kaujas sveikā. Tikai līdz piecdesmit! — Un Jāzepe Daujāts padevās savai ierastajai mānticībai, viņš sāka skaitīt. Vīri bija īgni, nerunīgi, agrā rīta stundā izcelti no aizvēja bedrēm, tādēļ Daujātam bija izredzes derības ar nelabo uzvarēt. Viņš steigzās — trīsdesmit četrdesmit, četrdesmit pieci —

„Nestāvi vējā, Daujāt, lien zem egles!” viņam blakus ierunājās zema, pazīstama balss.

Daujāts sacirtās sāpus, it kā taisītos pret rotas komandieri pacelt dūrkli. Piecdesmit vietā viņš izgrūda lāstu.

„Kādēļ esi tik sabiezies?” virsleitnants apjautājās. „Vai iztraucēju no domām?”

„Būs ziepes,” Daujāts atbildēja.

„Šoreiz tās savārisim krieviem,” Ziemeļis iesmiedamies sacīja. Bet smiekli neskanēja. Virsniekam bija tāda sajūta, it kā, sarunājoties ar drošsirdīgo kareivi, viņam blakus būtu piesitījis pats nelabais ar zirga kāju. Viņi abi, kareivis un virsnieks, aizdomīgi paraudzījās apkārt.

„Vai viņi sāks?” Daujāts nomierinājies jautāja.

Rotas komandieris pagriezās pret spēcīgo puisi. „Jā, to viņi darīs.”

„Lai nāk. Mēs viņus vienmēr esam aiztriekuši ratā.”

„Šoreiz mums būs ērtāk pagaidīt tepat mežmalā,” virsnieks uzticīgi sarunājās ar kareivi, it kā šajā rītā viņiem būtu lemts kopējs liktenis. „Tas čiekurkalnietis bija diezgan zinīgs un pļāpīgs. Viņš stāstīja, ka šorīt pret mūsu drupām gāzīsies krievu uguns. Tādēļ es domāju, ka no malas būtu ērtāk noskatīties krievu ugunošanu, nekā palikt akmeņos un karstumu izjust uz saviem pleciem.”

„Jā, tā ir labāk,” Daujāts piekrita, vēl arvien domādams par pazaudētām derībām. „Bet tad viņi mūsu pozīcijas ieņems.”

„To gan. Pēc trieciena viņi apsēdīsies drupās un uztīs macharku. Un brīnīsies, kur mēs palikuši. Un tajā brīdī mēs celsimies. Mēs uzbruksim no sāniem un aizmugures. Kā tu domā, Daujāt, vai viņi paspēs smēķi izkūpināt?”

„Jā, nolādēts, tas ir labi izdomāts!” kareivis piekrita.

„Bet nelādiess, Daujāt!”

„Riebīgs laiks,” Daujāts meloja.

Ziemelis neomulīgi smīnēja, it kā viņam vēl stāvētu blakus nelabais, kas mānticīgo kareivi jau bija piemul-kojis.

„Jā, ziema. Bet tādēļ nelādiess. Mēs pieveiksim arī to. Krievus un Sibīrijas ziemu. — Zini ko, Daujāt, kad viņi sāks ārdīt mūsu drupas, tu neaizklisti, turies man tuvumā. Kad uguns norims un krievi kliegdami iekritīs mūsu bedrēs, tad mēs iesim pirmie. Tu un es.” Ziemelis lēnām aizgriezās un devās tālāk.

Daujāts noskatījās komandiera augumā, kas pamazām saplūda ar sniegu un palso rīta krēslu. Viņam vēl ilgi bija jādomā, kā tad būs, kad viņi abi ies pirmie.

Mežmala bija pieputināta. Vīri grima palseņajā sniegā līdz ceļiem, irdenās pārslas bira uz pleciem, bruņu cepurēm, likās, nogurušie vīri pamazām tika ieputināti sniega kupenās. Ausa rīts.

Pacepure bija atradis egli ar biezi nokārušamies zariem, kas sniedzās līdz zemei kā balta, apsnigusi telts. Viņš salauza dažus zarus un atsēdās uz tiem. Viņš salā drebinājās. Pēkšņi viņš atcerējās savus siltos kreklus, noplātīja rokas sev apkārt, taustīdamies pēc mugursomas.

Šajā brīdī krēslaino rīta gaismu pāršķēla balta raķete. Mežā sadrebēja koki, sniega putekļi kā migla krita lejup. Baltajam jūklim cauri zibēja šāviņu uguns. Tas pieņēmas spēkā, nežēlīgi ārdīja vecās Zemgales mājas akmeņu drupas.

Kaņavīri atdzīvojās, kļuva uzmanīgi, nejuta vairs salu. Ar skatiem viņi meklēja rotas komandieri.

Pacepure, apzinādamies savus nopelnus, izlīda no egļu pazarēm un sasarkušiem vaigiem piestāja pie Lejas. „Tu — kur mana soma?”

Vitauts satrūkās, it kā gar viņa ausīm būtu aizsvilpusi nomaldījusies granātas šķemba. Biedra somu viņš bija aizmirsis drupās.

„Atstāji tur?” Pauls spalgi kļiedza līdzī plīstošo šāviņu troksnim.

Leja nolaida acis. Pie kājām gulēja teltenē ievīstīta patšautene.

„Velns, tevi kara tiesai nodot!” Pauls ārdījās. „Ko es tagad gērbšu mugurā? Somā bija silti krekli un divi pāri apakšbikšu. Kas tur tagad pāri paliks? Ne skrandas!”

Leja bailīgi pavērās pret pakalnu, kur melnu dūmu un sarkanu ugunu jūklī šķīda akmeņu šķembas.

„Un manas fotografijas!” Pauls kļiedza. „Un vēstules un dienas grāmata!”

Leja izslējās taisns, brīdi vērās uguns un drupu jūklī, tad nometa savu mugursomu un apņēmīgi teica: „Es vēl atnesīšu!”

Pauls igni iesmējās. Lielgalvju Ansis sagraba Leju aiz elkoņa. „Prātu esi zaudējis?”

„Un kur tad vēl mani jaunie zābaki!” Pauls vēl atcerējās. „Velns lai parauj! Ja es nebūtu atstiepis tik vērtīgu gūstekni, jūs visi vēl tupētu tur kalnā! Bet ja manis dēļ kādam jānoliecas pēc mugursomas, tad — ek, kāda runa!” Viņš pārskaities aizvilkās atpakaļ pie apsnigušās egles.

Leja sadrūmies nepacēla galvu. „Es spētu tagad nošauties,” viņš drāmatiski teica. „Desmit reizes es vēl varēju aiziet un atnest. Bet es aizmirsu. Nu somu saārdīs, visa viņa manta būs skrandās.”

Lielgalvju Ansis smīnēja. Šāviņu uguns gaismā mirdzēja viņa acis. „Paskaties tur!” viņš teica. „Katrā sekundē tur izšķīst vezums ķieģeļu. Reiz Jēkabs Oglis šo mantu veda no ceļļa, varbūt piecus, varbūt piecpadsmit kilometrus tālu, vakaros līdz ar zvaigznēm mājās braukdams. Un tagad tur šķīst tikai drupas. Paskaties, ābeles stumbrs uzlidoja gaisā. Reiz Oglis stādīja kokus, domādams par mūža beigu gadiem, kad varēs atstiepties ābeļu ēnā. Tagad ne tikai dārzs top saārdīts, bet veselās paaudzēs darbs. Un tad tu vēl raudi par nieka mugursomu?”

„Par savu neteiktu nekā.” Leja gandrīz raudāja.

„Jā, velns viņu zina,” Ansis beidza smīnēt. „Tava vieta laikam nav frontē. Tu esi par mīkstu. Bet gan jau kļūsi

cietāks. Zini, es reiz šo puisi iznesu uz pleciem no starplauka, kad viņš it labi varēja iet pats savām kājām. Tu tagad gribēji stiept viņa mugursomu. Te nu mums abiem mācība — vispirms apskaties, ko tu briesmu brīdī gribi glābt, ko pamest.”

Ansis Lielgalvis nekad nebija tik nopietni runājis kā šorīt pieputinātajā mežmalā, kad acu priekšā šķīda Zemgales mājas drupas. Vērojot posta skatu, viņam bija jādomā par jauno kareivi, kuŗu karš izposta tāpat kā ābeļu dārzu.

„Turēsimies kopā!” beidzot viņš teica.

Veselu stundu krievi ārdīja drupas. Granātu eksplozijas spēks pārvietoja bedres un sasalušos zemes vaļņus. Kad ienaidniekam šķīta, ka latviešu leģionāru kauli ir pamatīgi sajaukti ar ķieģeļu drumslām, viņi atstāja savas pozīcijas un kliegdami skrēja kalnā. Ar mašīnpistolēm, sagatavotām rokas granātām viņi lēca no bedres uz bedri, kliegdami cīnījās ar iedomāto pretinieku, līdz pēkšņi attapās, ka velti svīduši baiļu sviedrus — latvieši drupās vairs nebija.

Jāzeps Daujāts tuvojās rotas komandierim. „Virslēitnanta kungs, tagad viņi uztīs machorku!”

„Jā, Daujāt, mazliet vēl pagaidīsim, lai viņi ievēl pirmos dūmus. — Kaprāl Cirsi!” viņš čukstot sauca.

„Es, virslēitnanta kungs!”

„Ņem trešo vadu. Virzieties aiz alkšņu jaunaudzes! Pārsteidziet no aizmugures. Pa to laiku mēs būsīm gatavi no šīs puses. Pārsteigt, rīkoties strauji!”

„Klausos, virslēitnanta kungs!”

Rota ātri sakārtojās uzbrukumam. Vīru locekļi kļuva atkal vingri, neviens vairs nejuta aukstā, puteņainā rīta nogurumu.

„Daujāt!” rotas komandieris vienā rokā satvēra ciešāk mašīnpistoli, ar otru pieskārās kareivja plecam. „Tagad!” Viņi apņēmīgi pagriezās pret kalnu. Rotas komandierim sekoja Lielgalvju Ansis, Vitauts Leja un pārējie vīri, grupa aiz grupas, pamazām izvēršdamies ap augstieni.

Putenis dzina kaŗavīru sejās sniegu, vējš aurodams svilpa ap saārdītās mājas drupām.

Tagad — Jāzepe Daujāts domās atkāŗtoja virsleitnanta vārdus, cieši turēdamies priekšniekam blakus. Sniegputeņa aizsegā viņi bija pievirzījušies sagruvušās kūts stūrim, kur balto sniegu bija aizslaucījis granātu radītais vējš.

„Tagad ātri, Daujāt!” virsleitnants vēl paspēja iečukstēt Daujātam. Spēcīgais kareivis žigli aizmetās virsniekam garām un iekrita drupās tieši krievu vidū. Viņa spoŗais durklis iezībējās tērauda zilgmē un asiņu sārtumā. Pēkšņi drupu lauks piebira ar zaļgani pelēkajiem latviešu leģionāru stāviem, atskanēja šāviņu kārtas, rokas granātu detonācijas un durkļu šķinda. Jāzepe Daujāts ar rotas komandieri straujā triecienā pirmo krievu grupu pieveica, bet tad aiz pagraba sagruvušās betona sienas pacēlās ieroča stobrs. Liesmainu loŗu spiets pārspindza pagalmam. Jāzepe Daujāts vēl paspēja ar rokām satvērt izgāztu pamatakmens bluķi, tad viņš tur palika, pagriezis galvu augšup, it kā uzsaukdams vēl rotas komandierim — tagad, virsleitnanta kungs! —

Ziemeļis aizmirsa cīņu, viņš pieskrēja pie sava kareivja, kas pēdējā gājienā viņam uzticīgi bij turējies blakus un pats ieskrēja loŗu spietā, kas vēl arvien džinkstēja no pagraba puses. Rotas komandieris palika granātas bedrē ar atmestu galvu uz cietā akmens pagalvja.

„Sanitāru!” kļiedza Lielgalvju Ansis, iekļupdams bedrē virsleitnantam blakus. Pamanījis Leju, viņš uzsauca: „Tas tur pie pagraba! Steidzies apkārt, no sāniem!”

Leja aizskrēja, ierējās jaunas šāviņu kārtas, ienaids pie pagraba aplusa. Arī pārējo krievu pretošanās kļuva vājāka.

Sanitāri atsteidzās ar nestuvēm. Viņi saudzīgi uzcēla rotas komandieri uz stingrā brezenta audekla, pacēla vārgo nastu, lai ātri nozustu no kaujas lauka. Virsleitnants vēl pamāja ar roku kā atvadīdamies no saviem kareivjiem.

Jāzepe Daujāts, sakņupis pār akmeni, noskatījās gā-

ijenā stiklainām acīm. Viņa lūpas bija pusvērtas, likās, viņš vēl sauca — virsleitnanta kungs, turēsīmies kopā! —

Vācieši pārsveda spēkus uz Berlīnes fronti. Kurzemes aizstāvju rindas kļuva retākas.

Virsleitnants Ziemeļis vairs neatgriezās, viņa vietā rotu komandēja leitnants Saule, kādreizējais vada komandieris Ziemeļa rotā, pēc tam sakaru virsnieks bataljonā. Leitnants Saule bija gaŗš, kalsns vīrs, nosvērts un it kā sadrūmušu seju.

„Laimīgs vārds,” teica Vitauts Leja, „tikai viņa seja izskatās apmākusies.

„Nav vairs iemesla smaidīt,” sevī ieslēdzies atbildēja Lielgalvju Ansis.

Karavīru noskaņojums bija drūms. Viņi vairs nesoļoja slēgtā ierindā pa Rīgas vai Jelgavas ielām ar dziesmām, cerībām, puķu un roku mājienu pavadīti. Pārspēka nogurdināti, viņi bija iedzīti šaurā zemes stūrī, viņu garu vairs uzturēja tikai spīts un taisnības apziņa.

Vitauts Leja vēl ticēja ar zēna jūsmu. Kauju starplaikā, kad bezdarbībā vajadzēja tupēt pie auksta ieroča, viņš atārdīja no svārku piedurknes dūmos nokvēpušo nacionālo vairodziņu un uzšuva jaunu, spožās krāsās mirdzošu.

„Labāk notriepis to pašu veco ar sodrējiem, lai tik tālu nespīd,” Pacepure ņirgājās. „Vai tu gribi, lai krievu snai pers tevi paņem uz grauda?”

„Notriep — ?” zēns nopietni apvainojās.

„Neāksties, vecīt! Iedod labāk kādu zeķu pāri! Manas mantas tu atstāji krievu artilerijai par barību, tev pašam to vajadzēja saprast.”

Vitauts satrūkās. Vainas apziņā viņš ātri atrāva mugursomas auklu, izcēla jaunas zeķes, jaunus cimdus un iespieda biedra rokās. „Tie manas mātes adīti.”

„Vienalga, ja tikai silti.” Pacepure tūlīt uzlaikojā cimdus. „Drusku par šauriem, bet gan jau iztiks. Paldies!”

Vitauts Leja vēl pasniedza cigareti un viņi kļuva atkal draugi.

Lielgalvju Ansis, tupēdams drupu kaudzē pie apsegtas patšautenes, laiski vēroja abus puīšus. Viņš smīnēja. Kāds gan kaņotājs no šī puikas Vitauta iznāks? Vai viņam te vispār vajadzēja atrasties? Tam vēl vajadzēja skriet ar slidām pa aizsalušo Usmas ezeru, velt sniega vīrus, būvēt cietokšņus un šaut ar sniega bumbām. Tur būtu viņa vieta, nevis te, kur mīksta sirds pelni tikai izsmieklu.

Ansis jūta, ka jaunais puisis kļūst viņam tuvāks, viņš varētu būt viņa jaunākais brālis. Dažreiz tāds var kaitināt ne soli neatkāpdamies, bet citreiz ir patīkami klausīties viņa pļāpšanā par ikdienišķām lietām, kas skatītas ar bērna acīm.

Vitauts Leja bieži stāstīja par Kurzemi, par savu pusi.

„Vai tu esi bijis pie Usmas? — Nē? — Un Sabilē? Arī nē? — Un Kandavā?”

Diemžēl, nekur Ansis nav ceļojis. Viņš pazīst tikai mežus ap Daugavu, kur braucis ar baļķu vezumiem.

„Nekā sevišķa jau pie Usmas nav. Daudz smilšu, priežu mežu un paegliem apauguši klajumi. Bet rudeņos, kad virši zied, tur ir skaisti.”

„Virši aug arī Daugavas mežos, kāds tur skaistums? Nabadzība.” Ansis gribēja strīdēties, grūtsirdīgu domu nomākts par iesalušo fronti, par gaidāmām cīņām, kuņģam vēl gala nevarēja paredzēt.”

„Bet Sabilē! Es esmu tur braucis ar divriteni no kalna lejā, atkal augšā, un vienā vietā ceļš uzkāpj ap četrdesmit metru virs Abavas lejas. Elpa aizraujas. Zem kājām guļ dziļas gravas ar smilšakmeņa iežiem, ar tumšām lapu koku galotnēm. Abava vasarās gandrīz izsikusi, bet koku rindas nolejā skaidri parāda, kur lokās upe. Aiz senlejas kilometriem tālu paceļas lauki, mirgodami pret debesīm dažādās krāsās. Kviešu lauki mainās ar pelēcīgajiem rudziem, ar zaļo āboliņu, dzeltenīgiem auzu klājieniem. Uz rudens pusi tur izskatījās tā, it kā pati kurzemiece būtu izklājusi saulē savu krāsaino tautas tērpu. — Un Kan-

dava! Dīvaina pilsētiņa. Lauki ar rudzu gubiņām, ar auzu sējumiem ielokas starp ielām un mājām. Zaļie augļu dārzi, sarkanie junti, ozolu gravas, tālē egļu meži — tāda ir šī Kurzemes Šveices sirds!”

Leja vēl stāstīja par Kuldīgu, Dundagu, Talsiem, Dobeli. Sākumā Ansis klausījās saīdzis. Kas tur sevišķs? Viņam nekad nav bijis laika skraidīt apkārt ar divriteni pa lielceļiem un apbrīnot svešus labības laukus, mežus un pilsētiņas. Viņa pasaule bija šaura — no meža cirmsmas līdz Daugavas krautuvēm. No tumsas līdz tumsai strādādams, viņš dažkārt vakaros bija vairāk noguris nekā te tupot sagrautās ēkas drupās. — Bet pamazām viņš ieklausījās jaunā puīša stāstos, viņš it kā izkāpa laukā no ķieģeļu lausku bedres un skrēja kopā ar Vitautu Leju uz divriteņiem pa Kurzemes lieceļiem, lai vēl rēdzētu savas zemes skaistumu. Kad Leja aplusa, viņš kā apjucis noplātīja tukšas rokas.

„Nav vērts, Vitaut, par to vairs runāt! Kurzemes ceļi tagad ir izbraukti, sabumboti, mājas pamestas, lauki nenokopti. Cilvēki bēg no klajumiem, slēpjas mežos un purvos — tāda tagad ir tava skaistā zeme!”

Leja pacēla platas, apjukušas acis.

„Ja mēs te nesēdētu, asiņu vilnis jau sen būtu pārvēlies pār atlikušo valsts stūri. Bet cik ilgi mēs izturēsim? Vācieši aizbrauc, par piecpadsmitās divīzijas atgriešanos no Vācijas nekā nedzird. Mēs paliekam arī bez ieročiem un municijas.”

„Bet es vēl braukšu ar divriteni pa Sabiles—Kandavas lielceļu!” Vitauts saspītējās. „Es ticu!”

„Aizmirsti savu bērniņu! Tu esi kļuvis vīrs, varbūt agrāk nekā mēs pārējie. Vai tu izturēsi vīra darbus? Tev jāiztur, tāds ir liktenis!”

Ansis apjucis pārdomāja pēdējo vārdu. Likteni viņš agrāk pieminēja tikpat reti kā Dievu. Viņš atzina tikai cilvēka paša spēku un gribu. Bet nu viņš sāka šaubīties. Vai Kurzemē tagad norisinās lietas, kas atkarīgas tikai no cilvēku gribas? Nu viņam pazemīgi jādomā par likteni — kā būs nolemts, tā notiks.

Pēkšņi Vitauts sagrāba Anša roku. „Uzmanīgi, nenospied!”

„Vai ko pamanīji?” Ansis satrūkās.

„Jā — zirneklīti!”

Ansis nesaprata, kas zēnam noticis, bet tad sāka smieties. „Neāksties!”

„Neesi taču ļauns, Ansi! Kādēļ kukainis jānogalina bez vainas? Vai tas nav Dieva brīnums, ka viņš pārdzīvojis bumbu eksplozijas, kad visi ķieģeļi gāja pa gaisu? Taču kādā akmens spraugā tas patvēries. Arī salu izturējis — vai tas nav brīnums, Ansi? Un tad tu aiz neuzmanības gandrīz viņu nospiedi.”

Ansis cietsirdīgi iesmējās, iedomādamies par durkļu cīņām, par ievainoto mokām starplaukā, par spīdzināšanām tur — čekas pagrabos. Taču drīz viņa smieklis aprima. Viņš apbrīnoja Vitautu, šo mīksto, jauno zēnu, kad tas saudzīgi paņēma zirnekli nosalušajos pirkstos, uzpūta siltu elpu un ielaida sacietējušu kaļķu spraugā.

„Dzīvo te un nenāc vairs laukā, tevi nogalinās!”

Ansis sevī sadudzis domāja — kuŗš ilgāk pārdzīvos šo bargo laiku — cietsirdīgais kaŗavīrs, bērnišķais puika vai sikais zirnekļis.

Sākās jauns krievu uzbrukums. Šoreiz pēkšņi, bez artilērijas. Bet leitnanta Saules vīri bija savās vietās. Dienām un naktīm saluši mājas drupās, viņi gandrīz jautri ķērās pie ieročiem. Locekļos atgriezās spēks, dzīslās strauji pulsēja asinis, viņi nejuta vairs nogurumu un salu, aizmirsā mājas, sievas, mātes, skaisto Latvijas zemi.

Nolejā kūņoja uzbrucēji. Kliegdami tie sāka strauji skriet. Ložu sacelts putēja sniegs. Čupām sagūla kritušo ienaidnieku masas. To vietā tuvojās jauni. Drupu aizstāvjiem radās rūpes — vai nepārkarsīs ieroči, vai nepietrūks municija?

Ansis ar Vitautu turējās vienā bedrē. Viņu rokās, uguni spļaudama, drebēja grupas patšautene. Raidot nāves cirtienus uzbrucēju rindās, Ansis bažīgi uzmeta skatu

palīgam — vai zirneklīša glābējs izturēs? Viņi neatradās uz Usmas ezera ledus, kur cietokšņi bija celti no ledus un bumbas saspīestas no mīksta sniega.

Kā biedra šaubas manīdams, Leja izstiepās visā augumā un pacēla galvu pār bedres malu. Īsu mirkli viņš pārskatīja kaujas lauku, jau pavēra lūpas, lai teiktu — Ansi, mēs noturēsim augstieni arī šoreiz. Tad viņš ātri satvēra ar kreiso roku kaklu. Likās, gaŗām aizspindza bite, viegli iedzeldama viņa ādā. Tā dažkārt viņam bija gadījies, ejot vasaras dienā gar āboliņa lauku, kur ap ziediem čakli riņķoja medus vācējas. Bet tādā reizē bite neaizdūca prom, tā pati bez dzeloņa nozuzēja zālē un tūlīt mira. Tik dīvainas atmiņas Vitautam vēl ienāca prātā, kad viņš pieskārās ar pirkstiem savam kaklam.

Asinis! Daudz asiņu tecēja gar kaklu, gar pirkstiem. Viņš nesaprata — kā tas varēja gadīties no tik viegla dzēliena.

„Ansi, paskaties, kas man te!”

Ansis brīdi pārtrauca uguni, uzmeta īsu skatu biedra kaklam. Tad viņš pielēca klāt, kailiem pirkstiem saknieba ievainojumu.

„Neraža, Vitaut! Dzīsla pušu. Tev laikam nemaz nesāp, bet ja tā atstāsim, tad bez sāpēm aiziesi pie Pētera. — Un tie velni nāk kā melns mākonis! Bijis nu Cirsis tuvumā, vai sanitārs! Bet tur laikam arī kaut kas noticis — klusums. Klausies, ko tev teikšu! Cērt nagus pats savā dzīslā. Te, te! Knieb ciet! Pietiks spēka? Saproti, tu tagad turi pirkstos pats savu dzīvību! Neizlaid galus no pirkstiem! Ja noasiņosi, paliksi sniegā. Kāp laukā no bedres un steidzies pa noleju uz mežu, tur ir sanitārs. Bet dzīslu neizlaid no pirkstiem, tā tava dzīvība! — Velni, jau klāt!”

Ansis pieklupa pie patšautenes. Ierocis iedrebējās, ļīma uzbrucēji.

Vitauts Leja, nobālis un nobijies, izkāpa no bedres. Cieši pirkstos turēdams pārrauto asins vadu, viņš skrēja, sacensdamies ar nāvi, pāri gruvešu laukam, pāri pļavai. Ložu bites spindzēja apkārt, bet neviena vairs neiedrošinājās tam iedzelt.

Ansīm likās, ka ar Lejas aiziešanu viņš būtu zaudējis savas redzīgās acis. Katru dienu viņš bija klausījies zēna stāstos par Kurzemi, Zemgali, Vidzemi. Viņš bija stāstījis par parasto ceļmalas dadzi, par putnu dziesmām, puķu ziediem, par skaistajām Latvijas vasarām. Ansis pamazām bija pieradis pie Lejas valodas, pats sāka ievērot sikumus, kuņus agrāk nebija pat pamanījis. Tagad viņš nerunāja dienām ilgi, ieslēdzies savās domās par mājām, vai arī kaujas karstumā strādāja ar visu spēku, lūpas sakniebis. Sviedros mirka kreklis pie miesas, bet asiņu vēl tas nebija pamanījis.

Saules rota saņēma pavēli drupu augstieni atstāt. Vācu vadība bija izlēmusi Kurzemes fronti iztaisnot.

— Palaiduši atkal kaut kur vaļā — vīri neapmierināti rūca. Viņiem bija žēl šķirties no Jēkaba Ogļa māju drupām. Ilgi un sīkstī viņi te bija turējušies, it kā devuši vecajam ciņu biedrim solījumu — tālāk par viņa mājas robežu neatkāpties. Vilcinādamies un negribīgi vīri atstāja izbūvētos nocietinājumus.

„Dienas laikā lai lienam zem klajas debess,” iebilda Pacepure. „Vaņkas gaisā to vien gaida!”

Paula pareģojums piepildījās. Tikko kaņavīri bija atstājuši ierakumus, atiedami uz meža pusi, virs koku galiem iegaudojās krievu lidmašīnas. Strādāja klāja ieroči, ar spalgu troksni uzšāvās zemes pikas. Vīri nebēga aizsegā, viņi bija pieraduši pie tērauda krusas. Viņi vienaldzīgi klausījās kā šķembas šnākdamas aizskrēja garām. Daža iecirtās zemē pie kareivju kājām, cita pāršķēla jaunu bērzu turpat acu priekšā. Taču pārējie koki blakus palika neskarti. Dažs kaņavīrs palika uz lauka saļimīs, tāpat pāršķeltis kā bērzs, bet pārējie gāja tālāk — pavēle bija jāpilda.

„Tas ir Jumīķis no trešā vada, kas tur palika,” kāds klusi noteica.

Sanitāri palika aizmugurē, centās palīdzēt ievainotajiem un pievāca kritušos.

Lidmašīnas atgriezās no jauna. Jau tālē varēja dzirdēt, ka motori ierēcās, propelleri dūca kā sakaitinātas milzu lapsenes. Mašīnas joņoja šurpu pār siko baltalkšņu jaunaudzi, kur patlaban atgāja leitnanta Saules vīri.

Lielgalvju Ansis brīdi apstājās aiz resnāka koka. Viņš nejuta baiju, nedomāja slēpties, tikai ziņkārīgi vēroja, kur kritīs granāta, cik tālu aizlidos šķembas.

Eksplozijas uguns aizsita viņam acis. Ansis notrīsēja — varbūt tagad ir viņa kārta — viņš kā murgā iedomāja. Tomēr acis viņš spēja atvērt. Miglainu skatu pavēries, viņš saskatīja visapkārt nokapātus jaunaudzes stumbrus. Resnajam alksnim, pret kuŗu viņš bija atspiedies, bija atrauta plata skaida. Koka ievainojums pamazām kļuva sārts, it kā no koka sūktos asinis. Ansis brīnīdamies apstaustīja savas kājas, rokas, galvu — ne asiņu piles. Viņš gurdi pasmaidīja un noreibis brīda tālāk pa slapjo sniegu. Kareivja zābaki bija cauri, zeķes slapjas, bet viņš par to nedomāja. Viņš gāja, patšauteni pār plecu pārsviedis, kā citkārt Daugavas mežos ar baļķu ceļamo bomi, kad kaimiņam bija jāiet palīgā pie apgāzta vezuma. Bija jāiet. Citādi arī viņš pats netika laukā no cirmsas — ceļš bija aizsprostots. Tāpat viņš tagad jutās frontē. Te bija jābūt. Citādi arī ceļš līdz Daugavai paliks aizsprostots.

Soļojot pa izmirkušajiem ceļiem, vīri no bataljona ziņneša dzirdēja, ka viņiem jānomaina kāda nogurusi vācu vienība.

„Nujā, noguruši. Tie tagad brauks mājās,” Pacepure šķendējās.

„Viņiem vēl ir mājas, viņi var braukt,” kaprālis Cirsis nopietni atbildēja. „Mūsu mājas ir te, mums jāpaliek.”

Vīri klusēja. Zem izmirkušajām zābaku zolēm šļakstēja marta atkušņa ūdens.

Vakarā viņi sasniedza kādu muižu. Rotas komandieris saņēma jaunu pavēli — pagaidām palikt tepat, jo vācu vienības atkal atgājušas, fronte tiekot iztaisnota.

„Tā mēs iztaisnosim līdz jūrai,” Cirsis kurnēja.

Vīri nometa no pleciem ieročus un municiju, atlaidās

ierādītajās telpās uz grīdas, lai mazliet atpūtinātu kājas pēc smagā pārgājiena.

Taču ilgi viņi nedabūja pūsties. Naktī pienāca pavēle — rotai virzīties uz apdraudētu frontes sektoru. Būs transporta mašīnas. Vīri cēlās, klusēdami apjozās ar ieročiem, sakārtojās un, izgājuši zem skaidrajām marta nakts debesīm, gaidīja tālākus rīkojumus.

Viena mašīna atbrauca, pārējās ceļā bij iestigušas.

„Vienalga!” Saule iesmējās. „Tādā ceļā kājām tā kā tā. Vairāk stumsim nekā brauksim. — Ejiet, puīši! Kaprālis Cirsis vecākais.” Komandieris ar pāris grupām iekāpa mašīnā.

Nakts debesis bija noskaidrojušās. Mirgoja bālas zvaigznes. Mazliet piesala. Sniegs čirkstēja zem gājēju kājām. Ielejās dubļi bija sastinguši. Mašīnas motors smagi gaudoja, griezdam ar māliem apķepušos un piesalušos riteņus. Taču uz priekšu viņi kustējās — vietām kājām, vietām braukšus. Uz rīta pusi Cirsis ar saviem vīriem ieradās frontes joslā reizē ar mašīnu. Motors bija pārkarsēts, vācu šoferis lādējās — te viņam būs jāpaliek.

Rota sapulcējās zem ceļmalas kokiem un leitnants Saule aizgāja meklēt vācu vienības komandieri.

„Nabadzība, puīši!” atgriezies viņš teica. „Bet jānorij. Te priekšā ir tikai vājas vācu grupas, tie vairs nav kaņotāji. Mēs viņus nomainīsim vēl pirms gaismas. Ar muni-ciju taupīgi! — Vai kāds nejūtas labi?”

Vīri klusēja. Neviens te nejūtās labi. Viņi domāja par vācu cīņas biedriem. Visur tie bija noguruši, visur viņi atkāpās. Kaņavīri tomēr piekrita leitnantam — jānorij.

Rota sakustējās un virzījās uz grāvju pusi. Daža liepa bija izgāzta ar saknēm, citai pāršķelts stumbrs, apkapāti zari. Krievu artilerija te bija smagi saārdījusi sasalušo zemi. Likās, vācu kaņavīri bija iedzīti zemē. Kad latvieši tos atrada, viņi izskatījās pēc salauztiem kokiem — dažs kliboja, cits ļengani nokāris roku zem svārku piedurknes, aizstreipuloja pa rīta krēslu kā piedzēries. Svešie vīri atgādināja pelēkus, izkaldušus ģindeņus. Neviens nerunāja, nevienam vairs nebija spēka, tikai bailes no krieviem un

žandarmiem viņus saturēja kopā. Izretinātās grupas aizvilkās uz aizmuguri. Latvieši rīta krēslā raudzījās viens otram acīs, it kā jautādami — vai mēs esam labāki?

Kaprālis Cirsis uzminēja biedru domas. Kaut pats nogurumā ar pūlēm turēja acis vaļā, viņa spīts un lepnums nebij zudis, priekšnieka apziņā viņš teica: „Nekurniet! Lai viņi iet, mūsu vieta ir te!”

„Bet kādēļ viņi to putru ievārīja?” Pacepure īgni runāja pretī.

„Neaizmirsti, ka šajā kaņā sarkanie ielauzās mūsu zemē. Ja tu runā par putru, tad tikai par krievu kāpostiem.”

„Tie krievu kāposti mums tik karsti nebūtu jāstrebj, ja vācieši ieņemtajos apgabalos būtu ļāvuši viņiem pašiem tos audzēt.”

„Tā nav kaņavīru darīšana!” Cirsis asi atbildēja.

Vīri bija saīguši. Dažs nospļāvās, cits noskurinājās kā iekritis ledainā ūdenī. Atkušņa sniegā izmirkušās drēbes bija sastingušas, bikses grabēja, zābaki bija piesaluši pie zeķēm. Taču viņi nedrīkstēja lēkāt, lai sasildītos, viņi ielīda ūdens pieplūdušajos grāvjos, kur peldēja ledus gabali.

„Būtu vismaz izsmēluši ūdeni!” Pacepure rūca.

„Mēs vēl neesam uzvarēti!” Cirsis turpināja savu.

Vīri sminēja. Nenoliedzami, Cirsis bija uzticams biedrs, drosmīgs kaņotājs, arī laime viņu nebija pametusi, jo ne reizes viņš vēl nebija nopietnāk ievainots. Bet jo ilgāk viņš dzīvoja grāvjos, jo spītīgāk atkārtoja laikrakstu sauķļus — plecu pie pleca! Un vīri zināja, ka viņš neliekuļoja. Atvairot uzbrukumus Cirsis nekad neaizrāvās aiz biedru mugurām, gluži otrādi — viņš atradās arvien priekšā ar spītīgi sakniebtām lūpām, ar izstieptu durkli, kas zaigoja tērauda spožumā tāpat kā viņa acis. Tādēļ grupa pacieta komandiera frazes. Un beidzot viņam bija taisnība — viņiem te bija jāpaliek vāciešu vietā.

Rīta gaismā krievi sāka uzbrukumus. Kā parasti, iegauļojās gaiss, uz grāvju vaļņiem eksplodēja granātas. Slap-

jais sniegs šķīzdams sajaucās ar zemi, aplēja vīrus kā ar putru.

„Cūkas!” Pacepure lādējās. Viņa sejā vēlreiz iešķīda dubļi. Pacepure apklusā, it kā ienaidnieks viņam būtu ar māliem aizbāzis muti. Viņš ierāvās slapajā grāvī un šņākdams slaucīja acis un seju. Paldies Dievam, asiņu vēl neredzēja. Bet Pacepurem bija tāda sajūta, kā kad viņš atrastos gaļas mašīnā. Kāda neapjaužama vara viņu spieda līdz ar citiem tuvāk tērauda zobiem, nelīdzēja ne pretestība, ne lāsti, ne lūgšanās. Dažkārt asais tērauds jau nošņācās tepat virs galvas. Nenovēršami viņu spieda mašīnā, vēl mirklis, un viņu sagriezīs.

Pēc stundas Pacepure atjēdzās. „Vai pāri?”

„Nu tikai sāksies,” teica Lielgalvju Ansis, rāpdamies no dubļiem kā no muklāja.

Krievi nāca kliegdami.

Ienaidnieks ātri pamanīja, ka grāvjos vairs netupēja nogurušie vācieši, bet viņus sagaidīja aizkaitinātie latvieši. Devīppadsmītās divīzijas vārds vien jau iedvesa krieviem bailes, pat poļitruki savos vergu baros vairs nespēja uzturēt kārtību. Pēc koncentrētas aizstāvju uguns uzbrucēji atslāba.

Toties pa kreisi no latviešiem kaujas trokšņi pieņēmās. Vīri ar bažām klausījās, ka ienaidnieka kliegzieni jau bija dzirdami aizmugurē. Pie dzelzceļa stacijas aizrīdamies rēca motori, spalgi cirta tanku lielgabali. No vācu puses nemanīja pretestības, pat artilērija bija apklususi.

„Pietrūcis ko bāzt stobros,” vīri drūmi sprieda.

„Iztaisno atkal fronti!”

Pēc kāda laika arī kreisajā spārnā kaujas trokšņi apklusā. Stacija bija kritusi ienaidnieka rokās. Leitnanta Saules rota bija ielenkta.

— Uzņemt kaujas saskari ar ienaidnieku pa kreisi, segt atejošās vācu vienības! — lakoniski saknēja bataljona komandiera pavēle.

Leitnanta bezmieģā novārgusī seja kļuva vēl pelēkāka, asāk iezīmējās mutes vaibsti. Bet lāstu viņš norija.

„Mēs esam ielenkti,” Pacepure atgādināja.

„Kamēr tev ierocis un municija, tu neesi ielenkts,” Cirsis viņu pamācīja.

Viri salikuši atkāpās. Bija neomulīga sajūta. Likās, katrs grāvis vai krūms slēpa ienaidnieku. Varbūt gaidīja, lai rota pienāk tuvāk, lai tad atdzīvotos ieroču stobri.

— Gaļas mašīna — Pacepurem atkal ienāca prātā.

Tad viņš pēkšņi nokrita uz vēdera. Izretinātā rota ātri meklēja aizsegu — grāvjos, krūmos, aiz zemes pauguriem, spieda galvas uz sasalušās zemes aiz pērnājiem kurmju rakumiem.

Pār lauku spindza ložu kārtas. Viņi bija pamanīti.

Pacepure nejutās drošs seklaajā slēptuvē. Viņš līda sāņus. Zeme bija slapja — vietām vēl sasalusi, citur atlaidusies, pārvērsdamās dubļos. Pacepure uzrāpās uz ledus aiz zemes izciļņa. Viņa ausis klausījās tikai ložu svilpšanā, šķembu sprakstoņā. Uztraukumā viņš neievēroja, ka ledus, pavasara ūdenī mirkdams, bija izčākstējis. Pacepure pēkšņi atradās aukstā vannā.

„Velns, kur riebīgi!” viņš kļiedza.

Nevienam nebija laika steigties Pacepurem palīgā. Bet granātas izrautā bedre, kur viņš bija iekritis, nebija dziļa, viņš atsniedza ar kājām dibenu un izremsās laukā. Viņš saldams drebinājās.

„Aiz manis triecienā!” sauca rotas komandieris.

Rota pārskrējienos virzījās pa kreisi. Pacepure pilēdams steidzās līdzi. Viņš pat nedomāja par nogulšanos, viņš vienaldzīgi skrēja, viņam bija vienalga, kas tagad notiks.

Un notika. Pacepure saķēra kāju. Likās, nikna suņa zobi būtu iecirtušies viņa stilbā. Zābakā ledainais ūdens sāka krāsoties sarkans.

„Ansi, pagaidi!” viņš kļiedza.

Lielgalvis brīdi apstājās, ieklausījās biedra balsī, kas tikko dzirdami skanēja cauri ienaidnieka ložmetēju kārtām. Viņš pieliecās un skrēja atpakaļ.

„Paul, nevāri ziepes!”

„Pagalam —” Pauls vaidēja, rādīdams uz kāju.

„Smagi?”

„Laikam kauls dragāts.”

„Ķeries man ap kaklu!”

Ansis nesa Paulu rotai līdzi. Skrienot ar smago nastu, viņš atcerējās izlūku gājienu. Viņš nekurnēja, jo saprata, ka šoreiz Pauls pats no krieviem nespētu izmukt.

„Un slapjš arī esi!”

„Ledū ielūzu. — Ū, mežoni, manu kāju —!” Pacepure kļiedza. „Vai es esmu koka gabals?”

„Jānorij, vecīt!” Ansis viņu mierenāja. „Nav laika, vaņkas aiz muguras.” Vēl gabalu skrējis, viņš ievilka Paulu zem krūma, norāva asiņaino zābaku. Mirkli domājis, Ansis norāva šautenes siksnu un, apmetis to ap Paula ievainoto kāju, cieši saņņaudza virs brūces. Vairāk viņš nekā nespēja darīt. Uzcēlis Paulu sev uz pleca, viņš steigās tālāk, šauteni vilkdams gar zemi.

„Triečienā!” Ansis dzirdēja leitnanta balsi.

Viņš nolika Paulu zemē.

„Tu mani atstāsi krieviem?” Pauls vaimanāja.

„Dod rokas granātas! — Nē, vienu paturi, kas zina.”

Ansis ātri paķēra biedra ieročus un, skatu atpakaļ nepaņemot, lēca caur baltalkšņu krūmiem, kur skarbi sprakšķēja šauteņu uguns, dunēja rokas granātas. Viņš piesteidzās laikā. Leitnants Saule bija ielenkts. Rota bija izklīdināta, katrs kaņāvīrs cīņījās atsevišķi, ar durkļiem, ar muskuļu spēku. Krievi, pamanījuši virsnieka zīmotnes, zvērīgām acīm mātās Saulem virsū, gribēdami viņu dzīvu sagūstīt. Ansis to redzēja un pēkšņās dūsmās ietricās ar durkli no aizmugureš ienaidnieku grupā. Viņš dūra, sita, neskatīdamies un nedomādams nekā cita, ka tikai glābt leitnantu Sauli. Leitnants pārsteigumā salēcās, tad, aptvēris stāvokli, ar mašīnpistoles kārtu noguldīja atlikušos uzbrucējus.

„Pacepure palika krūmos ievainots!” Ansis, vēl apjucis, kļiedza.

Leitnants īsu mirkli ielūkojās sava glābēja acīs, nesa-prazdam, kādēļ tas kļiedz. Kritušie un ievainotie gulēja visapkārt.

„Sanitāri viņu pievāks,” Saule atteica it kā viņš runātu par nedzīvu lietu.

„Bet es soliņos viņu iznest!” Ansis vēlreiz pārļaida skatu kaujas laukam. Krievus vairs nemanīja, tikai retas tanku granātas aizlidoja pāri alkšņu audzei.

Vīri noguruši salasījās pulciņā, bet Ansis, rotas komandierim atļaujas vairs neprasījis, pazuda krūmos.

„Neesi nomiris?” pienācis pie ievainotā, viņš smiedamies jautāja.

Pacepure vaidēja. „Kauls dragāts, kāda runa!”

„Bet vaņkas arī sadragājām — dzirdēji?”

Pacepure sāpēs saviebās.

„Tagad ķeries man atkal kaklā!”

Ansis stiepa ievainoto Pacepuri cauri krūmiem, sargāja viņa kāju no koku stumbriem, atsperīgajiem zariem un, ticis pie pārējiem biedriem, nolika to saudzīgi zemē.

„Neraža vecim —” viņš tikai noteica.

Biedri vienaldzīgi aplūkoja Paula asiņaino kāju. Zaudējumi bija smagi. Sanitāri steidzās palīdzēt ievainotiem, glābt tos no noasiņošanas. — Ko, kāja? Nieks! —

„Kur atrodas pārsienamais punkts?” Ansis jautāja.

„Pulka komandpunktā,” atbildēja kāds sanitārs. „Uz to pusi nupat vēl šaudīja krievi.”

„Vakars —” Pacepure stenēja.

Vīri taustījās pa slapjajām kabatām. „Nu ir trubā, veči! Palikusi tikai tabakas putra. Aiz zoba tak nezelēšu. — Velns lai parauj, vai nav nevienam sausa smēķa?”

Vīri bija izmirkuši līdz ar tabaku un sērkokoņiem. Ja kādam bija aizķeries sauss cigaretes gals, tas to rūpīgi aizdedzināja, pāris dūmus ievilka pats un deva tālāk biedriem. Arī Pacepure juta pie sausajām lūpām cigaretes galu.

„Es negribu!” Viņš atstūma sniedzēja roku. „Kļūst nelabi. Un salst. Briesmīgi salst.”

„Leitnanta kungs, vai Pacepuri aiznest uz pārsiešanas punktu?” Ansis izslējās taisnāks.

Arī leitnants piecēlās no ciņa, kur brīdi bija atkritis, lai atvilktu elpu. Viņa skats vēl arvien bija izklaidīgs, it

kā viņš nespētu aptvert, ka izglābies no gūsta. Gausi atvēris karšu somu, brīdi skatījās kartē.

„Mēs iesim visi,” viņš aizsmacis teica. „Dzīvie, ievainotie un kritušie. Kokus nestuvēm un teltenes pāri. Uz divi nesējiem viens nesamais. Tā laikam būs. Nav pārāk liels zaudējums, vai nē, vīri? Cik mēs te vēl esam? Apmēram vads. Ļoti labi. Atlikušajiem iznāks vairāk municijas. Savākt visas patronas un rokas granātas! Arī vaņķas atbrūņot!” Viņš vēlreiz ieskatījās kartē. „Uzņemt kaujas saskari ar ienaidnieku pa kreisi, segt atejošās vācu vienības!” leitnants kā mēdīdamies atkārtoja pavēli un aizsita karšu somu.

Vīri izklīda pie darba. No alkšņu stumbriem un teltenēm radās nestuves, viņi palīdzēja sanitāriem pacelt ievainotos, saudzīgi tos uzlika uz nestuvēm.

„Aiz manis — !” leitnants aizsmacis komandēja.

Gājiens sakustējās. Daži vīri izvirzījās kā izlūki priekšgalā, citi palika aizmugurē. Vidū ligojās nestuves ar ievainotajiem un kritušajiem, atgādinot bērnu gājienu.

Lielgalvju Ansis nesa Pacepuri viens. Viņš to bija uzcēlis pusšķērsu plecos kā bērnu. Viņi gāja uz to pusi, kur vēl sprakstēja retas šāviņu kārtas.

Rota atrada pulka komandpunktu pussagrautās mājās. Nupat te vēl bija ārdījušās granātas, pēc tam krievi bija nākuši durkļu uzbrukumā. Lauks un dārzs bija nokaisīts ar kritušajiem ienaidniekiem.

Dzīvojamās mājas virtuvē bija sanesti ievainotie. Telpa bija plaša, zemiem griestiem, šauriem logiem. Stikli bija izbīruši. Plītī kurējās uguns, katlos vārījās ūdens. Balti garaiņu mutuļi vēlās laukā pa durvīm. Nāca un gāja sanitāri, ziņneši un virsnieki.

Ansis nolika Pacepuri blakus citiem uz mīkstiem zirnājiem. „Gaidi savu kārtu!” viņš noteica un apstājās aizdurvē.

„Man salst!” Pacepure drebinājās.

Ansis pārlaida telpai skatu, pamanīja kaktā zirga segu, uzklāja to Paula augumam. Tad viņš piegāja pie plīts un iebāza kurtuvē malku, kaut ūdens katlā jau vārījās. — Kā kautuvē — viņam iešāvās prātā.

Pulka ārsts atrotītām rokām cilāja instrumentus. Telpā smakoja karbols, ēters, desinficētie pārsēji, citādi šī vieta neatgādināja operācijas zāli. Te nemirdēja lielā elektriskā spuldze, ievainotos negaidīja moderna, tehniskām palīgierīcēm apgādāta operējamo atgultne. Operācijas galdū izpildīja egļu koka, nekrāsots virtuves ēdamgalds, kur citkārt mājas saime sēdās pie kūpošiem traukiem. Dēļu spraugas vēl glabāja sen gadus sabirusās maizes drupačas un virtuves putekļus. Nekas te nebija sterils, ievainoto sāpes neremdināja iemidzināšanas līdzekļi, pat ūdens nebija tīrs, ko sanitārs vārīja lielajā lopu katlā.

— Ko viņš ar to darīs? — damāja Ansis.

Ārsts strādāja ar steigu. Ievainotie vaidēja uz zirnājiem un viņi atradās kaujas rajonā.

„Kur palika garais Sīlis?” kāds asinīm noplūdis kareivis, sāpēs viebdamies, jautāja. „Vai kāds nav redzējis garo? Bija lāga vecis, iznesa mani no mīnu lauka. — Ko, neviens nav manījis garo Sīli?”

„Nomierinies!” sanitārs pienāca ievainotajam tuvāk. „Tev taisnība, Sīlis bija lāga puisis. Bija — vairāk man nav ko teikt.”

Ievainotais apklusā. Arī viņam vairāk nebija ko jautāt.

„Vai mūsu vada ziņnesi kāds pievāca?” pēc brīža ierunājās cits. „Viņš dabūja vēderā sprāgstošo. Es tikai ieraudzīju, ka viņa seja no bālas pārvērtās zilā krāsā. Vai viņu kāds pievāca?”

„Nerunā, tu pats esi bāls!” atgādināja sanitārs.

„Kas man te spiež?” vaidēja trešais. „Es vairs nevaru izturēt. Man kaut kas duras mugurā! Taisni tajā vietā, kur tā vaina.”

„Pagaidi, tūlīt būs tava kārta!”

„Es nevaru! Te ir kaut kas zem salmiem.”

Sanitārs piegāja pie ievainotā, brīdi taustījās zem viņa muguras un izvilka no zirnājiem koka tupeli. Viņš to īgni izsvieda pa logu.

„Nu! — Tagad es varu atvilkt elpu. — Tā bija saimnieces tupele. Vēl ar kūts smaku. — Mēsli, es saku! Vai viņi netaisās nākt atkal uzbrukumā?”

„To nevar zināt,” sanitārs mēģināja nomierināt.

„Bet es zinu! Viņi nāks! Viņi būs klāt, kamēr mēs te guļam. Un vācieši aizbrauks. Kas tad te paliks? Varbūt zviedri celsies pāri jūrai?”

„Nemurgo, guli!”

„Es nemurgoju. Es prasu, kas te paliks, kad vācieši aizbrauks un mūs apšaus. Mēsli, vairāk nekās!”

„Vakars, veči, kāda runa!” stenēja Paccepture.

Ansis, stāvēdams virtuves aizdurvē, izmisis klausījās. Viņa skats kavējās pie ārsta atrotītajām rokām, kad tas ar spožo instrumentu vandīja asiņaino miesu. Nāsīs sitās sāji saldena smaka. Pēkšņi viņam kļuva nelabi, nobālis viņš izmetās pa durvīm svaigā gaisā.

Asiņu smaka viņu neatstāja. Ievainoto vaidi vēl spiedās ausīs, acu priekšā rēgojās rētas, kauli un asinis — kā lopu kautuvē. Smaka spiedās viņa mutē ar sāju, nelāgu garšu. Kā neticēdams, viņš pētīja savus veselos locekļus. Kā tas iespējams, ka viņš pats tur nevārtas uz zirnājiem? Cik viņi grupā palikuši neskārti, kopš viņš atnāca uz grāvjiem? Tikai divi, viņi abi ar Cirsi. Nu vienam būs jākrīt. Bet kuram? Vai tas būs viņš vai kaprālis? Grupas komandierim jāpaliek savā vietā. Tā tad viņa reize. Un stiprais mežinieks ar bālu seju gāja biedriem garām. Viņš jutās nožēlojamāks nekā ievainotais puika Leja. — Jā, kur tas zēns tagad atrodas? Ansis apjucis gribēja steigties atpakaļ, pajautāt ārstam. Bet viņš nespēja virtuvē atgriezties. Klajā laukā šo asiņu un vaidu postu neizjuta tik lielu, bet tur visas šausmas bija sanestas vienā telpā, tur mirēju asinis smacēja arī dzīvos.

Ansis gāja pār pagalmu. Spalgs troksnis pasita viņu sānis. Nekas nenotika. Šķembas aizšņāca garām, dārzā nolija zemes strūkļa. Ansis apstājās uz takas, izslējies visā auguma garumā, it kā gaidīdams nākošo šaviņu. Tagad tas kritīs tuvāk, te, kur viņš stāv. Granāta nekrita. Viņš it kā brīnījās, kādēļ ne.

„Ansi, tu esi bāls!” kaprālis Cirsis viņu pēkšņi uzrunāja „Nervi — ?”

Ansis saslējās. „Kas par nerviem, nolādēts!” Ar nirdzīgiem smiekliem viņš pātagoja savu vājumu kā kādreiz mežā zirgu, kad tas nespēja izvilkst iestigušu vezumu.

Atskanēja trauksme. — Prettriecienā!

Ansis atguvās. Viņa vājums pārgāja, sejā iesitās dusmu sārtums. Viņš norāva no pleca šauteni un aizskrēja Cirsim līdzi.

Tumšā, mākoņainā naktī pulka komandpunkts pārvietojās uz aizmuguri. Rīta krēslā pamestās mājas jau sāka degt. Krievi nāca uzbrukumā.

Vācieši atkāpās. Atbalsta punktus vēl turējās latvieši, tad arī viņi saņēma pavēli atiet. Nogurušie kaņavīri brida pa dubļainajiem ceļiem, ne mirkli acis neatraudami no apkārtnes. Ienaidnieks varēja būt visur — priekšā, aizmugurē, pēkšņi varēja uzbrukt no sāniem. Atkusnī cīņas norisinājās gar ceļiem, atsevišķos atbalsta punktus, dažkārt dubļos iegrimusi automašīna kļuva par vienīgo aizsegu. Smagie ieroči uz kāpurvažām izšķaidīja ceļus, pievēla grāvjus ar dubļiem, aizsprostoja ūdens strautus. Nodzīti zirgi vilka smagās municijas kastes, kājnieku ieročus, ievainotos un kritušos. Kad rati iestīga, vīri stūma un vilka vezumus, lai tiktu uz priekšu.

Leģionāri brida pa dubļos un asinīs pārpludināto Kurzemi.

Krievi neatlaidīgi sekoja. Viņu transporta kolonnās cīnījās uz priekšu spēcīgās amerikāņu mašīnas. Leitnants Saule, tālskatī tās vērodams, noņņācās:

„Tā tad kapitālisms sabrāļojies ar komūnismu! Aitas galvas, nepazīst paši sava miesnieka! Labi, puīši! Drīz mēs sasniegsim jaunu aizstāvēšanās līniju. Īsāko visā Kurzemē. Tur mēs apgriezīsimies un uzspļausim viņiem! Uzspļausim ar uguni un tanku dūrēm šim nolādētajam krustojumam!”

Tuvāk stāvošie rotas vīri ar bijību klausījās leitnanta vārdos. Likās, viņi tikai tagad ieraudzīja rotas komandiera isto dabu, sirdīgo pārliecību par taisno aizstāvēšanās cīņu ieslēgtajā Kurzemē.

Rotas komandieris brida kolonnas priekšgalā, mašīn-pistoli pārsviedis elkonim, karšu somu mētādams gar sāniem. Dubļiem notašķījies, izmirkušās, apspīlētās drēbēs,

viņš izskatījās nedabīgi gaŗš. Likās, viņš soļoja bez domām un jūtām, šķietami vienaldzīgs par Kurzemes nelaimi. Viņa paceltā galva it kā raudzījās pāri dubļu un asiņu jūrai, pāri pelēko kaŗavīru gājienam — kaut kur pāri valsts robežām, no kurienes visu laiku bija cerējis sagaidīt taisnību. Bet nu no aizmugures mašīnu rukoņa viņu izsmēja — tu, latviešu Antiņš! — Leitnants noskurinājās, pārvilka plaukstu pār sakarsušo pieri.

Rota iegriezās mežā.

„Aizsegā!” leitnants vēl paspēja iekliegties, pats iekrita grāvī, iegrima dubļos līdz ceļiem, nolieca bruņu cepurē slēpto galvu aiz sveķaina celma.

Viņš pacietīgi gaidīja, lai aizsvilpj pirmās ložu kārtas, vērodams, no kuŗienes šāviņu krusa birst. Dubļi šķīda leitnanta acīs, apšļāca plecus, bet ienaidnieka lodes nespēja viņu skart. Viņš paraudzījās apkārt. Labi, viss kārtībā. Viņa vīri atradās aizsegā pa labi un kreisi ceļam. Vīri bija piedzīvojuši tādus pārsteigumus, tie zināja, kas jādara. Arī viņi vēroja un gaidīja. Bet cik ilgi un ko viņi sagaidīs? Tanku motori rēca aizmugurē, draudēja ielenkums.

Pēkšņa kļiedzienu dzīti uzbrucēji atstāja savas slēptuves un vēlās laukā no meža. Priežu jaunaudze atdzīvojās, sakustējās, pārvērtās pelēkā masā, kas auga blīvāka, gāzās uz ceļa pusi kā negaisa sakustināta lavīna.

Rota atklāja uguni. Ienaidnieka stāvi ļīma. Cits palika turpat jaunaudzes malā, citi tika līdz ceļam, tad nokrita dubļos, vārtījās savās asinīs, mēģināja rāpties atpakaļ. Viss norisinājās kā parasti. Krievi tuvojās jaunās ķēdēs. Kritušo ienaidnieku augumi izveidoja dzīvajiem aizsegu. Latvieši šāva mierīgi, bez uztraukuma. Viņi apzinājās, ka no pašu spēkiem atkarāsies cīņas iznākums.

Sāka aptrūkt municija. Ienaidnieka tanki pagrieza stobrus no stigas uz ceļa pusi. Citi rēca aizmugurē. Viss mežs dunēja, kļaudzēja, skanēja atbalsis, it kā visi velni ellē būtu cēlušies kājās un steigā kaltu dakšas.

Leitnants Saule drudžaini domāja. Vai krievu tanki jau nebija aizsteigušies vāciešiem gaŗām? Vai viņi nebija ielenkti. Vai viņi jauno aizstāvēšanās līniju sasniegs? Vai

tā jau nav pārrauta, pirms deviņpadsmitās divizijas vīri tur nonāks?

— Tanku dūres! — Viņš gribēja kliegt, bet zināja, ka šajā elles troksnī viņu neviens nedzirdēs. — Kam vēl palikusi kāda tanku dūre? Nu ir laiks! — Viņš zināja, ka ratos vēl bija ieroču rezerves, bet pajūgs sazvēlies gulēja grāvī, tieši krievu uguns joslā, zirgs, pārkritis pār ilksīm, ar asiņainiem sāniem vērtījās dubļos.

Pēkšņi kāds tanks sagrīlojās. Pēc dobja sprādziena tas sasviedās slīpi un sāka degt.

— Ā! — leitnants uzelpoja. Kaprālis Cirsis. — Vēl vienu! Vēl!—

Likās, it kā kaprālis dzirdētu rotas komandiera pavēles. Viņš tēmēja bez uztraukuma, atbrīvoja nāvi nesošo lādiņu mierīgām roku kustībām. Jau trīs tanki liesmoja.

Vīri viens pēc otra uzlēca uz ceļa pie iestigušā vezuma, paķēra ieročus un municiju, veikli sadalīja pa grupām un iekrita atpakaļ pozīcijās. Viņi gaidīja tankus, kas no aizmugures dzinās viņu pēdās.

Pamanījuši pirmos tērauda rāpuļus, vīri nopietni saskatījās. Amerikāņu mašīnas. Aiz tankiem sekoja kājnieki, apkrāvušies ieročiem kā dzelzīs iekalts vergu bars. Kas zina, cik tur vadu vai rotu, varbūt veseli bataljoni tanku aizsegā draudīgi nāca tuvāk leitnanta Saules izretinātai rotai. Aiz tankiem un kājniekiem vēl rūca mašīnas, vilkdamas municiju un ieročus. Krievu armija vēlās uz priekšu, it kā gribēdama sadragāt visu Kurzemi.

Varbūt šo pārspēku vajadzēja laist garām — domāja leitnants Saule. Bet tas nebija vairs iespējams, viņi bija ielenkti. Atlika tikai izlauzties. Viņš strauji piecēlās pustāvus un aizsvieda uz ceļa rokas granātu saišķi.

Mežmala atdzīvojās nepārtrauktā kaujas troksnī. Vīru acis piešķīda ar uguni, gāzās koki, krita zari un šķembas. Zibēja durkļi. Smirdēja kodīgi dūmi, celdamies no degošiem tankiem, no apsvīlušas gumijas un pulvera gāzēm. Vienā mirklī mežs pārvērtās ellē, it kā tur pats nelabais būtu uzmetis uz ugunskuŗa milzīgu sprēgajošas malkas klēpi.

Dievs zina, cik ilgi tas bija vilcies un cik vīru no rotas

palika dzīvi, bet, kad iestājās krēsla, komandieris atradās mežā viens, tālu no ceļa, purva malā, saļimis zem kadiķu krūma. Kā apdullis viņš taustīja savus locekļus. Paldies Dievam, tie bija veseli, tikai galva sāpēja un acis graužās no indīgajiem dūmiem. Arī mašīnpistole viņam vēl bija blakus un kabatā dažas patronas. Vēl viņš nebija pieveikts.

Krievi bija aizsteigušies garām. Vēl naktī šlakstēja dubļi, cīnījās motori. Amerikāņu mašīnas — leitnants rūgti iesmējās. Kāda ironija, kādas beigas! Viņš cēlās un gāja tālāk meža biezoknī. Gāja uzmanīgi, kā no suņa zobiem izsprucis kaķis, slēpdamies tumsas aizsegā. Viņš zināja, ka apkārtne bija pilna ar krieviem, likās, viss gaiss bija sastindzis austrumu naidā, kas līdz ar nakti spiedās arvien dziļāk Kurzemē.

Brīdi taustīdamies pa tumsu, leitnants palīda zem egles zariem, iegriezās aizvēja pusē un vērīgi klausījās. Gūstā — viņu pēkšņi nomāca drūma doma. Tikai tumsa viņu vēl sargāja no čekistu atriebības.

Viņš centās domāt par citu, par savu pagātņi. Tā nebija gara, nepilni trīsdesmit gadi. Viņa tēvs bija augstāks virsnieks armijas štābā. Arī dēlu tas gribēja izaudzēt par karavīru. Dēla intereses saistījās pie taisnības un tiesībām. Ilgi viņi diskutēja, līdz tēvs skarbi pateica — maza tauta nevar paļauties uz taisnību un tiesībām, vispirms tās jāaizstāv ar fizisku spēku. Tādēļ tev jāklūst par karavīru! Pēc ģimnazijas beigšanas viņš iestājās karaskolā. Būdam apdāvināts, veselīgs puisis, skolu nobeidza sekmīgi. Paaugstināts par leitnantu, tika piedalīts kājnieku pulkam. Īsi pēc tam sākās Latvijas okupācija, vispirms krievu, tad vācu. Leitnantam Saulem nācās armijas rindas atstāt. Nu viņam bija laiks interesēties par taisnību un tiesībām. Tādēļ arī šodien viņš bija joprojām tikai leitnants, kaut citos apstākļos varētu būt jau kapteinis.

Saule aptaustīja savas virsnieka zīmotnes. Nekad viņš īsti tās nebija cienījis, bet šajā naktī viņš tās pat nicināja. Tēvam taisnība — mazai tautai nelīdz ne tiesības, ne taisnības apziņa, bet to neglābj arī karavīri. Viņi spēj

būt tikai vergi. Viņa varonīgais tēvs nu jau četrus gadus nīkst Sibīrijā. Kas sagaidīs viņu pašu nākošā rīta ausmā? Ja viņš vēl leposies ar savu dienesta pakāpi, tad viņu neatzīs arī par vergu, viņu nošaus tepat pie egles, viņa asinis iesūksies mitrajā zemē, sajaukdamās ar augšņu, lai barotu koka saknes. Un nākošā, svešā paaudze nemaz nezīnās, ka šajā purva malā miris cilvēks, kas aizstāvējis savas zemes tiesības un brīvību.

Leitnants Saule jau pacēla roku, lai protestēdams aizsviestu savas virsnieka zīmotnes, karšu somu, tālskati, varbūt arī mašīnpistoli. Kam tie vairs bija vajadzīgi? Visa pasaule bija sazvērējusies pret mazo latviešu tautu. Lūk, krievi uzbruka ar amerikāņu ieročiem, ēda amerikāņu sūtīto pārtiku! Nabaga pasaule, tā apbruņo un paēdina savu slepkavu.

Taču zīmotnes viņš vēl nenoplēsa. Vēl bija laika diezgan šim kauna darbam. Vēl dažas stundas. Viņš sažņaudza ciešāk pirkstos mašīnpistoli. Pirms rīta gaismas viņu neatradīs.

Leitnants mazliet drebēja. Varbūt viņu nesaldēja mitrais nakts gaiss, bet apziņa, ka atrodas tik muļķīgā stāvoklī. Jeb viņam vajadzēja celties un iet ziemeļu virzienā, brīst piesardzīgi pa atkusušo sniegu un ceļa dubļiem, pa mežiem, purviem un laukiem, nelikties zinīs par ienaidsnieka drūzmu. Cik tālu viņš nokļūtu?

Mežā lūza zars. Leitnants sastīnga ar ieroci rokās. Likās, ka nācējs ir viens.

„Kas tur?” viņš krieviski uzsauca.

Atskanēja klusi, sausi smiekli, tad: „Tu neesi krievs, vecīt!”

„Cirsis, vecais puika! — Viens?”

„Pagaidām viens. Bet te vajaga būt vēl dažiem. Visi taču tur nepalika . . .”

Leitnants brīdi klusēja, pārdomādams stāvokli. Nu bija par vēlu noraut zīmotnes un pazust. Nu viņi bija divi. Viņš pazina kaprāli Cirsi — viņa zīmotnes un apšuves vēl arvien spīdēja pie svārku apkakles.

„Vai tev ir patronas?” leitnants jautāja.

„Mazliet. Un divas rokas granātas. — Vai iesim?”

„Varbūt nogaidīsim, lai vaņķas nomierinās.” Pēc ilgas domāšanas leitnants atbildēja. „Cik tev gadu?”

„Divdesmit deviņi.”

„Precējies?”

„Nē”

„Labi. Esam līdzīgi. Iesim!”

Raibajā apvidū piepūlējās acis. Vietām vēl spīdēja balts sniegs, pelēks purva ledus, tad viņi iegāja melnā egļu tumsā. Vējš šūpoja pielijušos koku zarus. Bet neziņa bija vēl riebīgāka. Viņi nezināja vai tumsā melnoja kritis koka stumburs, vai cilvēka augums, pīrbēja kadiķu krūmi vai ienaidnieka patruļa, žēli vaidēja vēja trīts koks vai ievainots kaņavīrs.

„Nejēdzīga nakts,” čukstēja leitnants.

„Riebīga,” atbildēja kaprālis.

Aizmugurē lūza zars. Abi vīri atgriezās un salīpa cieši kopā.

„Vai tur kāds kustējās?”

„Man likās.”

Viņi nedrīkstēja spert soļus ne uz priekšu, ne atpakaļ. Lēnām kustībām Cirsis atbrīvoja rokas granātas degli, Saule ciešāk satvēra mašīnpistoli.

„Nedzeniet velnu!” viņi dzirdēja pazīstamu balsi. No egles stumbra atdalījās liela auguma vīrs.

„Lielgalvis!”

„Vesels?”

„Vēl kustos,” Ansis aizsmacis atbildēja. „Es nācu jums no muguras. Sākumā nevarēju saprast — mūsu veči vai krievi. Domāju, ar diviem vienmēr tikšu galā, tādēļ jāzina, kas par vīriem.”

„Tagad mēs būtu trīs,” leitnants lēni teica. Viņš jutās atkal rotas komandieris. Viņi trīs simbolizēja veselu rotu. „Nu tad — plecu pie pleca!” viņš iesmējās.

„Kurp tagad?” jautāja Cirsis.

„Uz priekšu!” apņēmīgi atbildēja leitnants.

Ansis palika stāvēt. „Tur ir krievi. Mežs beidzas. Priekšā upe vai grava. Tur pilns. Es jau izvandījos.”

„Pa kreisi?”

„Nejauks purvs.”

Leitnants domāja. Krievi ilgi nepaliks mežmalā. Viņi ies tālāk, raks jaunus nocietinājumus, jeb izbrauks cauri Kurzemei. „Nogaidīsim!” viņš noteica.

Cirsis bija pārsteigts par rotas komandiera šaudīgajām pavēlēm.

Ansīs, noliecis galvu, klausījās vējainajā naktī. „Vēl arvien brauc —”

„Amerikāņu tanki!” papildināja leitnants.

„Jā, kas te notiek?” Cirsis nepacietīgi čukstēja.

„Tirgošanās,” leitnants atbildēja. „Armijas apbruņojums pret Eiropas tautu asinīm.”

„Man liekas, ka te ir noticis kāds pārpratums, leitnanta kungs!”

„Es visu nakti cenšos to sev iestāstīt. Negēlīgs pārpratums. Šos tankus un ieročus vajadzēja saņemt mums. Tāpat kā toreiz, kad Latviju izkaņoja pirmo reizi. Cik zinu, tad mūsu valsts parādā nepalika, samaksājām par visām nederīgajām lāpstām un citiem krāmiem. Mēs tirgojāmies godīgi, vai nē?”

„Varbūt krievi tagad sola vairāk?”

„Varbūt. Varbūt mēs esam auguši kā zeķē, mēs nekā nezīnam, kas ap mums notiek. Tagad viņi taisās to zeķi aizsiet. Mēs jau esam tumsā. Labi. Mums vēl ir asi rīki, mēģināsim tikt laukā.”

Uz ceļa krāca motori, atbalsis drebēja mežs.

„Tanki —” atkārtoja Lielgalvju Ansīs.

Leitnants klausījās. Viņš zināja, ka tie nebija krievu motori. „Riebīgi!” viņš šņāca.

„Vai mēs te paliksim visu nakti?” Cirsis neatlaidās.

„Jā,” rotas komandieris bija izlēmis. „Iesim tuvāk purvam.”

Viri lēni virzījās pa tumsu. Viņi atrada sīku egļu audzi. Aiz tās ņirbēja bērziņu biežoknis, kur vēl spīdēja sniegs.

Leitnants apstājās. „Būtu neprāts list baltajā peklē. Paliksim tepat eglītēs. Vēl trīs stundas līdz gaismai. Varbūt nosaudīsim?”

„Tas nozīmē vēl vienu dienu krievu aizmugurē?” Cirsis sastomijās.

„Jā,” leitnants stingri teica. „Mums vēl jāpagaida rezerves.”

Viņi palika. Salauzuši skujas, ar ko noklāt mitro zemi, viņi, cieši kopā saspiedušies, atlaidās biezo eglīšu aizvējā, lai sagaidītu jaunu dienu.

Viņus uzmodināja sniega un ūdens šļaksti. Bet velti tie tvēra ieročus — eglīšu biezokni ielida latviešu vīri, visu nakti klīduši pa purvu. Vēl nākošā dienā no biezokņa iznāca izklidinātās rotas karavīri un sapulcējās ap savu komandieri. Pievakarē viņu jau bija divdesmit vīru. Leitnants Saule jutās atbildīgs par tiem un sāka rīkoties.

„Vai kāds palicis bez ieroča?” viņš jautāja.

Ieročus vīri nebija pazaudējuši, tikai municijas trūka.

„Cik mums vēl ir rokas granātu?”

„Sešas.”

„Nelāgi maz. Bet dūšas pietiks, vai nē?” Viņš neļāva kareivjiem atbildēt, čukstēdams runāja stingri. „Labi. Tumsai iestājoties mēs iesim. Mēs vairs neslapstīsimies pa purviem kā vadātāja apsēsti, bet iesim taisni uz ziemeļiem. Vispirms pa šo meža stīgu. Tur priekšā jābūt kādam strautam. Tam pāri, vienalga, vai tur būs krievi, tatāri vai mongoļi. Ap pusnakti mums jāatrodas pulka komandpunktā. Skaidrs?”

Vīri saprata.

Lielgalvju Ansis iedomājās par mājām. Vai viņš tagad neatradās aiz frotēs, krievu aizmugurē? Vai tagad bez briesmām nevarētu nokļūt pa meža takām līdz Dobelei, Olainei, Daugavai?

„Mēs ar Lielgalvi iesim pa priekšu!” leitnants turpināja.

„Jā —” Ansis it kā atmodās.

„Kaprālis Cirsis ar pāris vīriem segs aizmuguri. Pārējie starp mums. Un uzmanību! Esait kā lapsas, kā vilki šonakt!”

Tumsai iestājoties viņi uzgāja uz stigas. Kaut noguruši un negulējuši, viņu acis bija redzīgākas nekā tumsas putniem. Viņus vairs nemaldināja ciņi, kadiķi, koku stumbri, viņi gāja apņēmīgi, bez bailēm un šaubām.

Leitnants bija pareizi aplēsis — krievu kņadu pie strauta gravas vairs nedzirdēja. Taču gluži bez dzīvības

šī vieta nebija pamesta. Iespējams, ka tumsā klaiņoja krievu patruļas, bet latvieši neslapstījās, viņi pārlēca viens pēc otra strautu, kur vēl čaukstēja čaganais ledus. Kāpjot stāvajā kraujā, viņi uzdūrās svaigi raktam smilšu valnim un tūlīt acis iespīdēja vāja gaisma no stikla loga. Viņi atradās pie zemē ierakta bunkura durvīm.

Leitnants mirkli apstājās, tad cieši satvēra Anša roku. „Nem manu pistoli!” viņš čukstēja. „Patronu stobrā! Un tagad —” viņš pagriezās pret pārējiem, klusi izdalīja pavēles: „Cīrsis mums abiem blakus! Pārējiem aplenkt bunkuru! Ģatavi? Ejam!” Parāvis Cīrsim aiz rokas, viņš pieskrēja bunkura durvīm un ar strauju kājas spērienu atgrūda tās vaļā.

„Rokas augšā!” viņš uzsauca krieviski.

Latvieši dzeltenajā gaismā izskatījās briesmīgi. Bārdām noauguši, dubļos novārtījušies, ātrām, noteiktām kustībām tie cēla ieročus pret bunkura iemītniekiem. Viņiem nebija laika skaitīt, cik krievu atrodas telpā, bet kad gūstekņi pacēla rokas, leitnants pamanīja, ka visi nēsā virsnieku zīmotnes.

„Atbrūnot!” Saule pamāja ar roku. No aizmugures šaurajā telpā vēl iespraucās pāris vīru. Viņi strādāja veikli. Kabatās pazuda pistoles, municija, kartes, dokumenti. Arī cigaretes un amerikāņu konservu kārbas. Vīri kļuva pārgalvīgi, viņi vandījās arī krievu gulvietās.

„Utis atstājiet!” leitnants iesaucās. Tad krieviski: „Visi laukā! — Cik jūs te esat? — Seši! Labi, rokas uz muguras! Negorīties ne pa labi, ne kreisi! Tā. Tagad uz ziemeļiem! — Četri vīri vienā pusē, četri otrā!” komandieris turpināja latviski. „Pārējie iesāpus! Uzmaniet aizmuguri! Un veiklāk!” Pēdējo pavēli viņš atkārtoja arī krieviski. „Vēl ātrāk! Vai tik vien disciplīnas sarkanarmijā esat mācījušies?”

Kaut kur pa labi norisinājās cīņas. Leitnants virzīja grupu uz otru pusi. Fronte bija nestabila, viņš jutās drošs šajā dēkā. Tumsa un kaujas trokšņi viņus sargāja arī no patruļu modrības. Te ir chaoss, ne fronte, — domāja leitnants Saule.

„Veiklāk!” viņš sauca krieviski.

Kad cīņu troksnis bija palicis tālu aizmugurē, leitnants Saule apturēja straujo gājienu, viņš ieskatījās ar kabatas spuldzi apgaismoto gūstekņu sejās.

„Mēs esam pievākuši veselu štābu, puisi! Kas nu izdalīs vaņķām pavēles?” Viņš norīkoja trīs vīrus izlūkos. „Taču jāzina, kur mēs atrodamies. Pārējie var uzsmēķēt.” Leitnants vēlreiz iespieda gaismu gūstekņu sejās. „Kas tu?” viņš stingri noprasīja, piegrūdis pirkstu pie pirmā krieva deguna.

„Majors,” krievs tikko vēra lūpas.

„To es redzu. Kādu amatu izpildīji?”

Gūsteknis klusēja.

„Un tu?” leitnants griezās pie citiem.

Visi klusēja.

„Poļitruki, nolādētie! Labi, te nav laika šķirstīt papīrus.”

Vīri smēķēja amerikāņu cigaretes.

„Ak tad pievācāt tās arī?” leitnants smīnēja. „Labi, lai tiek arī jums no lielās tirgošanās. Pacīņa cigarešu par veselās tautas asinīm. Lēti, lēti. — Es? Nē, paldies, šoreiz izturēšu. Baidos, ka man kļūs nelabi. Jau tagad māga pilna, kāpj laukā pa muti. Ar vārdu sakot, es taisos vemt.”

Vīri klusēja, saprazdami rotas komandieŗa dusmas.

Leitnants pamanīja izsūtītos izlūkus. „Nu, kas ir?”

„Labais! Esam pie bataljona. Uzdūrāties mūsējo patruļām.”

„Lieliski. Tiešā ceļā no viena komandpunkta uz otru. Uz priekšu, biedri! Un neaizmirstiet pieklājīgi sveicināt mūsu majoru! Viņš ir nopelniem bagāts vīrs! Reiz pat bijis čekā. Toreiz, kad jūs pirms četriem gadiem iebrukāt mūsu zemē. Iespējams, ka viņš vēl atcerēsies, kā viņam tur gājis. Citādi viņš ir diezgan iedomīgs, muļķīgi mil savu zemi un savus kareivjus.”

Kolonna ienāca kādas mājas pagalmā. Pie durvīm viņus sagaidīja sardze.

„Tā, te nu mēs būtu. Tagad visi seši aiz manis! Cirsis ar Lielgalvi aizmugurē. Pārējiem pastiprināt sardzi! Mēs nevaram atļauties tādu nolaidību kā krievi.”

Leitnants Saule atvēra norādītās durvis un atradās bataljona komandiera priekšā.

„Majora kungs, atļausit ziņot! Leitnants Saule atgriezies no ielenkuma ar divdesmit vīriem un sešiem gūstekņiem!”

Sirmais virsnieks apjucis piecēlās no sola, aiz viņa ad-jutants. Pie krāsns izslējās ziņnesis.

„Baigi muduļi!” pēdējais pārsteigts izsaucās.

Kopš dēkainās nakts leitnants Saule kļuva dīvains. Viņa kalsnajā sejā un plānajās lūpās bija ievilcies nedabīgs smails, viņš it kā smīnēja par Kurzemes traģēdiju. Viņš smīnēja arī, kad bataljona komandieris paziņoja, ka viņam piešķirts dzelzs krusts par varonīgo nakti.

— Varonība! — leitnants Saule pats sevi izsmēja. Varbūt goda zīme viņam dota par to, ka gribējis noraut savas zīmotnes? Labi, ja viņam tas dzelzs gabals uzticēts, viņš var arī to paglabāt piemiņai no riebīgākā kara, kādu vēsture pazīst. Ja viņš pats vēl paliks dzīvs, kad šis karš būs beidzies. Bet pelnījis viņš to nebija, un par to leitnants Saule smējās. Ko citu viņš tonakt varēja darīt? Ja viņš būtu noslapstījies pa krievu aizmuguri viens, ja viņam būtu laimējies atgriezties pie pulka, tad tā nebūtu varonība. Viņš tikai gribēja glābt savu dzīvību. Bet izklīdinātie vīri, cits pēc cita no purva nākdami, aplīpa viņam apkārt, jo viņš bija virsnieks un visi no viņa gaidīja padomu un priekšzīmi. Vai viņš tai naktī bija gudrāks par citiem? Nē. Bet atraidīt savus kareivjus viņš nevarēja un tādēļ meklēja ceļu, lai izlauztos. Viņi gāja taisni uz ziemeļiem, jo ko citu viņi būtu darījuši? Un ja nebūtu pa ceļam gadījies neapsargātais bunkurs, arī tad varonības nebūtu. Bet tas gadījās. Vai viņš ar saviem vīriem varēja tam vienkārši aiziet garām? Ja viņš būtu zinājis, ka tur mīt tik lieli biedri, varbūt viņš būtu vilcinājies, bet tobrīd viņš nekā nezināja un nedomāja, viņš spēra kāju durvis kā to jau bija radis darīt citreiz, vadīdams izlūku grupas. Un izdevās. Cūkas laime — viņš pats sev bez sajūsmas atzinās.

Taču priekšniecības acīs leitnants Saule palika varonis. Viņam uzticēja arī atlikušos vīrus no kaujās sašķaidītajām vienībām un viņš varēja atkal formēt savu rotu no jauna.

„To varbūt es esmu pelnījis,” leitnants smīnēdams teica saviem vīriem. „Bet citādi lai viņi spriedelē par varonību un tēvzemes altāri. Mums nav laika pļāpāt, mums jāiekārto jaunie grāvji. Šoreiz mēs vaņķas tiem pāri nelaidīsim, jo te ir pēdējā līnija Kurzemē. Fronte nu ir iztaisnota. Galīgi. To iespējams tikai izbeigt vai izliekt, protams, ejot uz otru pusi — līdz Zilupei. Mums taču vēl jātiek mājās, vai nē, Ansi Lielgalvi?”

„Jātiek!” Ansis apstiprināja.

„Labi. Dabūsi jaunu patšauteni.”

„Kas otrs?” Ansis vienaldzīgi jautāja.

„Vitauts Leja. — Jā, jā, nebrīnies, tas puisis ir atkal grāvjos. Viņš tūlīt ieradīsies no pulka.”

„Un vesels?” Ansis smaidīja, it kā viņš būtu atradis savu jaunāko brāli.

Kareivis Vitauts Leja tiešām atnāca atpakaļ uz rotu. No ievainojuma viņa kaklā bija jaužama tikai sīka rēta. Kad Ansis tai tūliņ uzmeta skatu, zēns nokaunējies pasmaidīja. „Es nuden nezinu, kādēļ toreiz pagību.”

„Un tu vari brīvi runāt?”

„Pat dziedāt. Bet nav par ko. Jūs jau esat tik tālu. Kas te notiek, Ansi,”

„Jā, mēs esam tavai Usmai krietni tuvāk,” Ansis piekrita.

„Mēs tur varējām skaidri dzirdēt kauju trokšņus.”

„Vai tu biji mājās?”

„Tikai trīs dienas. Bet varbūt nevajadzēja braukt. Māte ļoti raudāja, kad es taisījos šurpu. Arī man bija dīvaina sajūta. Naktīs gaudoja suns. Kad es gāju apsaukt, viņš spiedās man klāt un smilkstēja. Un šorīt, kad vajadzēja atvadīties, es aizbēgu no mājām, es nespēju vairs mātei pasniegt roku. Tā varbūt nevajadzēja, — Bet mēs taču vēl tiksimies, vai nē, Ansi?”

„Jā,” Ansis, nekā nedomādams, piekrita.

„Bet citādi tās bija skaistas dienas,” zēns sajūsmā tur-

pināja. „Zini, upēs jau iet ledus. Un ezers ir pārplūdis. Vakar visu dienu gulēja miglā. Un brīnišķīgi silts laiks. Arī strazdi jau salaidušies, svilpo visās malās. Mums pūpolu kokā ir būris, tajā ziemu bija ievilcies zvirbulis, bet strazds viņu izmeta laukā. Jocīgi, vai nē, Ansi? Gluži tāpat kā krievi pa ziemu ievilkušies mūsu zemē. Bet mēs viņus arī izmetīsim!”

Ansis neatbildēja, tikai smīnēdams raudzījās jaunā karotāja sejā. Varbūt vajadzētu viņam aizbāzt muti ar pāris skarbiem vārdiem, sak', ko tu te dīc kā zīdains pēc piena? Bet Ansim aizmetās vārdi, viņš sastomījās, pats nevarīgi atslīga pagātnē. — Ledus iet? Droši vien arī Daugavā. Tagad viņš atcerējās kā ledus kalni, straumes mētāti, pavasaros skrēja pa krācēm lejup. Vietām tie sagrūdās čupās, nosprūda līdz upes dibenam, tad ūdens strauji cēlās, pārplūda pāri lēzenākiem krastiem. Bet ledus krākdams nāca arvienu klāt no upes augšgala, izklīda pa pārplūdušajiem laukiem un pļavām, palika tur sēžot, kad ūdens atkal strauji noskrēja. Patiesi, gluži tāpat kā austrumu ledainā necilvēcība — iebruka un palika.

Ansis nosarka. Vai arī viņš šajā posta laikā sāk pārvērsties par bērnu? Viņš nespēja lādēties, viņš tikai brīnījās, cik spilgti slidēja gar acīm pagātnes ainas. Daugava ar šalcošajiem ūdeņiem, mežs — saules apmirdzētiem kokiem, viņa mājas ar pelēkajiem smilšu laukiem visapkārt, egļu mežu ielenktas. Un Marta pie akas, mazā Māra ar kaķi malkas nojumes piesaulē. Zirgs, izbāzis galvu pa kūts durvju spraugu, bubina. Turpat pagalmā stāv pamestas ragavas ar aprūsējušām dzelzīm. Parastās lietas, bet dīvainā kārtā Anša atmiņā tās rēgojās tik skaidri, it kā viņš tūlīt pieskarsies savām lietām, aizvilks ragavas uz nojumi, aizliks aiz redlēm sienu zirgam, izņems Martai no rokām smagos ūdens spaiņus. Vai viņš būtu slims, sasirdzis ar kādu bīstamu kaiti, kas pielipusi sala un nāves ziemā Kurzemē, ka tagad dienas laikā murgu?

„Un mūsu kaķenei bija bērni!” Vitauts vēl atcerējās. „Četri. Divi pelēki, viens balti raibs, bet viens gluži melns.”

Ansis saviebās. Lai atkratītos no domām, viņš skarbi teica: „Mēs esam muļķi! Neaizmirsti, ka mūsu grāvis piesūcas ar ūdeni. -Tas jāizsmeļ.” Noliecies pēc vecas bruņu cepures, viņš sāka laistīt brūngano palu ūdeni.

Pār Kurzemes laukiem jau pūta aprīļa vēji. Zeme pamazām atdzīvojās. Vīri, staigādami patruļās, kāri ieelpoja jaunās dzīvības smaržas. Reizēm viņi jutās kā iznākušī pavasara vakarā savu lauku vidū, kur no visām pusēm viņus apskaloja dienvidu vēsmas. Tikai, kad nāsīs iesitās asā līķu smaka, viņi atcerējās, kādu posta ziemu bija pārlaiduši.

Leitnants Saule bieži vēroja tālskatī ienaidnieka pozīcijas. Tās bija izbūvētas diezgan tālu, vietām grāvjus sedza krūmi, zemes pauguri, viņš nesaskatīja nekādas dzīvības zīmes. Saule neticēja šim klusumam. Naktīs viņš sūtīja turp drosmīgus vīrus, lai sagūstītu kādu ienaidnieku. Arī tie liecināja, ka krieviem svaigu rezervju Kurzemē vairs nav. Reizēm gan notika īsas vietējas apšaudīšanās, bet tās frontes stāvokli pārmaiņas neradīja. Kurzemes aizstāvji varēja atvilkt elpu.

Kādu pievakari rotas komandieris apturēja Ansi Lielgalvi. „Nu, kā iet? — Klusums! — Arī mūsu poļitruki apgalvo, ka visas rezerves esot aizsūtītas uz Berlīnes fronti. Velni, vai viņi tikai negatavo kādas jaunas blēdības? Neguliet, esiet uzmanīgi, vēl tas kariņš nav nobeigts!”

„Mums ar Leju šonakt jāiet patruļā.”

„Labi. Acis vaļā! Un ja gadās pa ķērienam kāds krievlis, stiepiet atkal šurp! Es neticu tiem čekistiem. Tad jau labāk skaidrību dabūt no vienkārša kolchoznieka. — Nu tad — lai jums sprunguls pa kājām!” leitnants Saule smējās.

Ansis ieskatījās leitnanta sejā, ievēroja, ka tā bija kļuvusi vāja. Tikai acis, dziļi iegrimušas, smīnēja, it kā nekam vairs neticēdamas, ne čekistiem, ne savai drosmei.

Tovakar Ansis daudz domāja par mājām. Likās, Marta stāvēja viņam blakus grāvī, kaut neredzama, nedzirdama, bet viņš jūta viņas tuvumu, viņas elpu, viņas rūpes. — Vai tu iesi atkal šonakt tur pāri? Kādēļ taisni tev tas

jādara? Mēs gribam tevi sagaidīt mājās, mēs abas ar Māru. — Paldies Dievam, man līdz šim ir laimējies, — Ansis domās atbildēja. Man nav gadījiesies ne skramba šajā ziemā, arī locekļi nav nosaldēti. Varbūt mani nemaz nevar ievainot, ja jūs abas mani gaidāt mājās...

Ansis noskurinājās, izraudamies no murga. „Mums jāiet, ir laiks,” viņš klusi teica Lejam.

Arī zēns vēl domāja par mājām, par kaķiem un strazdiem. Viņam gribējās atkal stāstīt par Usmas ezeru, par Kurzemi, bet Ansis paskatījās viņā ar tādu skatu, it kā bargi uzkliegdams — turi muti!

Vitauts Leja klusēdams gatavojās gājienam.

„Mugursomas atstāsim?”

„Neko citu — patronas un rokas granātas!”

Bija silta, miglaina nakts, kad viņi izkāpa no grāvja un, sargādamies no ūdens lāmām, aizlikumoja uz ienaidnieka pusi. Visa apkārtnē grima klusumā, tikai tālē kaut kur pa labi ieklaudzējās isas ložmetēju kārtas, it kā pavasaŗa vakarā suns būtu aizskrējis pļavā un reizēm laiski ierietos. Viņi gāja klusēdami, sargādami kājas no zariem, no ūdens lāmām, lai neceltos troksnis. Viņi bija iemanījušies virzīties pa tumsu kā lapsas, izejot medībās — zaglīgi, viltīgi, gudri.

Ja viņi nezinātu, ka priekšā grāvjos sēž tikpat viltīgs ienaidnieks, viņi justos šonakt kā divi nebēdgi puīši, kas bez mērķa staigā pavasaŗa vakarā, klausīdamies nakts putnu klaigās un kaimiņu meitu dziedāšanā. Bet viņi to zināja. Tādēļ arī nedzirdēja neko citu, kā savu elpošanu un tālā ložmetēja rējienu.

„Tur kāds gājiens nav izdevies,” čukstēja Leja.

„Arī mēs vēl neesam tikuši atpakaļ.”

„Kur mēs atrodamies?”

„Pusceļā līdz vaņkām.”

Leja pēkšņi apstājās. „Neiesim tālāk!”

Lielgalvju Ansis pagriezās atpakaļ. Brīdi viņš pētīja zēnu. „Bail?”

„Nē, bet —”

Arī Ansis šovakar jutās dīvaini satraukts. Bet viņš par to negribēja domāt un, ne vārda neteicis, pagriezās

pret ienaidnieka grāvjiem un turpināja ceļu nedrošiem soļiem. — Varbūt krievu tur nemaz vairs nav — viņš sevi mierināja. Varbūt esam jau šo kaŗu uzvarējuši, varēsīm iet droši mājās. Un pēkši Ansis jutās, it kā viņš tiešām ietu uz Daugavas pusi, arvien tuvāk saviem mežiem un mājām, kur Marta viņu vēl šovakar sagaidīs kā citkārt, vēl pābraucot no darba. — Tas nu ir padarīts, viņš tad īsi teiktu, novilkto virsdrēbes, atspiestu muguru pret izkurināto krāsni un apjautātos, ko viņa šovakar gatavojusi vakariņās.

Šī iedoma Ansim likās tik īsta, ka viņš sāka steidzīgāk likt soļus uz mitrās pavasara zemes.

„Vai te nav minēts?” Leja pēkšņi jautāja.

Tajā pašā mirklī Ansim piešķīda acis, galva apdulla, viņš tikai jūta, ka lēnām noslīgst zemē. Bija tāda sajūta, it kā kāds ar milzīgu spēku viņam iesviestu sejā slapju zemes velēnu, it kā aizbāztu muti, aizsietu acis. Izdzisa koku silueti, pazuda biedrs, sejā iesmeldzās asas, nežēlīgas sāpes. Viņš pacēla rokas, lai norautu no acīm smago velēnu, bet viņš nespēja. Rokas atgūlā blakus viņa augumam uz mitrās zemes.

„Marta! Marta!” Ansis iekliedzās. „Palīdzi to velēnu noraut!”

Ansis iekrita tumsā. Viņš neapjēdza, cik ilgi bija gulējis nesamaņā, taču beidzot jūta, ka galva uz vēsās zemes bija kļuvusi skaidrāka, ar lielu piepūli viņš piecēlās sēdus. Viņš nekā neredzēja. Niknas sāpes plosīja seju un acis. Tikai ausis saklausīja vaidus. Pamazām viņš atcerējās bezbēdīgo gājienu tumsā un pēdējo Lejas jautājumu — vai te nav minēts? —

Kas ar Leju tagad noticis? Ansis taustījās ar rokām sev visapkārt.

„Tu, Vitaut?”

„Es. Es esmu dzīvs,” viņš dzirdēja drauga balsi.

Ansis sāpēs viebdamies izsplāva sāļas asinis. „Es arī.”

„Man abas kājas ir pušu. Es visu laiku cīnījos ar saiti. Nu vairs asinis tā netek.”

„Es nekā neredzu!” izbijies čukstēja Ansis.

„Tā bija mīna.”

„Tu tai uzkāpi virsū?”

„Mums vajadzēja iet vienam aiz otra.”

„Jā, nolādēts, mēs gājām kā teļi pa ganībām.”

„Nelādiēs, Ansi! — Mums jātiek atpakaļ.”

„Jā! Bet es nekā neredzu. — Vai tu vari saskatīt manu seju?”

„Tu izskaties briesmīgs, Ansi! Es redzu tikai asinis un zemes. Un acu tev vairs nav.”

„Jā, es vēl arvien nekā neredzu.”

Viņi brīdi klusēja. Viņi klausījās, vai tumsā nedzirdēs soļus. Vienalga, kaut ienaidnieka soļus. Bet pavasara nakts bija klusa, pēc mīnas sprādziena nekas nebija dzirdams. Pat ložmetējs tālumā bija apklusis.

„Es brīnos, ka esam palikuši dzīvi,” Leja vaidēdams teica.

„Mums jātiek no šejienes projām.”

„Es nevaru paiet!”

„Es varu. Ja tikai spētu kaut cik redzēt.”

„To es —”

Ansis mēģināja celties. Galva bija smaga, sāpes plūstās līdz sirdij, bet viņa kājas un rokas tiešām bija veselās. Viņš spēja noturēties stingri.

„Kur tu esi” Ansis jautāja.

„Tepat. Pieliecies mazliet, es satvēršu tavu roku.”

Ansis sataustīja biedra augumu un saudzīgi to paņēma rokās. „Tā. Ja vari, sēdies man jāteniski uz pleciem. Tā kā puika tēvam. — Nevaidi, tu taču vari vēl redzēt. Un tagad saki, kur mums jāiet. Raugies, lai mēs neieskrietu kādā kokā!”

„Bet ja tu uzkāpsi vēl kādai mīnai?”

„Tad mēs abi būsim vienādi.”

Viņi gāja atpakaļ uz saviem grāvjiem. Viens akls, ar smagu galvu, bet veselām kājām, otrs — ar redzīgām acīm, bet satriektiem ceļiem.

„Vai, Ansi, lēnām! Man briesmīgi sāp. Un tur priekšā kāda bedre. Pa labi! Vēl! Vēl! Tagad es redzu kādu nogāztu stumbru. Liec lēnām kreiso kāju!”

Ansis taustījās. Viņš atrada ar kāju kritušo koku un uzmanīgi kāpa tam pāri.

„Tā, nu mēs varam iet taisni. Tikai lēnām, man kļūst nelabi. — Un tagad mazliet pa kreisi, citādi mēs izdursim krūmos acis.”

„Neņirdz!”

„Piedod, Ansi, es aizmirsos! — Tagad atkal taisni, taisni vien. Tikai kājas cel augstāk! Te mētājas aplauzti stumbri, zemes velēnas un akmeņi. Krievi dragājuši ar artileriju. — Bedre! Neklūp! Pilna ar ūdeni! Ej sāņus!”

Ansis uzmanīgi kāpa pa tumsu, aiz sāpēm mēlē cirsdams zobus. Vitauts Leja klusi vaidēdams čukstēja — pa labi, pa kreisi, taisni...

Maija pirmajā nedēļā uznāca pērkonu lietus. Kurzemes melnajos padebešos atplaiksnījās zibeni, pār nodūkušo pamali aizducināja tāli pērkonu grāvienī. Lielgabali šajā stundā bija apklusuši, spīdošās municijas radītie loki izdzisuši, tikai Dieva pārdabīgo spēku tuvums liecināja, ka pasaule vēl nebija sagrauta. Kurzemes sējēji atkal izgāja laukos, lai turpinātu rudenī pamesto vagu. Tā vēl nebija aizaugusi ar vārpatām, vēl smaržoja valgā pavasara zeme, dzīvības sulas modās koku saknēs. Vēl zāle taisījās zaļot, rudzu sējumu asni, ziemu pārcietuši, cēlās pret sauli, kuploja un ceroja, solīdami briedīgu maizi. Zeme dzīvoja, tauta cerēja, kaņavīri vēl stāvēja sardzē Kurzemes cietokšņa vaļņos. Viņi atvēzējās jaunam cirtieņam, lai pieveiktu galīgi valsts sabradātājus — sarkanos necilvēkus.

Latviešu kaņavīri šajās dienās jutās savās sirdīs izli-dzinājušies. Kā Lieldienu rītā viņi bija modušies no tum-sas un nāves. Viņi savu darbu bija veikuši. Kurzemes frontē bija klusums. Likās, it kā Dievs ar velnu būtu cīnī-jušies, un Dievs beidzot uzvarējis, to apliecinādams ar pirmo, raženo pērkonu lietu, kas aizskaloja no sabradā-tajiem Kurzemes laukiem trūdus un asiņu lāmas.

Leitnanta Saules rota vēl sēdēja savos grāvjos. No kaprāļa Cirša grupas vecajiem kaņotājiem bija palicis tikai grupas komandieris. Un kad viņš domāja par kritu-

šajiem biedriem, tad vispirms par Jēkabu Ogli, veco Zemgales saimnieku, kas tagad, pirmajam pavasaŗa pērkonam ducinot, būtu teicis — nu steidzīgais darbs ir padarīts! Bet Jēkaba Ogļa trūdi gulēja pie viņa zemes kupicas, varbūt tikai viņa dvēsele noraudzījās caur mākoņu spraugu uz izpostīto zemi, uz savas mājas drupām, kur ieroči bija apkļusuši un modās augšāmcelšanās spēks. Nu steidzīgais darbs ir padarīts, — kaprālis Cirsis atkāŗtoja viņa vietā. — Tad viņš iedomāja mazo, kārtīgo kareivi Pēteri Doni. Tam nebija sava zemes gabala, ko aizstāvēt, bet viņš sēdēja grāvjos, lai pats aizstāvētos pret naidu. Viņš necieta ļaunumu un netīrību. Varbūt Dievs pats pēdējā Ziemassvētku naktī viņam deva zīmi — izgrezno savu bedri ar skujām, mazais kareivi, tā būs tava pēdējā nakts šajā naida pasaulē! Cirsis iedomāja Mellupu, kas krita pirmais, Kurzemi aizstāvat. — Un Jāzeps Daujāts, kas vienmēr slēdza noslēpumainas derības ar pašu nelabo. Viņš gan bija stiprs un pāŗdrošs puisis, bet, pašu velnu izaicinādam, pāŗvērtēja savus spēkus. Cirsis vēl atcerējās Jāzēpa pēcnāves stiklaino skatu, ar kuŗu viņš uzticīgi pavādīja rotas komandieri. Jāzeps Daujāts palika mūŗa drupās, stingri apķēries ap akmens blūķi, it kā devis vecajam Oglim solījumu — nekad šo vietu neatstāt. — Cirsis nekā vairs nebija dzirdējis par virsleitnantu Ziemeli, kuŗu sanitāri aiznesa puteņainajā dienā, par leitnantu Silu, par gaŗo patšautnieku Arturu Zīli. Viņi bija smagi ievainoti, varbūt gulēja vēl slimnīcās, vai arī, atveseļojušies, iedalīti citās vienībās. — Bet visvairāk grupas komandierim bija jādomā par pēdējo nelaimes gadījumu. Patiesi, citādi Cirsis to nespēja iedomāties — tas bija nelaimes gadījums, ja Lielgalvis ar Leju bija uzkāpuši uz mīnas. Un taisni tagad, kad viņi bija uzvarējuši, kad Kurzēmē ienaidnieka triecieni bija izbeigušies, kad sējēji izgāja atkal laukos ar sēkļu. Jaunais Leja varētu atkal stāstīt par saviem Latvijas apceļojumiem, bet Lielgalvis domāt par savu meŗa māju, kur smilšsainajā zemē agri jāsēj labība. Cirsis nezina, kur viņus abus aizsūtīja, šos dīvainos vīrus, kuŗi vēl pēdējā brīdī iztika ar vienām acīm un vienām kājām. Viņi

dalījās ar visu, kas viņiem vēl bija atlicis pēc negausīgās mīnas sprādziena, kā citkārt bija dalījuši maizes gabalu.

Kaprālis Cirsis, bezdarbībā sēdēdams mitrajā Kurzemes grāvī, ilgi domāja par vecajiem cīņas biedriem, un nebrīnījās, ka ienaidnieka ieroči bija apklusuši. Ja tādi vīri viņam bija stāvējuši blakus, tad citādi tas nemaz nevarēja būt. Viņu pusē cīnījās arī taisnība un dzimtenes mīlestība, tādēļ viņi bija uzvarējuši.

Šo pārdomu brīdī Cirsim blakus nostājās rotas komandieris leitnants Saule. Viņš nupat bija atgriezies no bataljona komandpunkta.

„Tā, Cirsīt, mēs nu esam galā!” viņš teica gluži bāls, dziļi iekritušām acīm.

„Jā,” Cirsis atkārtoja iztraucētās domas, „mēs esam uzvarējuši.”

Leitnants iesmējās asi un nežēlīgi. Cirsis izbijies ieska-tījās priekšnieka acīs. Viņš neredzēja leitnanta Saules acīs uzvaras prieku, bet dusmas, izmisumu, pat ārpātu.

„Kas noticis?” Cirsis piecēlies paķēra šauteni, it kā viņiem būtu jāskrien uz kaimiņu vadu likvidēt ienaidnieka iebrukumu.

Bet Saule nesteidzās. Viņš smīnēja rūgtu smaidu. „Tev taisnība, vecais grāvju puika, mēs esam uzvarējuši. Un taisni tā, kā es visu laiku domāju. Tādēļ es smējos par savu varonību, par goda zīmi, par izglābto dzīvību. Kur nu es likšu šīs mantas — varonību, godu, dzīvību? Nu tās ir liekas, aizmetamas mēslos, tur kaudzē starp atlikušo municiju, norautām zīmotnēm un sašautām bruņu cepurēm. — Mēs esam nodoti! Vācija kapitulē!”

Cirsis izslējās taisnāks. „Vācija, bet ne mēs!”

„Mums jānoliek ieroči, tāda ir pavēle!”

„Tu to darīsi?”

„Nē!”

„Es arī nē!”

Viņi brīdī klusēja, raudzīdamies viens otra iekritušajās acīs, it kā meklēdami tajās uzticību. Bet tie bija lieki skati — grāvjos un kaujās pavadītie mēneši viņus bija savienojuši uz mūžīgiem laikiem, viņi pazina viens otru labāk nekā brāļi, gadus dzīvodami vecāku pajumtē. Viņi

tikai bija kā apstulbuši šajā brīdī, kā pēc negaidīta mīnas sprādziena zem kājām, kad pēc uzvaras jau soļoja mājup.

„Tie ir amerikāņu tanki!” leitnants caur zobiem teica. „Un mūsu nelaimīgā zeme šaipus jūras. Kā nomidīts sliexnis, kuņam visi kāpj virsū un pāri. Šoreiz ar ieročiem viņi to nespēja izdarīt, nu viņi velsies mums pāri bez kaujas, nu mums būs sasietas rokas un nomesti ieroči. Nu naidis trakos mūsu zemē! Nu ir tā, it kā Dievs būtu aizgriezies, it kā viņš neredzētu, ka nelabais aprij viņa paša radīto zemi un tautu. — Labi. Mēs vēl neguļam. Mēs vēl ticam Dieva taisnībai. Tādēļ mēs paliksim savā vietā. Varbūt tikai dažas nedēļas, vai mēnešus. Tā tas nepaliks, ne mūžam nē! Mēs paiesim tikai sāpus, lai ienaidnieks ietriecas tukšumā tāpat kā tajā rītā, kad šo rotu vā pēdējo reizi komandēja virsleitnants Ziemeļis. Lai viņi iebrūk arī šajos grāvjos, Cirsi, mūsu vistaisnākajā frontes līnijā! Mēs tomēr būsim un pastāvēsim! Mēs viņus sagaidīsim — mežā!”

Cīrsis klusēdams savāca pēdējās rokas granātas.

Uz visiem zemes krustceļiem
Redz mani stājam,
Bet ne uz viena rakstīts nav —
Tur ceļš uz mājām.

Rūta Skujiņa

Ansis dzīvoja tumsā. Diena vai nakts, viņam bija vienalga. Viņš dzirdēja tikai biedru sarunāšanos, ārsta un māsas čukstēšanu, kad tie pie kāda slimnieka gultas cīnījās ar balto sievu, reizēm saklausīja aiz logiem svešās pilsētas troksni. Ar nāsīm viņš uztvēra slimnīcas zāļu un dezinfekcijas smakas, ar pirkstiem sajuta savu miesu, drēbes, gultu, atrada lokano lazdas rīkstīti, savu uzticamo pavadoni, kad viņš atstāja nodaļu.

Kad telpās ieplūda pa atvērtiem logiem vasaras saulē iztvīkušo lapu smaržas, Ansis cēlās no gultas un gāja laukā. Rīkstīte, atsisdamās pret svešiem priekšmetiem, rādīja viņam ceļu. Tā izlaida neredzīgo pa durvīm, pava-

dija pa gaŗo gaiteni, pagrieza sāņus gar izlietni, pie kāpnēm brīdināja no klupšanas. Pēc trim kāpieniem augšup viņš sataustīja durvis. Pagalmā viņš pagriezās pa labi, rīkstīte viņu vadīja gar ēkas sienu līdz ūdens notekas caurulei. Tālāk viņš uzmanīgi soļoja pa kreisi, līdz lokanā lazdas atvase sataustīja solu. Te viņš parasti sēdēja, atzvēlies ar muguru pret ēnu, seju pagriezis pret sauli. Priekšpusdienā tā karsēja šauro akmens pagalmu, bet pēcpusdienā te agri iesēdās krēsla.

Kādreiz Ansis aiztaustījās pa svešo pagalmu tālāk. Rīkstīte atdūrās pret sienu. Viņš cēla to augšup, lejup, pa labi, pa kreisi, visur viņš sataustīja cietus akmeņus. Arī viņa kājas atdūrās pret akmeņiem, viņš tikko nepaklupa.

„Vai te kāda māja?” viņš jautāja nezinādams, vai kāds viņam atbildēs.

„Drupas —” atbildēja sievietes balss.

Ansis sarāvās. Viņš gribēja šo balsi dzirdēt vēl, viņš jautāja: „Bet kādēļ te ēna?”

„No baznīcas—” sieviete skaidroja.

„Vai tā vesela?”

„Jā, baznīca ir izturējusi. No torņa atskanēja miera zvani.”

Ansis Lielgalvis pacēla tukšās acis augšup, it kā mēģinādams saskatīt baznīcas torni ar vaŗa zvaniem. — Kaŗš beidzies, viņš domāja.

„Uzmanīgi — drupas!” sievietes balss atskanēja tuvāk. „Ļaujiet, es jums palīdzēšu!” Sveša roka pieskāŗās Anša elkonim, vadīdama viņu atpakaļ. „Te kādreiz bijusi skola. Viens gals tai sagrauts, otrā esam iekārtojuši slimnīcu. — Turieties — ķieģeļi! — Tā, nu esam uz cieta pamata.” Sieviete vēl neatlaida pirkstus no neredzīgā elkoņa.

„Un te visur akmeņi — ?” Ansis jautāja, lai vēlreiz dzirdētu sievietes balsi.

„Jā, pagalmš ir šaurs, noklāts cementa plāksnēm. Visapkāŗt drupas un apdeģuši koki. Pie baznīcas dažas gobas vēl zaļo.”

Ansis pagrieza galvu, it kā viņš raudzītos apsvilušajos kokos.

„Kā jūs te jūtaties?” pavadone jautāja.

Ansis klusēja. Pacēlis seju pret sauli, viņš domāja par citu. Viņš tagad bieži domāja. „Vai jūs esat māsa?”

„Nē, kopēja. Bet slimnieki mani sauc par māsu. — Te ir sols.”

„Kad mēs brauksim mājās?”

„Varbūt rudenī.”

Ansis sastomījās. „Tik ilgi vēl jāgaida?”

„Vai jūs paliksiet pagalmā?”

Neredzīgais pacēla tukšās acis, klausīdamies kopējas balsi. „Kā jūs sauc?”

„Elīna.”

„Man likās, Marta,” Ansis vilies murmināja. „Mana Marta. Viņai bija līdzīga balss.” Viņš aptaustīja sola atzveltni un nosēdās uz cietajiem dēļiem. „Es palikšu te.”

Ansis atkal domāja par savu māju pie Daugavas. Viņš atcerējās priedes, egles, kas vējainās dienās šūpoja zarus visapkārt viņa mājai, kur vasarās smaržoja iztvikušie sveķi, rudenos mirdzēja saraknas apšu lapas, ziemās cēlās sniega kupenas līdz palodzēm, un pavasaros skanēja dzeņu tarkšķi, kad raibsvārči putni trina kaulainos degunus gar sausu koka zaru. Dīvaini, toreiz, mežā dzīvodams, Ansis to gandrīz neredzēja un nedzirdēja, viņam nebija tam laika, viņš pārāk noplēsās ar darbiem. Tagad, tumsā sēdēdams, viņš nespēja vien atmosties no dzimtenes ainu sapņa. Domās viņš sarunājās ar Martu, it kā viņi sēdētu savas mājas priekšā uz vecā sola un runātu par laiku, par darbiem, par skaisto dabu visapkārt.

Anša seju pārklāja ēna. Viņš pavirzījās tālāk uz sola gala, bet arī te drīz ēna viņu panāca. Viņš vairs nejuta siltos dzīvības devējus saules starus. Baznīca — Ansis atcerējās.

Ansis cēlās, izstiepa rīkstīti, taustījās atpakaļ uz telpām. Notekas caurule, kāpnes, durvis, atkal kāpnes, izlietne, durvis pa kreisi. Viņš neapmaldījās, viņu sagaidīja pazīstamās balsis.

„Vecais” atkal stāstīja visiem zināmo stāstu. Ansis nezināja kā šo vīru sauc, nodaļas biedri viņu dēvēja par veco.

„Zinait, man bija tāds smilšu paugurs. Ne tur rudzi auga, ne kartupeļi. Mans tēvs to lauka stūri bija atstājis atmatā, nebija vērts art. Bet es vienu rudeni to izdarīju. Un pavasarī iesēju lupīnu. Tā auga. Ap Jāņiem viss kalns bija zaļš, jūlijā ziedēja ziliem ziediem. Tad es iejūdzu zirgu veltenī un zaļo masu noguldīju, pēc gāju ar arklu, iearu zemē. Kaimiņi brīnījās, kam es tādu skai-stumu nomaitājos. Bet es aparu, noecēju un rudeni iesēju rudzus. Jums vajadzēja redzēt, kas par rudziem nākošā vasarā izauga. Žēl tikai, ka nepaspēju nopļaut un izkult, pašam bija jāaiziet.”

„Kur tu kāvies, vecais?” kāds jautāja.

„Grāvjos!” saimnieks īsi atbildēja. Vairāk viņš nekā nezināja. Viņš pat neatcerējās, kur dabūjis dziļo ievaino-jumu gūžā un šķembu galvā. Viņš atcerējās vienīgi savu smilšu lauku, lupīnu un rudzus. Par tiem viņš runāja katru dienu.

„Tu beidz par tiem rudziem!” nenocietās Urbāns.

Ansis pazina šo slimnieku pēc gausās valodas. Viņam arvien kas sāpēja, katru dienu radās kāda jauna kaite. Vakar kāds slimnieks sūdzējās par galvas reiboņiem, šodien Urbāns darīja to pašu.

„Beidz! Man sāp galva. Es vairs nevaru ne sēdēt, ne gulēt, ne staigāt. Tā vairs nav galva, bet smags spainis uzmaukts kaklā. — Kādēļ māsa šodien nerādās? Vai kāds nevar pasaukt māsu?”

„Tu pats vēl nesen biji laukā,” viņam atgādināja.

„Man nav vairs spēka saukt, tik tālu es esmu nonācis.”

„Iedod labāk kādu smēķi!” Urbānu pārtrauca Teobalds Krusts.

Ansis šo prasību bija dzirdējis jau neskaitāmas reizes. Viņš zināja, ka puisim galvas ievainojumā bija skārtas smadzenes. Bet neviens par to nebēdāja, invalīdi smējās viņam līdzī.

„Tev smēķi?” Urbāns draudīgi rūca. „Ko tu man dosi?”

„Es tevi izmeklēšu,” Teobalds nopietni atbildēja.

„Ko tu brīnies, Urbān!” kāds skaidroja. „Teobalds taču

bija sanitārs, viņš tevi izārstēs labāk nekā doktors Daniels."

„Ejiet pie velna, man reibst galva!”

„Velnu nekaitini!” Teobalds neatstājās no Urbāna gultas. „Velns stāv Staļina pusē. Viņi turas kopā. Un Čerčils arī. Zini, velns tiem abiem iedeva zelta zobenu! Agrāk velns dūra grēciniekus uz dakšām, tagad durs uz zobena. Nekaitini, iedod vienu smēķi!”

„Še, Teobald!” no otra telpas kakta atskanēja jautra balss. „Tas tev par zelta zobenu. Redzu, tu nemaz neesi jucis kā viņi melš. Bet ej laukā, te nedrīkst pīpot! Ienāks māsa, raus atkal visus logus vaļā. Un es neciešu caurvēju, tu taču zini.”

Teobalds vairs neatbildēja, tikai durvis noklaudzēja.

„Jā, lupīna gan tur auga,” vecais atkal sāka.

„Beidz reiz, man sāp galva!”

„Un tad tu to noguldīji!” iesmējās jautra balss. „Gāji virsū ar arklu kā tanks. Redzi, vecais, kas no tā iznāca! Vēlāk mūs pašus guldīja pie zemes. Krievs nāca ar tanku virsū kā arājs.”

Vecais neatbildēja. Tālāk par rudzu lauku viņš ar savām atmiņām netika.

„Nav taisnība!” protestēja aizsmakusi balss tepat blakus Anša gultai. „Tiklīdz tanki pārgāja, mēs cēlāmiem atkal augšā. Mūs neleara zemē. Kurzemē mēs uzvarējām! Velns lai parauj, Kurzemē mēs uzvarējām!”

„Tu nesvaidies, vecīt!” rāma balss viņu apsauca. „Neaizmirsti, ko māsa tev teica! Tev nāks atkal asinis.”

„Manis dēļ lai tek asinis, bet es zinu, ka uzvarējām! Es to kliegšu visai pasaulei!”

„Tevi vēl operēs.”

„Lai sagriež gabalos, man vienalga, bet Kurzemē mēs uzvarējām!”

Ansis stundām ilgi klausījās ievainoto biedru sarunās, pats ne vārda nebildis, pagriezis sakropļoto seju pret griestiem. Vai tie ir balti? — viņš domāja. Un cik augsti tie varētu būt? Tāpat viņš nezināja kādi izskatās blakus gulētāji, vai viņi veci, jauni, vāji, izstīdzējuši? Viņš pazina tikai viņu balsis, pēc tām viņš mēģināja uzminēt

runātāja raksturu, kustības, arī sejas izteiksmi. Blakus gulētājam, kas runāja par uzvaru Kurzemē, vajadzētu būt plecīgam vīram, enerģiskam. Leitnants, komandējis vadu vai rotu. „Vecais” bija saimnieks, liekas no Lejas Kurzemes. Zemgalē tādu smilšu pauguru nebija, kur pat rudzi neauga. Un Urbāns, kam katru dienu radās cita kaite. Dievs zina, vai viņš kaujas bija piedzīvojis, vai viņš nebija nācis no kādas aizmugures daļas? Jautro runātāju nodaļas viņā stūrī biedri sauca par Jumiķi. Taču laikam uzvārds, ne amats. Viņam bija amputēta roka un kāja, viņš smagi klaudzināja kūjas uz grīdas. Teobalds Krusts laikam bija sīka auguma, to varēja just no viņa valodas. Bijis sanitārs. Bet dumjš viņš nebija, Ansis sprieda. Varbūt reizēm vieglprātīgs. Ansim patika klausīties, kad Teobalds runāja par pasaules notikumiem. — Bet leitnantam taisnība, — Ansis domāja. Kurzemē viņi uzvarēja. Tādēļ rudenī viņi brauks mājās. Arī viņš tagad sēs lupīnu savā smilšu stūrī. Jau šoruden apars, citu pavasari iesēs, atkal apars un sēs rudzus. Daudz rudzu, visu meža kaktu nosēs. Viņš vairs nebrauks katru dienu mežā, bet strādās savās mājās un laukos, pārvērtīs smilšaino lauku par auglīgu zemi. — Pēkšņi Ansim likās, ka kāda nepielūdzama roka uzsviež uz viņa sejas melnu, smagu velēnu. Viņš sāka to plēst, svaidījās pa gultu kā sasiets, taču melnā velēna palika uz acīm, visa apkārtne iegrima tumsā — meži, lauki, zilie lupīnas ziedi, vējā viļņojošie rudzi.

„Marta, Marta!” viņš kļiedza.

„Ko tu ārdies?” leitnants blakus sauca.

Ansis norima kā pavēli klausīdams. Palika tumsā zem melnās velēnas. Viņš zināja atkal, ka atrodas drupās, sagrautas skolas telpā, starp ciņu biedriem, kas vēl palikuši dzīvi. Kaņā spļosītais, dzīvei nederīgus cilvēkus liktenis bija iesviedis drupu kaudzē. Dažs nespēja no gultas pacelt sadragātu gūžu, citam bija amputētas rokas vai kājas, citam visa miesa piesēta ar mīnas šķembām. Viņi spēja tikai protestēt, lādēt, lūgt. Arī cerēt.

Tikai Vitauta Lejas balsi te vēl arvien nedzirdēja.

Rītos pamostoties Lielgalvju Ansis nezināja, cik pulkstenis, vai laukā spīdēja saule, vai diena bija apmākusies. Agro stundu viņš tikai nojauta, kad nodaļas biedri sāka nemierīgi grozīties savās gultās.

„Labu sapni redzēju,” kāds ierunājās. „Laikam drīz brauksim mājās,” neaicināts, invalīds sāka stāstīt. Pa slidenu, apledojušu ceļu viņš braucis uz sava pagasta pusi.

„Raugies, vecīt, ka neaizbrauc uz Sibiriju!” Jumiķis brīdināja. „Ledus nozīmē važas.”

Sapņotājs neticēja. „Bet tik viegli es braucu.”

Telpā pamodās dzīvība. Nokrakstēja dažāda gulta, kad amputētie vīri cēlās sēdus. Klaudzēja nedzīvās locekļu protēzes un kūjas.

„Klau, tu esi paņēmis manu kāju!” Jumiķis iesaucās.

„Nudien, sasodīts! Tādēļ es domāju, kāpēc nepas. — Kam tu to atstāj pie manas gultas?”

„Kāja paliek kāja, naktī sākusi staigāt,” smējās cits.

Noklaudzēja nodaļas durvis.

„Labrīt!” Ansis dzirdēja pazīstamo balsi. Viņš atņēma Elinas sveicienu, galvu nepagriezdam.

Kopēja atvēra logus. Svaigas vasaras rīta vēsmas nomainīja sasmakušo telpas gaisu. Kad Ansis juta sievietes soļus tuvāk, viņš jautāja: „Vai šodien būs saule, Elīn?”

„Būs skaista diena,” kopēja atbildēja.

„Tev taču vienalga, saule vai mēness!” Jumiķis sauca pāri visai telpai.

„Tā gluži nav,” Ansis aizstāvējās, nepagriezis seju uz zobaļa pusi. Viņa seja vērās augšup, kur vajadzēja atrasties griestiem. Kad nodunēja durvis, Ansis, vēl arvien augšup vērstu seju, jautāja: „Vai viņa aizgāja?”

„Jā, viņa izgāja,” leitnants atbildēja.

„Kāda viņa izskatās?”

Leitnants neatbildēja, bet kāds cits iesmējās. Tikai pēc brīža Urbāns novilkā īgnā, gari stieptā balsī: „Forša, vecīt!”

Pavērās atkal durvis, uz grīdas noplaka mitra putekļu lupata.

„Elīn, aklais interesējas par tevi! Prasīja, kāda tu izskaties!” Urbāns mēloja. „Teicu, ka esi forša!”

Ansis sakustējās, it kā taisīdamies izlēkt no gultas, bet tumsa viņu atspieda atpakaļ. Kopēja neatbildēja, uz grīdas strauji plaikšķēja lupata.

„Pievāciet savas koka kājas, veči, ka Elīna neizslauka pa durvīm!” Urbāns nerimās. „Izskatās šorīt gluži pikta.”

Klaudzēja protēžu dzelzis.

„Elīn, kas būs brokastīs?” jautāja cits.

„Manna putra un piens.”

„Ūdens, ne piens! Apriebies.”

„Sviests arī būs.”

„Cik?”

„Četri grammi.”

Urbāns smējās. „Ar tiem tu vari ieziest savus raibos vaigus!”

Noklaudzēja spainis, aizcirtās durvis.

Tā tad Elīnai bija neglīta, vasaras raibumiem noklāta seja, — Ansis domāja. Bet viņam vienalga, viņš domāja atkal par mājām, kur palika viņa Marta.

Pēc brokastīm, kad kopēja bija aiznesusi traukus, nodunēja atkal durvis. Invalīdi apklusa. Ansis zināja — sākusies ārsta rīta vizīte. Telpā sačukstējās nodaļas māsa un Dr. Daniels.

Pirmajā gultā pie durvīm gulēja vecais, kas bieži stāstīja par savu lupīnu un rudziem.

„Nu, kā jūtaties?” ārsts iesāka ar parasto jautājumu.

Slimnieks brīdi klusēja, tad teica: „Es nesaprotu, kādēļ man te jāguļ, es esmu vesels.”

„Atpūšaties vien. Vai gūstekņu nometnē būtu labāk?”

Vecais neatbildēja.

Dr. Daniels jau runāja pie nākošās gultas. „Nu, kas Urbānam šodien kait?”

„Zināit, doktora kungs, pavisam jocīgi! Kreisie sāni nejutīgi. Es baidos, vai neesmu dabūjis trieku.”

„Nu, nu? Parādiet, kas jums atkal radies! — Tā tomēr nebūs trieka, Urbān! Griezieties uz otriem sāniem, atpūtiniet kreiso pusi. Un vēlāk izejiet pagalmā, svaigā gaisā. Jūs jau vēl staigāt varat?”

„Vakar vēl varēju,” Urbāns atzinās.

„Paskatīsimies labāk, ko dara elkonis.”

„Sāp, sāp, neaiztieciet!” Urbāns kļiedza.

„Sāpes dabīga parādība, Urbān! Vēlāk ieejiet ambulancē, māsa pārsies!”

„Tā tad man nav trieka, doktora kungs?”

„Nē. — Nu, Teobald —?” ārsts turpināja apskati tālāk.

„Jūtos pavisam labi, doktor! Manis dēļ varat iet mājās. — Par ko viņi smeļ, doktor? Skaidrs, ka te nav mana vieta. Mēs ar doktoru to labāk zinām. Viņi domā, ka mēs esam drusku jukuši, vai nē? Lai viņi domā, ļausim to, kas mums daļas?”

„Jā, kas mums daļas?” Dr. Daniels piekrita.

„Bet es nebēgšu, doktor!” Teobalds vēl sauca. „Man te patīk, te ir labs gaiss.”

„Jā, Teobald!” ārsts piekrita. Viņš jau atradās pie cita pacienta gultas. Dr. Daniels pazina savus slimniekus. Viņi bija gulējuši uz operācijas galda, viņš bija tīrījis to iekaisušās brūces, tīrījis viņu miesu no tērauda šķembām. Neskaitāmas rētas viņš bij atvēris, iztīrījis un atkal aizšūvis, viņš pazina katra slimnieka miesas iekaisumus vai kaulu bojājumus.

„Rīt operēsim!” viņš teica leitnantam blakus Anša gultai.

„Paldies, doktora kungs!”

„Un kā jūtas Lielgalvis?”

Ansis sakustējās. Galvu nepagriezis, viņš, šķita, raudzījās ārstam gaŗām, melnā tumsā.

„Paciesaties, iztīrīsim arī jūsu ādu. Pārāk taču ne-traucē?”

Ansis klusēdams papurināja galvu.

„Kā citādi jūtaties?”

„Kad brauksim mājās, doktora kungs?”

„Kad sabiedrotie parakstīs miera līgumu ar Vāciju, arī mūsu zeme kļūs brīva.”

„Vai krievi atkāpsies?”

„Viņus piespiedīs atkāpties rietumu taisnība un vara.”

„Paldies, doktora kungs!”

Rīta vizīte bija beigusies. Gar Anša gultas galu nočauk-

stēja ārsta un māsas pārvalki, mīksti nodunēja nodaļas durvis.

„Paldies Dievam, rīt mani operēs!” leitnants sarunājās ar sevi. „To es vēl izturēšu. Tāds grieziens tīrais nieks, salīdzinot —” Runātājs aplūsa. Likās, viņš vēlreiz pār-dzīvoja baigās dienas Kurzemes frontē.

„Teobald, tu aizmirsi palūgt doktoram smēķi!” Urbāns pārtrauca klusumu.

„Pareizi — iedod, vecīt!”

Urbāns tikai iesmējās.

Ansim apnika katru dienu dzirdētie smieklī. Viņš cēlās, sataustīja rīkstīti. Durvis, gaitenis, izlietne, kāpnes, durvis, ēkas siena, notekas caurule, sols un saule. Maigas, siltas dienas šajā zemē, viņš domāja. Drīz būs Jāņi. Rudzi jau būs izstiepušies, varbūt zied, vējā kūpēdami. Arī āboliņš jau plaukst. Ansis pacēla galvu, censdamies ar nāsīm uztvert ziedu smaržas. Taču viņš sajuta tikai putekļus un akmens pagraba vēsumu. No ielas atšalca satiksmes trokšņi, ausis uztvēra nesaprotamus, svešus vārdus. Sveša valoda, sveši cilvēki, sveša pilsēta.

Izdzirdis blakus Elīnas balsi, viņš atkal jautāja: „Kad brauksim mājās?”

„Doktors Daniels domā, ka jūsu seja vispirms jāatbrīvo no šķembām.”

„Kāda tagad izskatās mana seja?”

Elīna klusēja.

„Vai es izskatos briesmīgs?” Ansis taustīja ar pirkstiem savus vaigus. Viņš juta zem ādas sīkas dzelzs šķembas, tās smagi spieda viņu tumsā kā melnā velēna.

Elīna satvēra viņa roku. „Tā nevajaga. Jūsu sejā nekas nav mainījies.”

„Man vienalga. Marta mani pazīs. Ja es tikai tiktu līdz mājām. — Vai jūs aizgājāt, Elīn? — Nē, te ir jūsu roka. — Jā, rudenī mēs brauksim. Varbūt ar vilcienu, vai arī ar kuģi. Līdz Rīgai es kaut kā tikšu citiem līdz, bet tālāk jums vajadzētu mani pavadīt, aizvest līdz mājām. — Kur jūs atkal palikāt?”

„Man jāiet pie darba, Elīna atbildēja turpat blakus.

„Mēs berzīsim grīdas, mazgāsim kāpnes, logus. Mums te būs jāpaliek ilgāku laiku, tādēļ paciešaties!”

„Ne ilgāk kā pāris mēnešus!”

„Bet tagad man jāiet, virsmāsa sauc.”

Anša roka palika tukša. Viņš atslēja muguru pret sola atzveltni un nogrima domās. Viņa skats bija segts, bet domas bagātas. Viņš domāja par mājām, Martu, savu aizcirsto dzīvi. Kas būs tālāk?

Slimnīcas gaitenī noplakšķēja slapja grīdas lupata. Ansim likās, tā uzkrita uz viņa sejas.

Ansis, taustīdamies ar rīkstīti gar logu, atrada leitnanta gultu tukšu.

„Vai viņu aizveda uz operācijas zāli?”

Neviens neatbildēja, bet Ansis zināja, ka leitnants patlaban iztura pēdējo cīņu.

Pēc brīža Urbāns nicinoši iesmējās: „Operācijas zāle! Agrāk vingrošanas zāle, tagad kautuve. Ne tur silta ūdens, ne kārtīgas gaismas. Tikai naži. Tik tālu mēs esam tikuši ar savu uzvaru.”

Ansis nepacietīgi gaidīja leitnantu atpakaļ, it kā tas būtu aizgājis izlūkot ienaidnieka nocietinājumus.

Pēc kādas stundas atvērās nodaļas durvis, sanitāri ienesa operēto un novietoja gultā. Biedri aplūsa. Ansis vēriģi klausījās, galvu pagriezis sāņus.

„Vai viņu atnesa?”

Neviens neatbildēja. Ansis stāvēja savas gultas galā, ar rīkstīti taustīdamas grīdu. Seju pavērsis augšup, viņš it kā raudzījās nakts zvaigznēs, kur lasāmi cilvēku likteņi.

Pēkšņi leitnants sakustējās. „Puiši, izturiet!” viņš kļiedza. „Uzmaniet kreiso pusi! Ne pēdas atpakaļ! Sagatavot rokas granātas! — Izturiet, izturiet!”

„Pasauciet mūsu!” kāds teica.

„Vecīt, nomierinies!” Ansis ierunājās.

Taču narkozes tumsā iegrimušais slimnieks nekā nezirdēja, murgos viņš turpināja cīņu. „Velnš lai parauj, Kurzemē mēs uzvarējam! Mēs neesam kapitulējuši, to lai

man neviens nestāsta! Muļķiem lai stāsta, ne man, he, hē!" Leitnants sāka nedabiski smieties.

Telpas otrā kaktā tāpat atsaucās Teobalds Krusts: „Smieklīgi, vai nē?”

Citādi telpā valdīja klusums. Invalīdi nerunāja, tikai daži neskaidri čuksti sasniedza Anša vērīgās ausis.

„Viņš neizturēs!” kāds teica.

„Pasauciet mūsu!” Ansis pacēla balsi. „Kādēļ neviens nesauc mūsu?” Viņš kļiedza kā Kurzemes kauju laukos, kad sanitāru saucot vajadzēja pārkleigt lielgabalu dārdoņu.

Ienāca Elīna. Ne vārda nebildusi, viņa satvēra leitnanta roku. Viņa mazliet elsa, viņa cīnījās. Ansis zināja, ka viņa cīnās nevis ar slimo kaņavīru, bet ar Balto sievu, kas tik bieži zagās pie invalīdu gultām. Bet te nebija Kurzeme, kur tā netraucēti varēja staigāt ar izkapti, te tai pretī stājās ārsti, māsas, kopējas.

„Nost!” leitnants kļiedza. „Viņi grib mani sasiet, deportēt, slepkavas!”

„Guliet mierīgi!” Elīna stingri teica.

Likās, murgotājs mazliet atguva samaņu. „Es esmu vesels,” viņš teica. „Laidiet mani laukā no drupām!”

„Neplēšiet apsējus!”

„Nē, nē, es tikai gribu atvilkt elpu. Te ir karsts, nejēdzīgi karsts. Atveriet logu! Logu!”

Elīna paklausīja, viņa atvēra logu. Telpā ieplūda svaigs vasaras gaiss.

„O, kāda smarža! Māsiņ, vai jūs esat bijusi mežā, kad bērzi plaukst? Zināt, tādā vakarā es viņu satiku. Es vēl toreiz biju jauns mērnieks. Nē, tas nemaz nav tik sen atpakaļ. Tas bija skaists pavasaris un tam sekoja vēl skaistāka vasara. Es toreiz piesvilpoju mežus, es pārspēju putnus. Es viņu nolauņēju un aizrāvu līdzī uz savu meža būdu. Mēs pazinām tikai vienu vārdu — mīlestība. Ieklausaties, kā tas skan! Mīlestība! Bet tad aiz meža iedunējās kāds cits vārds, skarbs un nežēlīgs — karš. Tas mani no viņas atrāva. Es iebridu dubļainā rudenī un dziļā ziemā. Un kādā sala naktī es ieraudzīju to svešo, zināt, to, kas staigā ar atņirgtiem zobiem. Reiz viņa man pienāca gluži

tuvu, uzpūta virsū ledainu elpu. Man vēl tagad stingst rokas. Palūkojiet, tie taču nav pirksti, bet ledus gabali. — Nē? — Par ko mēs runājām? Ak jā, par to svešo, balto. Pie velna, es negribu par viņu domāt! Es esmu palicis uzticīgs savai mīlestībai! To jūs viņai pasakiet, māsiņ! — Kas tur stāv aiz loga? Taisiet ciet! Taisiet logu ciet! Aukstums jau lien pie kājām! Nē, neatstājiet mani pie tās svešās!”

„Nomierinieties, jūs būsit drīz vesels,” Elīna centās leitnantu uzmundrināt.

„Vai tiešām? Un es varēšu atkal staigāt? Es vēl satikšu viņu, vai nē, māsiņ? — Kur palika tā svešā? — Lūk, lūk, nu viņa lej man uguni virsū. Taču skrieniet, dzēsiet! Dzeniet viņu prom! — Ko, vai mēs tiešām netiksim no šīs elles laukā? Zēni, saņemieties! Vēl izturiet tikai mazu brīdi! Ai, kas ar manu kāju? Draugi, pagaidiet! Kāds zvērs iecirta zobus manā stilbā!”

„Pasauciet sanitāru!” Elīna teica aizsmakušā balsī.

Leitnantu aiznesa, nodaļā iestājās klusums. Nevienam negribējās pārtraukt šo klusumu un viņu pieminēt. Tikai vēlāk, kad kopēja atgriezās, lai uzklātu tukšo gultu, kāda balss jautāja: „Vai viņš atpakaļ vairs nenāks?”

Elīna neatbildēja.

Urbāns sagrozījās savā gultā. „Skaidrs, ka nenāks! Tā tāda vieta, tur pie loga. Jau otrs, kamēr es te vartos.”

„Smieklīgi!” atbalsoja Teobalds.

Urbāns tiešām iesmējās. „Uzvarējis, viņš teica. Nu viņš ir uzvarējis, nu viņam būs miers. Jau otrs.”

„Vai tu negribi pārmainīt vietu?” Jumiķis melsa. „Tiksi vaļā no savām vainām!”

„Neņirdz! Es palikšu un miršu tepat. Tik tālu es esmu nonācis. Es miršu tev blakus, tev būs jānoskatās, lai tu zinātu kā tas ir.”

„Kas tev šodien par kaiti?”

„Vai tu domā, ka es te guļu atpūtas namā, lai uzbažotos? Pie zilās auzu putras? Pie kukuruzas maizes? Velns lai parauj, man jau pirms kaŗa bija pleverīts! Vai mani drīkstēja iesaukt? Es nepratu komisiju piekukuļot, tur tā lieta! Iedzina Polijas mežā. Rudenī, lietū, bez segām un

mēteļa. — Velns lai parauj, es kliezdu virsšeržantam acīs, — vai es esmu kāda meža cūka, kas pārziemo viršos? Bet viņš mani aizdzina kartupeļus mizot ārpus kārtas!”

„Tad jau tu, vecīt, pulvera smaku neesi jutis!”

Man pietika ar aukstumu. Bez biksēm un zābakiem, lāpsta pār pleciem — soļo un roc! Un ko mēs izrakām? Kapus! Lielvācijai un paši sev! Bet tas tur mirdams vēl kliezda — mēs uzvarējām! Vai Teobaldam nav taisnība — smieklīgi!”

„Nemuldi, Kurzemē mēs uzvarējām! Krievi mūs nespēja satriekt!” arī Jumiķis apgalvoja.

„Drizāk tu dziedāsi tā Kunga eņģeļu korī, nekā soļosi uzvaras parādē,” Urbāns īgni rūca. „Nolādētais karš! Te nu jūs visi esat! Kropļi pie miesas un dvēseles! Vai jūs vairs apjēdziet, kas ir mūzika, kas grāmatas, māksla vispār? Jūs esat raduši visu satriekt zem kājām, sadedzināt ugunī. Un tagad paši esat nogrūzti lejā! Sasviesti čupā kā mēsli! Pasaules staļļu tīrītāji — Hitleri, Staļins, Čerčils, Rūzvelts — jūs te sametuši kā atkritumus drupās. Un tad jūs vēl taisāties mājās braukt? Pajautājiet Teobaldam!”

„Smieklīgi!” Teobalds Krusts atbalsoja.

„Bet tad taču visai asiņu liešanai nebija jēgas, ja valstu robežas nesavedīs atkal kārtībā!” Jumiķis protestēja.

„Kas tev saka, ka bija jēga?”

„Smieklīgi!” Teobalds kļuva dzīvāks. Likās, viņa ievainotajā galvā domas kļuva arvienu skaidrākas. „Vai jūs viņus pazināt, tos četrus? Es gan. Es stāvēju klāt, kad viņi kāva aitu galvas. Tā ir tāda karšu spēle. Tur četriem vietas. — Staļinam, Hitleram, Čerčilam un Rūzveltam. Šajā spēlē jāpārkauj, trumpi nedrīkst paturēt rokās. Vispirms pārkāva Hitleri. Viņam rokās bija visi kalpiņi, viņš sakāva kungus un platos. Bet tad Čerčils uzspēra virsū kāraveni, Rūzvelts erceni un Staļins pīķeni. Hitleram pietrūka kalpu, smieklīgi, vai nē?”

„Un kur palika kreicene?” Jumiķis apķērās.

„Kreiceni ūsainais bija pabāzis zem galdā. To viņš glabās, viņš gaidīs nākošo spēli.”

„Es nezinu,” Leja izbijies atbildēja. „Laikam operēs arī celi.”

„Neuztraucies, vecīt!” citi aizstāvēja jauno zēnu. „Esam drupās, nevis sanatorijā. — Paldies par cigare-tēm! Ievilks dūmu, izkvēpinās baciņus un dzīvos tālāk.”

„Cūcība!” Urbāns rūca.

Ansis piecēlās kājās, sataustīja jaunā puīša roku, pie-dūra pirkstus viņa kaulainajam vaigam. „Tu esi ļoti vājš.”

Leja cieši turējās pie Anša elkoņa, gluži kā torīt sasa-lušajā Zemgales grāvī, kad pirmo reizi pārdzīvoja artilē-rijas viesuļuguni. „Un tu nekā vairs neredzi, Ansi?”

„Redzu, tikai citādi.”

„Es vēl arvien nesaprotu, kā tas notika. Tu biji tik stīps un neievainojams. Un kaŗš jau bija gandrīz bei-dzies.”

„Vai tu esi ēdis? Paskaties — tur manā skapītī vajaga kaut kam būt.”

Vitauts Leja čaukstināja papīrus. „Te ir biskvīti!”

„Es tos glabāju ciema kukulim, kad brauksim mājās. Bet ēd droši, gan jau kaut ko vēl noorganizēsim.”

„Vai jūs taisāties uz mājām? Vai drīz?”

„Pēc konferences.”

„Smieklīgi!” dunošā balsī nozvanīja Teobalds.

„Man kļūst jocīgi, kad es viņu ieraugu,” Leja čukstēja spiezdams Anša roku.

„Viņam galvas ievainojums.”

„Kādēļ viņš tik dīvaini uz mani skatās?”

„Viņš nav ļauns. Daži domā, ka viņš kļuvis gudrāks, kopš ievainots.”

„Jā, ar veselu prātu nekā vairs nevar saprast, tik ačgārni viss iznācis.”

„Nu jau atkal labi, nu esam blakus. Gluži kā toreiz, kad atgriezāties no izlūku gājiena. Tev gan ir vārģa miesa, bet redzģgas acis, man totģes spģķa pietģķ, tikai dienas gaismas pietrģķst. Tģ par abģm mģs vģl esam viens pilnvģrtģģģ cilvģķs. Bet tagad atģulģes, tu esi noguris.”

Pēc īsa brīža Vitauts Leja jau bija aizmidzis. Tikai pievakarē viņš pamodās. Viņš tūlīt ierunājās par mājām. „Dīvaini,” viņš teica, „te ir vairāk saules, siltāka vasara, bet es arvien salstu.”

„Tu esi pārāk novārdzis, tāpēc tev salti,” Ansis atbildēja.

„Vienīgi, kad es domāju par mājām, es mazliet sasilstu. Es vairs neatceros aukstās, lietainās dienas, man liekas, ka mūsu zemē tādu nemaz nebija. Es atceros tikai sauli.”

„Tu vēl esi bērns,”

„To esmu bieži dzirdējis. Tur Kurzemē es vēl raudāju. Gūstekņu nometnē arī. Te laikam nebūs citādi. Bet es arī neizaugšu lielāks. Kad esmu viens, es arvien domāju par māti, tēvu, par mūsu zemi. Gūstekņu nometnē, gulēdams zem mitrās teltenes, es dzīvoju it kā mūsu zemes saulē. Es bieži klīdu domās pa tiem pašiem Latvijas lielceļiem, kuŗus toreiz izbraukāju ar divriteni. Tad kļuva vieglāk. Pat gliemeži garšoja labāk. — Ansi, tu esi dzīvojis pie Daugavas, bet vai tu pazīsti mūsu lielo upi? Vai tu esi bijis pie Staburaga, pie Kokneses? — Nē? — Žēl, tagad tu tos vairs neredzēsi. Bet mēs turēsimies kopā, es tevi aizvedīšu turp un visu izstāstīšu. Es tevi aizvedīšu pie stāvajām klintīm Pērses lejā. Vislabāk vasarā, tādā dienā kā šodien, kad ūdeņi ir izsikuši. Tagad Pērses ūdeņi ir sekli, atsegušās citkārt krācainās akmens kāpnes. Tagad, vasarā, tās ir apsūnojušas zaļas, kā izklātas ar segām, kāpj arvien augstāk pret Vidzemi. Tikai lejā, pretī stāvajai klinšu sienai, mirgo kāda dziļa ūdens bedre. Es vēl atceros, tur krastā bija brīdinātājs uzraksts — bīstami peldēties! Varbūt avots bija apakšā. Bet es izpeldējos un nenosalu. Bet tagad es salstu, Ansi!”

„Tu esi novārdzis,” Ansis atkārtoja.

Ansis ilgi klusēja. Likās, viņš domāja draugam līdzī. Viņš it kā staigāja Vitautam blakus pa Pērses sausajām akmens kāpnēm. Dīvaini, vai arī viņš, dienas gaismu neredzēdams, pamazām nekļuva kā bērns? Vai viņam agrāk ienāca prātā tik vieglprātīgas domas — klīst apkārt un

vērot dabu? Viņam nebija laika, jo bija smagi jāstrādā, tik smagi, ka dažkārt nejuta ne sauli, ne lietu, ne salu. Bet nu šis vājais, diloņa saēstais, zēns jau pirmajā dienā pēc necerētās sastapšanās viņu paņēma it kā pie rokas un rādīja — lūk, cik skaista ir tava Daugava! —

„Vai jau vakars? Vai saule riet?” beidzot viņš jutāja.

„Jā, saule taisās rietēt,” Vitauts atbildēja. „Vēl mirdz kādas baznīcas tornis. No torņa gan atlikusi tikai ķieģeļu drupu smaile, bet tā mirdz.” Vitauts negribēja runāt par svešo pilsētu, viņš vēl gribēja stāstīt par Daugavu, par vareno straumi pie Kokneses, kur peldētājs nespēja pairties pret straumi.

„Tu beidz par to!” Urbāns uztraucās. „Es nevaru klausīties. Man ir cukura slimība, un tad tu vēl tik saldi dziedī par savu Daugavu!”

„Par ko tad lai stāstu?” Leja bērnišķīgi jautāja. „Par gūstekņu nometni, par utīm un badu?”

„Klusē! Ja tu esi tajā gultā iegūlies, tad klusē!”

Vitauts Leja apklusā. Telpā ieplūda vakara vēsums. Kāds logs bija vajā.

Invalidi klusēdami devās pie miera. Viņi bija dzirdējuši stāstu par Daugavu, par saules apmirdzēto Pērses krastu. Tādēļ viņi klusēja, lai ilgāk tur atmiņās pakavētos.

Vēl dažu biedri sanitāri iznesa no chirurgiskās nodaļas. Slimnīcā abrīvojās vairākas gultas, bet ilgi tās nepalika brīvas, nāca klāt jauni slimnieki — no gūstekņu nometnēm, no bēgļu barakām, pat no krievu ieņemtajiem austrumvācijas apgabaliem. Kara cirstā rēta Eiropai gan bija beigusi asiņot, taču ievainojums bija dziļi iekaisis, tas smeldza un čūlāja, radīdams pretīgu smaku.

Lielgalvju Ansis atkal sadzirdēja pazīstamu balsi.

„Skat', kā te vīri guļ kā līķi! Mirt es vēl negribu, bet kādu laiciņu labprāt pavadīšu jūsu sabiedrībā. Vai būs vēl kāda brīva vieta?”

Kopēja Elīna parādīja brīvu gultu.

„Nu skaisti! Kāda runa!”

„Ansi, tas taču ir mūsu Pauls!” Leja, pacēlis galvu, čukstēja. „Jā, Pauls Pacepure! Bet briesmīgi vājš.”

Ansis pagrieza galvu, it kā gribēdams redzēt kaujas biedra seju. „Paul, vai tu tas esi?” viņš sauca.

Jaunatnācējs pagriezās. „Tā jau domāju. Atkal abi kopā! Nu, vecīši, tā mīna jūs smalki sakapājusi. — Jau ilgi te?” Pacepure saņēma Anša roku.

„Kopš jūnija. Bet gulējis esmu arī citur. Pat pie vaņkā.”

„Piesiti pēdu?”

„Visa slimnīca paņēma vāgu.”

„Un Leja?”

„No gūstekņu nometnes.”

„Es arī. Es taču tur nemiršu badā. Daži letiņi tur vēl dūšīgi taisās karot, bet es pateicu vadniekam skaidri un gaiši — es esmu diezgan kalpojis kā vienam kungam, tā otram, trešajam vairs negribu. Man vēl šķemba plecā, no tās jātiek vaļā, tādēļ es aizeju! — Labi vismaz, ka te satieku vecos kanakus. Nu uz goda! — Man tūlīt jāejot uz dušām.” Pacepure izgāja.

„Mēs bijām vienā grupā,” Ansis stāstīja, it kā viņam kāds būtu jautājis. „Mācēja rīkoties pa krievu aizmuguri, visu bataljonu apgādāja ar gūstekņiem. Reiz gan bija aizmaldījies uz otru pusi, žandarmi tikko nepielika pie priedes.” Ansis kļuva runīgāks. Satiekot vecos biedrus viņš aizmirsa tumsu, gaišā dienas baltumā viņa atmiņā vēlreiz atmirdzēja Kurzemes kauju lauki.

Pauls atgriezās istabā svaigs un tīrs, svītrainā pārvalkā gērbies. „Ziniet, te ir daža forša meitene!” viņš tūlīt skali nopriecājās.

„Noberza tev muguru?” Jumīķis mēloja.

„Baltu kreklu iedeva. — Bet šitā, kas man gultu ierādīja, nav smuka. Augums nekas, bet ģimīs kā rūsas saēsts.” Pacepure sāka rakņāties pa somu un izvilka ģīmetni. „Re, kur sejiņa! Kā narcise. Iepazināties uz kuģa. Deva man paikot, gulējām zem vienas teltenes. Nevienā gultā neesmu juties tik labi kā tonakt uz kuģa. Protams, kāja man jau bija apārstēta.”

Slimnieki laida ģīmetni no rokas rokā.

„Nekas, vabolīte uz goda!” sprieda Jumīķis.

„Izskatās, ka klimpas vien būtu ēdusi,” Urbāns vērtēja savukārt.

„Tu no meitenēm gan nekā nesajēdz!” Pauls aizvainots atņēma ģīmetni. „Būtu ko rādīt vēl, bet frontē izputēja. — Leja, vai tu atceries, ka tu manu mugursomu atstāji ugunī?” Pauls sāka stāstīt toreizējo notikumu. Viņš vēl nebija aizmirsis savas somas saturu — nagu vīli, sejas krēmu, meiteņu bildes.

„Izklausās, ka tu neesi bijis kaŗā, bet skaistuma karaļienes vēlēšanu ballē.”

„Nekad nevar zināt, kur savu karalieni satiksi. Var gadīties, ka to atrod ejot izlūkos vienīgajā sādžas pirtī, kaut kur Krievijā. Vai nav piedzīvots?”

„Atradi kailu uz lāvas?” Urbāns sāka interesēties.

„Kailu gluži nē, bet uz lāvas gan. Arī es tur paliku kādu laiku. Večus bija aizrāvuši vācieši, bei meita izmukusi. Vēlāk sādžas vietā atradusi tikai pirti. Vai nav liktenīgi? Visa sādža nodeg, bet pirts paliek. Viens vēja pūtiens un arī tā nebūtu. Nebūtu ne lāvas, ne meitas. Bet man ar meitenem izdodas, kāda runa. — Un kā šeit? Skatos, sieviešu gluži balts!”

„Te tev nekas nesanāks,” Jumīķis paskaidroja. „Tās pieradušas pie vīriešiem kā pie malkas. Bez jūtām un sirds. Izģērbj tevi kailu un neredz, ko izģērbusas.”

„Nu, tad es te ilgi nepalikšu!”

Zem Pācpures vieglā svāra klusi iečīkstējās gultas atsperes.

Chirurgiskajā nodaļā čaukstēja laikraksta lapas. Tās staigāja no gultas uz gultu, solīdamas jaunus notikumus. Brīžiem taikraksts ilgāku laiku norīma kāda invalīda pirkstos, tad ar troksni nokrita uz grīdas.

„Tukša avīze!” Jumīķis bez parastās jautrības norūca.

„Ko tu īstēni gaidi no tā pēckaŗa papīra?” atsaucās mūžam saģuŗšais Urbāns.

„Kādēļ tu saki — pēckaŗa? Vēl taču kaŗš nav beidzies! Es gaidu ultimātu.”

„Nesagaidīsi. Es pagājuŗo nakti redzēju krustus sapnī.

Koka un akmeņa krustus, veselu kapsētu. Nedomā, ka tas kāds briesmīgs sapnis, tas nozīmē mieru. Kara un ultimāta vairs nebūs."

„Un tad tu saki, ka tas nav briesmīgs sapnis!”

„Cilvēk!” pirdza Urbāns. „Tu esi aptumšojies prātā! Miers — tas taču visas cilvēces sapnis. Vai tu gribi, lai es, šajās drupās gulēdams, nosapņoju jaunu pastardienu, jaunas asinis, miroņus un kroplus?”

„Bet mūsu zeme vēl nav atbrīvota!” kļiedza Jumīķis.

„Mūsu zeme? Kas mūsu zemei vainas? Tā tur stāv savā vietā kā bijusi. Mazliet saārdīta, tas viss. Tikai tevis un manis tur nav. Vai to kāds zina, vai tu kādam eksistē? Mātei? Tikpat labi tu varēji tur būt. Labāk sakot, tavi trūdi. Vai Atlantijas čartas autoriem nav viena alga, ka tavi kauli te nīkst drupās, vai balo tur nenolidzinātos ierakumos? Reiz tos nolidzinās, zāle atkal zaļos, sienāži čirkstēs un zemes vēži parkšķēs. Kāda vajadzība pēc tevis?”

Jumīķis vairs neprotestēja. Neviens viņam nepalīdzēja aizstāvēties pret nievātāja smiekliem.

Kādā pievakarē, lasot atkal avīzi, dubultamputētais dzīvi iesaucās: „Nu būs, veči! Dzirdiet, nu kaut kas notiks!”

Nodaļas slimnieki sakustējās. Arī Ansis lēni pagrieza galvu uz runātāja pusi. Vitauts Leja pietrūkās gultā sēdus un sāka aizsmacis kāstēt. Teobalds Krusts smīnēja, bet Pauls Pacepure garlaicīgi nožāvājās.

„Kas tur ir?” Urbāns ģigni noprasīja.

„Atoma bumba! Divas bumbas nomestas un Japāna kapitulējusi.”

Ansis piecēlās sēdus. „Palasi to vietu!” viņš izsaucās.

Jumīķis lasīja aizgūdamies, uzskaitīdams šausmīgajā katastrofā nogalinātos, ievainotos, sagrautās ēkas, it kā viņš nolasītu laimējušos loterijas numurus, kas pēkšņi sola jaunu dzīvi. Tik satraukts viņš bija. „Nu, ko jūs sakiet, veči? Cik tādu bumbu vajadzētu, lai lācis atvilktos savā migā? Četras?”

„Šobrīd pietiktu ar vienu,” sprieda Ansis.

„Iedodiet labāk vienu smēķi!” Teobalds iejaucās biedru sarunās. „Iedod, Leja!”

Nočabēja Lejas pagalvis.

„Nem visu paciņu! Pēc tādas ziņas man nav žēl. — Un tad mēs brauksim mājās, vai nē, Teobald?”

„To es nezinu.” Teobalds, cigaretes paķerdams, jautri atbildēja.

„Tu nezini?” dilonšlimais zēns uztraucās. „Tu nezini, vai tu brauksi mājās? No tādām domām vien tavam prātam vajadzētu apskaidroties.”

„Bet tavas cigaretes ir sapelējušas!” Teobalds dobji smējās. „Netaupi, dod puikām, lai smēķē!”

„Cik bija, tik atdevu. Bet par to nav vērts runāt. — Svied šurp to lapu, Jumiķi, es gribu vēlreiz pārlasīt!”

Invalidi laida avīzi no rokas rokā. Viņi aizmirsā savas rētas, paaugstināto temperātūru, asiņošanu, viņi aizmirsā, ka atrodas svešas pilsētas drupās.

„Varbūt Urbāns savu sapni būs pareizi iztulkojis,” Jumiķis atzina. „Tagad kara tiešām nebūs. Krievi atstās mūsu zemi aiz bailēm vien.”

„Un Ziemassvētkos būsīm mājās!” Vitauts Leja sašūsmā svieda avīzi tālāk.

Tikai Urbāns stenēdams gari vilka: „Jā — jā —!”

„Paul, kādēļ tu ne vārda nesaki?” Leja vēl nerimās. „Ko tu par to domā?”

„Es nedomāju nekā,” Pacepure iztraucēts atsaucās. „Tas noticis tik tālu, otrā pusē zemes lodei.”

„Un tev diezgan rūpju uz vietas,” zobojās Jumiķis. „Kā tikt pie meitenēm, vai nē?”

„Kāda runa! Tā problēma man tiešām smagāka nekā tāda atombumba,” Pacepure atzinās.

Vīri smējās.

Vitauts Leja sašutis iekliedzās: „Dzirdi, Ansi, viņi smejas par to!”

Ansis šoreiz nepagriezā galvu. Viņš nebija dzirdējis pēdējās biedru sarunas. Viņš domās jau atradās mājās, savā mežā.

„Dzirdi, Ansi, viņi smejas!”

„Jā, var arī smieties, ja kādam patīk,” viņš īsi atbil-

dēja un atkal klusēja. Domās viņš aizklīda uz Daugmales lielceļa. Pa kreisi nogriezās ceļš uz Nāves salu, kur lejā mirdzēja Daugavas ūdeņi. Oļi čirkstēja zem viņa kājām. Viņš pats, pagasta kļaušās braukdam, tos bija racis un vedis no Daugavas grants bedrēm. Nu sīkie akmentiņi bija nosēdušies, saulē un lietū lielceļš bija nobriedis kā šoseja. Viņš gāja nesteigdamies. Viņš jau saskatīja pilskalna slaidās, augstās egles, tad nogriezās pa labi mežā, kur neskaitāmas reizes bija braucis ar baļķu vezumiem.

Pēkšņi Ansis it kā atmodās. Viņš pārlaida roku pār tukšajām acīm, it kā noraudams mīnas sviesto zemes velēnu. — Marta! — viņš čukstēja. Vai tu nāksi man pretī? —

Jaunā ziņa satrauca visu slimnīcu. Birojā, nodaļās, gaitenī — visur dzirdēja tikai vienu vārdu — atombumba! Likās, ka jaunais ierocis būtu eksplodējis tepat pilsētas drupās. Staigājošie slimnieki cēlās no gultām, pulcējās grupās un pārrunāja jauno notikumu.

„Doktora kungs, ko jūs sakat par atombumbu?” viņi apturēja Dr. Danielu pie gaiteņa loga.

Arī Ansis gribēja dzirdēt, ko Dr. Daniels tagad teiks. Viņa rikstīte, grīdu taustīdama, norima pie biedru kājām.

„Es arvienu esmu bijis labās domās!” nodaļas ārsts teica. „Sabiedrotiem kaut kas jādara, lai pašiem nesavilkto cilpa ap kaklu. Tagad viņi pasauli noteikti atbrīvos no bendes. Viena bumba Maskavai, otra Leņingradai, trešā Urālos — un gaiss būs tīrs. Un tīra tad būs arī mūsu zeme. Tādēļ mieru! Ejiet atpakaļ telpās, te velk caurvējš!”

„Un kad tas notiks, doktora kungs?” Vitauts Leja vēl gribēja zināt. „Pirms Ziemassvētkiem?”

„Varbūt,” ārsts negribot atbildēja. „Bet jums noteikti jāiet gultā, Leja! — Māsa, vediet savus puīšus atpakaļ telpās! Viņi jau grib tūlīt skriet uz staciju,” Dr. Daniels smējās, pamanījis nodaļas māsu.

Invalīdi klausīja, atgriezās nodaļās un gultās. Viņi vairs nekurēja par nedzīstošām brūcēm, atspiestiem sāniem. Cik nu vairs ilgi? Mēnesi, divus, kaut vai trīs mēnešus viņi te gulēs. Tos nevar salīdzināt ar sešiem gadiem,

kopš bija sācies nejēdzīgais karš un dzimteni pārstaigājuši sveši karapulki. Dievs, viņi taču cita nekā negribēja par saviem saplosītajiem locekļiem iegūt kā tikai atgriešanos savās mājās, atbrīvotajā Latvijā! Tai vietā, kur piedzimuši un uzauguši. Ne svešas zemes viņus kārdināja, ne ērta dzīve, viņi ilgojās tikai pēc mājām, savām mājām.

Neviens vairs nesūdzējās par sāpēm un iekaisušajām brūcēm. Likās, tās vairs nesāpēja un strauji sadzija.

Taču nekas vēl nenotika ne pēc nedēļas, ne mēneša. Vasara bija aizgājusi. Lielgalvju Ansis klausījās — aiz loga plīkšķēja rudens lietus. Steidzīgu gājēju soli mina slapjo asfaltu. Viņa ausis bija kļuvušas tik vēriņas, ka dzirdēja krītot koku lapas. Dažreiz sacēlās vējš, logos sitās rupjas lietus lāses. Viņš vairs nesaprata, vai ir nakts vai diena, viņš gulēja gultā uz muguras un klausījās.

Jau rudens — domās viņš sarunājās pats ar sevi.

Vitauts Leja elpoja smagāk. Viņu smacēja mitrais piejūras rudens gaiss. Reiz viņš izrāvās no sava aizsmakuma, pietrūkās gultā sēdus un kļiedza: „Kādēļ viņi nesāk? — Kam ir jaunā avīze? Vai tiešām nekas nav noticis, kopš Japāna kapitulējusi?”

„Vēl arvien raksta par Hirošimu,” Jumiķis vienaldzīgi atbildēja.

„Un par Maskavu nē?”

„Nē. Būšot jauna konference.”

Urbāns savā kaktā iesmējās.

„Jūs tur mazliet pagaidiet! Pagaidiet, kamēr angļi pārdo krieviem ieročus! Vecie krājumi tiem sešos gados izputējuši. Mazliet jāpaciešas, kamēr krājumus papildinās un saražos jaunus. Vai bez rīkiem var šķaidīt cilvēkus, jūs, muļķi?”

„Bet angļi — krieviem?” slimais zēns nesaprata.

„Nebrīnies! Vai var kauties, ja vienam tikai dūres atlikušas, bet otram atombumba? Neaizmirsti, ka angļi ir tirgotāji un džentlmeņi. Abiem vajaga, tad varēs atkal sākt.”

„Tu nedomā tā, kā tu runā!”

„Pajautā Teobaldam.”

Leja apklusā.

Teobalda vietā atsaucās Pauls Pacepure. „Par Angliju es varu teikt tik daudz, ka tā ir tuvākā zeme, kur vērts izceļot. Gan jau šansiti atradīs. Varbūt pie kādas lēdijas par dārznieku.”

„Jūs esat visi jukuši!” kļiedza Leja.

„Pajautā Teobaldam!” atkārtoja Urbāns.

„Vai tev vēl ir kāda sapelējusi cigarete?” Teobalds pienāca pie Lejas gultas.

„Vakar tev atdevu pēdējo.”

„Tā bija turcene. Kamieli tu varbūt vēl glabā.”

„Man nav.”

„Vai tik tu nesāc pats smēķēt? Tu nedrīksti, tev ir dilonis!”

„Jā, to es zinu.”

„Bet tu jūties labi, vai nē? Tu skaidri zini savu galu, tādēļ tev nekas nekait.”

„Es vēl gribu tikt mājās, tad man būtu vienalga.”

Teobalds Krusts apsēdās uz Lejas gultas malas.

„Mājās tu vari braukt, ja vēlies.”

„Tu runā, it kā būtu pazaudējis arī atmiņu, it kā tu vairs nezinātu, kas ir komūnisms.”

„Es zinu. Gaiss vēl nav tīrs.”

„Neliecies tik tuvu, tev var pielipt mana slimība!”

„Nekas. Mēs visi zinam savu galu. Tā ir gaisa vaina, tas ir saindēts. Vai tu kaut ko saproti no medicīnas? — Nē? — Tad klausies, es esmu sanitārs, es zinu. Nelaime tā, ka šajā karā nelietoja indīgās gāzes. Tādēļ gaiss tiek indēts pēc kara. Vai tu nejūti, kā tas spiež tevi uz leju? Es jūtu. Mēs esam nolemti galam. Mums kļūs arvien grūtāk un grūtāk, mēs drīzi vairs nespēsim elpot saindētajā mierā. Es to panesu labāk, tu nē, tu nomirsi pirmais. — Nu, iedod vienu smēķi! — Vai tev tiešām nav tās pašas turcenes? Tad mēs abi esam pagalam. — Īriet pie daktera.” Teobalds piecēlās un pazuda aiz durvīm.

„Viņš tiešām ir jucis,” Leja čukstēja Ansim.

Ansis neatbildēja. Viņš domāja. Varbūt jucis, varbūt galvas ievainojums viņa prātu ir sevišķi apskaidrojis. Tiesa, viņš no anatomijas nekā nezināja, bet vai nevar

gadīties, ka iznīcinot zināmus smadzeņu nervus, atbrīvojas cilvēka prātam vēl nezināmas maņas? Gluži tāpat kā, saraujot citus nervus, prāts aptumšojas. Vai ar viņu pašu nav noticis kaut kas līdzīgs? Toreiz, kad viņa acis vēl bija redzīgas, kad viņš steidzās un strādāja, viņam nebija laika ne redzēt, ne domāt. Tagad viņam pasaule likās citāda, cilvēki parādījās savādāki. Diemžēl, ar ausīm dzirdot viņi likās nožēlojamāki nekā ar acīm vērojot.

Pēc brīža Ansis teica: „Es domāju, ka viņš ir kļuvis gudrāks.”

„Bet tad jau šis kaŗš nebija vajadzīgs, ja viņam ir taisnība!” izmisis sauca Vitauts. „Tad tev nebija vērts ziedot acis, vecajam atmiņu, Jumiķim kāju un roku. Kam tas bija vajadzīgs, ja mēs netiekam mājās, ja mums vispār māju vairs nav? Tās varbūt nav ne sagrautas, ne nodezinātas, un tomēr nav. Vai tas nav briesmīgi, draugi?”

„Tu beidz vaimanāt!” Urbāns sauca pretī. „Es pirmais teicu, ka šis kaŗš nebija vajadzīgs. Jau tad, kad es vēl nebiju iesaukts, jau toreiz, kad visu Vāciju izrakņājām krustiem un šķērsām. Es teicu, ka nav vajadzīgi ne grāvji, ne tanku aizsprosti. Tas uzbrucējs, kas nāk no austrumiem, plūst visur pāri — pa gaisu, pa radio viļņiem. Lūk, Francija komūnistiska, Dānija komūnistiska, Anglijā streiki, Zviedrijā kreisā valdība. Ārdišana turpinās bez atombumbas. Eiropa ir drupās, bet mēs paši nožēlojamas cilvēku atliekas.”

„Smieklīgi!” Teobalds Krusts zemā balsī nodūca kā kapličas zvans.

„Bet doktors? Viņš taču apgalvoja, ka drīz kaut kas notiks, ka mūsu zemi atbrīvos!” Leja nerimās.

„Smieklīgi!” Teobalds atkātoja.

Katru dienu Ansis dzirdēja nodaļas biedru izmisumu. Tomēr pasaulē nekas nenotika. Avīzes vēl arvien rakstīja par Hirošimas tragēdiju: cik tur sagrautu namu, cik nonāvētu cilvēku, kādas sekas paliks uz ilgiem gadiem postažas apkārtnē. Bet Eiropā bija klusums, saindēts, nospiedošs miers, kur tautas pamazām nosmok mājās un svešumā. Par krievu noziedzībām latviešu laikraksti nedrīkstēja rakstīt, to noliedza angļu militārās pārvaldes

cenzūra. Tāpēc invalīdi tikai savstarpēji varēja pārrunāt notiekošo un protestēt. Te viņus neviens nenoklausījās.

„Šis kaŗš nebija vajadzīgs!” kļiedza invalīdi. Ik dienas viņiem to atgādināja lēni dzīstošās rētas, amputētie locēkļi, dilonšlīmo bezcerība. Chirurģiskās nodaļas gaiss kļuva arvien smagāks. Likās, invalīdi to saindēja ne tikai ar čulājošām brūcēm, bet tas kļuva nepanesams pievilto karavīru protesta saucienos — šis kaŗš nebija vajadzīgs!

Logos sitās rudens lietus.

Vitauts Leja ilgi cīnījās pēc elpas. Taču pamazām viņš norima, un sāka stāstīt vājā balsī, gandrīz čukstot, tikai Ansim.

„Ap šo laiku Latvijā vēl bija saulainas dienas. Naktīs uzkrīta salnas, bet dienās mirdzēja saule. Ziedēja virši. Zaļas mētras, violeti ziedi, bet ciņos vēl paslēpušās sarkanas brūklenes. Un dzidras debesis. Pret mežu skatoties vibrēja gaiss. Rudzu rugājos plīvoja tīmekļi. Mana māte teica, ka tas uz sausu laiku. Labība jau bija savesta šķūņos, tikai zirņu zārdi vēl stāvēja silmalā. Meža baloži tos kūla un dūdoja. Dūdoja līdzī kuļmašīnai.”

Vitauts brīdi aplūsa, it kā pāršķirstīdams pasaku grāmatu. Ansis pagrieza galvu pret viņu. Viņš brīnījās, cik pazīstamas ainas uzbūra dzīvā grāmata. Ansim pat nevajadzēja to lasīt, tikai klausīties un atcerēties. Ansis aizmirsa, ka viņš salis un mircis Kurzemes frontē, ka tagad dzīvoja bez acu gaismas svešā pilsētā.

„Un mežs! Tu gan zini, Ansi, kāds rudenī izskatījās Latvijas mežs. Priedes mirdzēja saulē dzeltenām zvīņām, eglēm galotnēs spīdēja sveķaini ciekuri, kā virtenes cita citai blakus, jo augstāk, jo vairāk. Kad saule tos izkalēja, miljoniem sēklas gaudiņu aizpūta vējš. Es arvien pacēlu nokritušu ciekuru — tas bija tukšs un spurains. Un es aprīņoju mazo, spārnoto sēkliņu, kas aizlidoja uz citu vietu, kur dažos gadu desmitos izauga lieli koki. — Ak, Ansi, kaut mēs varētu nodzīvot tik ilgi, pārlēkt pār šo nejdzīgo, tukšo laiku, lai redzētu, kāda mūsu Latvija izskatās pēc simts gadiem! Mūsu tauta taču neizputēs, vai nē, Ansi? Mēs esam kā egļu sēklas ar spārniem, ko

vējš aizpūtis tālu pāri robežām. Mēs taču augsim un dzīvosim!”

Vitauts sāka atkal klepot.

Logos sitās rudens lietus.

„Vai vēl arvien nav nekā jauna?” katru dienu Ansis dzirdēja biedru jautājumu.

„Ir!” Jumiķis, čaukstinādams avīzi, atbildēja. „Nirnbergā sākusies prāva pret kara noziedzniekiem.”

„Par atombumbu un Maskavu ne vārda?”

„Maskavas vīri viņus tiesās.”

„Nolādētie!” telpā iedunējās Anša balss. Slimnieki satrūkās. Ansis reti runāja, viņš visu dienu tikai klausījās un klusēja, tādēļ biedri bija pieraduši, it kā viņa te nemaz nebūtu. Tagad pēkšņi viņus pārsteidza Anša rūgtais lāsts.

„Tu arī esi nacists!” Urbāns attapās. „Kad pakārs lielos, tad sauks priekšā tevi. — Kur tu savu dienas gaismu pazaudēji? — tev jautās. Ko tu atbildēsi? Izsvilināji acis savu zemi aizstāvat? Kas tev ticēs? Tu cīnījies pret sabiedroto karaspēku, sarkano armiju, tu esi kara noziedznieks.”

„Nolādēts!” Ansis atkātoja.

„Parādi to avīzi!” sauca jauns invalīds, kas tikai vakar bija ienācis nodaļā. Ansim likās, ka tas bija milža augumā, tikai balss aiz noguruma skanēja satraukti. Saņēmis avīzi, viņš lasīja skaļi:

„Amerikāņu virsprokurors Džeksons teica savu lielo apsūdzības runu. — Ļaunums, ko mēs šeit notiesājam un gribam sodīt, bija aprēķinu pilns, tik negants un tik postīgs, ka civilizācijas dēļ to nevar atstāt neievērotu, jo tā tādas netaisnības atkārtosanos nepārciestu. Tas, ka četras lielas nācijas, uzvaras apstarotas un kara strēļu sadzeltas, attur riebīgu roku un brīvprātīgi nodod savus sagūstītos ienaidniekus tiesas spriedumam, ir viena no visievērojamākām varas piekāpībām saprāta priekšā. — Četru lielo nāciju — Anglijas, Francijas, Savienoto valstu un Padomju savienības likumīgie pārstāvji, ar savu nāciju karogiem aiz muguras —”

„Ar sirpi un āmuru?” kļiedza invalīdi.

„Pagaidiet!” Urbāns, aizmirsdams savas slimības, piecēlās sēdus. „Tas Džeks runājis pareizi!”

„Bet ar vergu valsts sarkano karogu aiz muguras —?”

„Velnš lai parauj, ja man vēl būtu abas kājas, es skrietu turp par liecinieku!” kļiedza avīzes lasītājs.

„Tevi tur neuzklausītu, tu esi fašists!” ņirdza Urbāns.

„Es viņiem iegrūstu degunā savu amputētās rokas stulmu un kliegtu — tiesājiet arī tos, kas sabradāja mūsu zemi, kas norāva mums rokas un kājas, kas izdedzināja acis! Vai tie nav tādi paši kara noziedznieki? Bet tagad Cilvēku tiesību čartas rakstītāji nekaunās ar viņiem sēdēt pie viena galda, ar sirpi un āmuru aiz muguras! — Klausaties, ko ziņojis Maskavas radiofons! — Padomju savienība ir gatava pierādīt darbos, ka tā ir drošs balsts miera un starptautiskās drošības uzturēšanā. — Dzirdiet! Miera balsts! Uz Eiropas verdzināto tautu mugurām! — Nudien, ja es varētu, es celtoš un skrietu turp!”

„Patiec vien, kur esi!” Urbāns smējās. „Pietaupi savus stulmjus! Apdzīs, pieliks protēzes, vēl noderēsī kādu laiku, vēl maizi sev varēsī nopelnīt.”

„Te nav runa par maizi. Es kļiedzu par taisnību!”

„Taisnība? Hē! Pajautā Teobaldam!”

„Iedod labāk vienu smēķi!” pieminētais atsaucās no sava kakta.

Ansis domāja, ka Teobalds ir laimīgākais cilvēks nodaļā. Galvas ievainojuma sekas viņam palīdzēja pasaules nelaimi uzņemt ar smaidu.

Kad Teobalds nesaņēma cigareti, viņš saīdzis turpināja: „Urbānam taisnība, tribunāla vajaga. Kas vēl dzīvs, tas jāpakaļ. Piemēram, ja Lielgalvim nebūtu izsvilinātas acis, tad tribunāls viņam tās izdurtu. Kārtību vajaga. Bet ko lai iesāk ar tevi, Urbān? Tev acis un locekļi veseli, jo tu neesi bijis karā, tu neesi noziedznieks.”

„Man ir pleverīts,” Urbāns atgādināja.

„Tas neskaitās. Lejam ir dilonis, tas arī nepierāda, ka bijis karā. Tribunāls tiesās tikai tos, kam trūkst kāds loceklis, jo tie ir īstie kara noziedznieki.”

„Un tu pats domā iziet sveikā?” Jumiķis smīnēdams jautāja.

„Es zinu, kas tev prātā — mana galva. Es esmu drusku jucis, vai nē? — Tādēļ es arī sēdēšu tiesneša krēslā.”

Urbāns iesmējās, bet lūlīt apklusā. Klusēja arī citi.

„Nu, vai iedosit kādu smēķi?” Teobalds skatījās apkārt Vitauts Leja sāka cilāt pagalvi. „Nem, Teobald, bet ej laukā.”

Noklaudzēja durvis.

„Vai viņš izgāja?” Ansis jautāja.

Neviens neatbildēja. Invalidi domāja par Teobalda sajukušo prātu, ko aptumšoja kāda sīka tērauda šķembele, skardama smadzenes un viņa nupat teiktajiem vārdiem. Klusums iesēdās telpās neciešami smags.

„Taisiet logus vaļā!” pēkšņi Vitauts Leja iekliedzās. „Te nevar vairs elpot, trūkst gaisa!”

„Logus nedrīkst atvērt!” Urbāns protestēja. Es nedrīkstu gulēt caurvējā.”

„Bet es nosmakšu!” Leja klepodams elsa. Tad, iespiedis seju spilvenā, viņš klusi lūdzās: „Dievs, Dievs, izvēdini reiz pasauli, lai cilvēki varētu atkal elpot!”

„Vai tev grūti, Vitaut?” Ansis piecēlās pussēdus.

„Man liekas, es nosmakšu.”

„Vai man pasaukt mūsu?”

„Nē, tam nav vairs nozīmes.”

Ansis piecēlās sēdus. Pēc atmiņas viņš pazina drauga seju. Tagad tā laikam vēl vājāka, bālāka, varbūt gluži dzeltena, ar iekritušiem vaigiem. Viņa acis bija tumšas, dziļi paslēpušās zem skropstām, tomēr spīdēja ar dīvainu spožumu.

„Vai tomēr man nepasaukt mūsu?”

„Ak nē! Tas jau ir pāri,” Leja noguris čukstēja.

Ansis palika sēžot gultā. Viņu nomāca pārdomas, kādas nekad agrāk nepazina. Vai viņam tur mājās atlika laika pārdomām, kad agrās rīta stundās ar steigu bija jājūdž zirgs un jābrauc uz mežu? Viņa vienīgās rūpes toreiz bija kā ātrāk piekraut vezumu un tikt atpakaļ uz ceļa. Toreiz viņš bija vesels, straujš, ne mirkli nevarēja iedomāties, ka cilvēks pēkšņi nekā vairs nespēj, ka viņam

jāsēž gultā un jādomā. Turklāt nu viņu māca atziņa, ka ne viņš viens ir neredzīgs, akla kļuvusi visa pasaule. Ne tikai Teobaldam kaŗš atņēmis prātu, bet vājprātīga ir visa rietumu kultūrālā pasaule. Ne tikai šeit, chiruģiskajā nodaļā slimnieki mocās ar kaŗā iegūtām rētām, kas tagad iekaist arvien dziļāk, bet visā Eiropā ir iemeties kāds ļaundabīgs audzējs. Tā sirgst ar nedziedināmu vainu, ne zāles te līdz, ne mierinātāji vārdi. Te vajadzīgs ārsts ar asu nazi. Augonis ir jāizgriež ar ātru, drošu griezienu. Bet Eiropā nav tik spējīga chirurga, tādēļ tā bezcerīgi skaita dienas.

Tukšām acīm raudzīdamies augšup, Ansis Lielgalvis skaļi teica: „Audzējs! Sarkans, uztūcis audzējs!”

Urbāns sakustējās gultā, pagriezies pret vientuļo runātāju, kas nekad atbildes negaidīja, jo viņš nezināja, vai kāds to dzird.

„Kā tu to uzminēji? Es visu laiku jūtu smeldzošu spiedienu labajos sānos zem ribām. Ar to pašu es laikam aiziešu.”

„Pagriezies uz otriem sāniem!” Jumiķis deva padomu. „Tu esi gulēdams atspiedis ribas. Tev nemaz nav jāguļ diena vai nakts, ārsts tev ir atļāvis staigāt.”

„Es lai staigāju! Ar tām kalorijām auzu pārslu putrā? Līdz liķu kambarim es tiktu, tālāk nē!” Urbāns sāka nirdzīgi smieties. „Līdz liķu kambarim!” viņš atkārtoja vairākas reizes.

Taču pievakarē Urbāns gausi piecēlās, aizgāja līdz Anša gultai un apsēdās blakus. „Es tas esmu —”

„Jā,” Ansis pieskārās ar roku kaimiņa augumam. „Vai tevi vēl arvien moca tas augonis?”

„Ar mani būs beigas,” Urbāns čukstēja. „Es jau sen jūtu, ka Daniels mani māna. Jeb viņš maldās. Man ir augonis zem ribām, tagad es noteikti zinu. Ar katru dienu tas plešas lielāks, spiež un žņaudz labos sānus kā spilēs. Es nezinu, ko lai tagad iesāku.”

Ansis domāja par citu. „Tāds audzējs ir jāizgriež,” viņš ar uzsvaru teica.

„Bet kas to darīs? Vai mums ir tāds chirurģs, kam es varu uzticēties?”

„Jā, tāda speciālista Eiropā nav,” Ansis prātoja tālāk.

„Un tā man nekas cits neatliks, kā gaidīt to dienu, kad augonis mani noindēs.”

„Jā, tāda diena var pienākt.”

„Mana miesa kļūs zila, es satrūdēšu dzīvs.”

„Jā.”

„Un tās būs beigas.”

„Jā.”

Pēkšņi Urbāns atlēca no Anša gultas. „Tu esi briesmīgs ar savu aklumu! Jā — viņš tikai saka! Vai tev nemaz nav sirds krūtīs? Vai arī to tev mīna izrāvusi? — Jā, jā — it kā es būtu kaujams lops! — Vai tiešām nevienam nav padoma?” Urbāns stāvēja izmisis starp biedru gultām.

„Pajautā Teobaldam!” Jumiķis deva padomu.

„Tam muļķim?”

Nočīkstēja Teobalda gulta. Pūsis cēlās, remsās kājās, nāca tuvāk. Ansis to dzirdēja.

„Teobalds izskatās briesmīgs!” Viņauts Leja čukstēja. „Viņš laikam sitīs.”

Bet Teobalds sāka smieties. „Augonis, tu saki? Es zinu, kas jādara, es esmu sanitārs. Augonis jāizspiež. Ļauj, es pataustīšu tavas ribas!”

„Lops!” Urbāns iekliedzās. „Izspied labāk to augoni no savas galvas!”

„Mana galva — ?” Teobalds smējās. „Lai tu aptvertu kāda mana galva, tev pašam jābūt galvai uz pleciem. Tā lieta nav tik vienkārša. Es zinu, esmu sanitārs.”

„Tu tiešām esi jucis. Bīstami jucis.”

Teobalds dobji iesmējās. „Labi, es parunāšu ar dakteri par tavu augoni. Nudien, es palīdzēšu. — Iedod vienu smēķi!”

„Ej uz ielas, uzlasi galus!” Urbāns noskaities aizgāja uz savu kaktu.

Bet Teobalds smējās, dobji, šausminoši.

„Še cigarete, Teobald, bet ej laukā!” kāds teica.

Vēl aiz durvīm skanēja sajukušā sanitāra smieklis.

Vitauts Leja pieskārs Anša plecam. „Tu satrūkieš?” viņš čukstēja. „Piedod, es tas esmu. — Ansi, vai tev ne-

liekas, ka mēs visi kļūstam traki? Man liekas, ka Teobalds runā ar manu muti. Un kā lai te nekļūst traks? Dievs, es tak cita nekā negribu kā tikt mājās, satikt savu māti! Bet viņi mani nelaiž! Māte raud aiz dzelonstieplēm, aiz durkļiem, aiz nāves vaļņa, bet mani klāt nelaiž! Es pat nedrīkstu viņai paziņot, ka esmu dzīvs! Vai tas nav ārprāts? Nē, es nekā nesaprotu! Vai nu es esmu tāds pats kā Teobalds, jeb visa pasaule ir kļuvusi traka. Politiķi, tiesneši, visi kļuvuši bez prāta!”

„Tas ir tāds audzējs,” Ansis atkārtoja.

Chirurgiskajā nodaļā ievietoja jaunus pacientus. Citkārt spēcīgie vīri, izkrituši miesās, nervozām kustībām, mēmi klausīja nodaļas māsas rīkojumiem — telpās nesmēķēt, skaļi nesarunāties, gultas režīms! Dažam kaŗa lauka lazaretē bija steidzīgi amputēts loceklis, kas vēl nebija sadzījis, citam muskuļi bija piedzīti ar sīkām mīnas šķembām, citu nospieda smaga, iekšēja vaina, kur pacientu varēja glābt tikai steidzīga operācija. Visi viņi cerēja uz Dr. Daniela svētīgo roku.

Dr. Daniels bieži atradās nodaļā. Dažreiz viņi abi ar māsu nakts vidū stāvēja pie slimnieka gultas un klusi sačukstējās. Neredzīgais Ansis, bez miega garlaikodamies, dzirdēja abu balsis. Viņi runāja tikai pusvārdiem, bet Ansis saprata. — Lūk, otrā gultas galā stāvēja baltā sieva ar izkapti pār plecu. Vienā gultas galā ārsts, otrā nāve. Vidū smagi elsoja slimnieks. Viņš bija tuvu nesamaņai, viņam bija vienalga, kas ar viņu notiks. Viņš it kā bija atteicies ar saviem spēkiem cīnīties, uzticēdamies ārstam un māsai. Tādēļ Dr. Daniela vārdi bija skopi, viņš koncentrējās ar visu cilvēcisko enerģiju, lai balto sievu padzītu.

Tādās stundās Ansis vērīgi klausījās, viņš bija liecinieks šai cīņā. Dažreiz viņš mēģināja zīlēt, kas uzvarēs — ārsts vai nāve. Viņš pat gribēja ar savām domām ārstam palīdzēt, bet slimais laikam vairs nekā neapzinājās, viņš lēnām padevās nāves aicinājumam. Kad neredzīgā ausis

uztvēra mirēja nevienādo elpu, viņš zināja, ka Dr. Daniels šoreiz ciņu ir zaudējis.

Ansis salika rokas un noskaitīja Tēvreizi. Viņš it kā pabrīnījās par sevi, jo agrāk nekad nebija Dievu lūdzis. Tur mežā, ar kokiem cīnīdamies, viņš bieži lamājās ar vīriem un zirgiem, bet nu it pazemīgi, rokas salicis, skaitīja Tēvreizi. Dievs, ja ar mani notikusi tāda pārvērtība, kādēļ tu esi pametis naida varā veselās tautas?

Kādā naktī, bez miega klausīdamies biedru nevienādājās elpās, Ansis dzirdēja, ka kāds lēnām pieceļas no gultas. Tas varētu būt Teobalds. Drēbju čaukstoņa nāca no viņa kakta. Tagad tas uz pirkstu galiem zagās uz priekšu, uz durvju pusi.

Pēkšņi Urbāns iekliedzās: „Kas nu? Sātan, ko tu dari?”

„Es tavu augoni gribu pārspiest!” Teobalds šņāca.

„Lops, tu dabūsi pa galvu!” Urbāns grūda uzbrucēju. Nokrakšķēja gulta, skanēdamas gāzās protezes un kūjas.

Likās, Teobalds atjēdzās. Brīdi viņš aplkusa, tad smie damies teica: „Manu galvu tu neaiztīc, tu neesi chirurģs, bet tavu augoni es varētu izspiest. Čīks — un gatavs!”

„Vācies projām!”

Teobalds tikai iesmējās.

Arī pārējie slimnieki pamodās. „Ej gulēt, Teobald!” viņi mudināja. „Kas tev daļas gar svešiem augoņiem, pie lips vēl pašam.”

„Jā, tas var gadīties,” Teobalds domīgi rūca. Viņa kailās kājas aizdunēja atpakaļ uz gultu. Kad nodaļā ienāca dežūrmāsa, telpā valdīja atkal klusums.

Taču Ansis dzirdēja, ka Urbāns vairs nevarēja aizmigt. Arī Teobalds grozījās gultā un murgodams vaidēja.

„Tāds sātans!” citu rītu Urbāns tūlīt sūdzējās. „Viņš man kritis miegā virsū! Tagad es protestēšu. Galu galā — vai es esmu ievietots slimnīcā, vai trako mājā? Kas atbildēs, ja man būs sabrukuši nervi? Tas pustrakais?”

Biedri nespēja atbildēt, kas būs vainīgs, ja Urbāna nervi neizturēs. Citādi viņi smējās par Teobalda uzbrukumu. Vienīgi Pacepure, ne vārda neteicis, cēlās no gultas un sāka saiņot savas mantiņas.

„Vai tu bēgsi?” Jumiķis apjautājās.

„Ja es nebēgu no desmit krieviem, tad no viena pus-traka ne tik. Bet man te ir apnicis. Jūs tikai runāji par pagātņi un augoņiem, it kā visiem būtu šķembas smadze-dzenēs. Dzīvi gribiet sapūt! Es nē. Teikšu dakterim, lai laiž mani uz nometni pie cilvēkiem. Tā nieka šķemba plecā var pagaidīt.”

„Patiesībā arī es ilgi te necietīšu,” Urbāns ieminējās.

„Tev vajadzēja palikt internajā nodaļā,” Jumiķis atgādināja.

„Vai te ko var izārstēt? Ar katru dienu es kļūstu sli-māks.”

„Un tagad tev vēl sāksies nervu sabrukums.”

Urbāns vaidēdams gari nožāvājās, tad pagriezās uz otriem sāniem. „Es neesmu gulējis visu nakti.”

Pēc rīta vizītes Pācepure piegāja pie Anša gultas. „Nu, veči, dakters man atļāva iet! Ko es te darišu? Lai nāk manā vietā tādi, kam steidzīgāka vajadzība. Bet jūs abus es neaizmirsīšu. Atnākšu apciemot, kāda runa! Ja ko vajaga, pasakiet, es noorganizēšu.”

Ansis sniedza roku. „Atnāc gan mūs apraudzīt. Un atnes Vitautam kaut ko taukāku ēšanai!”

„To nevajaga!” Vitauts čukstēja. „Atnes labāk priecī-gākas ziņas!”

„Kāda runa,” Pācepure neticīgi novilka, tad paspieda abiem rokas un izgāja no nodaļas.

Pācepures gulta ilgi nepalika tukša. Jau pēcpusdienā māsa ieveda jaunu pacientu. Ansis, kā parasti, klausīda-mies gaidīja slimnieka balsi — varbūt atradīsies vēl kāds paziņa no Kurzemes.

Nē, tas bija vecāks vīrs, Ansis sprieda, kad slimnieks iekrekstējās.

„Mani sauc par Gustavu Roni,” jaunatnācējs stādījās priekšā visai nodaļai. „Gustavs Ronis, bankas direktors. Varbūt esat dzirdējuši?”

„Vai tā banka tev ir līdzī, onkulīt?” kāds iesmējās.

Gustavs Ronis nelikās dzirdējis izsmieklu, viņš turpi-nāja. „Miera ielā man pieder divi nami. Piecstāvu nami ar divi simti dzīvokļiem. Un Zemgalē māja.”

„Zemgalē mēs arī bijām,” atsaucās Jumīķis. „Tur tagad visi lauki un dārzi izrakņāti, zeme pilna ar krievu līķiem.”

„Viņi man par to samaksās,” Ronis, apsēsdamies uz gultas, rūgti teica.

„Kas tev par vainu, onkulīt, ja māsa ieveda mūsu no-
daļā?” Jumīķis runāja jau par citu.

„Nieres nestrādā.”

„Es domāju, ka galva!” Teobalds Krusts piecēlās kājās. „Iedod vienu smēķi, vecīt!”

„Vecīt — ?” Ronis pārsteigts iesēcās. „Kas es tev par vecīti? Es esmu Gustavs Ronis, bankas direktors, nam-
īpašnieku biedrības priekšnieks, visu ministru draugs.”

„Un es esmu Teobalds Krusts, Leģiona sanitārs. Ja tev sāk degt galva, tad kliez, es būšu klāt!”

„Kur viņi mani ir ievēduši?” Ronis pārbijies elsa.

„Tev vajadzēja palikt internajā nodaļā,” Jumīķis nopietni skaidroja.

„Tur vairs neesot vietas.”

„Pie trakiem tikai ar labu, Gustav Roni!” Urbāns, visu dienu nogulējis, omulīgi piebalsoja.

Ronis ielikās gultā. „Šausmīgs liktenis!” viņš sarunājās ar sevi.

„Liktenis izrīkojas tāpat kā boļševiki,” Urbāns turpi-
nāja. „Tūlīt nenokauj. Sākumā pieradina, sak', būs varbūt
labi, vēl varēs dzīvot. Bet drīz savelk cilpu ciešāk, arvien
ciešāk. Un nu tu guli svešas pilsētas drupās, nogrūsts no
bankas direktora krēsla, izsviests no piecstāvu nama. Un
tomēr tu vēl ceri, ka viņi tev samaksās! Liktenis tevi
izsmej, Gustav Roni! Arī pie boļševikiem dzīvodami cil-
vēki cer līdz pēdējam, arī tad vēl, kad Sibīrijā viņi trīs
čekaista stobra galā ar apsaldētām kājām, noskranduši
un izbadējušies.”

„Es viņiem to nepiedošu!” Ronis stenēja. „Es viņiem
prasišu visu samaksāt un sestās kategorijas algu par pē-
dējiem gadiem.”

„Apsedzies, Gustav Roni! Te drusku velk vējš. Mēs
esam drupās.”

„Ja es tiktu ar nierēm kārtībā, es pagaidām izceļotu.

Anglijā man ir veci draugi, Amerikā nauda. Labi, ka es jau agrāk nodrošinājos.”

„Un kur paliks tavi piecstāvu nami Miera ielā?”

„Tiem es iecelšu pilnvarnieku.”

„Jā, Gustav Roni, tev tiešām jāaprunājas ar Teobaldu Krustu! Tas tev dos labu padomu.”

„Kur viņi mani ir ievēduši?” vecais vīrs atkārtoja. Viņš vairs negaidīja atbildi, pie sevis čukstēdams, tikko kustināja lūpas. Pat Anša vērigās ausis neuztvēra — vai Ronis lūdz Dievu, vai lād savu likteni.

Pēc pāris dienām apmeklētāju stundā iegriezās Pauls Pacepure. Viņa valoda skanēja atkal dzīvi un jautri.

„Re, mana gulta jau aizņemta! Tā ir laimīga gulta, ātri tiek laukā.” Viņš neinteresējās, kas par vīru tajā gul, viņš tūlīt apsēdās uz Anša gultas malas.

„Forši, vecīši! Pagaidām esmu iekārtojies kazarmju blokā kā vieninieks. Mēs esam vienā istabā divpadsmit cilvēku. Biezāks kā te. Neko nepatīk, ilgi tur nepalikšu. Vispār, te Vācijā ilga noenkurošanās neiznāks, būšot jāizceļo uz Angliju, Kanadu vai Austrāliju. Man vienalga, ja tikai priekšā laba šansīte. Varbūt Kanada ir izdevīgāka, tukšāka zeme. Ja citādi nē, ies sākumā uz mūža mežiem lāčus medīt. Vēlāk ierīkos pats savu zvēru audzētavu, pārdos kažokus, kāda runa! Austrālija arī nebūtu slikta. — Tālu? — Sīkums, ja tikai nauda kabatā. Iesēdies lidmašīnā un pāris dienās būsi atpakaļ. Tur pie cukurniedrām varot iesist labu rubuli. Ja ir dūša, var dirāt arī čūskas. No krokodīļiem gan jāuzmanoties. Bet ja es tiku viens ar pieciem krieviem galā, vai es bīšos no dumja rāpuļa? — Zināms, vislabāk būtu Jaunzēlandē —”

„Beidz čivināt” Urbāns pļāpu apsauca.

„Tev, vecīt, arī par to jāpadomā! Visu mūžu slimnīcas gultu nedeldēsi. Tu nemaz neesi tik slim, kā te nospēlē. Re, man palika šķemba plecā, bet tādēļ es te nevārgšu. Jā, jā, Urbān, būs tev arī jāšansē Anglijā vai Austrālijā, kāda runa!”

„Vergs!” Urbāns šņāca.

„Bet vai tu, Paul, par Latviju nemaz nedomā?” Ansis nenocietās. „Tu runā par kažokzvēriem, par cukurnied-

rām, par čūskām un krokodiļiem, bet vai pašu māju rudzu maize tev nemaz vairs nekārojas?"

„Nē, vecī! Par to tikai jūs te sapņojiet. Tur, nometnē, ir citādas runas. Tur nedomā par atgriešanos, bet prātīgākie taisa kastes, lai brauktu tālāk.”

„Vai mugursomā manta vairs nesaiet?” jautāja Jumīķis.

„Nesaiet ar neko. Nupat iemainīju radio. Tāda paveca kaste gan ir, bet skan vēl labi. Arī citas mantiņas ir savāktas kopā. Nevar zināt, kā tur aizjūrā tūlīt būs. — Jā, kam ir liekas cigaretes? Es varu pagādāt olas, sviestu, speķi! Vitaut, es tev atnesīšu tīru krējumu, ja vēlies!”

„Nav vairs cigarešu,” slimais zēns atzinās.

„Muļķis! neatdod citiem izkūpināt! Tās tagad ir valūta un tev pašam vajaga kaloriju. Tev jāēd olas, jādzer piens un krējums, kāda runa!”

„Man vienalga —” Vitauts Leja nopūtās.

„Vai zināt, jūs te visi izskatāties kā pusmiruši!” Pacepure pacēla balsi. „Tā nevar! Kas spēj, tam jāiet no šejienes laukā. Jākustas. Tagad tādi laiki. Ja atpakaļ uz Latviju netiek, tad uz vietas arī nevar sēdēt. Ja mūs tur Kurzemē piemuļķoja, tad te vairs nē. Te jālūko piemānīt citi. — Nav nevienam nekā lieka? Ticiet, jūs es nekrāpšu, bet vācieti vai angli apvārdošu uz goda!”

„Bet tu neproti ne vāciski, ne angļiski!” Jumīķis atgādināja.

„Kas tur daudz ko prast? Ich — du zigaretten, du — ich — speķ, eier, butter, vorstehen?”

„Beidz, beidz reiz!” Urbāns vaidēja.

„Ja kādam ko vajaga, tikai pasakiet, es noorganizēšu!”

Ansis sakustējās. „Paul, paraugies manā skapītī — tur vajaga būt pāris paciņām!”

Pacepure pieliecās. „O, kamielis! Laba marka. — Ko tu gribi, lai atnesu?”

„Kaut ko tādu, ko varētu aizvest mājās.”

„Par kādām mājām tu runā?”

„Vai tu esi aizmirsis mūsu mājas? — Es gribu aizvest sievai un meitai ciema kukuli. Varbūt kādu nieku, ko uzlikt uz galda, vai nēsāt klāt. Un Mārai saldumus.”

„Vai, vecīt — !” Pacepure nolaida rokas.

Ansis nesaprata. „Par maz? Dabūsi vēl.”

„Pagādāt es varu, bet... Nujā, ko es te par velti runāju. — Labi, atnesišu tev saldumus un kādu spožu nieku.” Pacepure īsi iesmējās.

„Vai tu jau aizej?” Ansis sauca.

„Ko es te vairs darišu? Es atkal atnākšu, nebaidies. — Sveiki visapkārt! — Un tu, vecīt, tur manā gultā, veselojies, tā ir laimīga gulta.” Pacepure aizgāja.

Nodajā iestājās klusums. Ansim likās, ka viņš vēl dzird Pacepures smieklus. Varbūt arī biedri smīnēja par viņu.

„Vitaut, vai tu vēl esi tepat?” viņš, kā atbalstu meklēdams, jautāja.

„Jā, Ansi. Es vēl domāju par Paula stāstu.” Vitauts Leja atbildēja, salicis rokas pāri galvai uz spilvena. „Vai liktenis mani tādēļ būtu glābis, lai izdzītu svešumā? Tas nevar būt, Ansi! Tad jau pasaules kārtībai vairs nav jēgas.”

„Nē,” Ansis piekrita.

„Mēs nekur nebrauksim! Mēs nē, Ansi! Kaut kam taču jānotiek, lai varētu atgriezties.”

„Jā, kaut kam jānotiek,” Ansis atkārtoja. — Viņš bieži bija dzirdējis vārdus — dzimtenei atrautie. Kas tad īsti bija dzimtenei atrautais? Vai dēkainis Pacepure, vai namīpašnieks Gustavs Ronis? Jeb viņš, kam mājās palika tuvi cilvēki?

„Un tad es iesēju lupīnu —” vecais sāka atkal stāstīt par savu raženo rudzu lauku.

Arī tas ir dzimtenei atrauts, Ansis domāja. Izrauts no savas zemes kā iesakņojies koks, izmests svešā malā bez zemes valguma. Cik ilgi viņš izcietis?

„Es esmu ilggadīgs namīpašnieku biedrības priekšnieks,” Gustavs Ronis atgādināja sevi. „Man bija sakari ar valsts kontroli, es esmu sēdējis pie viena galda ar pil-sētas galvu. Gustavs Ronis — vai neviens neatceras manu vārdu? Ja man nebūtu nieru vaina, es tūlīt sāktu biedrību pārorganizēt. Kad mēs brauksim atpakaļ, mums jābūt skaidrībā, kas tur darāms. Es esmu kandidējis arī uz pil-sētas valdes locekļa amatu — es tiešām nesaprotu, ka jūs

neesat mani ievērojuši. Gustavs Ronis — tik cienīgs, stabils vārds!”

Lielgalvju Ansis piecēlās sēdus, sagrāba pirkstos lokano lazdas rīkstīti. Viņš tikko noturējās, nepaspēris pāris soļus uz runātāja pusi, lai cirstu ar žagaru kā niķīgam zirgam. Bet viņš laikā attapās. Viņš neatradās mežā, bet drupās, pats kropls starp citiem kropliem. — Es gribētu būt arī kurš! — viņš izmisis domāja, izstiepdams ceļa rādītāju rīkstīti uz durvju pusi.

Drīz būs ziema, Ansis domāja. Akmens pagalmā vairs nejuta sauli. Tikai drupas un ēnas. Bet viņam bija laika diezgan to gaidīt. Viņš atlieca galvu pret sola atzveltni, pavēra seju pret debesīm. Varbūt saule ir paslēpusies aiz mākoņa, varbūt drīz tā parādīsies, lai sasildītu viņa nedzīvo seju.

Ansis satrūkās. Slapja, auksta kļavas lapa uzkrita uz viņa siltās pieres. Viņš nodrebēja, it kā viņam būtu pieskārusies baltās sievas plauksta. Viņš satvēra rīkstīti, sametās uz priekšu, kā atgaiņādamies no slapjā rudens lapu puteņa.

„Vai te nav neviena?” Ansis satraukts jautāja, kā bērns melnā naktī apmaldījies mežā.

„Vai te nav neviena?”

„Jūs saucāt?” atskanēja Elīnas jautājums.

Ansis sakaunējās, viņš nolieca galvu, lai pienācēja neredzētu viņa tukšās acis.

„Vai pagalmā nav par vēsu?” Elīna apjautājās.

Ansis nelaiņi papurināja galvu.

„Arī sols ir slapjš. Es noslaucīšu.”

„Ir labi,” Ansis klusi nomurmināja.

Elīna palika pagalmā. Ansis skaidri dzirdēja viņas elpu. „Kas vainas?” viņa neatlaidās.

„Klāt jau Ziemassvētki, bet mēs vēl esam tepat,” Ansis igni teica, žņaugdams pirkstos rīkstīti.

Elīna pamāja ar galvu. „Jā, mēs vēl esam tepat.”

Slapjās lapas krita uz abu galvām.

„Iesim telpās!” Elīna stingri teica, paņēma neredzīgo aiz rokas. Ansis nepretojās. Viņš cēlās un gāja kā tumsā atradis uzticamu roku.

Slimnicā šlakstēja ūdens, šņāca grīdas sukas, skanēja spaiņi un uz grīdas plakšķēja mitras lupatas. Ansim nācās uzmanīties, jo kur vien viņš pakustējās, kāda roka viņu pavilka sānis, vai arī uzsauca:

„Neiekāpiet spainī! Noslaukiet kājas, te nupat mazgāta grīda!”

„Vai te visur mazgā?” Ansis jautāja, nezinādams, kas viņam atbildēs.

Elīnas balsi viņš pazina vislabāk. „Drīz būs Ziemassvētki, jāsapošas, lai godam tos sagaidītu,” viņa teica.

Pieminot Ziemassvētkus, Ansis domās atkal aizklīda uz mājām. Viņš ar izbrīnu atcerējās, cik toreiz bijis nevaļīgs, ka pat svētku sestdienā vēl jūdzis zirgu un braucis uz mežu. Vakarā, kad Marta bija izberzusi veco, nekrāsoto egļu dēļu grīdu un noklājusi pie sliekšņa maisa kājslauku, viņš steigā tam pārkāpis pāri un attāpies tikai istabas vidū, kad no zābakiem nokrita slapjas sniega pikas. — Noslauki kājas! — sieva viņam bij saudzīgi atgādinājusi.

„Tak neapgāziet spaini!”

Ansis sarāvās. Kāda sveša, skarba balss, viņš domāja. Tādu viņš nebija vēl te dzirdējis.

„Piedodiet, es neredzēju, ka jūs esat akls! Es te esmu pirmo dienu. — Bet nevajaga kāpt spainī. Pagaidiet tepat pie loga, kamēr es uzslaucīšu!”

Ansis juta pie sava pleca svešās sievietes roku.

„Te, te, stāviet te! Nekustieties, kamēr es beigšu! — Un jūs nemaz neredzat? Nabadziņš! Tam vajaga būt briesmīgi — mūžīgā tumsā. Es dažreiz esmu staigājusi aizvērtām acīm iedomādamās, ka esmu akla, bet tad man arvien bija šausmās jāiekliedzas. Nē, es labāk uz vietas nomirtu, nekā staigātu tumsā. — Kādēļ jūs tā savelkat pieri? Ak, jūs mani nemaz vēl nepazīstat, man ir laba sirds. Arī es esmu dzīvē daudz cietusi. Vai to kāds saprot? Vai man te vajadzēja berzt grīdas? Nē, bet es esmu tāda sieviete, es arvien turos kopā ar cietējiem. Tādēļ atnācu brīvprātīgi. Mani neviens nespieda to darīt.

Tagad nometnēs maizi un cigaretes dod, lai cik, bet iztikt var. Bet es atnācu. — Nebēdājiet, vaļas brīžos es ieešu, pakavēšu jums laiku. Man ir daudz ko teikt, man ir pilna sirds no dzīves. — Tā, nāciet nu!”

Ansis atkal sajuta svešās roku savā elkonī.

„Es jūs aizvedīšu līdz durvīm.”

„Paldies, nevajaga!” Ansis satvēra ciešāk pirkstos rīkstīti, spēra sāpus dažus lielus, drošus soļus. Viņam laimējās, viņš tūlīt atradās savā nodaļā.

Telpā smaržoja tikko izberztā grīda.

„Kas tā tāda, tur aiz durvīm?” Ansis jautāja, apstājies pie savas gultas.

„Vai viņa gribēja ar tevi parunāties par dzīvi?” Urbāns smiedamies jautāja.

„Tā ir Saivas kundze,” Vitauts Leja nopietni teica. „Viņas vīrs esot bijis inženieris, pazudis Kurzemē. Tagad viņa pieteikusies slimnīcā par kopēju. Aprīņojami, vai nē, Ansi?”

„Aprīņojami —” Ansis atkārtoja. Viņš atlaidās gultā. Viņš negribēja par to domāt. Viņš pavērsa seju uz augšu, iedomāja par mājām. — Ko Marta patlaban dara? Vai arī berž un mazgā veco dēļu grīdu. Viņš ar nepatiku atcerējās, cik tā bija nelīdzena — dēļi sagriezušies, ar lielām plaisām. Grīdu jau sen vajadzēja ielikt jaunu. Arī logus vajadzēja izzāgēt lielākus, visu māju pacelt augstāk, pabūvēt apakšā dažas baļķu kārtas. Arī sienas vajadzēja izkrāsot. Ansis sakaunējās no sevis, ka tas visu to nebij redzējis agrāk. Tad nebija laika apskatīties, visu prātu aizņēma darbs. Smilšainajā zemē labība nepadevās, tā bija jāpērk. Meža peļņas bija viss ienākums, ar ko vajadzēja iztikt gadu no gada. — Ansis tikai tagad atcerējās, ka sieva sūdzējusies, ka krāsns labi nevelk, ka maizi cepjot dūmi piepildot visu istabu. To vajadzēja pārmūrēt. Aizbaldinoties ar laika trūkumu, tas nebija izdarīts. — Vai es velti nedomāju par visu to? Varbūt Marta ar Māru tur nemaz vairs nav! Viņa bija leģionāra sieva, tātad tautas nodevēja sieva. Varbūt jau ievesta bīstamo elementu kartotēkā, varbūt notiesāta par vīra grēkiem, aizsūtīta uz Sibīrijas ledus kapsētu, Māra ievie-

tota kādā bērnu dārzā, audzināta naidā pret tēvu un māti. — Dievs, Dievs, un šādā pasaulē tu vēl sūti savu Dēlu, lai viņš sludinātu mieru starp tautām un mīlestību cilvēkos? — Ansis apjucis sagrozījās.

Sveša roka pēkšņi uzgūlās uz viņa krūtīm.

„Neraustieties! Es tā esmu, Olita Saiva! Es nācu paraudzīties, ko jūs darāt. Bet jūs guļat! Jūs bijāt aizmidzis? — Nu, nesavelciet atkal pieri, es taču nebaros, gribu tikai ar jums parunāties par dzīvi. — Ak, nabadziņš, jūs tiešām nekā neredzat, jums jādzīvo mūžīgā tumsā! Vai draugi jums nekad nepalasa kaut ko priekšā? — Nē? — Šausmīgi! Tad jums jādzīvo arī nezināšanā. Bet es jums palasišu, ja tikai man atliks laika. Es pasēdēšu tepat uz gultas malas un palasišu kādu interesantu grāmatu. — Bet ar savu tuvāko draugu jūs tak parunājaties?”

„Mēs bieži pieminam Latviju,” Vitauts Leja sacīja.

„Cik brīnišķīgi!” Saivas kundze iesaucās. „Dzimtenes dēļ veselību atdevuši, jūs vēl to pieminat rīts vai vakars. Ak, manam vīram bija tāds pat liktenis! Viņš bija inženieris, varēja dabūt UK karti, bet viņš, muļķis, to negribēja, iestājās Legionā gandrīz brīvprātīgi. Un nu? Varbūt guļ kādā purvā beigts, jeb netirā krievu lazaretē, pamests bez gādības un mīlestības, ja nav jau aizsūtīts uz Sibīriju. Ak, ko nu par to! Jo vairāk domā, jo dziļāk jānopūšas. Kad uz jums abiem noskatas, tad jāsāk šaubīties, vai arī manam vīram vajadzēja ziedoties dzimtenes labā. Daudzi viņa draugi bija gudrāki, tie izmānījās un tagad dzīvo nometnēs brīvībā. — Kur nu viņa ir, mūsu Latvija? Paši esam izkaisīti svešumā kur kuņķais. Kam vēl stingrāka daba, tam nekas, bet mana mīkstā sirds mirkst vienās asarās. Nav, kas pasaka laba vārda, neviens mani nesaprot un neievēro.”

„Es saprotu,” Vitauts Leja klusi iesaucās.

„Ak tu, puisīt! Tu vēl esi tik jauns un nesamaitāts! — Vai tev smaga vaina? — Plaušas? — Ak nabadziņš! Tad gan ir bēdīgi, tad gan. Cik šausmīgi, ja Dievs lēms aiziet tik jaunam! Dzīve vēl nedzīvota, paliksi bez mīlestības salduma.”

„Māte mani ļoti mīlēja un es viņu arī.”

„Ak māte!” Saivas kundze īsi iesmējās. „Nu, ko es teicu — vēl gluži bērns! Es runāju par dzīvi, viņš par māti. — Bet nevajaga to pieminēt! Es neļaušu jums abiem par savu nelaimi domāt. Jā, jūs abi man tūlīt iekritāt acīs. Kā brāļi. Nē, es nedomāju neko prastu. Man ir tāda sirds. Es pati esmu dzīvē daudz cietusi, es labāk tuos pie tiem, kurus liktenis nav žēlojis.”

Pavērās durvis, telpā atskanēja nodaļas māsas balss: „Saivas kundze — !”

„Jā, jā, tūlīt!” jaunā kopēja atsaucās. „Redziet, viņas nevar bez manis iztikt nevienu brīdi! Bet gan es atkal ieskriešu parunāties.” Veiklā runātāja nozuda.

„Nu, vai jūs dzirdējāt?” Urbāns pārtrauca klusumu.

„Jā,” Lielgalvju Ansis domīgi atbildēja.

„Viņa vēl ienāks parunāties par dzīvi, he hē!” Urbāns smējās.

„Viņa ir brīnišķīga!” Vitauts Leja iesaucās. „Padomājiet, svešs cilvēks ienāk pie mums ar līdzjūtīgu sirdi kā pie brāļiem un runā par mūsu ciešanām! To es saprotu, tā ir latviete!”

Urbāns skaļi smējās.

„Goda vārds, viņai ir sirds!” Vitauts Leja pietrūkās gultā sēdus. „Vai kāds ar mums tā ir runājis? Vai mēs neesam aizmirsti nedēļām un mēnešiem ilgi? Bet nu ienāk Saivas kundze un vienā minūtē mūs atgriež pie dzīves. Man viņa patīk, nudien!” Leja bija aizgrābts, ar muti tvēra gaisu, bet slimās plaušas nespēja tik ātri cilāties, viņš aizsmaka un to pieveica klepus lēkme.

Urbāns joprojām smējās. Ansis klusēja.

Jau vairākas dienas slimnīcas telpās klaudzēja slotas un šlakstēja ūdens. Latviešu māsas un kopējas uzposa drupas. Ansis, tumsā staigādams, kāri uztvēra darba trokšņus. Viņš pazina pēc balss virsmāsu, nodaļas māsu, Saivas kundzi un Elīnu. Pēdējo vislabāk. Kad viņa runāja, bija jādama par Martu, tik līdzīgas viņām bija balsis. Dažreiz Ansim bija tāda sajūta, ka viņa sieva ir izlauzusies no

gūsta, staigā blakus uzmanīdama, lai viņam nenotiktu kas ļauns.

„Te ir slapjš,” Elīna teica Ansim. Viņš juta Elīnas roku pie sava elkoņa, tā viņu saudzīgi pavilka sāpus. „Nu jūs varat atkal iet.”

Bet Ansim negribējās iet. Uz kurienu viņš lai ietu? — Tikai vienu ceļu viņš pazina — gaitenis, kāpnes, ēkas siena, notekas caurule, sols. Ik dienas viņš bija gājis turp un atpakaļ, jūtīgās rikstītes vadīts.

„Man ir sajukušas dienas, Elīn!” viņš sacīja. „Cik ilgi vēl jāgaida līdz Ziemassvētkiem?”

„Rītu būs svētvakars.”

„Jau rīt?” Ansis apklusā. Viņš ilgi klusēja, atspiedies gaitenī pret palodzi. Viņš taustīja ar pirkstiem stiklus. „Es nejūtu svētku tuvumu,” pēc laba brīža viņš teica it kā sev.

„Es arī nē,” Elīna atbildēja. Grīdas suka norima pie Anša kājām.

„Vai eglīte un mācītājs arī būs?” Ansis jautāja.

„Būs eglīte, dievkalpojums, varbūt, arī dāvanas,” Elīna zināja stāstīt.

Ansis apmulsa. Kādēļ viņš jautāja par mācītāju? Vai viņš to gaida? Mežinieks Ansis, kas citkārt prata tikai lamāties? Viņš sakaunējās, pagriezās sāpus, satvēra ciešāk rikstīti un gāja. Gaitenis, kāpnes... Kurp tālāk? Līdz solam pagalmā? Tad atpakaļ. Turp un atpakaļ, ne soli sāpus vai vēl tālāk.

Tomēr labi, ka viņi aicinājuši mācītāju, — domāja Ansis. Sirds tāda nemierīga, it kā prasās pēc pārmaiņas, pēc kaut kā. Viņš iedomāja baznīcu dzimtenē.

Atgriežoties, Ansis gaitenī sastapa vairākus gājējus. Tie steidzās viņam pretī un garām, it kā vairīdamies viņa, it kā zagšus aizslīdēdami prom, sak', viņš nekā neredz un nezina, kas esmu. Bet Ansis zināja. Lūk, vieglie soļi, kas tikko pieskārs cietajai akmens grīdai, pieder ambulances māsai. Viņš nezināja, kāda tā izskatās, bet viņš viņu pazina, kad viņa žigli aizsteidzās garām. Tad Ansis dzirdēja smagus, ar apdomu liktus soļus, tas bija sanitārs, kuram bija spēcīgas rokas un zema balss. Aiz

sanitāra šļūca kāds invalīds, otrs kliboja pretī uz koka kūjām. Ansis tos pazina pēc gaitas, pēc soļu vai kāju prostežu skaņas.

„Tagad nāca Dr. Daniels. Neredzīgais apstājās pie sienas, lai palaistu ārstu garām. Bet ārsts apstājās viņam blakus.

„Kā jūtaties?”

„Nelāgi, doktora kungs!”

„Kas vainas?”

„Ziemassvētki jau klāt.”

Ārsts saprata pacientu. „Tiesa, šoreiz svētki būs skumjāki. Toties jo sirsnīgāk tos svētīsim citu gadu dzimtenē.”

Ansis maniņa, ka viņiem blakus norimst Teobalda Krusta soļi.

„Vai jūs vēl arvien esat pārliecināts, doktora kungs?” Ansis jautāja.

„Nešaubīgi. Pirms Austrumeiropa nebūs brīva, nebūs miera Eiropā un arī Amerika nespēs mierā dzīvot. Tas taču dabīgi. Pasaule ir mazliet apjukusi, tur tā vaina. Bet nu ir pēdējais laiks tai mosties. Un tad ies vaļā. Tik nenormāls stāvoklis nevar palikt gadiem ilgi. Mēs brauksim mājās, par to nav šaubu. Varbūt jau Lieldienās.”

Ansis smaidīja. Viņš gan nezināja, vai viņa izkropļotajā sejā smaidis bija redzams, bet viņš centās smaidīt.

„Pēc svētkiem mēs izlasīsim jūsu šķembas,” Dr. Daniels aiziedams noteica.

Ansis smaidīja.

„Un tu viņam tici?” Teobalda balss nodunēja Ansim blakus. „Netici! Doktors pats ir apjucis. Es baidos, vai arī viņam nav iemeties augonis galvā. Bet gan es viņu apskaidrošu. — Iedod kādu smēķi!”

Ansis nedzirdēja Teobalda dunošo balsi. Aiz mūŗa sienām dūca ērģeles. Varbūt baznīcā? Ansis domāja par Lieldienām, par baznīcu zvaniem dzimtenē. Viņš skaidri atminējās zaļo torņa kupolu, ar krustu galā. Krusta ēna grima zilganaļos Daugavas ūdeņos. Dīvaini, agrāk viņš reti pacēla acis pret sava pagasta baznīcas torni, bet šodien jau otrreiz tas stāvēja viņa atmiņā pavasara saules

staru apmirdzēts. Tas notiks Lieldienās! Viss Daugavas krasts dunēs zvanu un ērģeļu skaņās.

„Es ticu!” Ansis smaidīja.

„Jūs visi esat apjukuši!” norūca Teobalds.

Gaiteni steidzās soļi. Viegli, lidojoši — tur nāca atpakaļ ambulances māsa. „Nu, Ansi!” viņa to arvien uzrunāja vārdā. „Drīz būs svētki!” Viņa negaidīja atbildi, viņa steidzās. Ansis zināja, viņai bija daudz darba šajās dienās. Pagājušo nakti viņa dežurēja, tādēļ šodien tai vajadzēja būt brīvai, bet viņa bija vēl te. Māsas soļus nomainīja citi, smagi. Tas bija Kurzemes saimnieks, kas smilšainajā zemē audzināja lupīnu. Viņš tagad bieži stāigāja pa gaiteni, it kā mēģinādams spert soļus. Viņu drīzi laidīšot no slimnīcas laukā uz nometni. Kā gan tur izskatās? Tur dzīvojot cilvēks pie cilvēka, troksnis un kņada esot visapkārt. Apjukuši ļaudis samesti čupā, kā pēc nogrimuša kuģa izskaloti svešā krastā. Nožēlojami vraki — Ansis domāja. Viņam bija bail no nometnes, lai gan tur visapkārt dzīvoja pašu tautieši. Dievs, kaut sagaidītu atgriešanās brīdi tepat slimnīcā! —

Gaiteni atkal kludzēja kūjas. Tas bija jautrs puisis, kaut viņam bija amputēta kāja.

„Pagaidi, pieliks man jauno protezi, pēc mēneša es tevi noskriešu!” tas smējās, ātri tuvodamies.

Ansis pielipa sienai, lai amputētais ērtāk varētu paiet garām. No mugurpuses viņam steidzās citi soļi, asi, duroši, kā kalna gacelei. Tā bija Saivas kundze. Garām steigdamās viņa pieskārs Anša plecam un īsi iesmējās. Ansis nepatīkami sarāvās, šis pieskāriens viņam likās pretīgs.

Pēc brīža Saivas kundze jau skrēja atpakaļ. „Pasveicini savu draugu!” viņa, garām skrejot, iesaucās. „Kad noberzīšu kāpnes, ieiešu nodaļā jūs abus apraudzīt.” Saivas kundzes soļi aizdūra pa cieto asfalta klonu.

Saivas kundzes balss tagad bieži bija dzirdama chirurgiskajā nodaļā. Viņa parasti sēdēja uz Vitauta Lejas gultas un stāstīja par dzīvi, par savu nesaprasto sirdi.

„Ak, Vitaut, ja tu būtu vesels, ziedošs puisis! Kā es to vēlētos! Bet tu esi neglābjami slim. Tavi vaigi gan daž-

reiz ir sārta, bet tas nav no veselības, tā ir diloņa pazīme. Ak, ko es raudu par tevi, citi varbūt domās diez' ko, bet šajās pāris nedēļās tu man esi pieaudzis pie sirds kā brālis. Nabadziņš, viņš vēl sarkst un glāsta manu roku. Tev nav jākaunās, mans mīļais, tu vēl esi nevainīgs un jauks zēns. Kaut Dievs tev ātrāk piešķirtu veselību! Bet es tiešām nezinu, kas ar tevi notiks. Cik tev vēsas un mitras rokas! Vai tevi te pietiekoši ēdina?"

„Paldies, Saivas kundze, man pietiek!” Vitauts Leja čukstēja. „Bet neejiet vēl projām, pasēdiet! Es jūtos labāk, kad redzu jūs tuvumā, kad dzirdu jūsu balsi. Jums ir tik skaista balss, nudien, jūs esat kā dzimtenes meitene!”

„Dzimtenes meitene!” Saivas kundze sajūsmā atkārtoja. „Nē, tā kaut ko! Meitene! Tā neviens pēdējos gados mani nav saucis.”

„Jūs tāda esat. Jūsu soļi ir tik viegli kā meitenei, jūsu acis, mati, seja. — Nē, neejiet vēl prom!”

„Man tāds pārdzīvojums, Vitaut! — Vai tu pats nemaz nevari staigāt? — Nevari! Ko tad mēs iesāksim? Ja tu būtu stiprs un vesels puisis, kā es to vēlētos! Bet nu nekā. Nekā tavai meitenei! — Bet tagad man jāiet, Vitaut! Virsmāsa sāks atkal klaigāt. Vai te kāds saprot slimu cilvēku? — Es atkal ienākšu — uz redzēšanos, puisīt!” Saivas kundzes soļi aizdipēja.

„Kaza!” Urbāns skaļi iesaucās.

„Dzimtenes meitene!” Vitauts iespītējās.

„Frontes meitene, tu gribēji teikt!”

Vitauts Leja elsdams piecēlās gultā sēdus. „Tev jāatvainojas!”

„Par ko?”

„Tu zaimo! Vai viņas balss vien jau neatgādina Latviju? Tādai jābūt īstai latvietei. Es skaidri jūtu, ka viņas tuvumā kļūstu veselāks. Viņa spētu pat mirējam atdot dzīvību.”

„Viņa izsūktu tavu dzīvību, ja tu te negulētu starp puikām. Vajadzēja tikai izslēgt gaismu...”

„Nelietis!” Vitauts čukstēja.

Ansis dzirdēja, ka slimais zēns cīnījās pēc elpas. Viņa

vārgā balss drebēja. Ansis pietrūkās gultā sēdus, satvēra pirkstos rīkstīti, it kā gribētu skriet pie Urbāna gultas un sist. Bet tumsa aizklāja viņa acis, viņš palika sēžot uz gultas malas un uzmanīgi klausījās. Likās, drauga smagie elpas vilcieni skāra viņa paša plaušas, tik tuvi un smagi tās tvēra pēc gaisa.

„Es viņu dievinu!” zēns vēl čukstēja.

— Tā ir tāda gulta — Ansis izbijies iedomāja.

Svētku sestdienā slimnīcā ieskrēja Pauls Pacepure. Kā parasti, viņš negaidīja apmeklētāju stundu, bet aizzagās gaŗām dežurmāsas galdam un pazuda aiz pazīstamās telpas durvīm.

„Priecīgs svētkus, veči!” viņš nosauca skaļi, tad ap-sēdās uz Anša gultas malas. „Nu, kā iet? — Zini, es tev atnesu tās mantas. Ātrāk nevarēju, goda vārds! Bet tev taču nav jāsteidzas. Es vispār nezinu, ko tu ar tām iesāksi. Te ir šokolāde, biskvīti, žāvētas plūmes — ar tām vienkārša lieta, var apēst pats. Gadiem nevarēs saglabāt, samaitāsies.” Pacepure krāva uz Anša galdiņa papiros iesaiņotās mantas. — „Un te būs dāvana arī tavai sievai. Še, patausti! Tā ir rokas sprādze, no tīra sudraba!”

Ansis paņēma rotu pirkstos.

„Patiesībā ar to nieku es biju ķezā. Nekur raut. Veikali tukši, soli kaut dzīvu speķi. Beidzot nocēlu vienai vācietei gandriz no rokas. Sākumā nemaz negribēja pārdot, prasīja kafiju. Kur es ņemšu kafiju, es taču nešiverējos Unrras kantīnē. Piesviedu vēl puspaciņu cigarešu. Kāda runa, es saku, man tā manta vajadzīga. — Varbūt tev nepatīk? Par dārgu? Rota laba, cik es no tām lietām saprotu. Varbūt tu gribēji iegādāties kādu gredzenu?”

„Nē,” Lielgalvju Ansis sakustējās, vēl arvien pirkstos taustīdams apaļo nieciņu. „Šis ir tāds pat gredzens — ne sākuma, ne gala.”

„Varbūt par lielu, par mazu? Kā lai es zinu, es tavas sievas roku nemaz neesmu redzējis.”

Ansis rūpīgi taustīja rotu. „Būs laba,” viņš teica. „Ja man ieiet četri pirksti, tad viņa to pārvilks visai delnai.

To es skaidri zinu, Paul! Cik bieži es neesmu viņas pirkstus turējis rokās!"

Ansis sakaunējās. Viņš it kā aizbēga no slimnīcas, no svešās drupu pilsētas, un sniegā nobridies apstājās uz savas mājas sliekšņa. — Labvakar, Marta! Es nu esmu pārnācis. Es tev atnesu arī dāvanu. — Tev nepatīk? — Jā, ko viņa ar tādu iesākšot te meža mājā, kur katru dienu jābaro un jāslauc lopi. — Varbūt Martai taisnība, viņai vēl arvien bija smagi jāstrādā pat svētdienās un svētvakarā, viņai nebija laika domāt par greznošanos. Turklāt, Dievs vien zina, kādai sievietei Pauls to bija novilcis no rokas. Ansis neveikli grozīja pirkstos rievaino sudraba sprādzi, beidzot ielaida rotu kabatā.

„Tev laikam neko nepatīk?” Pacepure apjautājās. „Es zinu, tu domā par to vācieti. Lietota manta. Nieki. Tev taču nevajadzēs. Vēlāk tepat kādai atdosi, kāda runa.”

„Nemuldi, Paul!” Ansis norūca. „Tās cigaretes es tev atdošu, tikko saņēmsu jauno devu.”

„Par tām nav ko tirgoties! Desmit smēķu šurp vai turp. Bet es, nūdien, nezināju, ko citu noorganizēt. Vai tad labāk būtu bijusi kāda drēbes lupata? Šokolāde paliek veca, plūmes sakalst, bet tāds sudrabs izturēs mūžīgi, vienalga, kaut brauksi mājās pēc desmit gadiem.”

„Pēc desmit gadiem!” Ansis izbijies iesaucās. „Paul, vai tu esi pie pilna prāta?”

Pacepure paraustīja plecus, bet Ansis to neredzēja.

„Doktors Daniels saka, ka līdz Lieldienām...”

Pacepure iesmējās. „Viņš jūs te ārstē ar iestāstīšanu. Apvārdo. Labi arī tā, ja ticība ir, bet zāļu nav. — Jums būšot eglīte?” Pacepure jautri turpināja. „Es atnākšu. Man gan ir sarunāts pie divām vācietēm, — viena aicina šovakar, otra rīt. Šovakar būtu jāiet. Izskatās gluži forša, pašai sava istaba. Tai otrai ir puika. Es vēl īsti nezinu, vai viņa ir atraitne, vai vīrs gūstā. Bet pašai sava mājele pilsētas dienvidos. Uz goda! Bet pie jums es atnākšu. Slimnīcā taču eglīti dedzinās paagrāk, ap krēslu?”

„Atnāc gan, Paul, pie vācietes tu varēsi aiziet arī vēlāk,” Ansis aicināja.

„Vai viņas tev ēst arī dod?” Urbāns jautāja.

„Tā otra dod, tā ir vecāka. Bet jaunākai pašai nekā nav. Es arvien viņai kaut ko aiznesu. Labāk pie jaunākas, kaut pats ar savu maizi, vai nē, veči?”

„Un puika netraucē,” Urbāns smējās.

„Neapcelies! Kad jūs izmetīs no slimnīcas, paši meklēsiet siltas gultas. Unrra iebāzīs kazarmās pa divdesmit vienā istabā kā cementa kastē. Pāris gadus būsiet viens otram apriebrušies līdz kaklam. Uz latvietēm neceriet! Tās tādus brāļus kā jūs, nemaz neredz. Tās skatās apkārt pēc uzvarētājiem. Jā, vecīši, nav ko smiet, ja es pameklēju, kur siltāks un maigāks!”

„Vai tu pat svētvakarā neilgojies pēc mājām?” Vitauts Leja skumji jautāja.

„Es? Nav vērts nervus bojāt. Kur mans melnais kreklis, tur manas mājas.”

„Vai tu pats savus kreklus nemazgā?” Urbānam interesēja.

„Nē. Vācietes to izdara. Un labi izmazgā, uz goda! — Nu tad, uz redzēšanas vakarā!”

Pacupure nozuda aiz durvīm. Viegla gaisa strāva sakustināja Anša matus. Viņš vēl arvien, iebāzīs roku kabatā, taustīja sudraba rotu. Viņš netika vajā no uzbāzīgajām domām — vai Marta viņu neizsmies? Bet citas dāvanas viņam nebija. Jā, viņam bija tāda sajūta, it kā jau šovakar būtu jātaisās ceļā, un vēl krēslā pieklauvētu savas mājas durvīm. — Kā tur tagad izskatās? — Varbūt sasnidzis dziļš sniegs. Jau otrie Ziemassvētki, kopš viņš ir prom no mājām. — Vai tur tagad vēl viņi dzīvo? Vai viss apsnidzis, ka nevarētu pat durvīm piekļūt. Tad būtu jāmeklē lāpsta, lai tās atraktu. —

„Vakars, veči!” Jumiķis iesaucās un izrāva Ansi no domām par sniega kupenām. Viņš dzirdēja, ka aiz loga līst lietus.

„Latvijā šovakar agri uznāca krēsla,” Vitauts Leja kavējās atmiņās savukārt. Viņš piecēlās uz elkoņiem, brīdi paraudzījās apkārt un turpināja: „Vai jūs atceraties svētvakara pakrēslu savās mājās? Tā bija dīvainā stunda. Kā pusnomodā, kā sapnī. Nomodā vēl bijām no steidzīgās dienas, jo svētku sestdienā bija sa-

krājies daudz darāmā. Es atceros, ka man vajadzēja mātei palīdzēt kopš agra rīta. Malka mūsu šķūnī bija gan sagatavota pavasarī, bet svētku pīrāgiem man vajadzēja sacirst gaŗāku no sausām priežu šķīlām. Tad bija jāiet uz mežu pēc skujām, lai noklātu durvju priekšu, bija jāmeklē eglīte. Egļu mežs no mums bija patālu, es ilgi brīdu pa piesnigušo lauku un mājās atgriezos ap krēslas stundu. Un tad šī diena pārvērtās sapnī. Es vēl tagad jūtu, kā smaržoja izstabā no meža pārnestās skujuas un mātes ceptie pīrāgi.”

„Tu beidz par to, mēle metas slapja,” Urbāns zēnu apsauca.

Vitauts Leja arī nespēja turpināt. Ansis dzirdēja, cik viņš smagi elsa, it kā nupat būtu izbrīdis dziļo sniegu Usmas ezera krastā.

Slimnieki klusēja. Dievs zina, vai viņi domās staigāja līdzī slimajam puisim pa Kurzemes egļu mežiem, vai bija atgriezušies savās mājās sagaidīt svētvakaru, kur lielajai daļai bija palikuši piederīgie, par kuriem nekā nezināja. Jeb viņi vēlreiz pārdzīvoja nežēlīgās Ziemassvētku kaujas uz Kristus un Sātana robežas. Ansis jūta, ka viņiem bija grūti runāt un arī klausīties. Varbūt viņi šodien bija pateicīgi mūžīgi īgnajam Urbānam, kas apsauca zēnu.

Kaujas laukos iegūtās brūces gan pamazām dzija, bet invalīdi sirga ar kādu citu, līdz šim nepazītu slimību. Ansis, tumsā gulēdams, nu jau kopš pavasara meklēja šai dīvainajai slimībai vārdu. Viņi visi bija piekrāpti cīnītāji, kas, savu zemi aizstāvod, bija zaudējuši veselību un locekļus, pārvesti uz svešu zemi, izkaisīti kur kurais. Katra saruna, doma vai atmiņa viņiem nežēlīgi sāpēja. Šīs sāpes nepāries, kamēr viņi meklēs ceļu atpakaļ uz mājām. Un atkal Ansim bija jādomā, ka viņu dvēselēs ir ieperiņāties kāds ļaundabīgs audzējs, kas pamazām saindē arī viņu miesas.

Diemžēl, arī Dr. Daniels nebija spējīgs šo augoni izgriezt, kaut gan citkārt viņš, operējot, veica neiedomājamo. Tas sakņojās arvien dziļāk, ieperiņājās viņu smadzenēs, nosmacēja viņu domas pat svētvakarā. Arvien

biežāk domās iezagās šaubas un neticība, ka sajukusi pasaule, kas sirga ar to pašu slimību, spēš atveseļoties.

Gaitenī skanēja svešas balsis, sveši soļi. Pavērās nodaļas durvis. Īsu brīdi Anša ausis uztvēra māsas balsi, tad telpā čaloja tikai Saivas kundze.

„Te nu viņi guļ, mani nabadziņi! Briesmīgs liktenis! Jūs, mīļās dāmas, esat atnākušas īsu brīdi, tikai ar svētku dāvanām ciemā, bet es jau te pūlos nedēļām ilgi. Kas man te viss nav jāredz un jādzird? Dažkārt pat dzelzs nervi neizturētu. — Nu, paraugaties tepat pa kreisi — par Urbānu viņu sauc! Viņš te guļ mēnešiem ilgi un tādas slimības nav, kuŗas viņš nebūtu izslimojis. — Nu, kā jūties šovakar? Lūk, dāmas atnākušas ar svētku kukuļiem. — Taču paklausies, kad ar tevi runā! Ir svētvakars, miers virs zemes un cilvēkiem labs prāts!”

„Kapa miers — !” Urbāns rūca. „Un prāta arī tas Kunga varēja dažkārt vairāk dot.”

„Klausaties nu! Viņš mums arvien tāds filozofs. Bez viņa zēniem būtu pavisam gaŗlaicīgi. Doktors saka, ka tevi pārceļšot uz interno nodaļu — es gan nezīnu, ko tad tavi biedri iesāks.”

„Vai viņš mani nepārcels uz mirēju istabu?”

Dāmas uztraukti sačukstējās.

„Nu jau tu atkal uz jokiem,” Saivas kundze iesmējās. „Nem labāk savu paciņu!”

Čaukstēja papīrs, Urbāns saņēma dāvanu.

„Un te guļ tas cilvēks, kas vienmēr runā par saviem darbiem Latvijā,” Saivas kundze turpināja. „Par aršanu un sēšanu. Aizkustinoši, burvīgi aizkustinoši, manas dāmas! Kad es dažreiz noklausos, ko viņš stāsta, tad man asaras saskrien acīs, man jau tāda līdzjūtīga sirds, es nekā nevaru darīt. Iedomājieties, viss viņam ir atņemts un nolaupts — jāsaka gan, kuŗš mēs neesam aplaupīts, man, piemēram, visa dzīve ir izputināta — bet šim cilvēkam nav pat atmiņu. Tikai vienu domu Dievs viņam atstājis kā izsmiedams — par savu lauku un rudziem. Briesmīgi!”

Vecais vīrs klusēja. Saivas kundzes valoda burbuļoja tālāk.

„Šito puisī sauc par Jumīķi. Šausmīgi nelaimīgs cilvēks. Redziet pašas, viņam ir tikai viena kāja un viena roka! Kāds strādnieks no tāda vairs var iznākt? Uz mūžu nelaimīgs. — Kur tev tos locekļus norāva?”

Jumīķis neatbildēja.

„Viņš mums tāds kautrīgāks pēc dabas un jūs esat svešas. Viņi te dažkārt kā bērni — dažreiz jārājas, citreiz jāslavē, dažreiz arī jāpasmejas.” Telpu piepildīja Saivas kundzes smieklī.

„Un kā tev iet, Teobald? Vai ciemiņus arī gaidīji? — Ak, šausmas!” Saivas kundzes balss norima čukstā. „Viņam galva nav kārtībā. Kāda lode vai šķemba guļot smadzenēs, es īsti nezinu.”

„Lielgabals —!” Teobalds atrūca.

„Dzirdiet nu! Un tur nekā nevarot darīt. Tik šausmīgas lietas man te katru dienu jāredz. — Nu, Teobald! Runā prātīgi! — Vai tu zini, kas šovakar par vakaru?”

„Uz ezera —” Teobalds iesmējās.

„Neatceries? — Nelaimīgais! — Kluk, kluk, mur, mur, vau! — Kas tā saka?”

„Tu!”

„Dzirdiet pašas, cik nelaimīgs zēns! — Vai tu gribi cigareti?”

„Ir — ?” Teobalds pēkšņi atdzīvojās.

Dāmas atkal sačukstējās. Viņām bija līdzī arī cigaretes svētku ciema kukulim.

„Paldies! Par pārējo parunāsim citreiz!” Teobalds izsteidzās no nodaļas, lai kāri ievilkto dūmu.

„Ak, vai, cik viņam tā prātiņa vairs atlicis!” Saivas kundze nopūtās. — „Un šis puisītis ir mans mīlākais slimnieks. Kā brālis, pat vairāk kā brālis. Vēl tik jauniņš un skaists. Bet izdilst ar katru dienu, ar katru stundu. Briesmīgi noskatīties, šausmīgs liktenis! Tās rētas vēl nekas, bet dilonis nabagam! Sācies jau gūstekņu nometnē. Tāds posts un nelaime, ka man pietrūkst vārdu. — Dodiet viņam lielāko paku, viņš vēl tīrais bērns!”

„Paldies!” Vitauts Leja čukstēja.

Ansis izmisis klausījās. Viņš gan zināja, ka guļ starp dzīvu cilvēku drupām, bet ka tāds posts viņam katru dienu elpo blakus, to viņš nebija aptvēris. Viņam trīcēja rokas. Vai Saivas kundze šo postu šovakar nebija ienesusi līdzī? — Un stiprais vīrs satvēra ciešāk pirkstos lokano lazdas rīkstīti.

„Vai tu kur iesi, Ansi?” Saivas kundze viņam pēkšņi pieskārās. „Taču pagaidi, nebēdz! Lūk, dāmas arī tevi nav aizmirsušas! Dievs, apžēlojies, kā gan tevi var aizmirst! Nu paskatāties — pilnīgi akls!”

„Bet es vēl dzirdu!” Ansis iekliedzās.

„Vai tu esi dusmīgs, mans Ansi? Kas tevi nokaitinājis? — Ak, viņi te visi dažreiz ir tik nervozi! Vai kāds brīnums? Man, veselam cilvēkam, kādreiz uznāk tāds melnais, ka ne paelpot, kur nu vēl viņiem, kas nespēj ne iet, ne kustēties, un Ansis pat redzēt nevar! Iedomājaties, viņš, nabadziņš, taustās pa melnu nakti! Pat eglītes spožums viņam ir liegts. — Vai tu varēsi atrast eglīti? — Augšā pa kāpnēm, otrā gaitenī. Drīz sāksies. Mācītājs jau atnācis.”

„Tad jāsteidzas!” Ansis sakustējās, it kā gribētu bēgt.

„Bet mēs jau varam viņam palīdzēt!” kāda maiga balss iesaucās.

„Mēs varam viņu nešus aiznest! Uz rokām!” dāmas gaviļēja.

Pirms neredzīgais attapās, viņu satvēra neveiklas rokas un pacēla no zemes.

„Nē, es varu iet pats! Kājas man vēl ir” Ansis kliedza.

„Nu, neesi untumains, Ansi!” Saivas kundze iesaucās.

„Ļauj, lai dāmas tev palīdz, tādēļ viņas ir nākušas.”

Mīkstas sieviešu rokas cēla un nesa lielo, stipro Ansi, kurš vēl nesen mežā tramdīja zirgus un strīdējās ar vīriem. Svešas smaržas sitās viņa nāsīs — odekolons, nagu laka, sviedri. Nesējas elsa, pūta un stenēja, bet Ansis jūta, ka viņu pamazām velk uz priekšu — cauri durvīm, pāri kāpnēm, līdz beidzot dāmu soļi jau tenterēja pa gaitēņa asfaltu. Ansis sakoda zobus, vicināja lazdas rīkstīti. Tad viņš cirta ar to. Un tūlīt jūta grīdu zem kājām.

„Ak, šausmas, viņš kaujas!”

„Lieciet mani mierā!” Ansis pierāvās pie sienas, nikni gainājās ar rīkstīti, it kā viņu būtu aplencis bars sarkanarmiešu Kurzemes frontē.

„Ak, Dievs, manas jaunās nailona zeķes arī pušu!” kāda dāma raudulīgā balsī iesaucās. „Viņam naglas zābakos.”

Ansis dzirdēja pazīstamu balsi: „Mīlās dāmas, ko jūs dariet mūsu Ansim? Viņš spēj staigāt pats savām kājām!”

„Bet viņš nekā neredz, vai jūs akla esat?”

„Tādēļ nevajadzēja tik smagi nostrādāties, pietiek ar vienas rokas pieskārienu. Lūk, tā!”

Ansis sajuta Elīnas pirkstus pie sava elkoņa. Viņš tūlīt spēra drošu soli. Viņu soli saskanēja, lai gan Ansis bija garš vīrs, bet Elīna neliela auguma.

„Paldies, Elīn!” Ansis čukstēja. Pie kāpnēm viņš apstājās, sastomijās, tad brīvo roku ielika kabatā, sataustīja pirkstos sudraba rotu. Neveikli to slēpdams, viņš ielika dāvanu kopējas saujā. „Nemiet to! Uz svētkiem —”

Elīna, apmulsusi, brīdi klusēja. „Tik skaista rota! Es to neesmu pelnījusi.” Viņas roka izslidēja no Anša elkoņa. „Un taisni laikā!” viņa jūsmīgi iesaucās. „Paldies, Ansi, par tik dārgu dāvanu!”

Ansis vairs negribēja par to runāt, viņš gribēja steigties, aizbēgt, pazust svētvakara viesu pulī, lai nebūtu jādzird Elīnas pateicība. Bet viņas roka atkal iegrima Anša elkonī, viņi vienādā solī turpināja virzīties uz priekšu. Ansis juta skuju un sveķu smaržu. Visapkārt čaloja ļaudis, skanēja bērnu smieklī.

„Sēdiet te, te ir krēsls!” Elīna teica. „Man vēl jāpalīdz ienest gulošie. Eglīte ir priekšā, pa labi mācītājs.”

Ansis brīdi turēja Elīnas roku savā plaukstā, juta rievaino sudraba sprādzi pieskaramies saviem pirkstiem, tad tā attālinājās un pazuda.

„Es vēlāk stāvēšu jums aiz muguras,” viņš vēl dzirdēja Martas balsi, bet zināja, ka tā bija kopēja Elīna, sveša sieviete.

Aiz muguras čaloja slimnieki. Ansis dzirdēja arī sieviešu balsis, viešņas sēdēja starp invalīdiem. Viņš dzir-

dēja Jumīķi, Teobaldu Krustu, arī Pacepure bija atnācis. Kāda meitene niķīgi spiedza viņam blakus. Tā uzkāpa neredzīgajam uz kājas, pēc brīža piegrūdās pie viņa sāniem. Beidzot Ansis jūta, ka no viņa pirkstiem izslīd rīkstīte.

„Tā nevar, bērns, atdod!” sievietes balss turpat blakus rājās.

Ansis sajuta atkal pirkstos ierasto ceļa rādītāju līdz ar mazu, vēsu rociņu. Viņš to viegli satvēra un pievilka tuvāk.

„Kā tevi sauc?”

„Maija,” mazā atbildēja, palikdama mierīga.

„Cik tev gadu?”

„Pieci. — Kādēļ tu acis netaisi vajā?”

„Es nepanesu stipru gaismu.”

„Te nav stipras gaismas. Deg tikai svecītes.”

Ansis apmulsā.

„Vai tev ir arī bērni?” meitenes balss neatlaidās. „Kā sauc?”

„Māra.”

„Un cik veca tava Māra?”

„Arī pieci gadi.”

„Jocīgi. Kur viņa ir?”

„Palika Latvijā.”

„Kāpēc palika?”

— Jā, kāpēc? — Ansis atkal apjuka. Kāpēc viņa nevarēja šovakar būt pie eglītes te slimnīcā? Simtiem latviešu bērnu bija svešumā, kādēļ te nebija viņa Martas un Māras? — Ansis nespēja bērnam atbildēt.

„Vai tu gaidi Ziemassvētku vecīti?” viņš jautāja meiteņai par citu.

„Dikti!” Maija čukstēja.

„Un kādu dāvanu gaidi?”

„Man gribas ēst,” Maija atzinās.

„Vai, meitiņ!” māte satvēra bērna rociņu, atrāva meiteni no Anša sāniem. Viņš vairs nedzirdēja Maijas balsi.

— Man gribas ēst — Ansis domās atkātoja. Viņam drebēja rokas, it kā būtu dzirdējis savas Māras balsi — man gribas ēst!

Cilvēki pašķīrās, tiem cauri iznāca un blakus apsēdās Vitauts Leja.

„Pastāsti Ansim, ko tu redzi!” Ansis vēl sadzirdēja Elīnas balsi.

Ansis sataustīja drauga roku un nobijās — tā bija vāja un kaulaina. — Man gribas ēst — no viņa domām neatkāpās nejaušais teikums no bērna mutes. Arī Vitauts vēl bija bērns, kas, gūstekņu nometnē badu ciezdams, bija ieguvis ļauno slimību.

„Ansi, man ir tāda sajūta, ka es būtu atnācis sava pagasta skolā,” Vitauts viņu atkal aizveda uz Latviju.

„Vai te ir liela egle?” Ansis jautāja.

„Līdz grieztiem.”

„Un kādas sveces?”

„Baltas. Tās esot no Zviedrijas.”

„Un vairāk nekā?”

„Vairāk nevajaga. Skaista egle.”

Ansis uzlika plaukstu uz slimā drauga ceļiem. Tie bija tik siki, ka likās, blakus sēž mazs bērns.

„Mācītājs ienāca,” Vitauts čukstēja. Skaļi viņš vairs nespēja runāt, viņa balss aizsmaka ar katru dienu vairāk. Bet šajā vakarā neviens nedrīkstēja skaļi runāt, viņš domāja. Dievs zina, ko dara, atļaudams viņam tikai čukstēt par lielo brīnumu, kad Viņš sūta savu Dēlu virs zemes, lai cilvēkus atpestītu no ļaunuma. Tādēļ Vitauts šajā brīdī izskatījās tik apgarots. Ansis to neredzēja, bet viņš zināja.

„Cik mēs esam?” Ansis čukstot jautāja.

„Daudz. Gandrīz visi. Ir ienesti uz nestuvēm arī gulosie. Visas māsas un kopējas ir sanākušas. Un ārsti. Dr. Daniels stāv mācītājam blakus. Arī rakstvedis no biroja ienāk, viņš pašreiz kaut ko stāsta mācītājam. Viņam rokās ir nošu lapas. Tagad viņš apsēžas pie klavierēm, mēs tūlīt dziedāsim.”

„Klusa nakts —” mācītājs tikko dzirdami teica.

Klusi cēlās dziesma no invalīdu un slimnieku lūpām. Melodija piepildīja platā gaitiņa telpu, skanēja ārpus mūra sienām, nosēdās drupās un akmens pagalmā.

Ansis dziedāja līdzī. Nekad viņš to nebija darījis. Savās mājās viņam bija it kā kauns. Tad viņš klausījās tikai Martas balsī, kad viņa dziedāja svēto dziesmu. Viņš to dzirdēja arī tagad. Viņa sievas balss skanēja tepat aiz muguras — dzidri, gaiši. Elīna tur stāvēja, nodaļas kopēja. — Vai liktenis viņu briesmīgi neizsmej? — Ansis domāja. Vai viņš neatradās kā citkārt pie apgāzta v ezuma, kad neviena palīga nav tuvumā? Ja viņš atrastos mežā kā pirms dažiem gadiem, varbūt viņš skaļi lādētos, izlauztos no piesnigušās cirsmas ar spēku, bet tagad viņam bija pacietīgi jāsež uz krēsla un jāklausās. Martas balss bija te, bet kur viņa pati? Viņš ciešāk sažņaudza pirkstos rīkstīti, lai valdītos, lai tūlīt trakās sāpēs neceltos un nesāktu sist uz visām pusēm, tāpat kā gaitenī, kad dāmas viņu nelaida vaļā.

Anša satrauktās domas iztraucēja mācītāja vārdi: „Bet nu paliek ticība, cerība, mīlestība, šās trīs, bet tā lielākā no tām ir mīlestība.”

Ansis saguma plecos. Viņš uztraukts atkal locīja pirkstos rīkstīti, it kā tā būtu zaļa atvase, nolauzta no kārķļu krūma viņa māju aizaugušajā grāvī. Vai tas nebija ap pūpolu laiku? — viņš mēģināja atcerēties. Viņi abi ar Martu stāvēja pie kārķļu krūma, ielikuši pirkstus viens otra plaukstās. Viņš nedrīkstēja meitas roku laist vaļā, lai viņa neaizbēgtu atkal uz veselu nedēļu. Bet viņš arī nezināja, ko teikt. Varbūt viņš runāja par laiku, jo ledus vēl nebija izkusis, bet gaisā jau smaržoja pavasaris. Jeb viņš runāja par darbiem, par meža peļņām. — Vai tev nemaz nav citas valodas? — Marta bija apvainojusies. Tad viņš nolauza kārķļa atvasi un laužīja, kamēr pirkstos palika tikai plūksnas. Viņš gan saprata, ka nu būtu jāatzīstas mīlestībā, bet Ansis to nespēja, viņš tikai plucināja rīkstīti, it kā parādīdams savu spēku. Par mīlestību runāt Ansis kaunējās. Tad Marta iesmējās un aizskrēja.

Paldies Dievam, viņa tomēr nāca atkal.

Nu jāgaida atkal pavasaris, Ansis domāja tālāk. Lieldienās viņi būs mājās, sacīja Dr. Daniels. Varbūt tad viņi aizies atkal uz aizaugušo lauka stūri. Marta paņems

viņu pie rokas un aizvedīs. Un tad viņi pieminēs savu pirmo tikšanos, to, cik grūti viņam nācās toreiz runāt par mīlestību. Ka viņš mīlēja, to Marta zināja. Viņš mīl to vēl tagad, ar katru dienu vairāk, kopš viņš dzīvoja tumsā. Un tagad viņš vairs nekaunēsies atzīties savā mīlestībā.

„Bet tā lielākā no tām ir mīlestība,” mācītājs nobeidza apustuļa vārdu izskaidrojumu.

Ansis pamodās no pagātnes sapņa. Viņš saprata, ka mācītājs bija runājis par citu mīlestību, bet tas vienalga. Viņš negribēja noliegt, ka nekad viņš nebija piegriezis kaut cik vērības Dieva vārdam, vai kāds brīnums, ka arī šobrīd domāja par citādu mīlestību nekā mācītājs? Viņš savā sirdī bija noturējis citādu dievkalpojumu. Viņa domas bija aizbēgušas no drupām un postažas uz mājām pie Daugavas, viņš sarunājās ar Martu, savu sievu par ticību, cerību un mīlestību. Bet tā lielākā no tām ir mīlestība — viņš atkārtoja.

Mācītājs skaitīja lūgšanu. Visi klātesošie čukstēja līdzi. Arī Anša lūpas kustējās, viņš noslēdza savu lūgšanu tāpat kā mācītājs. Un šajā brīdī, kaut kur no gaitēna otra gala, klusi, svinīgi sāka skanēt otra lūgšana — Dievs, svētī Latviju! Divas lūgšanas apvienojās vienā, invalīdu čuksti bēgļu koŗa pavadījumā. Svešumā izdzītie cilvēki raudāja.

Pēc svinīgās lūgšanas Ansis ātri piecēlās. Viņš juta, ka arī viņa aklajās acīs sāka riesties asaras. Dievs, kā tas izskatīsies, ja viņš, stiprais Lielgalvju Ansis raudās ar aklajām acīm!

„Iesim reizē!” viņam blakus čukstēja Vitauts Leja. Ansis juta, ka viņa elkonī ieķērās zēna roka. Viņš satvēra to ciešāk, viņi gāja abi blakus cauri ļaudīm, viens neredzīgs, bet spēcīgs, otrs izdilis vājš, bet redzīgāms, spožām acīm. Abi kopā viņi atgādināja dīvainu radību, ko bija pametis kaŗš sagrautās skolas drupās.

Kad nodaļā ienāca Elīna, pavadīdama invalīdus, Ansis sataustīja Pacepures gādāto šokolādi, biskvītus un žāvētās plūmes. Viņš tās ielika kopējas rokās un teica: „Man

šovakar stāvēja blakus maza meitene Maija, piecus gadus veca — atdodiet viņai!”

Elīna, ne vārda neteikusi, paņēma dāvanas. Pie Anša delnas, viegli šūpodamās, pieskārās sudraba rokas sprādze.

Pēc Ziemassvētkiem slimnīcā sākās atkal ikdienas parastais darba un dzīves ritms. Dažus slimniekus nodaļu ārsti izrakstīja uz nometni, citi nāca klāt, nekad drupu slimnīcā nestāvēja tukšas gultas. Rītos kopējas atvēra telpu logus, izvēdināja, ar mitrām lupatām uzslaucīja no grīdām putekļus, tad izdalīja brokasta devu, parasti auzu pārslu putru ar dažiem grammiem marmelādes vai sviestu. Ap pulksten desmitiem sākās ārstu rīta vizītes, kad tie kopā ar māsām apstaigāja slimnieku gultas, pārbaudīdami temperatūras svārstības un uzklausīdami slimniekus. Trīs reizes nedēļā, pēcpusdienas stundās, bija iekārtots apmeklētāju laiks, tad nodaļu durvis virināja radi vai paziņas no nometnēm, atnesdami jaunas ziņas un mazu pārmaiņu. Parasti tās bija tukšas cerības par atgriešanos mājās vai pareģojumi par jaunas dzīves sākšanu citos kontinentos. Pietika niecīgākā notikuma, vai atsevišķs vārds no kāda ārzemju valstsvīra mutes, lai slimnieki un bēgļu nometnēs mītošie to iztulkotu kā zīmi par drīzu atgriešanos.

Bieži apmeklētāju stundās ieskrēja arī Pacepure. Viņš arvien bija jautrs.

„Zināt ko, veči! Jūs atlaidīs!”

Invalidi nesaprata.

„No gūsta! Jūs taču visi vēl esat gūstekņi! Ja jūs kājas un rokas nebūtu palikušas Kurzemē vai Pomerānijā, tad jūs vēl nīktu aiz dzelozstieplēm kaut kur Beļģijā vai citur. Bet nu ir beigas tam negodam, jūs atlaidīs. Vajadzēs parakstīt papīrus, iedos ceļa naudu un — paldies par kalpošanu, brauciet mājās! Tas kariņš nobeigts, kādā runa!”

„Vai tu jau esi brīvs?” Jumiķis jautāja.

„Es! Es nekad Leģionā neesmu bijis! Ja es Kurzemē

nošāvu kādu boļševiku, tad tas nav jāzina ne angļiem, ne amerikāņiem. Es paņēmu brīvību pats, bet jums iedos vilka pases, sak', brauciet nu ar godu!"

Lielgalvju Ansis uzmanīgi klausījās. „Braukt? Uz kurieni mēs varēsim braukt?"

„Uz savu Daugavmalu neceri!" Pacepure smējās. „Manis dēļ varat taisīties, kur katram patīk — uz Kanādu, Angliju vai Austrāliju. Es personīgi domāju laisties uz Jaunzēlandi."

„Tev labāk būtu doties uz Havaju salām," melsa Jumiķis. „Tur dzīvo skaistas meitas."

„Tikai ar deguniem jābučojas," Urbāns turpināja.

„Es viņas iemācītu pa latviski," Pacepure atgāza galvu. „Jā, veči, jokus pie malas! Drīz būšot arī pārbaudes. Izsijās visus kā graudus no pelavām. Fašistus nekur nelaidīs, varbūt vedīs uz Nirnbergu tiesāt."

„Vai te ir kāds fašists?" Vitauts Leja apvainots iesaucās.

„Tu pats!" Pacepure smējās. „Vai tu necīnījies pret demokrātiju sabiedroto sarkano armiju? Vai tu laidī viņus savā zemē laupīt un slepkavot? Nē, tu pildīji patšautenes lentas un Lielgalvis šāva, tāpēc esi fašists, kāda runa!"

„Ja tā, tad nav vērts ar tevi runāt!"

„Bet neesiet muļķi, veči! Ja pārbaudē prasa: bijī Leģionā — atbildiet, ka nebija. Kur dabūji ievainojumu? — Uzlidojumā! — Kā tiki Vācijā? Atsūtīja darbos! Ne vārda patiesības! Melot un liet cik var! Piesmērēt viņiem tos papīrus! Jo visa pasaule ir melu pilna."

„Baidos, vai tu kur aizceļosi, ja sāksi liet čugunu," Jumiķis šaubījās.

„Es? — Ar spārniem aizlidošu! — Kas tad es esmu? — Dī-pī — Dieva putniņš! Ko viņi zina par mani? Putns starp citiem putniem, kāda runa! — Bet šoreiz man nav laika pļāpāt. Ja ko saodišu jaunu, tūlīt atskriešu."

„Vai pie vācietes?" Urbāns vēl pasteidzās jautāt.

„Kāda runa!" un Pacepure izmetās pa durvīm.

Invalidi klusēdami pārdomāja savas dzīves gaitas. Par pārbaudēm viņi bija dzirdējuši arī no citiem apmeklētā-

jiem. — Būs jāstāsta — kur bijis, ko darijis, varbūt arī, ko domājis. It kā viņi būtu noziedznieki, nevis kaņavīri, kas aizsargājuši savu zemi.

Pacepure bija runājis taisnību. Pēc dažām dienām slimnīcā radās liels uztraukums — ieradās pārbaudes komisijas ierēdnis. Viņam vajadzēja ierādīt atsevišķu telpu un alfabēta kārtībā ierasties uz nopratināšanu, vispirms personālam, tad slimniekiem.

Pauls Pacepure vēl ieskrēja nodaļā kā advokāts pēdējā brīdī pirms tiesas sēdes.

„Nu, ko es teicu! Klāt ir! Pievaldiet tikai mutes! Citādi piesiesies, izmetīs no Unrras maizes. Nocels no dzimtenes altāra, pataisis par kara noziedzniekiem un iebāzīs koncentrācijas nometnē. Vēl jau tās nav likvidētas. — Nu, ko jūs skatāties kā velnu ieraudzījuši? Fakts! Es jau biju priekšā, man tā bilde skaidra. Anglis gribēja mani paķert uz pirmo jautājumu — kad iestājies Legionā? — Nu, vecīt, šito puiku tu bez cimdiem nepaķersi! Neesmu bijis Legionā, tūlīt teicu! — Kad dzimis? Neko darīt, tas rakstīts pasē, gadi sakrīt. — Kādēļ nav bijis Legionā? — šis man atkal jautā. — Nepatika kauties! Ko es esot strādājis vācu okupācijas laikā? — Strādājis? Es nemaz nestradāju! Spekulēju, teicu, grāvu vācu saimniecību. Par to vācieši mani iebāza kuģī un atsūtīja uz Deutschlandi — fort. Was machen? Niks machen! — Kur bijis un ko darijis Vācijā? — Vai es atceros visas svešās vietas? Sākumā ielika poļu koridorā grāvjus rakt. Bet es neraku. Dzēru ņergu, naktīs gāju pie poļu meitām, bet dienās snaudu, atspiedies uz lāpstas. — Laikam noticeja, palika laipnāks. Es nu leju, cik varu. — Vācieši gribēja ielikt fabrikā, bet es aizmuku. Pirms kapitulācijas jau atrados Meklenburgā pie viena vācu saimnieka. — Ko tur darijis? — Lasīju sapuvušus kartupeļus no pagraba un bērū aiz kūts. Šansīte uz goda, es teicu. — Kur tas bija? — šis grib zināt adresi. Bet es esmu aizmirsis. Pie tāda švāna Meklenburgā. — Un kur atradies kapitulācijas dienā? — Tepat, kur tagad stāvu. Cik ilgi lai es sapuvušos kartupeļus lasu, ja tos pašus dod ēst? Tagad esmu Unrras pavalstnieks pie amerikāņu paciņām. — Kādēļ nebraucot

mājās? — Vai tad laiž — prasu. — Tas esot iespējams, tikai jāreģistrēties pie krievu repatriācijas virsnieka. Un stāstīs man adresi. Nu, vecīt, šito puiku uz muļķi nepakērsi! Man apskrējās dūša. — Kas man daļas gar krieviem, es saku, es esmu latvietis! Lai krievs ar vācieti sataisa sabumbotos ceļus un tiltus, tad braukšu. — Parakstāties! — To var. Uzgrūdu tādu kleksi, ka spalva izskrēja papīram cauri. To viņš neaizmirsīs. — Tādas tās lietas, vecīši! Melojiet! Jo trakāk, jo labāk!”

Nodaļā atgriezās Jumiķis,

Invalidi sakustējās. „Nu — ?”

„Muļķības!” Jumiķis īsi novilka caur zobiem.

„Stāstīji, ka bijī legiōnārs?” Pacepure jautāja.

„Sākumā neteicu. — Kādēļ tad es esot tāds invalids bez kājas un rokas? — Cietu uzlidojumā — atbildu. — Kur? — Rīgā. — Kur atradies tajā brīdī, ko darījis? — Man apnika. Roku norāva uzlidojumā, kāju ķēra mīna. Tā arī pateicu. Vēl vairāk. Kaut kāja asiņoja, es vēl izšāvu visu aptveri un nogāzu vismaz pusduci sarkano. — Tad arī vairāk nejautāja, lika tikai parakstīties.”

„Un neteica nekā?”

„Es neesot tiesīgs saņemt Unrras atbalstu. — Velns lai parauj viņu atbalstu! Man arvien to ubagu maizi ir bijis grūti norīt. Lai atdod to, kas man pašam piederēja, manas mājas, mūsu valsti, tad mēs vēl dāvināsim viņiem. Tīru sviestu un bekonu. Bet tagad man pietiek ar tām koka kūjām, tās ir mani balsti. Un tās pašas nav devuši viņi — tā es viņam pateicu!”

„Jā, veči, ja jūs visi būsit tik lieli, tad jūs nekur netiksīt,” Pacepure līdzjūtīgi novilka. „Tad atliks tikai repatriēties, par izceļošanu nav ko domāt.”

„Velns lai parauj, ko tu muldi par to ceļošanu!” Jumiķis noskaitās. „Vai mēs te esam braukuši ekskursijā?”

„Labi, labi. Tu esi uztraucies, nomierinies!”

„Jā, es tiešām esmu uztraucies par tik stulbu pasauli!” Jumiķis ar troksni iegāzās savā gultā.

Pēc brīža no pārbaudes atgriezās Teobalds Krusts.

„Nu — ?”

Teobalds smējās. „Es apsoliņos viņu izārstēt. Vienu adatu aiz ādas. Bromu, lai nomierinās.”

„Izmeta no Unrras maizes?”

„Iedeva smēķus. Citādi negāju prom.”

„Ko tad prasīja?”

„Vai esot bijis brīvprātīgais? — Biju tādu laiciņu, sanitārs, es teicu. — Tad es esot fašists. — Man vienalga, saku, bet tos velnus, kas man galvu sašāva, tos es vēl ārstēšu. Sanitāru nedrīkst aiztikt, to noteicis starptautiskais Sarkanais Krusts. Tādēļ es nelikšos mierā. Pa kluso, pa tumsu — kniks! Es viņam gribēju parādīt, kā to dara. Bet viņš izvilka cigarešu paciņu. Kārtīgs angļu puika, bet muļķis. Vēlāk es viņu drusku apskaidroju, tad sāka runāt par mājām. Vai es negribot braukt uz Rīgu? — Kā tad negribu, bet vispirms jāiztaisa operācija, es teicu. Jāizgriež augoņi no galvām — Čerčilam, Trūmenam, Staļinam. Un tev arī, es teicu. Tikai tad es braukšu uz Rīgu. Tikdaudz es mācēju viņam vāciski iestāstīt. Tad kļuva dikti nopietns, iedeva atkal cigareti un teica, lai ejot. Es pievācu visu paciņu. Kamielis, laba marka.”

Nodaļas vīri klusēja. Pacepure novaikstījās kā gribēdams nospļauties, bet atcerējās, ka te ir slimnīcas grīda, ne lauks.

„Ar jums nav vērts runāt, jūs visi esat muļķi!”

„Ansi, vai mēs iesim reizē?” Vitauts Leja pieskārās pie neredzīgā rokas.

Ansis sarāvās. Vai jau viņa kārta?

„Mūsu burts jau iet.”

„Vai tur ir rinda?” Ansis jautāja.

„Kas neredz, var iet tikai iekšā,” Teobalds omulīgi atbildēja.

Vitauts ar Ansi posās. Neredzīgais žņaudza pirkstos lazdas rīkstīti, diloņslimais krekstēja, it kā mēģinādams balsi. Viņš zināja, ka būs jārunā arī drauga vietā, jo Ansis neprata vāciski.

„Tu, Leja, neesi muļķis!” Pacepure, gluži nelaimīgs, vēl mēģināja dot padomu. „Tu vēl esi jauns, kas tu par leģionāru? Saki, ka tu jau sen slimo ar diloni, tevi nemaz nevarēja iesaukt.”

„Vārds, uzvārds, kad un kur dzimis?” ierēdnis uzsāka pratināšanu. „Kur viņu ievainoja?”

„Kurzemē,” Vitauts atbildēja.

„Kur tas ir?”

„Latvijā.”

„Vai viņš bija brīvprātīgais fašistu leģionā?”

„Nē, Latviešu Leģionā.”

„Tas ir tas pats.”

„Ansi, viņš saka, ka tu esot bijis fašistu leģionā!”

Ansis pacēla galvu, nezinādams, uz kuŗu pusi vēŗšas viņa seja. Bet viņš dzirdēja pratinātāja balsi, tādēļ viņš pagrieza tieši pret runātāju savus tukšos acu dobumus.

„Saki viņam, ka toreiz mani iesauca, bet tagad, ja es vēl varētu redzēt, es ietu brīvprātīgi. Vēl vienu ziemu es gulētu Kurzemes grāvjos, jo tie velni un slepkavas vēl nav no mūsu zemes izvākušies!”

Vitauts Leja ar pūlēm pārtulkoja biedra vārdus.

„Atbildi tieši uz jautājumu! — Tā tad viņš noliedz, ka bijis brīvprātīgais?”

„Viņu iesauca.”

„Tad viņš var atgriezties mājās. Kaŗš ir beidzies, naciķi sakauti.”

„Sarkanie fašisti vēl nav sakauti!” Leja uztraucies atbildēja.

„Viņš nav tiesīgs saņemt Unrras pabalstu, es viņam ieteicu atgriezties mājās.”

„Pie boļševikiem?”

„Tur patalban atrodas mums draudzīgas valsts kaŗaspēks.”

„Jums, bet ne mums!”

„Tas ir pagaidu stāvoklis.”

„Tad arī mēs pagaidīsim.”

„Jūsu uzturēšanās Vācijā apgrūrina okupācijas iestādes. Di-pī problēma jāizbeidz.”

Vitauts Leja tulkoja latviski Ansim.

„Vispirms jānobeidz kaŗš!” iekliedzās neredzīgais.

„Kaŗš ir beidzies,” anģļu ierēdnis pašapzinīgi atkāŗtoja. „Pasaule ir atbrīvota no barbarisma, jūs varat droši braukt mājās.”

„Mana dzimtene vēl nav atbrīvota,” Ansis runāja. „Tur vēl notiek deportācijas, tur vēl pusnaktī klauvē pie durvīm, desmit minūšu laikā izrauj cilvēkus no gultām, no mājām, no savas tautas un zemes. Viņus iekrauj vagonos kā lopus, bez ēdiena, ūdens un siltuma, viņus pavada tikai čekisti ar šautenēm, ar sitieniem un lamāšanas. Viņus izmet Sibīrijas salā, dzen cauri puteņiem ar noberstām kājām simtiem kilometrus tālu tundrās, no kurienes vairs nav atgriešanās. — Tāda ir jūsu draudzīgās valsts sludinātā brīvība. Vai jūs zināt, kādas ir brīvās vēlēšanas šajā vergu zemē? Kas ir spiegošana, nodevība, terors, kad vecāki vairs neuzticas bērniem, draugi draugiem? Jūs to nezināt. Bet mēs zinājām, tādēļ mēs cīnījāmies, lai pasargātu savu zemi un tautu.”

Diemžēl, pārbaudes ierēdnis nekā arī neuzzināja no satrauktā invalīda, jo tas runāja svešā valodā un viņa draugs vairs nespēja veikli tulkot.

„Vai viņam nav bojātas arī smadzenes?” ierēdnis sau dzīgi apjautājās.

„Nē! Viņš ir tikai neredzīgs. Bet dažkārt viņš redz skaidrāk, nekā mēs ar veselām acīm.”

„Tad es nekā nesaprotu!” ierēdnis paraustīja plecus, nervozi izvilka no kabatas cigarešu paciņu un vienu aizsmēķēja. — „Un jūs — ? Brīvprātīgais?”

„Leģionārs. Vispirms iesauca vācu gaisa izpalīgos, bet es negribēju dienēt starp vāciešiem, es lūdzu, lai mani pārceļ pie latviešiem uz fronti. Mani aizsūtīja uz Kurzemi tieši Ziemassvētku kaujās.”

„Tā tad arī jūs cīnījāties pret mūsu sabiedroto, sarkano armiju?”

„Es cīnijos pret mūs zemes okupantiem. Mēs visi to darījām. Bet ļaunais mūs uzvarēja. Mēs nebūtu kapitulējuši, ja Amerika nebūtu sarkano armiju atbalstījusi. Mēs viņus būtu aizdzinuši no savas zemes, un tad mums nevajadzētu te velti taisnoties!” Vitauts Leja uztraukumā sāka klepot. Ansis juta, ka zēns grīļojas, viņš to satvēra aiz padusēm.

„Atbildiet uz jautājumiem!” pratinātājs noguris sacīja. „Kā jūs nokļūvāt Vācijā?”

„Mani ievainoja. Divas reizes. Pirmo reizi atveseļojos turpat Kurzemē, otrreiz mīna sadragāja kājas, tad atsūtīja šurp.”

„Jums jāatgriežas mājās, jo šeit jūs nevarat saņemt Unrras atbalstu.”

„Atkal tas pats, Ansi!” Leja izmisis čukstēja.

„Parakstāties!”

„Mēs kapitulējam vēlreiz, Ansi!”

Abi draugi vienaldzīgi parakstīja savus vārdus uz lielām, ailēs sadalitām lapām. Viņi pat neizlasīja, ko pārbaudes ierēdnis tajās bija ierakstījis.

„Nākošais — !” anglis īgni sauca.

Ansis ar Vitautu atgriezās nodaļā kā pēc smagas, neizšķirtas kaujas. Viņi bija noguruši, vienaldzīgi, viņi nedzirdēja biedru jautājumus, bet iekrita gultās.

Urbāna kaktā čaukstēja avīze. Viņš lasīja gausi, uzsvērdams katru vārdu kā zobodamies: „Cilvēku tiesību deklarācija. — Ansi Lielgalvi, tu, kas neredzi, tagad klausies abām ausīm! — Septītais pants nosaka, ka ikviena persona uzskatāma par nevainīgu, kamēr nav pierādīts tās vainīgums. Nevienu nevar atzīt par vainīgu un sodīt par noziegumiem vai citiem nodarījumiem, kā tikai pēc bezpartējiskas publiskas tiesāšanas, kurā nodrošinātas garantijas aizstāvēšanai. Nevienu nevar vainot nodarījumā par kādu darbību, vai nolaidību, kas nodarījuma izdarīšanas laikā nav ar likumu atzīta par sodāmu, nedz arī sodīt ar augstāku sodu, nekā tas nodarījuma izdarīšanas laikā likumā noteikts. Tomēr šie noteikumi nevar atturēt no tādu nodarījumu sodīšanas, kas, saskaņā ar civilizēto nāciju galvenajiem tiesību principiem, atzīti par noziedzīgiem. Nevienu nedrīkst spīdzināt, vai nežēlīgi un necilvēcīgi sodīt vai apvainot. — Skaisti vārdi, vai nē, Ansi Lielgalvi? Vai tu klausies, vai gribi dzirdēt vēl? — Lūk, astotais pants nosaka, ka verdzība visos tās veidos noliedzama ar likumu. — Un devītais pants rakstīts tieši tev, Lielgalvi! Tas nodrošina likuma aizsardzību pret iekļaušanos personiskās un ģimenes lietās. Māja un korespondence ir neaizskarama!”

Ansis pagriezta galvu. „Kā tur bija?”

„Devītais pants nodrošina likuma aizsardzību pret iejaukšanos personiskās un ģimenes lietās. Māja un korrespondence ir neaizskarama!” Urbāns atkārtoja ar uzsvāru.

„Es nesaprotu,” Ansis norūca. „Vai to vēl vajadzētu noteikt ar likumu? Tādas lietas taču ir dabīgas.”

Urbāns iesmējās. „Arī acu gaisma tev bija dabas dota, bet nu tās vairs nav. Arī tava zeme, tas smilšu stūris Daugavas mežos bija dabas dots, tagad tev tas vairs nepieder. Vai kāds brīnums, ka tev atņem arī tavu gultu, tavu sievu un tavu bērnu?”

„Bet kādēļ viņi raksta tādus likumus?”

„Lai tevi nomierinātu. Lai tu nesāktu savā aklībā traot. Varbūt tu celtos un daudzītu traukus, piemēram, sassistu Rūzvelta kundzes smalkās kafijas tases, pie kuŗām viņa sēdējusi un tērzējusi ar citām dāmām par cilvēku tiesībām. Tu esi jānomierina, Ansi. Sak', pagaidi vēl kādu gadu, varbūt desmit vai divdesmit gadus, kamēr Cilvēku tiesību deklarāciju autori nomirs dabīgā nāvē. Tad arī tu būsi aizmirsis to, ka kādreiz runāja par cilvēku tiesībām. Tu būsi akls vergs, tev nebūs arī nekādas vēlēšanās. Varbūt tu tikai nožēlosi, ka toreiz Kurzemē tā mīna tev nebij atņēmusi arī dzirdi. Tad tu vismaz nebūtu dzirdējis šos Cilvēku tiesību deklarācijas pantus. Diemžēl, tu tos dzirdēji tāpat kā toreiz par atombumbu. Bet neuztraucies, tas viss notiek kaut kur tālu, kā Pacepure saka!” Urbāns saburzīja avīzes lapu un nosvieda pie durvīm. „Lai Elīna pievāc to mēslu!”

Otrā dienā nodaļā iezagās Pacepure. Māsa jau bija pieradusi pie biežā ciemiņa, viņa nedzina to laukā, ja viens viņš te neatradās ārsta vizītes laikā.

„Nu! Cik izmeta?”

„Visus, kas nemeloja,” Jumiķis atsaucās.

„Tā nav melošana, ja kāds glābj savu ādu,” Pacepure pacēla balsi. „Tā ir politika. Jārunā tā, kā izdevīgi. Tāpat kā tie tur Maskavā — ne vārda vairāk kā vajaga. Uz tādiem meliem tur uzcelta visa valsts. Arī šo karu uzvarēja ar meliem. Piesmērēja acis Čerčilam un Rūzveltam, piesmērēs visiem, kas nāks viņu vietās. Vai jūs neredzē-

jāt pie pratināšanas, kāda vara ir meliem? Tas vecītis, kas tur garlaicībā kūpināja cigareti un atgādināja atbilstēt uz jautājumiem, jau bija pieradis pie meliem, viņš pat aicināja jūs melot. Taisnību viņš negribēja dzirdēt, tā viņu neinteresēja, viņš tikai gribēja ātrāk tikt no jums vaļā. Tādēļ vajadzēja melot, piesmērēt viņa prātu un papīru tāpat kā komunisti to dara. Mūs taču tā skolo, velns lai parauj!" Pacepure bija nosvīdis runādams.

Ansis atslēdās gultā uz elkoņiem, vērīgi klausījās, galvu piešķiebis.

„Arī tevi izmeta, Ansi?”

„Mēs ar Vitautu nemelojām. Mūsu lieta ir taisna, toreiz Kurzemē, un te, mums vienalga, ko ar mums dara.”

„Un tev arī vienalga, ja diloņslimu izmetīs uz svešas ielas?”

„Vienalga!” Leja aizsmacis iesaucās.

„Es jums vēl varu dot padomu — vēl var pārsūdzēt Žeņevā.”

„Mēs to nedarīsim.”

„Muļķi!”

„Es tevi saprotu, Paul!” Vitauts apbrīnodams uzlūkoja cīņas biedru. „Tu esi kā tas ganu zēns, kas pasakās piekrāpj velnu. Tu apmānīji krievus frontes aizmugurē, tu melo Unrras večiem, bet re', mūsu Ansis ir kalējpuika, stiprs un taisns līdz galam!”

„Un tu!” Pacepure pienāca tuvāk zēna gultai. „Tu esi Antiņš! Muļķa Antiņš!”

Dažas dienas Ansis Lielgalvis gulēja ar notītu seju.

„Tev ir aizsietas acis!” nodaļas biedri zobojās.

Ansim bija vienalga, Viņš jutās labi, jo vaigus vairs nespieda sīkās metalla šķembas. Dr. Daniels bija tās izlasījis. Pēc operācijas viņš drikstēja tās aptaustīt, druskas nebija lielākas par putrainiem.

Varbūt gribot paglabāt piemiņai, viņam jautāja.

„Sviediet tās mēslos!”

Tagad viņš gulēja un domāja par sīkajām tērauda druskām, kas viņu bija iedzinušas tumsā uz visu mūžu.

Paldies Dievam, viņš vēl varēja par to sakarīgi domāt, arī dzirdēt viņš varēja, ar mēli sajūst garžu, ar nāsīm smaržas. Paldies Dievam! Neredzīgais apzinājās, ka nu viņa ciešanu mērs bija pilns, liktenis viņu vairs nevajās, nekas ļaunāks vairs nenotiks. Kājas un rokas viņam bija atstātas, viņš varēja staigāt, viņš varētu celt un nest, ja vien zinātu, kur un ko.

Taču pagaidām, kamēr sadzīs seja, viņš drīkstēja tikai gulēt.

Un tad? Cik ilgi viņu slimnīcā turēs? Viņš bija spēcīgs cilvēks, arī no gūsta atlaists, tāds papīrs viņam bija kabatā. Viņš bija brīvs cilvēks, brīvā rietumu zemē, Paldies Dievam!

Nodaļā čalodama ieskrēja Saivas kundze.

„Ansi, kāds tu izskaties! Notīts kā mūmija! Bet nekas, drīz tava āda sadzīs, tu vēl būsi skaists vīrietis, meitas tev pašas lips apkārt, par to nebēdā! — Un kā iet manam draugam Vitautam? Ilgi tevi neesmu apmeklējusi. Par tevi tagad runā visa slimnīca, tu esot pie tā angļa izturējies kā īsts varonis. Tā vajaga. Es tevi varētu par to nobučot, manu zēn! — Nu, nu, nesarksti, es to nedarišu, tas nav iespējams šajā stāvoklī. Bet tu tiešām esi slim, mans mīlais! Tavas acis ir iekritušas vēl dziļāk, vaigi plānāki, seja bālāka. Kas ar tevi būs? Vai ārsts nekā nedara? Jā, cilvēkiem nav līdzjūtības, to es pati esmu piedzīvojusi. Arī es esmu bijusi tuvu nāvei, pilnīgā izmisumā, bet vai kāds man juta līdzī, vai dzirdēja manas vaļmanas? Neviens. Bet es negribēju sūdzēties pie tavas gultas. Es esmu samierinājusies, ka pasaulē ir vairāk ļauna, nekā laba. Tas mazumiņš prieka, kas mums dots, nobāl kā krēsla naktī, kas mūs apņem. Tici, Vitaut, mana sirds asiņo, kad es uz tevi paskatos! Tu vēl esi tik jauns. Vai tu esi dzīvojis? Nē! Tu esi kā pienene, tikko uzziedējusi, ieskatījusies saulē, bet atnāk cūka un pēkšņi tevi noplūc!” Likās, Saivas kundze sāks raudāt. Slimnieks klusēja, bet Ansis zināja, ka viņa acis spīd pateicīgā mīlestībā. Nedaģa mīlestība, Ansis domāja, tā pareģo nāvi.

Lielais vīrs nevarīgi nopūtās. Viņš labprāt izsviestu šo sievu pa logu, to viņš spētu, tādiem darbiem viņa rokas

būtu vēl lietojamas. Vai viņa neapsmēja zēnu tāpat kā Cīlvēku tiesību deklarāciju autori mazās tautas? — Lielgalvju Ansis žņaudza pirkstos plāno Unrras segu.

„Ak, es arvien esmu stāvējusi vājo pusē!” Saivas kundze turpināja. „Tādēļ, ka man ir laba sirds, es pati dzīvē esmu daudz vīlusies. Ko citu lai es iesāku ar savu labsirdību šajos cietsirdīgajos laikos? Pie tavas gultas es varu izkust līdzjūtībā, bet ko lai es daru tur nometnē, kur katrs kāpj tavā dvēselē ar netīriem zābakiem? Vienīgi mana sunīša dēļ tur vērts vakaros aiziet un pārgulēt. Man ir tāda maza, balta kucīte, es viņu par Fifī saucu. Viņai ir smailas austiņas un gudras actiņas, dikti inteliģenta sunīte. Man visu dienu jādomā, kā nabadzītei iet, vai puikas nav iesvieduši ar akmeni pa kājiņām. Ak, pasaule ir tik cietsirdīga, mana mīļā Fifī arī to zina!”

„Saivas kundze, virsmāsa jūs sauc!” Ansis vaidētāju pārtrauca.

„Protams, vai viņa var kaut brīdi bez manis iztikt? Jāiet atkal berzt un slaucīt, mūžīgi tikai putekļi un netīrumi. Tāds darbs manu dvēseli nokaus. Es jūtu, ka ar katru dienu kļūstu vienaldzīgāka pret sevi un citiem. Tas ir briesmīgi. Mana mazā, baltā Fifī tagad smilst un gaida mani mājās, bet man te jārij putekļi un jāklausās virsmāsas aizrādījumos.”

„Saivas kundze, jūs tiešām sauc!” atkātoja arī Jumiķis.

„Nu, turies, mans jaunais draugs! Gan es atkal pie tevis ieskriešu. — Pasmaidi! — Tā, tā — !” Saivas kundze iesmiedamās izsteidzās pa durvīm.

„Pienene!” Urbāns atcerējās. „Pārziēdējusi pienene! Pūkojas un pieputina citiem acis. Pat cūka vairs neēd!”

„Es tev aizliedzu viņu zobot!” Vitauts Leja dusmīgi čukstēja.

„Man nav tāds garastāvoklis, lai justu tev līdzī. Es pats esmu tuvu nāvei. Man ir dilonis. Neviena man to nesaka, slēpj, bet es noteikti zinu. Es izdilstu ar katru dienu, man vairs negaržo tās Unrras putras, man nav vairs dzīves prieka, — es tikai ar mokām klausījos, kad tā pienene pie tavas gultas žēlojās par savu kuņģi. Splaut gribējās,

bet man bija bail, ka neizspļauju asinis, tik tālu es esmu. Un kādēļ? Tādēļ, ka tevi te noguldīja blakus. Tu sēj baciļus uz visām pusēm, bet neviens par to nedomā. Mēs esam drupās, mums nav izolācijas telpu, — viņi saka. Tā! Un tādēļ viena vietā jāmirst diviem! — Un tad vēl tā ar savu Fifi!”

„Mēs pasauksim Saivas kundzi, lai pasēž pie tavas gultas,” zobojās Jumikis.

Urbāns noskaities grieza tikai zobus.

„Man bija tāds smilšu lauks, kur nekas neauga —” sāka vecais. „Un tad es tur iesēju lupīnu...”

„Tu beidz muldēt!” iesaucās Urbāns, galīgi pārskaities.

Kad vecais aplkusa, turpināja Gustavs Ronis. „Un mani jūs neviens agrāk nepazināt. Mani gandrīz ievēlēja pilsētas valdē. Pietrūka tikai divas balsis. Es paliku pirmais kandidāts un, ja kāds būtu izkritis, es būtu nācis viņa vietā.”

„Bet tagad tu pats esi izkritis!” kāds atgādināja.

„Toties namīpašnieku biedrībā es ilgu gadu biju priekšsēdis. Tur man bija svars. Es ierīkoju kabinetu savā namā, par to neņēmu no biedrības īri. Es vadīju sēdes un izšķīru svarīgas lietas. Es laikam jums jau teicu, ka ministrijās man bija daudz draugu.”

Teobalds piecēlās no gultas un lēni slīdēja uz runātāja pusi. „Vai tu negribi, lai es tev izmēru temperatūru? — Nē? — Pulsu? — Arī nē? — Es baidos, ka tu zaudēsi saprašanu.”

„Kādēļ viņu tura šajā nodaļā?” Ronis, protestēdams, kļiedza. „Viņš taču ir galīgi traks!”

„Pie trakiem tikai ar labu!” ņirdza Urbāns.

„Es te jūtos gluži omulīgi,” Teobalds neatkāpās no Roņa gultas. „Bet tu te ilgi neizturēsi, ja neļausi nodzīt temperatūru, Tev jādzer etiķis, tas noņem karstumu.”

„Še cigarete un atstāj mani!” Ronis, cita padoma nezinādams, sniedza cigareti.

Teobalds apmierinājās. „Prasta turcene gan ir, bet paldies par to pašu! Varbūt tu vēl būsi glābjams.”

Gustava Roņa atmiņas viņš bija pārtraucis. Namīpaš-

nieks tikai vēl nopūtās: „Es baidos, ka viņi neizvazā manas mēbeles.”

Invalidi neklausījās Roņa stāstos. Tie visi skanēja kā pasakā — reiz bija.

Teobalds šoreiz nesteidzās gaiteni, lai izsmēķētu cigareti. Viņš tīri omulīgi sāka gērbties un uzposties.

„Ko viņš dara?” Vitauts, vērodams, čukstēja Ansim. „Viņš sien kādu drēbes gabalu ap galvu. Skatās spogulī un veido uz pieres augstu mezglu kā sievietē. — Nu viņš izņem no skapiša zīmuļus. — Klausies, Ansi, viņš ir galīgi jucis, viņš krāso lūpas un vaigus! Un cik nopietni viņš to dara.”

„Teobald!” Urbāns iesaucās.

„Jāuzcērtas!”

„Vai tu iesi uz balli?”

„Ietu, bet nav tādas kleitas.”

„Uzvelc nakts kreklu!”

„Ansi,” Vitauts turpināja, „viņš tiešām velk virs biksēm kreklu un izskatās pēc putnu biedēkļa. Man bail, ka viņš neizdara kādas muļķības.”

„Zīņojiet māsai!” Ansis sauca.

„Manis dēļ lai nāk pati virsmāsa,” Teobalds smējās. „Es gaidu, kad viņš iesviedīs logā trīs akmentiņus. Kniks, kniks, kniks! Tā būs zīme, tad mēs iesim.”

„Neaušojies, Teobald!” Jumīķis stingri uzsaucā. „Tu esi vīrietis, sanitārs. Neatceries?”

„Tas es biju. Es paliku Kurzemē uz lauka. Baltā sieva mani pievāca, es peldēju pa izplatījumu. Tagad esmu atgriezies zemes virsū, esmu pārdzimis par jaunu un esmu sievietē. Toreiz es biju sanitārs, tagad māsa. — Kā man pietāv baltais priekšauts? Bet šovakar tas neder, man ir brīvs vakars un es gaidu viņu. Viņš sviedīs akmeņus logā. Jūs piesargāties, ka nepiešķīst ar stikliem acis. Uzņāks virsmāsa, sacels traci!”

„Viņa jau nāk!” iesaucās Jumīķis.

Pavērās durvis, nodaļā ieradās māsa un Dr. Daniels uz vakara vizīti. Teobalds norāva priekšautu, nakts kreklu, galvas apsēju, brīdi miņājās uz vietas, tad pārlēca pār gultu un steidzās ārstam pretī.

„Doktora kungs, man ir augonis galvā!” viņš pazemīgi teica. „Liels, ļaundabīgs audzējs! Lūdzu izgrieziet to!”

Dr. Daniels brīdi vēroja nokrāsojušos, satraukto puisi. Uzlicis saudzīgi roku uz viņa pleca, mierīgi teica: „Labi, Teobald. Mēģināsim tevi operēt!”

Gaitenis, izlietne, kāpnes, durvis... Ansis gāja ierasto ceļu. Laiks bija drēgns, nāca lietus ar sniegu un viņš atgriezās telpās. Apstājies gaitenī pie loga, ar pirkstiem taustīdams vēsos stiklus, pacēlis galvu, viņš it kā raudzījās pāri drupām un namu jumtiem, kur no gaisa krita slapjas sniega pikas.

Aiz neredzīgā muguras klauzēja sanitāru steidzīgie soļi, čaukstēja māsu un kopēju pārvalki. Tad viegli soļi apstājās viņam blakus un viņš tos pazina.

„Šodien nejauks laiks, Elin!”

Ja viņam būtu acu gaisma, tad redzētu, ka Elīnas seja savelkas smaidā.

„Jūs esat te labi iedzīvojušies, ja pēc soļiem zināt, kas apstājas blakus,” viņa atzinīgi teica.

„Es tagad redzu citādi nekā agrāk.”

„Vai arī cilvēkus labāk pazīstat?”

„Es domāju gan.”

„Vislabāk jūs saprotaties ar Vitautu Leju?”

„Kopš Kurzemes mēs esam it kā sasiesti kopā. Mēs bieži iztiekam ar vienām acīm un vienām kājām. Mēs abi kopā esam viens dīvains kroplis. — Bet drīz es palikšu viens. Tad es būšu pusmiris.”

„Kāpēc tā domājat?” Eļina nedroši jautāja.

„Arī jūsu balsi jūtamas bažas. Viņš neizturēs. Pavasari aizies...”

„Jā.”

„Vai Teobaldu operēs?” Ansis gribēja runāt par citu.

„Doktors Daniels šaubās, vai būtu nozīmes. Bet viņš to darīs.”

„Es domāju, ka atgūdamas prātu, viņš kļūs nelaimīgāks.”

„Mēs dzīvojam briesmīgā laikā,” Elīna, kā turēdamās, pieķērās Anša elkonim.

„Jā, tādā laikā mēs esam piedzimuši.”

Snieg lielām pikām,” pēc brīža Elīna runāja par laiku.
„Uz akmeņiem sniegs tūlīt izkūst, tāda te ir ziema.”

„Te laikam ātri pienāk pavasaris.”

„Martā esot silts un jauks laiks.”

„Un mēs vēl arvien būsim tepat.”

„Jūsu seja drīz būs pilnīgi sadzijusi,” Elīna mēģināja novērst neredzīgā domas no pagātnes.

„Vai tad man būs slimnīca jāatstāj?”

„Es domāju, ka jūs novietos tādā vietā, kur jūs apkops.”

„Unra mani izmetīs uz ielas. Es esmu kara noziedznieks.”

„Es tam neticu.”

Ansis pagrieza seju pret kopēju, it kā pētīdams viņas seju. „Mums jātiek mājās, Elin!” viņš stingri teica.

„Bet jūs taču nedomājiet atgriezties pie krieviem?”

„Nē. Viņiem jāatstāj mūsu zeme!”

„Varbūt —” Elīna izvairīgi pārtrauca.

„Vai jūs tur neviens negaida?”

„Es nezinu. Varbūt gaida, varbūt arī nē. Viņš palika Kurzemē, vairāk nekā nezinu.”

„Vīrs?” Ansis droši jautāja.

„Jā.”

„Labi satikāt?”

„Jā,” Elīna atzinās. — „Sniegs pārvēršas lietū. Līst. Nē, ziemas te vairs nebūs.”

Ansis vērīgi klausījās Elīnas balsī. Viņš sakustējās, it kā gribēdams aptvert viņas augumu, tad atjēdzās, sāka nervozi locīt lazdas rīkstīti. Dievs, vai viņu te nekrāpj? Varbūt viņš katru dienu satiekas ar savu Martu, bet nedrīkst viņai pieskarties. Un viņa uzdodas par svešu cilvēku! —

„Kādēļ jūs kļuvāt tik nopietns?”

„Es esmu neredzīgs,” Ansis drūmi atbildēja un aizgriezās prom, mētādams rīkstīti. Tā atsitās pret grīdu,

gaitēņa sienu, ķēra izlietni ar asu skaņu, beidzot atsitās chirurgiskās nodaļas durvīs. Viņš jau pacēla roku, lai sataustītu rokturi, bet jūta, ka durvis atveras, viņam pie-skardamies aizgāja garām divi cilvēki.

„Kas tie bija?” viņš jautāja. „Teobalds?”

„Viņu aizveda uz operācijas zāli,” Elīna, sekodama aiz muguras, atbildēja.

Ansis pagriezās uz to pusi, kur atradās kāpnes, kas veda augšup uz bijušo skolas vingrotavu. Viņš zināja, kur tā atrodas.

„Lai Dievs stāv viņam klāt!” Ansis nomurmināja un pa vaļā pamestām durvīm atgriezās nodaļā.

Istabā valdīja klusums. Nevienš negribēja šajā stundā pieminēt Teobaldu Krustu. Šodien izšķirsies viņa liktenis. Vai viņš turpmāk apjēgs, ko runā, iegrims vēl dziļākos murgos vai arī paliks uz operācijas galda, aizmidzis uz mūžu.

Tā bija smaga diena. Pagāja viena stunda, otra, trešā, bet Teobaldu vēl nenesa atpakaļ. Pēcpusdienā nodaļā ienāca māsa.

„Vai viņš izturēja? — Vai operācija izdevās? — Vai viņam ir kādas cerības?” invalīdi apbēra māsu ar nepacietīgiem jautājumiem.”

„Vēl doktors nav beidzis,” māsa īsi atbildēja.

„Pagājušas jau sešas stundas!”

„Tā ir sarežģīta operācija.”

„Tad viņš neizturēs.”

„Teobaldam ir stipra sirds,” māsa mierināja. Viņa piegāja pie Vitauta Lejas gultas. „Kā jūties?”

Vitauts kaut ko čukstēja, bet neviens nesaprata, tikai Ansis uztvēra: „Es gribu tikt mājās.”

„Varbūt tev te nav miera,” māsa turpināja. „Būtu labāk, ja tevi pārvietotu uz interno nodaļu. Tur mums ir atsevišķa silta istaba.”

„Man bail palikt vienam,” zēns čukstus lūdzās.

„Es domāju, ka ārsts tevi pārliecinās. Tur tev tiešām būtu miers.”

„Jā — miers — !” Urbāns, kā žāvādamies, novilkā.

Māsa pagriezās pret pārējiem slimniekiem. „Kad Teobaldu atnesīs atpakaļ, izturieties klusi! Viņš vēl būs narcozes miegā, lai izguļas.”

„Vai jūs domājat, ka viņš vēl kaut ko sajēgs no pasaules kārtības?” Urbāns smīnēdams jautāja.

„Doktors domā, ka jā!”

„Patiesībā žēl. Nevajadzēja viņu aiztikt. Viņš vienīgais spēja mūsu stāvokli apskaidrot. Ja doktoram būs izdevies, tad mēs visi kļūsim akli un kurli pret pasaules notikumiem.”

„Slimnīcā nav jālāpa pasaule, bet veselība.”

„Man ir tik daudz slimību, ka es neticu, vai mani spēs salāpīt.”

„Doktors Daniels domā, ka drīz jūs varēs izrakstīt no nodaļas.”

„Uz kuŗieni?”

„Es nezinu.”

„Varbūt uz atsevišķo istabu internajā nodaļā?”

„Jūs esat nelabojams, Urbān!” māsa asi noteica un izgāja.

Urbāns smējās. „Nelabojams! Tas ir — neārstējams! To es viņai sen teicu. Tagad tikai atjēgusies. Nelabojams, ha hā!” Pēc brīža viņš turpināja: „Leja, vienam nu jāiet uz atsevišķo istabu, tev vai man. Saki, kuŗš mēs kandidēsim pirmais?”

Leja neatbildēja. Viņam bija grūti runāt, viņš čukstēja tikai draugam:

„Ansi, man tagad bieži jādomā par tavu pusi, par Daugavu. Šorīt domās es staigāju pa Daugmales lielceļu. Zini, tur aiz Nāves salas. Ap to vietu vajadzētu atrasties tavām mājām.”

„Vai tu tur esi bijis?” Ansis iesaucās.

„Jā. Reiz tur es braucu. Tur ir tāds uzkalns, no kuŗa var redzēt Rīgas torņus. Uz otru pusi pilskalns. Lejā Daugava. Tur visapkārt ir oļi. Skaisti, apaļi oļi. Es tos lasīju un krāvu mugursomā. Pārvedu mājās krietni daudz. Un tur iegriezās mežā ceļš, varbūt tas veda uz tavām mājām?”

„Lielceļa malā auga panīcis pīlādzis,” Ansis satraukts skaidroja.

„Jā. Labajā pusē. Un tālāk bija dziļa grava, pieaugusi ar alkšņiem.”

„Jā, tu esi bijis pie mana ceļa gala,” Ansis iesaucās. Varbūt mēs tur esam aizgājuši viens otram gaŗām. Varbūt tu redzēji kādu steidzīgu vīru, kas brauca ar sirmu zirgu. Tā bija žigla ķēve, tomēr es vēl uzšāvu ar pātagu.”

„Vai tu nevedi granti?”

„Vasarās es tur grābu oļus. Tos pašus oļus, par kuriem tu runāji.

„Tie bija skaisti oļi.”

„Es nezīnu, cik viņi bija skaisti. Man toreiz labāk patika grants. Viegļāk bija pagrābt un piesviest vezumu. Oļi tikai atdauzīja lāpstu.”

Vitauts vēl čukstēja par Daugavas oļiem, bet viņa balss aizsmaka, viņš kustināja tikai sausās lūpas.

„Nē, tava kaite ir bīstamāka,” Urbāns, visu laiku klausījies, nopietni teica. „Tā ir dziļi iesēdusies tavās smadzenēs. Smadzenēs, ne plaušās.”

„Sirdī,” Ansis pārlaboja.

„Vienalga. Bet tā nav izoperējama. Akūts iekaisums. Dzimtenes ilgas un tā tālāk. Viņam pirmajam jāpārceļas uz mirēju istabu, es laikam vēl neesmu tik tālu.”

Neviens neatbildēja Urbāna jūrgām. Vitauts nevienādi elpoja.

Pievakarē atvērās durvis. Pēc soļiem un čukstiem Ansis zināja, ka sanitāri ienesa Teobaldu. Viņi to ielika gultā un apsedza. Tad atkal noklaudzēja tukšās nestuves.

„Ja vajaga, sauciet dežūrmāsu!” sanitārs aizrādīja.

Sanitāri izgāja un durvis aizvērās. Ansis nenocietās jau-tāt: „Kāds viņš izskatās?”

„Viņam ir notīta galva,” Jumiķis atbildēja.

Teobalds vēl bija iegrimis narkozes miegā. Nodaļā neviens vairs nerunāja. Tikai Vitauts Leja smagi, nevienmērīgi elpoja.

„Vai tev ir grūti?” Ansis čukstēja.

„Nē,” Vitauts atčukstēja. „Es vēl arvien domāju par

Daugavu. Es biju arī pie Staburaga, dzēru akmens asaras, kas tecēja gar klinti.”

„Nerunā, tad tev būs vieglāk!”

„Man tagad vienalga. Iespējams, ka es miršu. Ja es vēl satiktu māti, tad būtu pavisam labi. Tagad viņa nezina, kur esmu palicis. Ansi, ja tu atgriezies, tad pasaki to viņai!”

„Nerunā tā, tu vēl dzīvosi!”

„Laikam nē. Bet man ir viegli mirt. Pēc visa tā, ko es esmu redzējis. Pasaules ļaunums un muļķība paliks aiz manis. Man pat liedz aiziet uz savām mājām! Uz visiem ceļiem tur tagad stāv sargi ar durkļiem. Ne sirds tur valda, bet asmens. Tādēļ es arī negribu vairs dzīvot, es gribu aiziet no šīs varas un ļaunuma.”

„Nerunā par aiziešanu!”

„Nē, man ir viegli un labi. Žēl tikai, ka es tev nevaru atlīdzināt par to, ka tu esi mani sargājis kā brāli. — Tur, skapītī, ir vēl dažas paciņas cigarešu, atdod tās Paulam, lai viņš tev pagādā acenes. Tumšas acenes. Ar tām tu gan neredzēsi, bet tavas acis izskatīsies labākas. Lūdzu, dari to, Ansi! Un tad — te, zem pagalvja, vajaga būt kādam niekam. To paturi piemiņai — no Daugavas!”

Vitauts Leja bija sīkstis zēns. Viņš izturēja šo nakti. Citu rītu viņš pat jutās možāks, apjautājās, ko dara Teobalds.

„Teobalds visu laiku guļ,” Jumiķis atbildēja. „Liekas, viņš dzīvos.”

„Ja tikai nebūs galīgi sajaukts prāts,” Urbāns neuzticīgi turpināja. „Varbūt tagad man uzbruks ar nazi.”

„Drošības dēļ tev vajadzētu tomēr pārcelties uz atsevišķo istabu,” Jumiķis zoboja.

„Es arī tā domāju. Leja, skatos, taisās vēl dzīvot. Vakar Ansim novēlēja mantu, šorīt jau interesējas par citiem.”

Vitauts tiešām piecēlās gultā sēdus, paraudzījās apkārt kā brīnēdamies, ka atrodas starp biedriem. Viņš pat ēda brokastis un dzēra pienu. Viņš it kā nojauta, ka vajadzēs vēl daudz spēka.

Slimnicā atkal ieradās Unrras ierēdnis, lai vēlreiz iztaujātu tos, kuriem nepienācās starptautiskās organizācijas atbalsts.

Kad pienāca Lejas kārts, sanitārs gribēja viņu pavadīt, bet Lielgalvju Ansis neaicināts cēlās no gultas, sataustīja drauga vājos plecus un palīdzēja viņam noturēties kājās.

„Mēs jau esam tā raduši,” neredzīgais noteica. Viņi gāja atkal abi, tāpat kā pirmo reizi. Šoreiz viņiem nebija jāgaida. Pārbaudes ierēdnis sēdēja aiz galda un smēķēja. Ieraudzījis diloņa saēsto zēnu, viņš iemeta cigareti pelnu traukā.

— Vārds, uzvārds, kad un kur dzimis? Nodarbošanās? Kur dzīvojis un strādājis Latvijā? Kad iesaukts armijā? Kur bijis Vācijā pirms un pēc kapitulācijas? — Tie paši jautājumi, vēsi un vienaldzīgi, bira no ierēdņa mutes, it kā pārbaudāmie nebūtu dzīvi cilvēki, bet roboti.

„Kādēļ jūs neatgriezaties mājās?”

„Tādēļ, ka manas mājas ir nolaupītas!” Vitauts Leja aizsmacis čukstēja.

„Jūs esat saindēts ar fašistu propagandu. Visā Eiropā sācies jauns, humāns laiks. Vai jūs esat lasījis par Nirnbergas tiesu? Despotisms un brutālā vara ir sodīta. Jūs varat droši atgriezties mājās.”

Leja grīļojās. Viņa rokas un kājas trīcēja. „Iesim, Ansi! Man bail, ka es nepārlēcu galdam tāpat kā Kurzemē pār ienaidnieka žogiem.”

„Vai jums palika piederīgie Latvijā? — Vārds, uzvārds, adrese?”

Vitauts Leja saslējās, viņa acis dega niknumā. „Vai jūs gribat arī manu māti deportēt?”

„Atbildiet uz jautājumiem!”

„Nē! Es esmu mēms. Jo arī pasule ir akla un kurla!”

„Atbildiet uz jautājumu!”

„Ja man būtu mašīnpistole, es nolaistu dažas kārtas — tā būtu mana atbilde.”

„Jūs esat kaŗa noziedznieks, es jūs nodošu tiesai!”

Ansis satvēra draugu aiz padusēm. „Nebaidies, es neļaušu tevi aizvest!”

„Ejiet!” strupi uzkliedza Unrras ierēdnis.

Ansis atvēra durvis. Vitauts steidzās, cik spēki atļāva, virkdam draugu līdzī. Viņš gribēja ātrāk tikt gultā.

Ienācis nodaļā, Vitauts, vēl arvien drebēdams, iesaucās: „Puiši, vai kāds nav paglabājis pistoli? Nupat derētu te drusku ar to pastrādāt. — Nav? Neviena ieroča —?”

Istabas biedri mēmi noraudzījās satrauktā slimnieka izkēmotajos vaibstos.

„Liecies tagad gultā!” Ansis viņu saudzīgi pacēla uz rokām. Viņš draugu noguldīja kā bērnu, rūpīgi apsedza, pacēla augstāk pagalvi.

„Viņš manu māti — !”

„Nedomā par to! Tie ir tikai murgi.”

Vitauts palēnām nomierinājās. Atguvis drusku spēkus, viņš čukstēja: „Es viņam tomēr nepateicu, ka man tur palika māte. Paldies, Ansi, ka biji man tajā brīdī klāt!”

Slimnieks apklusā, iegrīma tādā kā snaudā, visu enerģiju izsmēlis.

„Ko viņam prasīja?” kāds iejautājās.

Ansis neatbildēja. Viņam riebās atcerēties. Viņš pats jutās kā nevainīgi notiesāts.

Telpā valdīja biedinošs klusums. Invalidus biedēja Lejas nevienādie elpas vilcieni un Teobalda Krusta miers. Teobalds vēl arvien gulēja ar nosietu galvu. Reizēm viņš sakustējās, pacēla roku, it kā aptaustīdams sevi. Likās, viņš bija aizmirsis, kur atrodas un kas ar viņu noticis.

Pievakarē nodaļā ieskrēja Saivas kundze. Ar straujo valodu viņa pārtrauca spiedīgo klusumu.

„Nu, kā jūtas mans puisītis? — Vai, tu taču esi gluži dzeltens! — Ko viņš tev atkal prasīja? Ko viņi no tevis grib? Vai tiešām tie neredz, ka tu vairs nevari nostāvēt pat kājās?”

Vitauts kustināja lūpas, bet neviena skaņa pār tām nenāca. Viņa acis mirdzēja, bet seja nesavilkās smaidā. Beidzot, viņš nedaudz pacēla roku, bet tā noslīga atpakaļ uz segas.

„Cik tev auksta roka! Nudien, tu mirsi! Ak, šausmas! Padomājiet jūs visi, nelaimīgie, vai tas nav briesmīgi? Cik viņam gadu? Vai viņš ir dzīvojis, vai redzējis prieku?”

To karu taču nevar saukt par dzīvi! Gūstekņu nometni arī nē! Un slimnīca! Svešums un drupas visapkārt! — Ak, Dievs, viņš nav arī mīlējis! Pa kuŗu laiku? Tikai karš, gūsts un slimnīca — tā viņa dzīve! Nu vēl atliek kaps. Briesmīgi par to pat domāt. Bet neviens nekā nesaka, it kā man vienai visas nelaiemes būtu jānes. Bet es jau tāda esmu, man var kraut virsū visas slimnīcas postu un nelaiemes. Un tad tās grīdas! Berz cik gribi, virsmātai nekad nav labi, nekad viņa nav apmierināta. — Ak, manu puisīt, ja tu nomirsi, es iešu prom!” Saivas kundze gandrīz raudāja. „Iešu — ” viņa nepaspēja tālāk pateikt, kad pasitās sāņus un iekliedzās.

Ansis bija piecēlies no savas gultas, atvēzējies un iesitis viņai ar lazdas rīksti.

„Ūja, zvērs!” Saivas kundze kļiedza.

„Ejiet laukā!” Ansis dobjī uzsauca.

„Šausmas! Tas arī vēl! Tas aklais! Viņš sit neaizsargātai sievietei! Vitaut, puisīt, vai tu to apjēdz?”

Leja neteica nekā. Viņš gulēja mierīgi, reizēm tik pakustinot roku.

Saivas kundze skaļi raudādama izskrēja no nodaļas.

„Es domāju, nu viņam reiz būs miers no tā lietuvēna,” Ansis norūca, nolika rīkstīti un atļaidās savā gultā.

Invalīdi klusēja, tikai Urbāns atzinīgi pateica: „To viņai vajadzēja, tai maukai!”

Gaitenī Saivas kundze kļiedza un raudāja, sūdzēdamās par notikušo māsai un citām kopējām.

Vakara vizītē Dr. Daniels brīdi apstājās pie Vitauta Lejas gultas. Ansis velti gaidīja ārsta parasto jautājumu — kā jūties? Ārsts pat nemēģināja vairs cīnīties ar balto sievu, kas zēnam mātās virsū no gultas otra gala. Viņam vairs nebija nekādu izredžu uzvarēt, — Ansis domāja. Nāve jau ņirdza, pārļiekusies pār slimnieka dzelteno seju. Ārstam te vairs nebija ko darīt.

„Nu, kā jūtas Lielgalvis?”

„Doktora kungs, es gribu tikt prom no šejienes!”

„Kādēļ?”

„Es esmu vesels, tikai lieki aizņemu gultu.”

„Labi, es painteresēšos, kur jūs novietot,”

To nakti Ansis nevarēja aizmigt. Viņš klausījās drauga smagajos elpas vilcienos. Reizēm tie pārtrūka, tad atkal krūtis sāka nevienādi cilāties. — Jā, nu es palikšu viens, Ansis domāja. Dīvainais radījums, kas iztika ar vienām kājām un vienām acīm, tagad tiks sakropļots vēl vairāk. — Es painteresēšos, kur jūs novietot, ārsts bija teicis. Protams, viņu nevar izlaist uz ielas un pateikt, tu vari iet, kur vēlies. Viņš bija jānovieto. Kā nederīga lieta. Tāpat kā viņa mājās vecas ragavas, kad tās bija nolietotas. Parasti viņš tās aizvilka aiz kūts, kur auga nātras...

Ap pusnakti Ansis uztraukts klausījās. Nesadzirdējis drauga elpošanu, viņš piecēlās, sataustīja ar roku Lejas gultas galu, pagalvi, pieri. Tā bija auksta. Vitauta galva bija tik sīka kā vīra dūre. Bet tā bija bijusi bagāta ar mīlestību pret dzimteni un cilvēkiem. Tagad tā bija sastingusi, viņa skaidrās domas bija aizgājušas līdzī dvēselei, kas jau maldījās izplatījumā, lai pēc Dieva nolemta laika atgrieztos jaunā dzīvībā.

Ansis salika rokas un klusi noskaitīja Tēvreizi. Viņš nesauca dežūrmāsu, viņš gribēja pēdējo nakti palikt kopā ar draugu.

Citu rītu, kad sāka mosties pārējie istabas iemītnieki, Ansis skaļi teica: „Vitauts nomira pagājušā naktī.”

Neviens neatsaucās, visi uz to jau bija sagatavojušies.

Pēc brīža Teobalds Krusts, pamodies no ilgās narkozes pussamaņas, vienaldzīgi ierunājās: „Es jau domāju, ka viņš neizturēs.

Invalīdi šorīt nečaloja. Dievs zina, vai pieminot mirušo biedri, vai pārsteigumā par Teobalda valodu. Teobalds bija runājis nopietni, viņš vairs nesmējās un neprātoja. Viņam sāpot galva un gribot mieru.

Kad Teobalds bija atkal aizmidzis, Urbāns nenocietās: „Es teicu, ka viņu samaitās. Tagad viņš tikai gulēs, viņa pareģa gaišais skats būs aizmiglots. — Un tam otram ļauj nomirt gultā, citiem blakus! Vai slimnīcā tas ir redzēts?”

„Nu tu vari pāriet uz Vitauta gultu,” aizrādīja Jumīķis.

„Es iešu prom no šejienes.”

„Ar savu pleverītu, trieku, reimatismu, cukura slimību, dzelteno kaiti, augoni zem ribām, diloni un nervu sabrukumu?”

„Jā, ar visu to,” Urbāns nopūtās.

„Ansi, kas tur bija zem Vitauta spilvena?” kāds iejautājās. „Viņš jau tev novēlēja savu mantu.”

„Es nezinu, neesmu taustījis.”

„Es jau apskatījos,” Urbāns atzinās. „Tur nebija nekā. Viens olis.”

Ansis piecēlās sēdus. „Paņēmi? — Tas būs no Daugavas.”

„Tur tas palika. Ko es iesākšu ar akmeņiem?”

Kad sanitāri iznesa mirušo laukā, Ansis piecēlās, taustījās gar tukšās gultas galu, pacēla spilvenu un atrada apaļu oli. Tādus viņš vezumiem bija vedis uz Daugmales lielceļa un bēris izbrauktajās grambās. Saīdzis viņš tos bija bārstījis ar lāpstu, meklēdams smalkāku granti, lādēdamies par akmens slāņiem Daugavas krastā, kas kavēja darbu. Tagad viņa pirkstos gulēja tikai viens olis. Tas likās kā svētums, kā liela bagātība, kas atgādina zudušo, pēc kā sirds nerimst ilgoties. — Ansis kā sakauņējās, kā apjuka un ātri ieogrūda oli kabatā.

Vitauta bērū dienā Elīna bija brīva. Viegli pieskardamās Anša elkonim, viņa vadīja to pa grantētu taku.

„Mēs esam pie kapsētas vārtiem,” viņa stāstīja. „Kreijasajā pusē ir sarga māja, pa labi aizstiepjas egļu dzīvžogs. — Tagad esam jau zem vārtiem.” Elīnas balss dunēja zem akmeņu velves.

„Vārti ir lieli un masīvi,” Ansis minēja. „Vai te nav arī kapliča?”

„Nē, kapliča ir tālāk. Izskatās pēc baznīcas. — Tagad mēs esam kapsētā. Krusti, pieminekļi, dzīvžogi. Ļoti liela kapsēta. Visas pilsētas paaudzes te atdusas.”

„Vai te guļ arī latvieši?”

„Jā, arī latviešu bēgļi. — Mums vēl ir laiks, es jūs aiz-

vedīšu līdz latviešu piemineklim." Viņi pagāja garām kapličai un iegriezās platā ejā.

„Mēs soļojam caur ozolu dzīvžogu. Tieši pretī paceļas piemineklis. Uz gaiša marmora pamata sarkans granīta četrstūris ar apaļu upuļa trauku virsotnē. Tur mirušo piemiņas dienā var iededzināt sveces. — Nu mēs esam pie pieminekļa. „Dieva mierā aizgājušiem latviešiem,” rakstīts uz granīta. Zem teksta lēcoša saule un trīs zvaigznes. Šānos iegravēti mirušo vārdi.”

„Daudz vārdu?”

„Daudz.”

„Vai viņi apglabāti tepat pie pieminekļa?”

„Nē, latviešu nodalījums ir jaunajā kapsētas daļā. Tikai piemineklis celts redzamā vietā.”

Viņi apgāja nelielajam piemineklim apkārt, Ansis pieskārs ar pirkstiem aukstajam akmenim. „Un tagad te iegravēs arī Vitauta Lejas vārdu?”

„Jā, Bet tagad mums jāiet, pie kapličas gaida mācītājs.”

„Vairāk neviena nav?”

„Ir vēl arī slimnīcas biroja rakstvedis. Viņš noliks vainagu.”

Viņi soļoja atpakaļ caur ozolu dzīvžogu. Gaiss bija svaigs, pavasara smaržu piesūcies. Viegls vējiņš čabināja pērnās ozolu lapas, kas visu ziemu sakaltušas turējās pie zariem.

Viņi sasveicinājās ar mācītāju. Ansis juta mīksto roku savā plaukstā.

„Mēs stāvam kapličas vaļējās durvīs,” Elīna čukstēja Ansim. „Uz paaugstinājuma ir novietots zārks un grezns slimnīcas vainags — zaļas lauru lapas ar Latvijas karoga krāsu lentu.”

„Kaut viņš to zinātu!” Ansis čukstēja.

„Tagad mācītājs teiks atvadu vārdus.”

„Vai mēs dziedāsim?” Ansis dzirdēja klusu mācītāja jautājumu.

„Mēs esam četri, varam dziedāt,” rakstvedis atbildēja.

Mācītājs šķirstīja grāmatas lapas. Viņš meklēja

dziesmu vientuļam kaŗavīram, ko guldīs svešās zemes smiltīs.

„Kādā nu mierā —”

Nedroši sākās dziesma. Tad arī Ansis ievilka elpu. Viņš neatcerējās, kad būtu dziedājis garīgu dziesmu, tādēļ pats brīnījās, cik viegli tā skanēja, klausoties Elīnas vārdos. Viņa balss atsitās zemajās kapličas velvēs, viņš pats to dzirdēja un apzinājās, ka spēja mazajam pavadītāju pulciņam palīdzēt.

Atvadu vārdos mācītājs pieminēja mirušā kaŗavīra māti dzimtenē, kauju biedrus Kurzemē, slimnīcā un svešajā smilšu stūrī, kuriem viņš tagad pievienojas pēc ilgām ciešanām un sevi papildījis. „Viņš šķirās no šīs pasaules ar ticību, cerību un mīlestību uz lūpām. Amen!”

Atvērās kādas durvis.

„Kas tur ienāca?” Ansis jautāja.

„Kaprači. Seši vīri melnās drēbēs. Viņi paņēma zārku un nes. — Viņi to uzliek uz divričiem. Tagad sāksies pēdējais gājiens.”

Uz akmens bruģa ierībējās riteņi. Elīna pavilka Ansi aiz elkoņa. Viņi gāja steidzīgi.

„Kurp viņiem jāskrien?” Ansis jautāja.

„Pēc divdesmit minūtēm noliktas citas bēres,” Elīna skaidroja. „Katru pusstundu te kādu apglabā.”

Viņi gāja tālu. „Tā, nu mēs esam jaunajā nodalījumā. Te vēl ir klaļjs lauks. Tikai vienā malā kapu rindas. Vecie kaŗa biedri te jau viņu gaida.”

„Kāda te smiltis?”

„Balta, tīra smiltis. — Nu mēs stāvam pie vaļēja kapa,” Elīna čukstēja. „Nesēji noliek zārku uz kokiem, paši atkāpjas sāņus. — Mēs atkal dziedāsim.”

Ansis dziedāja līdzī. Dziedādams garīgo dziesmu, viņš atvadījās no sava drauga. Viņam bija tāda sajūta, ka tikai tagad viņš pilnīgi zaudē acu gaismu.

Pēc mācītāja svētīšanas vārdiem kaprači ielaida zārku kapā. Ansis dzirdēja darba trokšņus.

„Vai viņam ir labs zārks?”

„Meln —” Elīna izvairīgi atbildēja.

Viņi brīdi gaidīja, kamēr racēji darbojās. Tad mācītājs sacīja: „No zemes tu esi ņemts, par zemi tev jāpaliek. Amen.”

„Tagad jūs varat uzbērt draugam smilšu sauju atvado-ties.” Elīna čukstēja. Viņa pieveda Ansi tuvāk bedrei. Ansis pieliecās, sataustīja vēsās smiltis. Klusi atkārtojot mācītāja vārdus, viņš bēra vienu sauju, otru, trešo. Viņš brīnījās, kādēļ smiltis neatsitās pret zārka vāku kā pa-rasti ar dunošu troksni, bet it kā noplaka bedrē. Brīdi domājis, Ansis izvilka no kabatas Daugavas oli un ļāva tam ieripot kapā. Arī akmens neatsitās pret koku. Apjucis viņš pagriezās pret Elīnu, bet viņa klusēja. Arī pārējie aizdomīgi klusēja.

„Mūsu Tēvs debesīs —” skaitīja mācītājs.

Ansis bija satraucies, viņš nespēja skaitīt līdzī.

„Tagad mums jāiet sāņus, Kaprači steidzas.” Elīna pavilka Ansi tālāk.

Ansis dzirdēja lāpstu šķindoņu. Smiltis bira bedrē, bet zārka vāks nedunēja.

„Ko viņi tur aprok?” Ansis satraukts jautāja.

Elīna klusēja. Viņa vilka Ansi tālāk no kapa. Te Anša kāja aizķērās aiz skanoša koka. Viņš atsvabinājās no pavadones rokas un noliecās, taustījās ar rokām. „Elīn, tas taču ir zārks!” viņš, izbijies, izsaucās. „Ko viņi tur aprok?”

Elīna vēl arvien klusēja. Ansis jūta, ka viņa saskatās ar mācītāju. Nu viņš saprata. Bija dzirdēts, ka vācu kap-rači lieto zārku, kam grīda izbūvēta ar virām. Kad to ielaida bedrē, izvilka virves no apakšas, tad grīda atvērās, zārku nocēla no mirušā kā vāku. Pēc pusstundas to jau izlietoja citās bērēs.

„Viņu apraka bez zārka,” neredzīgais dobji sacīja. „Viņu piekrāpa vēl pēc nāves! Nē, to es nedrīkstu viņa mātei sacīt!”

„Iesim, Ansi! Te nekā vairs nevaram darīt.” Elīna vilka Ansi prom no kapa. Viņas balss drebēja, tikko spēdama valdīt asaras.

Ejot atpakaļ pa grantēto kājceļiņu, Ansis cieši turēja savā elkonī Elīnas roku. Viņš brīnījās, cik viegli saskānēja viņu soli, gluži kā kādreiz, ejot blakus Martai.

„No kuŗas puses pūš vējš?” Ansis jautāja.

„No ziemeļritiem.”

„No Latvijas. Tādēļ jūtamas pavasara smaržas.”

Elīna klusēja. Viņa stingri vadīja neredzīgo, piemērodama savus sīkos soļus lielā vīra gājienam.

Jūs lielās un baigās varas,
Mēs apsūdzam jūsu spēku;
Par jūsu vainu un grēku
Mēs esam.

Zinaīda Lazda

Vīņi iznāca uz ielas. Anša sakropļoto seju noslēpa melnas acenes, plecos viņš nesa veco mugursomu, kas bija pieredzējusi Kurzemes kauju dienas. Elīna, uzmetusi uz elkoņa pārkrāsoto kaņavīra mēteli, ar otru roku saudzīgi vadīja neredzīgo pa nelidzeno ietvi.

„Vai mums tālu jāiet?” Ansis jautāja.

„Nometne atrodas pilsētas malā. Varbūt mēs brauksim?” Elīna brīdi apstājās.

„Es labprāt ietu kājām. Nu jau gandrīz gadu esmu tikai gulējis.”

Viņi kāpa pret kalnu.

„Vai te ir plata iela?”

„Nē, šaura, vēl pilna gruvešiem. Mums pretī ir izdedzis rajons ar sagrautiem mūriem un apsvilušiem kokiem. Bet tūlīt mēs būsim laukā no drupām.”

Ansis juta, ka pavadones roka viņam nepieciešama ne tikai tumsas dēļ vien, viņš nogura kāpjot pa nelīdzena-
nājiem akmeņiem, tik nespēcīgs viņš jutās. Soļus viņš spēra uzmanīgi, kaut zināja, ka Elīna viņu vada droši.

Abus gājējus apņēma skaļas cilvēku balsis un satiksmes dārdoņa. Anša vērīgās ausis uztvēra svešo valodu, viņš brīnījās, ka kaŗu zaudējusi tauta tik jautri varēja izturēties.

„Nu mēs esam uz galvenās ielas,” Elīna skaidroja. „Pa labi atkal vesels rajons guļ drupās. Tālāk paceļas baznīca, tā palikusi vesela.”

„Arī pie slimnīcas baznīca bija vesela” Ansis atcerējās. Viņš šai brīdī nedomāja par svešajiem dievnamiem svešā pilsētā, viņa atmiņā pacēlās dzimtenes baznīca ar zaļo kupolu un krustu torņa galā, kas saulrietā meta tālu ēnu Daugavā.

Pa kreisi atrodas lielā Marijas baznīca ar diviem torņiem. Tā ir izdegusi, arī torņi līdz pusei nogruvuši. Tālāk redzamas Doma un Pēterā baznīcu drupas. Tās abas ir bijušas milzīgas celtnes, tagad izdegušas un sagrautas. Zeltitais pulksteņa rādītājs torņa stāvā ir apstājies uz otrās stundas. Tas laikam noticis naktī...”

Lēni ejot pa ļaužu pārpildīto ielu, Ansis vēl arvien domāja par baznīcu pie Daugavas. Kaut Elīna spētu pateikt, vai dzimtenes baznīca palikusi vesela, vai ceļš gar Daugavas malu lietojams, vai viņa māja vēl stāv savā vietā, vai Marta un Māra tur vēl dzīvo un gaida viņu? Bet Elīna nepieminēja dzimteni, viņa stāstīja par svešo pilsētu.

„Tagad mēs esam pie rātsnama. Tā ir skaista celtnē, ar slaidiem tornīšiem jumta malās.”

Ansis atcerējās Rīgu. Ļaužu drūzma kļuva arvien dzi-
vāka, likās, ka viņi atrastos Vecrīgā.

„Te sākas pārāk šaura iela,” Elīna turpināja un ieķē-
rās ciešāk Anša elkonī, lai cilvēku straume viņus neat-
šķirtu.

„Es brīnos, ka pēc kaŗa te vēl tikdaudz cilvēku.”

„Te ir daudz bēgļu. Pilsētas iedzīvotāju skaits pat dubultojies. Šeit ir saplūduši vācieši no austrumu apgabaliem, poļi, dienvidslavi, baltieši. Tepat aiz pilsētas atrodas austrumu zonas robeža.”

„Krievi?” Ansis iesaucās, it kā tumšā naktī, Kurzemes frontē, pēkšņi būtu pamanījis sirpja un vesera zīmes.

„Bet pilsētā ir daudz angļu kaŗaspēka.” Elīna ar uzsvaru teica.

Gabaliņu viņi gāja klusēdami. Ansis manīja, ka pretimnāceju palika mazāk.

Un nu mēs esam uz platas ielas. Pa kreisi sānielā atrodas pilsētas teātris. Tas palicis vesels. Priekšā paceļas Svētā Jāņa baznīca, kur notika arī latviešu dievkalpojumi.”

„Te ir daudz baznīcu — Doma, Pēterā, Mārijas un Svētā Jāņa, tāpat kā Rīgā.”

„Hanzas pilsēta, Rīgas māsa. Šo pilsētu sauc arī par zelta torņu pilsētu. Nomalēs ir vēl arī citas baznīcas,” skaidroja Elīna. „Nu mēs esam atkal uz citas platas ielas. Te iet ielu dzelzceļš. Pa kreisi atrodas tiesas nams — sarkana ķieģeļu ēka. Mums pretī paceļas pilsētas vārti. Iela te sadalās, katram satiksmes virzienam sava velve. Virs ielas vesela ēka, masīva ķieģeļu celtne. Tagad mēs izejam caur vārtiem, un tūlīt atradīsimies uz tilta. Tas ir plats. Apakšā vilņo netīrs kanāla ūdens. Tālāk sākas parks ar liepām, kļavām, gobām un ozoliem. Lieli, veci koki. — Tagad mums jānogriežas pa labi.”

Ansis jūta zem kājām grantētu taku, bet pēc brīža viņi jau atradās uz asfaltētas ietnes.

„Sākas skaista iela. Gar abām pusēm tai aug milzīgas kastaņas.”

„Es tās jūtu. Te tomēr koki nesmaržo tik stipri kā Latvijā.”

„Bet iela ir brīnišķīga. Kreisajā pusē sākas atkal parks, pa labi paceļas savrūpmājas, dziļi paslēpušās kokos. Un rozes! Pie katriem vārtiem rožu dzīvzogs! Cerīni jau zied, arī jasmīni jumpuros. Te agri sākas pavasaris un vasara.” Elīna jūsmoja.

„Bet daba te nesmaržo,” Ansis spītīgi atkārtoja. Viņš pagriezās sāpus, it kā gribēdams ieskatīties pavadoņs acīs. Viņš gan tūlīt apzinājās, ka soļo tumsā, neredzēdams ne kokus, ne krūmus, ne skaistās rozes, ne arī Elīnas seju. Tā neesot daiļa, viņš zināja. Bet viņam vienalga, viņš bezrūpīgi soļoja Elīnai blakus.

Pēkšņi Elīna apstājās. „Ansi, es redzu uz kāda jumta sarkanu karogu!”

„Ar sirpi un veseri?”

„Jā. Te laikam uzturas krievu repatriācijas virsnieks.”

„Asinis starp ceriņu ziediem! Vai nekur no tās krāsas un zīmēm netiksim vajā?” Ansis sāka ātrāk soļot.

„Neuztraucies! Te ir rietumi, te viņu vara beidzas. Un brīvprātīgi te nāk retais.”

„Es nesaprotu kā viņiem nav kauna pēc visa tā vēl bēgļus aicināt mājā. It kā karš būtu beidzies, it kā mūsu zeme būtu brīva un mēs visu būtu jau aizmirsuši.”

„Nedomā par to! Mēs esam tai mājai jau garām. — Mēs atkal nogriežamies pa labi. Plata iela ved mūs laukā no pilsētas. Drīzi būsīm pie nometnes.”

Ansis soļoja klusēdams. Elīna vēl runāja par kokiem, plaukstošiem krūmiem, kas aug abās ielas pusēs, par kādu skaistu, svešu puķi, kas ziedot lieliem sārziem ziediem, kurai viņa nezina vārda. „Man ļoti patik šī pilsēta,” viņa uzsvēra.

„Es nezinu, jo to neredzu,” Ansis atbildēja. „Tā ir sveša pilsēta, sveši koki un puķes.”

Viņi klusēdami soļoja cieši blakus, kaut iela te bija klusa, retie gājēji viņus netraucēja. Elīna vairs neiedrošinājās ko stāstīt.

„Nu mēs esam pie nometnes,”

Ansis atjēdzās. „Kāda tā izskatās?”

„Sarkanās ķieģeļu ēkas, augstiem, šauriem logiem. Kazarmas. Drūms iespaids.”

„Man vienalga.”

„Dī-Pī kartītes!” pie vārtiem viņus uzrunāja sargs.

Elīna meklēja rokas somiņā dokumentus un paskaidroja: „Šis cilvēks nāk no slimnīcas, man viņš jānovieto nometnē.”

„Displaced Person Nr. 25907 —” sargs lasīja. „Ejiet pie komandanta!”

Elīna atkal pieskārs Anša elkonim.

„Ko viņš tur teica?” Ansis jautāja.

„Tu esi pārvietotā persona, Dī-pī, ar numuru divdesmit pieci tūkstoši deviņi simti septiņi.”

„Nummurs — ?” Ansis izbrīnējās. „Vai es te būšu atkal gūsteknis?”

„Nē, tas tu nebūsi, bet zināmi noteikumi nometnē pastāv, kas stingri jāpilda. Te ir rietumi, brīva zeme.”

Komandantu viņi nesastapa. Viņus sagaidīja telpu pārzinis ar mīkstu, glaimīgu balsi. Likās, runādams viņš neuzticīgi pētīja jauno nometnes iemītnieku. — „Es nezinu, kur lai jūs novieto. Jūs netiksiet ar sevi galā! Un man nav tāda cilvēka, kas gribētu pie jums sēdēt.”

„Es neesmu slims bērns,” Ansis nelaiņi atteica.

„Nu jā, bet... Varbūt varētu jūs novietot otrā bloka devītā istabā. Tur jau viens no slimnīcas atnāca. Atklāti sakot, man tas puisis nepatīk. Protams, jauns cilvēks, lai dzīvo kā iznāk, bet ja tās vācietes kāps pāri nometnes žogam, tad to es necietīšu, es ziņošu Dipaksa komandierim. Es to saku skaidri un atklāti. Es pats esmu kārtīgs ģimenes cilvēks, es necietīšu nometnē izvīrtību!”

„Lapiņa kungs, mums jānovieto neredzīgs kara invalīds!” Elīna skarbi iesaucās.

„Jā, jā, bet. Ar tiem ir vislielākais posts. Viņi no kārtīgas dzīves atraduši, bieži dzeļ un taisa troksni. Viņi iedomājas, ka ir vienīgie, kas zaudējuši. Mēs visi esam zaudējuši savas iedzīves, savu darbu! Un šitais nekā neredz! Viņš taču būs jāapkopj!”

„Vakaros pēc darba es pati viņu atcerēšos,” Elīna teica satrauktā balsī. „Es arī dzīvoju otrā blokā!”

„Labi, uz jūsu atbildību. Bet es atgādināšu bloka vecākajam, lai uztura kārtību.”

„Lapiņa kungs, vai jums tomēr nebūtu kāda mazāka telpa, kur nebūtu tik daudz svešu cilvēku?” Elīna vēl neatlaidās.

„Nē, nekādas izvēles! Labi, ja es viņu varu novietot devītā istabā. Tur pagaidām ir trīs ģimenes un tas izlai-

digais puisis, pavisam astoņi cilvēki. Kur viņš tādas ērtības vēl atradīs?"

„Man vienalga!” Ansis nepacietīgi iesaucās.

„Nu, tad iesim, ja jūs te esat atsūtīts. Es nesaprotu, kādēļ taisni man tos zaldātus grūž uz kakla. Pastāv vēl arī citas nometnes!”

Telpu pārzinis Lapiņš viņus veda atpakaļ pagalmā. Neredzīgā kājas atdūrās pret neierastiem akmeņiem. Viņš pieķērās ciešāk Elīnas rokai.

„Te ir kāpnes,” pavadone teica.

Lapiņš steigdamies atgriezās. „Nu, redziet pati, ka viņš te apdauzīsies! Kas par viņu atbildēs?”

Ne Ansis, ne Elīna neatbildēja. Viņi gāja nesteigdamies.

Pavērās smagas durvis. Pretī sitās silts, sastāvējis gaiss. Nāsis uztvēra ceptu sīpolu smaržu, deggāzes dvingu un mitrās mūra ēkas pelējumu.

Vērās atkal durvis. Apklusa istabas iemītnieku valodas. Ansis juta, ka svešie cilvēki satrūkušies raudzījās viņa nedzīvajā sejā ar melnajām acenēm.

„Vai te ir kāda brīva gulta?” Lapiņš bez apsveicināšanās jautāja. „Te ir tāds neredzīgs invalīds, viņš tepat jānovieto, citur nav vietas.”

„Divas vietas vēl ir brīvas,” kāds atbildēja. „bet abas augšējās gultas.”

„Vai nevar kāds mainīties?” telpu pārzinis sāka rūpēties par jauno nometnes iemītnieku. „Viņam būtu vieglāk apakšējā.”

Neviens neatbildēja. Tad kāda sieviete nelainpā balsi ierunājās: „Lai rāpjas Pācepure augšstāvā. Tas te vispār naktīs reti parguļ.”

„Dzirdiet nu!” Lapiņš pagriezās pret Elīnu. „Pat naktīs viņš neatrodas savā gultā. To es vēl varētu pieciest, puīša cilvēks, lai iztrakojas, bet ja viņš tās ielas meitas vedīs nometnē, tad es ziņošu. — Jā, sviediet viņa mantas augšā, lai jaunais guļ apakšā!”

Kāds sāka rīkoties. Čaukstēja koka šķiedru maiss, skaņēja mugursomas sprādzes, nikni iečīkstējās koka mēbele.

Ansis nomierinājās. Pācpure būs viņa kaimiņš, vecais kanaks un čuguna lējējs. Labi vismaz, ka viņš.

Elīna nerunāja, bet rikojās. Ansis pazina viņas elpu, viņas kustības un soļus. Viņš stāvēja viens istabas vidū ar mugursomu plecos, un ar rīkstīti taustīdams grīdu. Viņš nedrīkstēja spert soli, jo viss viņam te vēl bija svešs un neierasts.

Elīna klāja gultu, kur viņam būs atkal jāguļ. Jāguļ nedēļām un mēnešiem un tikai jāklausa.

„Un tad zināšanai!” telpu pārzinis atcerējās. „Parīt mūsu nometni pārņems jaunais Dipaksa komandieris. Mūs vairs neapbrūpēs Unrra, bet Iro. Tādēļ es lūdzu arī turpmāk uzturēt mieru un kārtību nometnē. Nededzināt bez vajadzības gāzi, neieslēgt elektriskos sildītājus! Tas ir stingri aizliegts! Vispār, neiekārtojieties uz dzīvi, jo mēs esam pārvietotās personas, mums atkal būs jāceļo! Nekariet segas gar sienām, netaisiet ērtības, jaunais Dipaksa komandieris to nevēlas! — Un vēl. Parīt meses telpās notiks jaunā komandiera apsveikšana. Mēs pasniegsim savam komandierim puķes un koka šķīvi. Jāierodas uz apsveikšanu visiem, bez izņēmuma. Būs arī jāziedo, jo dāvanas par velti nevar iegādāties. Tikai divas cigaretes no katra, tās atvilks no devas. Skaidrs?”

Neviens neatbildēja. Ļaudis laikam domāja par segām, kas tagad pārgāja IRO īpašumā.

„Nu tad — pieskatiet par visiem neredzīgo, lai neapdauzās un neaizklīst! Cilvēks vien ir, neko darīt.”

Noklaudzēja durvis, telpu pārzinis izgāja.

„Pārvietojamās personas!” svešās sievietes balss iespiezās. „Jāizceļo, viņš teiks! Uz kurieni?”

„Sīmaņa kundze, tas ir likteņa lēmums!” nervoza vīrieša balss atbildēja. „Pagaidām mums jāizceļo, citas izejas nav.”

„Es gan palikšu tepat,” cieta, vecāka vīra balss protestēja. „Ja braukšu, tad tikai uz mājām. Ne soļa tālāk svešumā!”

„Bet ja krievi neatstāj mūsu zemi, Dūmiņa tēv!”

„Viņi atstās! Viņiem jāatstāj! Tā tas mūžīgi nevar palikt. Padomā ar prātu, Kamol! Mēs tak neesam vieni,

izdzīti no mājām! Miljoni gaida atgriešanās dienu. Kas tu būsi svešā zemē? Puteklis! Mēs neesam staigulju tauta, mēs esam zemes arāji, sēklas sējēji. Ko mēs iesāksim uz sveša lielceļa?"

„Mūsu zeme ir nolaupīta!” Kamols uztraucies turpināja. „Es nepieļaušu, lai nolaupa arī pašu un ģimeni! Vācijā mēs vairs nevaram justies droši nevienu dienu. Jūs taču zināt, cik tālu ir krievu zona? — Trīs kilometri! Nav pat lēciens.”

Sīmaņa kundze ievaidējās, it kā ieraudzīdama čekista zili sarkano cepuri. „Varbūt Kamolam ir taisnība, bērnu dēļ mēs nevaram palikt Vācijā.”

Lielgalvju Ansis, klausīdamies svešo cilvēku valodās, pēkšņi jutās kā izmests tukšā telpā. Viņš it kā nejuta grīdu zem kājām, griestus virs galvas, viss viņam tumsā šūpojās.

Šai brīdī viņa elkonim pieskārās Elīnas pirksti. „Nāc te, Ansi!” viņa to pavilka sāņus. „Te ir tava gulta. Tikai nesasīt galvu pret augšējo stāvu. Tajā gulēs Pacepure. — Noliec mugursomu tepat uz krēsla.” Elīna viņam palīdzēja.

„Vai tu tūlīt aiziesi?” Ansis jautāja, manīdams, cik sirsnīgi Elīna par viņu rūpējās un runāja.

„Nē, es vēl iekārtošu tavu mītni. Te vajadzīgas divas segas, tās jānostiepj sienu vietā. Lai viņi runā, ko grib, es tevi neatstāšu svešu cilvēku vidū kailu. Tev būs tepat arī jānogērbjas!”

„Jā, es nekad nezinu, kas mani novēro,” Ansis atzinās.

„Es to nokārtošu.”

Elīna izgāja un Ansis palika viens. Pēc balss viņš jau atšķīra dažus istabas iemītniekus — Sīmaņa kundzi, veco Dūmiņu un Kamolu. Vēl divus cilvēkus viņš dzirdēja sarunājamies, laikam vīrs un sieva.

„Patiesībā būtu vienalga, kur mūs aizved, ja Vācija jāatstāj un atpakaļ netiekam — ja tikai mēs abi paliktu kopā,” vīrs teica.

„Kopā gan jāturas,” sieva piekrita. Viņi sarunājās klusi, dažreiz čukstus, nepiedalīdamies pārējo istabas biedru valodās.

Viņi laikam nesen precējušies, nodomāja Ansis. — Svešā ēka, kurā Ansis bija ienācis, viņam šķita kā liels kuģis, kas sadalīts vairākos stāvos, pieblīvēts no augšas līdz apakšai ar dažādiem cilvēkiem un to likteņiem. Devītā istabā atradās vecais Dūmiņš, Sīmaņa kundze ar meiteni, Kamols ar ģimeni, klusais laulātais pāris un Pauls Pācepure, vieninieks. Tagad arī viņš, neredzīgais.

Atgriezās Elīna. Viņa bija steigusies, plātīdama segas elsoja. „Dabūju segas no noliktavas pārziņa. Tagad pasēdi uz krēsla, lai es varu rīkoties!”

Ansis cēlās no gultas. „Vai es nevaru tev palīdzēt?”

„Tu vari pabīdīt gultu tālāk no sienas.”

To Ansis varēja. Viņš bija spēcīgs vīrs, kas viņam nieka divstāvu gulta! Ja vajadzīgs, viņš to aiznesīs pāri visai istabai.

Elīna viņam palīdzēja. „Nu ir labi, tālāk es pati tikšu galā!”

Viņa dzina sienā naglas, kāpa uz sola un lēca zemē, stāpīja segas un cilāja veseri. Kad brīdi bija strādājusi, viņa nosvieda darba rīku uz grīdas un paņēma Ansi aiz rokas. „Nu tava būda ir gatava!” Ievadījusi neredzīgo aiz segu sienām, apsēdināja to pie gultas. „Te ir tava mugursoma un mētelis. Vēlāk pierādīsi, atrādīsi arī istabas durvis. Tikai neej tālu prom! Vakarā es atkal atnākšu. Šodien man ir brīva diena, jāatceras arī tēvs. Mēs dzīvojam tepat otrā stāvā, divdesmit septītā istabā.”

„Divdesmit septītā —” Ansis atkārtoja. „Un kāds bija mans nummurs?”

„Divi, pieci, deviņi, nulle, septiņi!”

Ansis atkārtoja.

„Uz redzēšanos!” Elīna apjuka. Ansis taču nevar viņu redzēt, tikai sajūst, dzirdēt, ka viņa ir atnākusi. Tādēļ aizejot viņa kā atvainodamās pieskārās Anša matiem. Ansis iedomāja, ka tā ir Martas roka, kas viņam pieskaras, kad viņš no smagā darba pārnācis, apsēdies uz gultas malas.

Kad Elīna aizgāja, viņš atkal domās dzīvoja savās mājās pie Daugavas.

Ansis bija aizmidzis jaunajā vietā. Viņu pamodināja istabas iemītnieku balsis. Cilvēki atkal runāja par pārbaudēm, izceļošanu, svešām zemēm. Tagad viņš dzirdēja vēl vienu nepazīstamu balsi.

„Es esmu ar mieru braukt kaut uz elli, tikai ne uz Austrāliju. No tāda pasaules gala mēs vairs neatgriezīsimies.”

„Ko tu bēdājies, tu esi vieninieks!” atsaucās Kamols. „Tu vari braukt arī uz Austrāliju, bet man ir ģimene!”

„Uz Austrāliju es nebraukšu!” vieninieks stingri atkārtoja. „Tad labāk tepat uz Angliju.”

„Anglijā būs bada maize.”

„Varbūt uz Ameriku —?”

„Tur kaņavīrus neņem pretī.”

„Tad lai viņi mani liek, kur grib, tikai ne uz Austrāliju!”

Tika pieminētas vēl dažas svešas zemes — Francija, Beļģija, Dienvidamerika. — „Vai tur kāds jaunpienācējs?” beidzot vieninieks jautāja.

„Kāds neredzīgais,” Sīmaņa kundze klusi atbildēja.

„Nelaimīgs cilvēks,” Kamols piemetināja. „Kas viņu tādu ņems pretī? Tādam noteikti būs jāpaliek tepat.”

Ansis gausi cēlās no gultas, ar rīkstīti taustīja grīdu. Viņš pastiepa roku sāņus, tā atdūrās pret segu. Viņš taustījās gar gultu pa labi un kreisi, visur viņš atrada segas. Tātad viņš bija iebūvēts segu būrī. Labā Elīna, — viņš domāja. Taču, klausoties svešajās balsīs par izceļošanu, viņam sāka trūkt gaisa šaurajā būrī. Viņš taustījās tālāk, līdz atrada vaļēju spraugu, kur sega padevās un viņš iznāca no savas segu būdas.

Cilvēku balsis aprāvās. Viņš sajuta dīvainu klusumu visapkārt, it kā cilvēki sastingtu bailēs, ieraudzīdami briesmoni.

„Kur te ir durvis?” viņš apmulsis jautāja.

Sīmaņa kundze viņu saņēma aiz rokas un pieveda. „Neejiet tikai tālu!” viņa teica aiz durvīm.

„Es palikšu saulē, uz kāpnēm.”

Ansis jūta, ka svešā roka atlaidās. Viņš sataustīja kāpņu betona malu un apsēdās. Saules stari krita viņam

tieši sejā, viņš pacēla galvu, ar baudu uzņemdams debesu siltumu. Nekad viņš tā nebija izjutis sauli kā tagad, kopš dzīvoja tumsā.

Pagalumā rotaļājās bērni. Ansis dzirdēja priecīgas un bezrūpīgas balsis, viņam gribējās smieties tiem līdzī. Viņš jutās šobrīd laimīgs, jo viņš varēja vēl dzirdēt, runāt, domāt. Ja Elīna nāca blakus, viņš varēja arī staigāt. Paldies Dievam, arī Elīnu liktenis viņam bija dāvājis Martas vietā. Šovakar viņa atkal atnāks.

Kad Anša seja iegrīma ēnā, viņš zināja, ka saule aizgriezies aiz ēkas stūra. Viņš te bija ilgi sēdējis un domājis. Viņš vairs nevarēja izšķirt Elīnu no Martas. Viņas abas bija vienādas, sakusa vienā tēlā. Viņš bija vesels, spēcīgs vīrs, pieradis pie sievas tuvuma, tādēļ tik bieži par viņām abām domāja.

Ēna viņu bij no domām iztraucējusi. Viņš cēlās, izstiepa rīkstīti un taustīja apkārtni. Atradis durvis, viņš tās atvēra. Atrada grīdu, kāpnes. Četri kāpieni, tad atkal durvis. Pa kreisi siena, priekšā tukšums, pa labi kāpnes. Tās veda otrā stāvā, — Ansis domāja, — kur atradās divdesmit septītā istaba. Viņš lika soļus tukšumā, ar rīkstīti taustīdams grīdu un sienas. Pa kreisi durvis. Viņam jāiet līdz trešajām durvīm, lai tiktu savā segu būdā. Nāsīs sitās degušu tauku smarža.

Pēkšņi vecīgas sievas balss iesmējās: „Neuzduriet manas pankūkas uz sava iesma!”

Ansis apstājās. „Kas te ir?”

„Gāzes plīts. Es cepu pankūkas. Auzu pārslu putrā iemaisīju miltus — garšo labi. Gribiet?”

„Paldies, nē! — Kur te atrodas devītā istaba?”

„Mazliet tālāk pa kreisi!”

„Vai te garš gaitenis?”

„Cauri visai ēkai. Kazarmas.”

„Un kur te var nomazgāties?”

„Jāiet uz viņu galu. Pēdējās durvis. Es jūs aizvedīšu.”

„Paldies, es pats. Cik durvju ir kreisajā pusē?”

Sieva skaitīja. „Astoņas!”

„Un cik no viņa gala līdz devītai istabai?”

Sieva vēlreiz pārskaitīja. „Septiņas.”

Ansis gāja tālāk, mētādams rīkstīti pa labi un kreisi. Reizēm tā atdūrās pret mūra sienu, reizēm pret koka stenderi. Viņš skaitīja durvis, līdz atradās gaitēņa otrā galā. Pa labi viņš sataustīja koka sienu, atrada pēdējās durvis. Viņš tās atvēra, saoda sastāvējuša ūdens un ziepju smaku. Viņš sataustīja ūdens krānus, sili, WC. Kazarmas, viņš nodomāja. Tad Ansis nāca atpakaļ, skaitīdams durvis. Septītās viņš atvēra un atkal izdzirda pazīstamās balsis, kas vēl joprojām sarunājās par izceļošanu.

„Man tā lieta ir skaidra,” teica Kamols, „tikko būs iespējams, es braukšu.”

Ansis bez palīdzības atrada segu būdu, gultu, krēslu. Viņš atlaidās guļus, domāja atkal par Martu un gaidīja Elīnu.

Vakarā viņa atnāca. Apsveicinājusies ar devītās istabas ļaudīm, tūlīt nošvīkstēja segu siena. „Labvakar, Ansi!”

Ansis piecēlās kājās. „Es tevi ļoti gaidīju,” viņš čukstēja. „Man nebija miera šodien.”

„Vai tu paliki guļus?”

„Nē, es biju laukā, saulē. Es izstaigāju arī gaiteni no viena gala līdz otram. Es jau zinu, kur atrodos.”

„Būs labi?”

„Jābūt. Ja tikai nebūtu tik daudz jādomā.” Ansis apsēdās Elīnai blakus.

„Par ko tu domāji?”

„Par mājām, par Martu.”

„Tu laikam ļoti mīlēji savu sievu?”

„Es nezinu. Toreiz es to neapzinājos. Bet tagad ļoti. Kad tu esi atnākusi, man liekas, atnākusi viņa. Es nespēju citādi domāt. Reizēm tas mani pilnīgi nomāc. — Lūk, tavas rokas ir tādas pašas kā viņai! Arī pleci, augums, balss. Tu esi Marta, es citu nespēju iedomāties.”

Elīna brīdi klusēja, tad, pieceldamās, teica: „Neņem ļaunā, Ansi, es tikai gribēju dzirdēt, kā tu esi iejuties. Man atkal jāiet. Es atnāksu rīt.”

Ansis satvēra viņas roku, bet tā pamazām izslīdēja no viņa plaukstas. Elīna aizgāja un Ansis apjuka, atkal palicis viens. Viņam bija tāda pat sajūta kā kādreiz, kad

Marta, vēl meita būdama, pēc īsas ciemošanās aizskrēja no viņa. Ansis zināja, ka viņa nāks atkal, bet sirdī auga īgnums. Taču līdz nākošajai reizei dusmas bija pagaisušas, Marta dažkārt palika pie viņa visu nakti. Tās bija laimīgas stundas. Ansis, gulēdams segu būdā, vēl ilgi domāja par sievu. Lielā kazarmju ēka klusēja. Tikai tepat aiz segu sienas knikšķēja kādas gultas dēļi. Ansim bija jāaizspiež ausis, lai to nedzirdētu. Viņš negribēja noklausīties svešo cilvēku ģimenes dzīvi, bet viņa ausis, kopš acu gaismas zaudēšanas, bija kļuvušas ļoti dzirdīgas. Pēc pāris naktīm viņš jau varēja atšķirt abas laulāto ļaužu gultas...

Ansis iegrūda galvu spilvenā. Viņš nezināja, lūgt vai lādēt pasaules Radītāju un cilvēku likteņu noteicēju.

Vakaros atnāca Elīna. Viņa tad apsēdās Ansim blakus uz gultas malas un stāstīja par ikdienas notikumiem. Elīna stāstīja par slimnīcu, bet Ansis nespēja klausīties. Viņa domas bija citur.

„Vai te mūs neviens neredz?” viņš pēkšņi jautāja.

Elīna, pārsteigta, atbildēja — „nē.”

Ansis saņēma viņas roku. Viņš jūta, ka pirksti tam dreb, tāpat kā kādreiz, kad pirmo reizi sēdēja cieši blakus Martai. Viņš bija vaļsirdīgs un atkal pieminēja Martu.

„Nedomā tik daudz par pagātņi!” Elīna iesaucās.

„Es nevaru citādi. Man palicis tikai tas, ko redzēju tad, kad man bija vēl acis. Tagad kroplās ir manas acis, visa dzīve, un kroplās ir arī cilvēku attiecības — nē, es nevaru citādi.” Arī balss drebēja. Liecoties pie Elīnas sejas, viņa čuksti kļuva arvien kaislāki. „Man atkal visu dienu bija par tevi jādomā, tāpat kā toreiz, kad es gaidīju Martu. Nu tu esi atnākusi, tev ir tādas pašas rokas, ausums.” Ansis, pilnīgi apmulsis, spieda siltās Elīnas rokas. „Tu esi mana mīlā, kas mātes nebidamās pārnāca uz manu būdu nabadzībā un tukšumā. Tu esi mana sieva, Elīn, man katru dienu ar mokām par tevi jādomā.” Ansis ciešāk saspieda viņas plecus, pielieca viņas galvu un skūpstīja. Elīna ļāvās, viņa bija sakarsusi, strauji elpoja.

„Bet es neesmu tava Marta,” viņa gandrīz raudādama teica.

„Es nekā vairs nesaprotu,” Ansis atzinās. „Kad es tevi skūpstu, lūpas ir tās pašas. Sakaunējies viņš pagrieza seju sāņus. Viņš kaunējās arī Martas dēļ, jo jutās kā zaglis, kas pirmo reizi pieskaņas svešai mantai. Spītīgi viņš mēģināja sev iestāstīt, ka blakus sēž Marta, viņa sieva, taču sirdsapziņa viņu nežēlīgi mocīja. Lūk, nu ir tik tālu, ka viņš vairs nedomā par laulības solījumu un mūžīgu uzticību! Jau divus gadus viņš bija tvīcis un ilgojies pēc sievas glāstiem, nu, šķita, viņa sēdēja tepat blakus, satraukti elpodama.

Ansis strauji satvēra Elīnas augumu, it kā ar niknumu gribēdams apklusināt sirdsapziņas balsi. Viņš spieda viņas rokas.

„Tu esi zvērs, Ansi!” Elīna apjukusi čukstēja.

„Arī Marta toreiz tā teica.”

„Atkal! Es iešu prom!”

„Nē!” Ansis cieši sagrāba sievieti rokās.

„Nežņaudz!” Elīna lūdzās.

Devītās istabas iemītnieki čaloja aiz segu sienām, viņi bija aizmirsuši, ka Elīna iegājusi pie neredzīgā.

„Ja mani laidīs cauri pārbaudēm, es braukšu!” Kamols nervozi stāstīja. Ik dienas viņš bija aizņemts ar izceļošanas domām.

Ansis to nedzirdēja.

„Esi prātīgs, Ansi!” Elīna satraukti čukstēja. Viņa nemēģināja vairs atraisīties, bet kā pagurusi apskāva Anša plecus, noreiba no viņa karstās elpas. Viņi iegrima kā sapnī.

Kamols turpināja: „Es neticu, ka mēs tik drīzi varēsim atgriezties. Un Vācijā mēs nedrīkstam palikt. Te nebūs ne miera, ne drošības. Mums jātiek prom no Eiropas!”

Bet divi aiz segu sienām to nedzirdēja. Uz mirkli viņi atguva cilvēku tiesu, ko karš un svešums viņiem bija no-laupījis.

„Ak, Ansi, cik tu esi spēcīgs vīrs!” Elīna neliekuļoti čukstēja.

„Un tu esi tikpat mīļa kā mana Marta — arī šajā ziņā,” Ansis, vēl neattapies, atbildēja.

Elīna piecēlās. „Mūs ievēros, ka es palieku pie tevis tik ilgi.”

„Vai tu baidies no Lapiņa kunga?”

„Nē. Viņam ir ģimene, viņš ir kārtīgs cilvēks. Mums abiem tās izputinātas. Tādēļ es viņa acīs kļūšu nemorāla, ja es iešu un nākšu pie tevis.” Likās, Elīna sakaunējās par pašas drošo valodu. Ansis Lielgalvis, kaut neredzīgs invalīds, nepiederēja viņai, bet kādai citai pie Daugavas. Pēc brīža viņa turpināja: „Es laikam atstāšu darbu slimnīcā. Tevi nevar pamest vienu. Mēs iesim staigāt pa pilsētu, pa apkārtnes mežiem. Tev vajaga svaiga gaisa, miera un vairāk pašāvēības.”

„Paļāvības visvairāk. Paldies Dievam, tu runā tāpat kā mana —”

„Elīna!” viņa strauji čukstēja, ātri noskūpstīja Anša lūpas un pazuda. Noklaudzēja durvis.

„Tā te laikam nāks bieži,” Sīmaņa kundze noteica, it kā Ansis būtu zaudējis arī dzirdi. „Nebūtu to bērnu te, kas visu redz un novēro...”

Ansis tovakar nedzirdēja istabas biedru valodas. Viņš iegrima dziļā miegā un sapnī redzēja spožu gaismu ap sevi.

Citu rītu devītā istabā ienāca Pauls Pacepure.

„Kas tad te? Mēbeles pārkārtotas? Kur mana gulta?”

„Kur tad visu laiku bijāt pazudis?” Sīmaņa kundze nelaiptni atjautāja.

Pauls neklausījās, bet aizlīda aiz segu sienas.

„Ansi, tu — ? Tad uz goda. — Kas tevi te ierīkoja? Laikam Elīna. Forši, kāda runa, būsīm atkal kopā tāpat kā Kurzemes grāvjos. Tur bija miljons krievu, te tikai viens Dipaksa komandieris un viņa rokas puisis Lapiņa kungs. Kauns turēties pretī, labāk paņemtu vagu. Es nebūtu nācis arī šodien, bet paika jāizņem.”

„Un jaunais komandieris jāapsveic!” Kamols smējās aiz segu sienas.

„To šoferi! Anglijā vairs nederēja, atsūtīja šurp, sak’, brauc pie austrumu mežoniem, sašķiro, pieraksti, kas

vēl der darbam kas nē. Tur salā viņš neprata aiz slinkuma maizi nopelnīt, te spēlē komandieri un zog Unrras mantas. — Ko, tagad sauc to bodi citādi? Vienalga, tie paši kungi, tikai citi burti, kāda runa! — Kā gulēji jaunajā vietā?” Pācepure atkal atcerējās Ansi.

„Sievu redzēju sapnī.”

„Vecīt, labāk nedomā par to, kas bijis!” Pauls norūpējies deva padomu. „Pameklē sev citu sievu. Es tev varu pagādāt. — Neviebies! Kas vācietēm vainas? Sirds istā vietā. Blakus vien tev staigās, apkalpos no rīta līdz vakaram un naktī arī, kāda runa! — Invalīds? Das spiekt keine Rolle!”

Ansis brīdi klusēja, tad nikni saslējās. „Tu runā kā lops!”

„Labi, padzīvo te kādas dienas, tad pārdomāsi! — Man nav laika, jāiet!”

Nometnes iemītņieki gatavojās apsveikt jauno Dipaksa komandieri. Arī devītās istabas ļaudis smiedamies mudināja viens otru, lai pasteidzas, ka nenokavē un netiks pie rokas paspiešanas! Tikai Ansi neviens neatcerējās, viņš palika segu būdā.

Kad telpa bija tukša, pavērās durvis, atskanēja Elīnas balss: „Ansi, vai mēs arī iesim?”

Ansis iznāca pretī.

„Te vairs nav neviena!” viņa nozīmīgi iesaucās.

Ansis saņēma viņas rokas un pievilka Elīnu sev klāt. Viņš atkal juta sievietes pieklāvību, ko nebija izjutis kopš tā brīža, kad atvadījās no Martas. „Es vēl varu dzīvot!” viņš sajūsmā iesaucās.

„Tu būtu labs vīrs!” Elīna brīvi smējās. Tad paņēma viņu aiz rokas un veda laukā no piesmakušās telpas. Ansis jau zināja, ka vispirms jāatgrūž vējtveņa durvis, kas pašas aizkrit ciet, tad jānoskaita četri kāpieni uz leju. Tālāk smagās izejas durvis un atkal četri lejup kāpieni. Viņi drīzi atradās uz cietajiem ietves akmeņiem.

„Vai tālu līdz tai vietai?” Ansis jautāja.

„Meses telpas atrodas pie vārtiem.”

Priekšā un aizmugurē čaloja ļaudis.

„Viņš runās angļiski?”

„Lapiņa kungs pārtulkos.”

„Varbūt viņš pateiks, kad mēs varēsim atgriezties Latvijā.”

Elīna neatbildēja. Viņi soļoja lēnām, nesteigdamies un kad iegāja ēdamtelpā, tur jau čaloja bezdarbībā nomāktie ļaudis.

„Laikam daudz tautas —”

„Pilna zāle,” Elīna skaidroja. „Otrā galā atrodas galds ar puķēm. Tuvumā sēž nometnes komandants, Lapiņa kungs un divas meitenes tautiskos tērpos.”

„Komandiera vēl nav?”

„Viņu gaida. — Spiedīsimies tuvāk, pie logiem ir brīvas vietas. Tikai jāstāv kājās, visas sēdvietas jau aizņemtas.”

Ansis labprāt stāvēja kājās.

„Tagad viņš nāk. Nometnes vadītāji pieceļas. Visi pieceļas. Viņi ir divi. Es nezinu, kurš ir īstais. Laikam tas tuklais. Neglīts, ar sarkanu seju.” Elīna apklusā, bet pēc brīža čukstus turpināja: „Zināms, pēc izskata vien nevar cilvēku vērtēt.”

Ansis atcerējās — arī viņa pavadone bija neglīta, ar vasaras raibumiem apklātu, platu seju.

„Jā, tas būs komandieris. Lapiņa kungs patlaban sniedz viņam roku, viņi sarunājas. — Tagad Dipaksa komandieris nostājas pie galda. Jocīgi, viņš tur stāv, rokas sabāzis bikšu kabatās, arī cigarete zobos — un smīn. Pieceļas abas tautu meitas un tuvojas komandierim. Viena nes lielu rožu pušķi, otra kokā grieztu šķīvi. Liekas, skaists darbs. Viņas kniksē un pasniedz dāvanas. Jocīgi — viņš nezina, ko iesākt, viņš vēl stāv, sabāzis rokas kabatās. — Paldies Dievam, otrs attopjas, paņem dāvanas un noliek uz galda.”

„Pateicos ļoti,” sacīja jaunais komandieris.

„Viņš izskatās gluži apmulsis,” Elīna turpināja informēt. „Viņš aizdedzina jaunu cigareti un sērkokociņu nosviež uz grīdas. Arī pelnus viņš kaisa, kur pagadās. — Dievs, viņš laikam domā, ka viņam dāvināts pelnu trauks, viņš uzliek uz šķīvja malas degošu cigareti!”

Jaunais Dipaksa komandieris uzrunāja nometnes iedzīvotājus. Lapiņa kungs pārtulkoja katru teikumu.

„Jūs, pārvietotās personas no austrumiem! Es esmu ieradies šeit, lai atrisinātu jūsu problēmas. Diemžēl, Unrra to nespēja, mēs, Iro ierēdņi, rīkosimies labāk. Bet es lūdzu arī jūs, lai disciplinēti un kopīgiem spēkiem ātrāk likvidētu nenormālos apstākļus. Es zinu, ka dažam ir riskanti atgriezties mājās, es zinu arī to, ka jūs neesat savu zemi atstājuši labprātīgi. Tādēļ es esmu ieradies, lai jūsu stāvokli izkārtotu.”

„Varbūt rudenī brauksim mājās,” čukstēja Ansis.

„Ievērojiet, nometnes ilgi nepastāvēs! Tās ir nenormāla parādība, otrā pasaules kara sekas. Visām pārvietotām personām jāieslēdzas radošā darbā. Jūs, baltieši, esat izņēmuma stāvoklī, jo jūs esat strādīgas tautas, tas man ir zināms. Tādēļ jums nav jābaidās no nākotnes. Jaunās dzimtenes jūs aicina. Kanada, Austrālija, Savienotās valstis ir jaunas, brīvas zemes, tajās jūs atradīsiet iespēju celt jaunu dzīvi. Sevišķi Austrālija gaida imigrantus. Pirmais transports aties jau pēc dažām nedēļām. Es ceru, ka drīz šī nometne būs tukša.”

Ansis nemierīgi grozījās blakus Elīnai. „Bet viņš taču nerunā par atgriešanos!”

„Dažiem tur riskanti atgriezties, viņš teica.”

„Vai tā viņš domā nenormālo stāvokli nokārtot?”

„Pagaidām —” Elīna čukstēja.

„Es nekā vairs nesaprotu.”

„Viņš kaisa atkal pelnus šķīvī.”

Beidzot vēlreiz ierunājās Lapiņš. „Tautieši, zināšanai! Ceru, ka jūs sapratāt, kādas pārmaiņas mūs turpmākos mēnešos sagaida. Iro pārbaudes sāksies jau šonedēļ.”

„Atkal!” kāds iesaucās.

„Lūdzu netraucēt! — Pārbaudes notiks šajās telpās, alfabēta kārtībā. Diena un stunda tiks izziņota uz dēļa. Tādēļ es visiem atgādinu — bez sevišķas vajadzības neatstāt telpas un nometnes rajonu! Ievērojiet, mēs nedrīkstam traucēt Iro ierēdņu darbu! — Tad vēl. Esmu novērojis, ka daži vieninieki uzņem pie sevis vācu personas, dažkārt tās paliek nometnē visu nakti. Tas ir stingri

aizliegts. Es esmu atbildīgs par to, kas notiek telpās. Tāpat daži vieninieki vakaros atstāj nometnes rajonu un atgriežas tikai otrā rītā, vai pat pēc vairākām dienām. Arī tas ir noliegts. Es nevaru pieļaut nenormālu dzīves veidu, tas jums jāsaprot.”

Ansis dzirdēja čukstus: „Nesaprot ar neko!”

„Kāda runa!” piebalsoja arī Pacepure.

„Dipaksa komandieris atstāj telpu,” Elīna atkal informēja Ansi. „Viņa pavadonis seko ar šķīvi un rozēm.”

„Un tik vien viņš pateica!” Ansis iesaucās. „Par velti mēs te nācām.”

Viņi spiedās līdzī ļaužu drūzmai uz izeju. Kad Ansis atkal juta svaigu gaisu, viņš to dziļi ieelpoja, it kā zemo griestu dēļ telpā būtu aizsmacis. „Kastaņas zied,” viņš vēl iesaucās.

„Jā, te ir daudz kastaņu.”

„Vai tu esi brīva šodien?”

„Es atstāju slimnīcas darbu.”

„Vai tu to darīji manis dēļ?”

„Jā, Ansi! — Mēs varam iet prom pa vārtiem, laukā no pilsētas uz mežu.”

Ansis pievilka tuvāk Elīnas elkoni un pagriezās. Cieši blakus viņi gāja nesteigdamies garām vārtu sargam. Elīna runāja par ikdienišķām lietām, it kā viņa nebūtu dzirdējusi no IRO virsnieka liktenīgos vārdus. Viņa stāstīja par mājām, kuŗas atradās abās ielas malās, kādas puķes zied pie vārtiem, kādi koki un krūmi aug un smaržo visapkārt. Gar ietvi vēl arvien auga kastaņas, tad sākās cerīnu un pasmīnu dzīvzogi. Pa labi aizstiepās ģimenes dārziņu rajons, ar ābelēm, bumbierēm un ķiršiem. Viņi aizgāja garām pēdējai autobusa pieturai, soļoja pa ielas vidu, kur abās pusēs pacēlās strādnieku mājiņas ar sarkaniem kārniņu jumtiem. Saulē sakarsušais asfalts mīksti lipa pie kurpju zolēm.

„Mēs esam atnākuši pie rudzu lauka.”

„Kur?” Ansis apstājās un jautāja, izstiepdams roku. Pavadone viņu pavilka sāņus. Ansis sajuta pirkstos izplaukušās rudzu vārpas. „Es gribētu te atnākt, kad rudzi ziedēs.”

Viņi gāja tālāk pa smilšainu ceļu. Elīna atkal stāstīja, kas aug laukos, grāvmalās, kādas puķes zied viņiem pie kājām, kādas zāles smaržo. Ansis klausīdamies brīnījās: „Kā tu zini visām lauku puķēm vārdus?”

„Es esmu mācījusies botaniku.”

„Vai tu gribēji būt agronome?”

„Nē, farmaceite. Diemžēl, iznācu tikai slimnieku kopēja.”

Ansis jūta, ka Elīne runā nopietni. „Varbūt to vēl varētu iespēt. — Cik tev gadu?”

„Divdesmit četri!”

„Tik jauna tu esi!” Ansis brīnējās. „Manai Martai bija trīsdesmit. Agri esi precējusies.”

„Tādēļ arī studijas izputēja.”

„Nu mums viss ir izputējis,” Ansis nopietni teica. „Pat puķes un zāles te nesmaržo tik spēcīgi kā pie mums Latvijā.” Viņš dziļi ieelpoja svaigo lauku gaisu. „No kurās pusēs pūš vējš?”

„No ziemeļrītiem.”

„Es to jūtu — no mājām. — Iesim tālāk!”

„Mēs nedrīkstam iet pārāk tālu. Mežā sākas krievu zona.”

Ansis apstājās. „Vai mēs nekur netiksim no viņiem vaļā?”

„Eiropā nē, mans tēvs saka.”

Brīdi viņi gāja klusēdami. Pārejot pār dzelzceļa slieķēm, Elīna turpināja:

„Te vairs nenotiek satiksme, kopš dzelzs priekšgars nolaidies pie pilsētas. Ceļš ir aizaudzis ar zāli, te reti kāds staigā.”

„Un mēs — ?” Ansis satrūkās.

„Mēs iegriezīsimies priežu jaunaudzē. Te ir smiltis, virši un asa zāle.”

„Virši, smiltis un asa zāle,” Ansis atkātoja. „Tāpat kā manās mājās.”

„Vai tu tiešām netieci no tā vaļā?” Elīna pārmetoši sakratīja viņa roku.

„Vai man būtu jādomā par to, ko tas anglis tur muldēja — Anglija, Kanada, Austrālija!”

„Tu sāc atkal uztraukties, Ansi! Mums jāsamierinās ar likteni.”

„Ar tādu likteni nē, ne mūžam nē!” Ansis taustīja asās skujuas. Dziļi ieelpodams jauno kosu smaržu, viņš pamazām nomierinājās. „Kad es biju zēns, es tās ēdu.”

„Tev trūka vitamīnu,” skaidroja Elīna.

„Toreiz tāda vārda nepazīna. Es tikai atceros, ka jaunie priēžu dzinumi labi garšoja. Varbūt es tos ēstu arī tagad, ja atrastos priēžu vidū pie mājām. Varbūt arī tagad mums trūkst — vitamīnu!”

„Vai es tev nekā nenozīmēju?” Elīna klusi vaicāja.

„Ļoti daudz. Tu man esi Martas vietā.” Viņš pievilka Elīnu sev klāt, viņš atkal jutās kā priēžu audzē pie savām mājām, kad tur satikās ar Silmaļu jaunāko meitu. Kaut viņš neredzēja apkārtni, viņš zināja, ka biezajās priedītēs viņus neviens nenovēro. Viņš bija piedzīvojis vīrs, viņa pirksti kļuva drošāki. Viņš ieguva Elīnu tāpat kā savu sievu bez kautrēšanās un satraukta maiguma. Bet viņš bija godīgs, viņš neslēpa Elīnai, ka viņu iegūdamš domājis par Martu. „Es nespēju tev izlikties un nezinu kā tavu uzpurēšanos atalgot.”

„Tu esi jocīgs,” Elīna nopūtās. Klusēdama viņa sakārtoja drēbes.

Soļojot atpakaļ pa smilšaino ceļu, viņi vairs nerunāja par viršiem un lauku puķēm, neapstājās rudzu lauka malā. Klusēdami viņi iegriezās vasaras tveices piesilušajā ielā un vēlāk nometnes pagalmā. Viņi sajuta atkal karsto asfalta dvingu un tālumā pilsētas vienmuļo troksni.

„Es gribu tikt mājās,” Ansis čukstēja.

Vakarā, kad Ansis ienāca nometnes istabā, cilvēku balsis atkal aplusa. Notrūka smiekli un čalas. Nedabīgais klusums viņam arvien staigāja līdzī. Viņš nejutās kā cilvēks starp cilvēkiem, bet rēgs, kas vēl kustas starp ļaudīm, atgādinādams jau aizmirstās kaŗa ņsausmas.

Ieejot segu būdā, viņu sagaidīja no augšstāva gultas Pācepures balss: „Es domāju, ka tu būsi kaut kur nomaldījies.”

Ansis neslēpa, ka Elīna viņu pavadījusi ārpus pilsētas. „Man viņa neko nepatīk,” Pacepure atklāti teica. „Par smagu. Tādam kā tev, derētu vāciete. Latvietes ir lepnas, bet vācietes prot vīriešus novērtēt.”

„Nemuldi!” Ansis uzsauca un ielikās gultā, lai nogrimtu pārdomās par piedzīvojumiem bagāto dienu.

„Es te vairs negulēšu nevienu nakti,” Pacepure turpināja. „Te nevaru izgulēties. Bet rītā jānāk. Došot ziepes un cigaretes. Vai nevarēja izsniegt pie vienas reizes? Man te jāskrien katru dienu kā sunim pēc kaula. — Tu dzirdēji, ko Lapiņš teica?”

„Jā, par vācietēm —”

„Lai viņš stāv pie ratiem! — Es domāju — pārbaudes. Vecīšiem ūdens galvā. Cik sen, kad visus nopratināja, nu sāks atkal no gala. Laikam aizmirsuši. Bet vai es atceros, ko toreiz samuldēju? Šoreiz stāstīšu vēl trakāk, ja vajadzēs, noliešu dzīvu čugunu. Lai tik laiž mani prom no šejienes. — Es izdomāju, ka mana istā vieta būtu Kanadā. Iedomājies, liela, plaša zeme, piecas dienas jābrauc ar ātrvilcienu, lai tiktu no viena krasta līdz otram! Kas tur mežu, ezeru un kalnu! Savu laimi es varbūt atradīšu taisni kalnos. Tur vēl ir tādas vietas, kur cilvēks savu kāju nav spēris, tur ir zelts, nafta, dimanti! Ja gadās uzost, tad paroc tikai un paskalo. Bet tevi es neaizmirsīšu. Atbraukšu ar lidmašīnu, ielikšu kādā kalnu sanatorijā, tur tu varēsi filozofēt par dzīvi.”

Ansis neatbildēja.

„Tu laikam gribi gulēt? Nu, pampsti ar!” Pauls Pacepure pasviedās uz otru pusi un turpināja: „Kamol, brauksim uz Kanadu zeltu rakt!”

„Man ir ģimene, es nevaru daudzīties apkārt,” Kamols atsaucās no sava kakta. „Man tūlīt jāmeklē nopietns darbs, vienalga, Kanadā vai Savienotās valstīs.”

„Ar darbu tu nekur netiksi. Strādāt vari arī Vācijā, Latvijā, pat Sibīrijā. Tādēļ jau cilvēki brauc uz Ameriku, lai meklētu laimi.”

„Es domāju vispirms mēģināt pie farmera,” Kamols turpināja savu. „Man galvotājs jau sameklēts, aizrakstiju arī, gaidu tikai atbildi.”

„Un tu brauksi pāri okeānam, lai atkal artu zemi? Tad labāk piesakies par vēršu ganu.”

Kamols vēlreiz atgādināja, ka viņam ir ģimene. Viņš bija nervozs, tāpēc negribēja vairāk runāt. Pacepure brīdi svaidījās virs neredzīgā galvas, tad nolēca no augstās gultas un uzrāva kājās zābakus. Ne vārda nebildis, viņš bezbēdīgi svilpodams aizsvieda aiz sevis durvis. Ansis vēl dzirdēja ārdurvju troksni, tad lielajā ēkā iestājās klusums. Tikai tepat aiz segu sienas Šimaņa kundze rājās ar meiteni par saplēstām zeķēm, bet Kamols ar sievu vēlreiz pārrunāja izceļošanas iespējas. Vienīgi laulātais bezbērnū pāris klusēja, likās, viņi bija visvairāk norūpējušies par kopējo nākotni.

Sajukusi pasaule — domāja Ansis.

Vēlā vakarā, kad bērni jau bija apklusuši, kad istabas kaktos tikai čukstēja vīri un sievas, Ansis juta, ka nošvīkst segu siena, kāda cieta roka pieskaņas viņa drēbēm.

„Vai tu jau guli?”

Tas bija vecais Dūmiņš. Ansis pavirzījās sāpus, lai cie-
miņš varētu apsēsties uz gultas malas.

„Es tās runas vairs nevaru izturēt,” viņš čukstēja.
„Citas valodas viņiem vairs nav — tikai par svešām zemēm un svešiem darbiem.”

Ansis piekrita, saukdamis večuku vārdā.

„Vai tu mani pazīsti?”

„Es katru dienu dzirdu jūsu vārdu un balsi.”

„Tad esi manīgs ar visu aklumu. Tā gan saka, ja Dievs kādam kaut ko ņēmis, tad viņš atlīdzina citādi. Trūkst tev redzes, toties vērīgākas ausis. Nekas bez viņa ziņas nepārmainās, ne pie cilvēkiem, ne dabas. Tādēļ es domāju, arī tās runas par nākotni ir tukšas. Dievs pats zina, kādas jēgas dēļ viņš mūs izdzinis svešumā. Varbūt mēs esam to pelnījuši. Mēs bijām nepateicīgi, mēs kurnējām pret valdību, pret baznīcu, pret pašu Radītāju, kad viņš ilgāk lika nolīt lietum. Bet tagad pat lielākie balamutes atzīst, ka mūsu zemē bijis labi. — Tādēļ arī Dievs pats zina, cik ilgi mūsu pārbaudījums vilksies.”

„Mūžīgi tāds stāvoklis neturpināsies.”

„Prātīga valoda. Es tūlīt domāju — tāds cilvēks, kas

staigā tumsā, būs apveltīts ar gaišāku prātu. Lai viņi dzenas kā gāju putni pāri jūrām, mēs nekur nesteigsimies. Kas mēs tur būsim? Kāju pamesli! Dažreiz esmu pat domājis, vai mums vajadzēja bēgt. Vai nevajadzēja visiem palikt kopā, lai cik grūtas dienas nāktu. Nē, nedomā, ka es tur būtu sagaidījis žēlastību! Man piederēja dzirnavas, es pirku un pārdevu labību, es apgrozīju daudz naudas. Es viņu acīs biju tautas ienaidnieks, buržujs un asinssuns. Bet Dievs gan zina, kā es mīlēju taisnību, savu zemi un cilvēkus. Tišām neesmu nevienu krāpis, ne apmelojis. Kādēļ es bēgu? Vai, uz Dievu paļaujoties, man nevajadzēja tur palikt? Labi, viņi būtu man atņēmuši dzirnavas, naudu, mantu, bet varbūt, kaktu zem paša jumta un mazu zemes gabaliņu viņi man būtu atstājuši. Ar to pietiktu, es būtu vismaz pie saviem cilvēkiem. Kas es esmu tagad? Nožēlojams bēglis, bez valsts un tautas. Neviens svešumā mani neaizstāvēs, nesapratīs. Visi smiesies, kad es stāstīšu par savu pagātņi. Es vairs neieaugšu nevienā zemē, es jau būšu miris, pirms tur pārceļšos. No miruša visi novēršas, viņu aizmirst. Tādēļ man vajadzēja palikt savā zemē.”

Ansis bija uzmanīgi klausījies, viņš iebilda: „Viņi jūs būtu deportējuši.”

„Neticu. Es vairs neesmu nekāds strādnieks. Būtu tikai vietu aizņēmis.”

„Kapa bedrei Sibīrijā vietas diezgan.”

„Arī tas būtu noticis ar Dieva ziņu. Kādēļ es izvairījos no tā krusta, kas mums visiem jānes? Es esmu bēdzis no Dieva lēmuma, to man tas Kungs nekad nepiedos. Ja cilvēks saceļas pret savu Dievu, tad pēcgālā viņa dusmas skaņ jo asāk. Es nedrīkstu braukt tālāk. Tas ir noziegums pret Dieva gribu. Man jāmeklē ceļš atpakaļ.”

Ansis nezināja padoma.

Dūmiņš nopūtās. „Te neviens to nesaprot. Tu esi visdziļāk Dieva lēmuma piemeklēts, tu par manu valodu nesemiesies. Arī mans dēls palika Kurzemē. Krita jau pirmajās dienās. Dievs viņam aiztaupīja gaŗo ciešanu ziemu.” Vecais vīrs nejautāja, kur Ansis ticis ievainots. Tādēļ Ansis draudzīgi pastiepa roku, kad vecais vīrs cē-

lās, lai dotos pie miera. „Es arī nekur nebraukšu,” viņš cieši noteica.

Dūmiņš aizgāja. Līdz ar viņu nozuda kāda dīvaina gaisma, kas uz mirkli it kā parādījās tumsā. Viņš atkal atcerējās savu kroplību. Viņš zināja, ka vienmēr atradīsies tumsā, vienalga, dzimtenē vai svešumā.

Nometnē sākās atkal pārbaudes. Koppalda telpās, kur kādreiz ēdienu reizēs pulcējās vācu kaņavīri, tagad pie galdiņiem novietojās jaunās IRO organizācijas ierēdņi. Biežajos aktu vākos glabājās UNRRAS aptauju lapas, ar bēgļu parakstiem par pareizu ziņu sniegšanu.

Priekštelpā alfabēta kārtībā gaidīja Dī-Pī — pārvietotās personas. Rindas aizlocījās cauri platajām durvīm līdz galdiem, kur pacēlās lieli, melni papes burti kā ceļa rādītāji, novirzīdami un sadalīdami bēgļu masu. Taču jautājumi un atbildes ieilga, gaidītāji nogura, uzmetās uz soliēm, vai atspieda muguras pret telpas betona stabiem un kurnēdami gaidīja savu kārtu.

Pie sava burta locījās Pauls Pacepure.

— Vārds, uzvārds, kad un kur dzimis? — Vai bijāt vācu armijas brīvprātīgais? —

„Nē!” Pacepure dusmīgi atcirta.

„Vai jūs iesauca Latviešu Leģionā?”

„Nē!”

„Kādēļ jūs neiesauca?”

„Komisija atzina par slimu.”

Ierēdnis papildus informāciju atzīmēja baltajās lapās.

— „Ko jūs darījāt vācu okupācijas laikā?”

„Nodarbojos ar kaitniecību.”

„Paskaidrojiet tuvāk!”

„Nestrādāju.”

„Izsakaties precīzāk!”

„Niks arbeiten — kucken!”

„Kā jūs nokļuvāt Vācijā?”

„Ar kuģi. — Žandarmi saķēra uz ielas un — fort nach Deutschland!”

„Kur jūs novietoja Vācijā?”

„Fabrikā.”

„Kur?”

„Es neatceros. Pilsēta atradās pie kalniem. Bija jocīgi tādus redzēt. Mākoņi gulēja gandrīz uz ielas.”

„Runājiet skaidrāk! Kā sauca pilsētu?”

„Nē, es neatceros. Netiku nevienam prasījis.”

„No kāda līdz kādam laikam tur bijāt?”

„No rudens līdz ziemai.”

„Precīzāk!”

Pacepure uztraucās. „Vai es varu visus sikumus atcerēties?”

„Vai jūs nestrādājāt pie kāda vācu zemnieka?” ierēdnis jautāja, skatīdamies vecajās aptaujas lapās.

„Jā, jā!” Pacepure apķērās.

„Kur?”

„Meklenburgā.”

„Kā viņu sauca?”

Pacepure domāja. „Laikam šulcs.”

„Vai nebija švāns?”

„Jā, švāns. Viņš man lika mēslus tīrīt!”

„Agrāk jūs esat stāstījis par kartupeļiem.”

„Jā, tie bija sapuvuši kartupeļi. Īsti mēsli. Tos viņš man deva arī ēst.” Tagad Pacepure sāka atcerēties savu pirmo stāstu.

IRO ierēdnis sarauca pieri. „Jūsu atbildes ir neskaidras,” viņš teica. — „Kādi ir jūsu turpmākie nodomi?”

„Nodomi ir lieli. Gribu tikt uz Kanadu, uz zelta laukiem.”

„Gribat izceļot uz Kanadu? — Parakstāties!”

Pacepure nosvīdis uzgrūda savu vārdu un sasarcis aizgriezās no galda.

„Nākošais — !”

Nopratinātais spraucās cauri ļaužu drūzmai, līdz atdūrās pret Ansi kuŗš bija atspiedies pie betona balsta.

„Nu, vecīt, es atkal esmu cauri!” Pacepure jau pacēla balsi drošāk. „Salēju baltu un melnu. Ja viņi mani vēlreiz pratinās, tad vecajā lapā vairs nebūs vietas. — Pieraksta, velni! Tas man neienāca prātā. Bet Leģionā es neesmu bijis, to atcerējos. — Un tu?”

„Es gaidu savu kārtu.”

„Vai tev te kāds palīdzēs?”

„Elīna.”

„Tā no slimnīcas?” Pacepura kā vilies noteica un tūlīt pazuda.

Elīna pāris reizes atstāja savu rindu, pavirzīja Ansi uz priekšu, tad atgriezās savā vietā, kur stāvēja arī viņas tēvs. Viņi tuvojās galdiņam, kur rēgojās melnais C burts. Beidzot viņi bija klāt.

„Uzvārds, vārds?” ierēdnis uzsāka pratināšanu.

„Caune, Elīna.”

„Kad un kur dzimusi? — Izglītība, ģimenes stāvoklis?”

„Dzimusi Rīgā, studente, precējusies, vīrs pazudis bez vēsts.”

Ierēdnis nopietni paraudzījās bēgles sejā. „Ko jūs studējāt?”

„Farmāciju.”

„Ar ko jūs nodarbojāties vācu okupācijas laikā?”

„Turpināju studijas. Kaŗa pēdējā vasarā iestājos Latviešu Leģiona slimnīcā.”

„Kā jūs nokļuvāt Vācijā?”

„Līdz ar slimnīcas evakuāciju.”

„Kur jūs strādājāt pēc kapitulācijas?”

„Slimnīcā par kopēju.”

Pratinātājs likās apmierināts. „Vai jūs esat domājusi par izceļošanu?”

„Nē,” Elīna stingri atbildēja.

„Tas jums jādara. Es iesaku doties uz Kanadu, tur medicīniskais personāls ļoti nepieciešams.”

„Es vēl neesmu nobēgusi studijas,” Elīna iebilda.

„Tās verēsīt turpināt jaunajā dzimtenē.”

„Es esmu uzņēmusies atbildību par neredzīgu kaŗa invalīdu.”

„Invalīdus iesaistīs vācu saimniecībā, viņi netraucēs pārējo bēgļu emigrāciju.”

„Man ir ar vecs tēvs,” Elīna, jau iekarsusi, iesaucās.

„Diemžēl, darba nespējīgiem cilvēkiem būs jāpaliek Vācijā,” ierēdnis steigā atbildēja.

„Tad es nevaru izceļot, Elīna tāpat turpināja.

„Kādēļ?” ierēdnis brīnījās. „Kanada ir topoša zeme, medicīniskais personāls tur ļoti vajadzīgs un jums pavešanas iespējas.”

„Es jau teicu — man šeit jāaprūpē divi darba nespējīgi cilvēki.”

„Tas nav iebildums. — Parakstaties! — Nākošais!”

„Kārlis Caune!” Meitas vietā nostājās tēvs.

Sekoja parastie jautājumi. Atbildes saskanēja ar bēgļu gaitu aprakstu pirmajā pārbaudē.

„Jūs esat par vecu, lai iekļautos kādā izceļošanas šēmā,” IRO ierēdnis steigā turpināja. „Jums būs jāiesaistās vācu saimniecībā vai jārepatriējas.”

Ierēdnis jau gribēja aicināt nākošo izceļotāju, bet vecais vīrs stingri nostājās uz slidenās parketa grīdas, ar abām rokām iekēries galda malā. „Es te kaut ko nesaprotu. Manu meitu jūs aicināt uz Kanadu, bet mani pašu raidiet atpakaļ pie slepkavām!”

„Tas neattiecas uz lietu. — Nākošais!”

Kārlis Caune vēl stingri turējās pie galda, it kā viņa iecerētais emigrācijas kuģis būtu nogrimis, tikai šī mēbele kā pēdējais glābiņš vēl peldētu virs ūdens. „Nevar būt tāda likuma, kas vecākus šķir no bērniem!” viņš kliedza.

„Nākošais — !”

Cauni atrāva no galda, viņš ieņēma bezdzimtenes slīcēju pulkā. Elīna satvēra tēvu aiz rokas, aizvadīja caur drūzmu līdz betona stabam, kur uz sola gala vēl arvien sēdēja Lielgalvju Ansis.

„Nē, es nekā vairs nesaprotu,” jau klusāk atkārtoja Kārlis Caune, sēdās atbrīvotajā vietā, lai atvilktu elpu.

„Nedomā vairs par to!” meita centās tēvu mierināt. „Tu taču dzirdēji, ko es viņam pateicu — bez tevis es nekur nebraukšu!”

Caune ātri pacēla galvu. „Tev ir jābrauc! Ko tu iesāksi tukšā, izpostītā zemē starp miljoniem bēgļu? Ko tu darīsi, kad sarkanarmija velsies atkal uz priekšu? Es vairs neticu, ka viņus tūlīt atspiedīs. Viņi pārplūdinās visu Eiropu, čeka mūs atkal sadzīs koncentrācijas nometnēs. Vai lai es noskatos, ka viņi tevi piesmej manu acu priekšā?” Vecais vīrs atkal uztraucās.

„Bet viena es nebraukšu!” Elīna ietiepās. „Es nevaru atstāt arī neredzīgo invalīdu, ja esmu devusi solījumu viņam palīdzēt. — Te viņš ir — mans Ansis!”

Ansis jūta, ka vecais vīrs viņu rūpīgi novēro.

„Vai tu mūžīgi paliksi par slimo kopēju?” vecais Caune satraukts jautāja.

Elīna sastomījās. „Pagaidām es nezinu, ko es mācišos, ko strādāšu. Viss ir sajucis un izputējis. Bet tādēļ es neļaušu savu likteni noteikt kādam aizjūras klaidonim, kas te atbraucis vergus vervēt!”

Ansis pirmo reizi dzirdēja, cik stingri un noteikti skanēja Elīnas balss. Viņam atkal bija sajūta, ka blakus stāv Marta. Arī Marta bija lēnprātīgas dabas, bet izšķirīgos brīžos runāja stingri, rikojās patstāvīgi. Ansis atcerējās to rītu, kad viņam vajadzēja braukt uz iesaukšanas komisiju. Toreiz viņš brīdi šaubījās, vai viņam vērts to darīt, kad puse valsts jau bija okupēta. Toreiz Marta viņam pateica — tas jādara noteikti, kaut mēs ar Māru tevi nesagaidītu vairs mājās. Vēlāk viņa raudāja par saviem vārdiem, bet rokas mierīgi kustējās, kad pildīja sava kaņavīra mugursomu.

Telpā šalca cilvēku balsis. Pie galdiem turpinājās jautājumi un atbildes.

Kamols ar ģimeni tika viegli garām pārbaudes galdam. Viņi bija nolēmuši braukt uz Savienotajām Valstīm, kļūt par šīs zemes pavalstniekiem un nekad Latvijā neatgriezties. Viņš nebija bijis ne kaņavīrs, ne aizsargs, ne kādas citas organizācijas biedrs, viņš bija nevainojams un skaidrs cilvēks. Arī galvojums viņam bija sagādāts, viņš to vairākas reizes uzsvēra, atbildot IRO ierēdnim.

„Okē!”

„Okē!” Kamols neveikli atkārtoja, aizgriezdamies no galda.

Arī Tīrumu pāris ātri parakstīja aptauju lapas, tāpat Sīmaņa kundze un vieninieks Grasis. Viņiem visiem solīja jaunas dzimtenes — Kanadā, Austrālijā, Amerikas Savienotajās Valstīs, kur viņi sāks atkal dzīvot, pametot nomicītājā Eiropā apkaunojošos DP burtus.

Vecajam Dūmiņam IRO ierēdnis neko nevarēja solīt.

„Jūs esat par vecu, jūs nevarat iesaistīties nevienā izceļošanas akcijā.”

„Dievs Kungs, atpestī mani no tādas akcijas!” vecais vīrs ievaidējās. „Es nemaz negribu kaut kur braukt.”

„Jums jāiesaistās vācu saimniecībā, jeb jārepatriējas!”

„Man vienalga, kaut atpakaļ uz Latviju.”

„Tādā gadījumā jums jāgriežas pie krievu repatriācijas virsnieka.”

Dūmiņš apjuka. Krievu, viņš teica? Pārdzīvojis divus karus, viņš zināja, ka nekur austrumos vairs nesastaps veco, sirsniņo krievu. Tagad tur valdīja čeka, ar naidu un atriebību. Manta viņam jau bija atņemta, dēls kritis, nu jāatgriežas pašam ar smagu apsūdzību — biedri, es esmu smagi noziedzies pret savu tautu, es esmu nodevējs, kapitālists, sapuvušo rietumu spiegs! . . .

„Te būs adrese!” ierēdnis viņam sniedza papīra sloksnīti. Dūmiņš brīdi turēja balto zīmīti drebelīgos pirkstos, tad žigli iegrūda to kabatā, lai kāds viņa kaunu nepamanītu. Steidzīgi viņš spiedās uz izeju.

Pienāca arī Lielgalvju Anša kārtā. Elīna viņu pavadīja līdz galdam.

„Kad un kur dzimis? — Ģimenes stāvoklis? — Jūs esat kara invalīds?” pēkšņi ierēdnis kļuva steidzīgs. „Diemžēl, jūs nevarat iekļauties nevienā izceļošanas akcijā. Jums jāiesaistās vācu saimniecībā vai jārepatriējas. —”

Aizgriezdamies no galda, Ansis jautāja Elīnai: „Kādēļ viņi mani zobo?”

„Nedomā par to, Ansi!” Elīna viņu mierināja, vezdama caur ļaužu drūzmu. „Iesim ātrāk svaigā gaisā! Iesim laukā no pilsētas!”

Bija skaista vasara. Dzīvības uzturētāja saule bagātīgi lēja gaismu un siltumu no dziļās debesu dzīles. Gaismu Lielgalvju Ansis neredzēja, bet saules veselīgo siltumu viņš sajuta. Dažkārt viņi ar Elīnu klaiņoja ārpus pilsētas pār pļavām, laukiem, bezdarbībā sauļojās kādā piekalnē starp smilgām un labības vārpām. Ansis juta sauli un vasaru ap sevi, dzirdēja bērnu priecīgās klaigas ūdens

malā. — Pēkšņi viņš iedomājās mazo Māru pie Daugavas. Ansis pietrūkās sēdus.

„Iesim prom, tālāk no pilsētas, lai es viņus nedzirdu!”

Elīna saprata. Viņa veda Ansi pa šoseju, nogriezās gar labības laukiem, gar krūmu pieaugušajiem robežu vaļņiem, arvien tālāk no priecīgo peldētāju klaigām. Viņi apmetās kanāla malā starp niedrām un grīšļiem. Viegls dienvidus vējš šūpoja līganos ūdens augus, meldru skarās zuzēja sudrabspārnainas spāres. Ansis tās dzirdēja. Tikai smaržu viņš īsti neizjuta.

Ansis netika vaļā no pagātnes. Tikko atlaidies zālē, viņš iedomāja, ka būtu nokritis uz nopļautas siena vālas klusajā meža līcī pie Daugavas. Mežupītes ūdeni tikko vēlās pār meldru un krūzmētru aizaugušajiem sēkļiem. Saules sakarsētais gaiss spiedās starp augstajām egļu galotnēm šaurajā pļavu joslā kā dziļā aizā. Siena vālos tvīka un smaržoja nopļautie krastmalas grīšļi. Ansis tur sāka asināt izkapti gaismai svīstot, kad meža pļavas vēl gulēja biezā miglā, tikai koku silueti bija jauzami krēslainajās debesīs. Pēcpusdienās atnāca Marta ar Māru. Viņa atnesa launagu, atstāja to pie vakar sagrabtās stirpas, pati, grābekli sāņus pasviezdama, uz brīdi nokrita viņam blakus. Kamēr Māra dzenāja pļavā tauriņus, viņi nosnauda īsu diendusu, lai tad līdz vakaram grābtu un savāktu biezo meža pļavas sienu.

„Ansi, kādēļ tu nerunā?” Elīna pēkšņi jautāja.

Ansis uztrūkās no domām, atcerējās savu kroplību. Tiesa, Elīnai blakus staigādams viņš vēl varēja gaidīt un cerēt. Katrs atsevišķi viņi bija atrauti no savām ģimenēm, bet kopā turoties, viņi pamazām saauga par dīvainu pāri, kādus bija radījis Otrais pasaules kaŗš.

„Vai tu esi ievērojis, cik te ir silta vasara?”

„Es domāju, ka arī Latvijā saules netrūka!” Ansis lēni atbildēja.

Pēc brīža Elīna pietrūkās kājās. „Es gribu peldēt!”

Ansis dzirdēja, ka viņa nometa drēbes zālē, kā pašķīra niedras un iebrida ūdenī. Viņš dzirdēja līgsmo drebināšanos, kad sīkie vilniši skāra viņas augumu. Ansis zināja, ka tālajā pļavas stūrī starp garajām niedrēm viņa ne-

kautrēdamās izgērbās, jo viņš taču to neredzēja. Tādēļ viņu tūlīt sagūstīja pagātne, kur redzēja meža pļavu ar smilgām un gaŗo grīslī. Arī Martu.

Dažreiz Elīnai rokas somā bija laikraksts vai grāmata. Pēc izpeldēšanās viņa nogulās Ansim blakus, uzlika saules acenes un pusbalsī lasīja par nometnēm, par IRO rīkojumiem un izceļošanas izredzēm.

„Vai par atgriešanos tur nekas nav rakstīts?” Ansis jautāja.

Protams, avīzes bija pļāpīgas, tās bieži atgādināja — mēs atgriezīsimies dzimtenē ja ne šogad, tad citu gadu, kaut blakus slejās ar lieliem virsrakstiem stāvēja ziņojumi par to, cik sirsniģi sagaidīti pirmie emigranti aizjūras zemēs. Elīna ar nolūku izvēlējās tos rakstus, kas Anša domas atrautu no pagātnes.

„Liec nost to lapu!” Ansis parasti pārtrauca.

Elīna nopūzdamās klusēja. Viņa paņēma grāmatu. Bet arī tajā atradās stāsti un tēlojumi par dzimteni. Viņa tos nedrīkstēja lasīt.

Ansim pietika ar savām atmiņām. Niedru šalkoņā klausīdamies, pie svešas sievas pleca atbalstījies, viņš pārdzīvoja savas pagātnes tēlojumu Daugavas mežos.

„Ansi, tu pārāk nomocies!” Elīna ierunājās. „Tā nav iespējams tālāk dzīvot, tev jātiek no pagātnes vaļā!”

„Es nevēlos dzīvot tādā nākotnē, kādu tavas avīzes sola,” Ansis nelaiņi atbildēja. „Es esmu kroplis, man pieder tikai pagātne.”

„Bet es neesmu tava pagātne.”

„Tu atgādinī manu Martu. Tādēļ mēs abi kopā esam viens dīvains kroplis pāris.”

Elīna saknieba lūpas. Arī viņa par šo kroplību bija daudz domājusi. Viņa zināja, ka Ansim pie Daugavas bija palikusi sieva un meita, tāpat viņas vīrs Kurzemes frontē. Varbūt viņš bija kritis, varbūt vergoja gūstā. Ansis dzīvoja tikai tai dienai, kad varēs atgriezties pie savas ģimenes, viņa neticēja, ka savu vīru vairs satiks. Tāds bija viņas, Anša un tūkstošu citu liktenis. Ar to viņa gribēja samierināties, šai trešajā miera gadā. Viņa vairs nedomāja par pagātņi, viņu nomierināja un iepriecēja

svešās zemes saule, vasara un ūdeņi. Kad Ansis viņai pieskārās, viņa jutās pat laimīga. Viņa apzinājās, ka nav skaista, bet Ansim viņas izskats neko nenozīmēja. Viņi sapratās labi, viņi varētu kļūt vīrs un sieva, par abiem kopā viens normāls cilvēks, par spīti kaņam un svešumam. Bet Elīna baidījās par to runāt.

Elīna strauji piecēlās un peldēja kanālim pāri un atpakaļ. Viņa pavadīja spāres, saule nīrbēja sajauktā ūdens viļņos, meldri un niedras glaudās pie viņas miesas. Izkāpusi krastā, viņa atgādināja nāru, kas pusaugumu paslēpusi ūdens zāļu kamolā. Ansis to neredzēja, bet juta.

Kad Elīna bezrūpīgi gērbās, Ansis pēkšņi piecēlās sēdus. Saulē pazibēja melno aceņu stikli. „Elīn, es tevi redzu!” viņš aizgrābts iesaucās.

„Mani — ?” Elīna iesmējās. „Varbūt savu Martu —!” viņa nežēlīgi turpināja.

Ansis apklusā, novērsa seju no saules, klusi atlaidās uz svešās pļavas smilgām. Pamazām viņš atkal iegrīma savas pagātnes atmiņās, pie šaurajiem Mežupītes pļavu līčiem, kur šajā laikā valdīja svinīgs klusums. Egļu galotnes bez vēja slējās pret dzidrajām debesīm, kā baznīcu torņi. Reibīgi smaržoja skujuas, iztvikušie sveķi un nopļautās krūzmētras sēkļu jomās. Mežmalas ēnā stāvēja Marta un māja viņam ar roku — nāc launagā! ...

Kad lija lietus, tad Ansis gulēja segu būdā un negribēdams klausījās kaimiņu valodās.

Tīrumu pāris gatavojās izceļot. Viņiem bija pienācis galvojums no Amerikas Savienotajām Valstīm. Viņš priedzē rādīja farmera vēstuli un fotogrāfiju, kur bija redzama viņa jaunā māja, kurā esot elektība, vanna un ledus skapis. Pat jauns radio aparāts viņam solīts, mēbeles, trauki un apģērbi. Tīrums bija laucinieks, viņš bija ar mieru smagi strādāt, arī sieva pieradīs pie jaunās dzīves. Galvenais, viņiem būs atsevišķa māja.

Kamols staigāja pa lielo istabu gluži sašļucis.

„Un es nevaru savu galvojumu sagaidīt! To izsūtīja

agrāk nekā Tīrumam. Viņi to būs nozaudējuši, noslicinājuši papīra plūdus!"

„Tev jāpieprasa jauns,” Tīrums deva padomu.

„To es arī darišu!” Kamols nervozi meta trīs soļus turp un atpakaļ.

Sīmaņa kundze jau saņojās. Viņa šajās dienās bieži bārās ar meiteni, bija steidzīga un nelaipna. Jaunredel ies transports uz caurlaides nometni, Sīmaņa kundze un Tīrumu pāris brauks turp.

Arī Grasis varētu braukt, ja viņš iesaistītos Austrālijas akcijā. Bet viņš to negribēja. Viņš skaļi lamāja IRO ierēdņus.

„Es nebraukšu uz otru zemes galu! Tur Ziemassvētkos cepina saule, bet Jānos snieg! Tur visa dzīve iet ačgārnī, es tur sajukšu prātā!”

Kad Tīrumi un Sīmaņa kundze aizbrauca, Kamols sašutis staigāja pa nometnes istabu.

„Katru dienu man nes milzīgus zaudējumus!” viņš kļiedza. „Pārbaudēs viņi mani dzišus dzina prom maizi pelnīt, bet nu, kad es gribu braukt, viņi nozaudē papīru! Nieka papīra dēļ es netieku no vietas, man jāgaida un jāgaida! Uzspridzināt tādu papīra bodi!”

Vecais Dūmiņš, savā kaktā garlaicībā vadīdams dienas, pie sevis noteica: „Kā Dievs būs lēmis, tā būs.”

„Kam jūs vēl Dievu pieminiet!” Kamols sanervozējis iesaucās. „Jūs tak braukšot atpakaļ uz Latviju!”

„Kā Dievs būs lēmis, tā notiks. Dievs nav pametis savu tautu arī dzimtenē. Tur Viņu lūdz sirsnīgāk kā te, jo tur vajaga daudz vairāk spēka un Dieva palīga, lai izturētu, lai ticētu, ka reiz atgriezīsies brīvība un tuvi cilvēki.” Dūmiņš klusi nobeidza.

„Zini, Kamol!” sarunā iejaucās arī Grasis. „Tev viegli runāt jo tu izbēgi ar visu ģimeni. Tev tikai atliek rūpēties, lai visi kopā pabēgtu no tiem velniem tālāk. Bet man palika Latvijā sieva un bērns, ko lai es daru? Un tādu ir daudz, liela daļa bijušo karavīru!”

„Varbūt arī tu domā iet pie krievu repatriācijas virsnieka?”

„Ja es nevaldītos, varbūt arī aizskrietu. Tik daudz prāta

man vēl ir, lai zinātu, ka savus piederīgos tā kā tā neredzētu. Bet kādas ziņas es gaidu no turienes, pirms dodos prom uz otru pasaules galu.”

„Tu rakstīji?” Kamols satrūkās.

„Jā.”

„Traks cilvēks!”

„Velns lai parauj, bet man tak jāzina, vai viņi dzīvi vai miruši! Tāpat viņiem jāzina, kur es esmu palicis! Bija kaŗš, puspasaules ir aizslaucīta!”

„Traks cilvēks!” Kamols atkātoja.

Ansis gulēdams klausījās, cik aġgārni veidojās cilvēku likteņi. Par sevi viņš sargājās domāt. Viņš nesaiņosies un neizceļos, to viņš zināja. Viņš te gulēs, kamēr atkal kāds pienāks, paņems pie rokas un aizvedīs uz citu vietu. Ja šī telpa būs jāatbrīvo, gan jau atkal viņu kaut kur novietos. Vai tā būs Elīnas roka, kas viņam pieskarsies, vai kāda sveša? Varbūt rupja un naidīga. Varbūt viņu pagrūdīs, iekraus transporta mašīnā un aizvedīs uz krievu zonas pusi. Tā nebija tālu, Elīna bij stāstījusi. Kaut kur IRO viņu pārvietos vai novietos.

Un Elīna? Varbūt pati saiņosies. Ansis zināja, cik norūpējies bija viņas tēvs. Vecais vīrs negribēja, ka viņa meita paliktu par slimnieku kopēju zemē, ko krievi var okupēt. Viņi te reiz ienāks, atkal laupīs, slepkavos, izvaros. Tādēļ Elīnai jāatstāj Eiropa, jābrauc turpināt studijas un dzīvi uz citu, drošu kontinentu.

Ansis gulēja un domāja. Šajās dienās, kad lija lietūs, viņš jutās kā maisā. Viņam trūka gaisa, apzinoties, ka visi aizbrauc, vienīgi viņam nav nākotnes. Viņam pieder tikai pagātne.

Elīna nāca pie viņa arvienu, atnesa pārtikas devas, pusdienas un apkopa viņa būdu. Viņi nevarēja iztikt viens bez otra.

Kādu dienu istabā atskanēja Lapiņa kunga balss.

„Te jums jāpaliek līdz izceļošanai. Dažas gultas ir atbrīvojušās, izvēlāties, kādu gribiet! — Tur guļ viens neredzīgais, arī viņu atveda no slimnīcas. Es nūdien nesa-protu, kādēļ no slimnīcas taisni šeit visus sūta. Mums te nav nekāda sanatorija. Tas pats nometņu kopkatls, tās

pašas pārpildītās telpas. Arī jums būs jāiet nometnes aptīršanas darbos, būs jāstrādā virtuvē. Mēs nevaram taisīt nekādus izņēmumus, tas man jums jāpaziņo tūlīt!"

„Es vēl esmu slims,” jaunais ienācējs atbildēja.

Ansis pazina, tas bija Urbāns.

„Bet kādēļ viņi jūs izrakstīja?” Lapiņa kungs uztraucās.

„Kādēļ — ?” Urbāns gaŗi vilka, kā arvien, kad viņš bija ignā prātā. „Nākdams šurp es visu laiku domāju, kādēļ viņi to darija. Es nevaru pavilkties, bet man jāiet. Man ir māgas jēlums, bet man neizrakstīja baltmaizi. Man ir plaušu tuberkuloze, bet viņi mani spiež izceļot. Kādēļ?” Urbāns sāka ņirdzīgi smieties.

„Ak, Dievs!” Lapiņa kungs ievaidējās. „Pilnīgs invalids! Skaidrs, ja atradīs plaušās vainu, viņi jūs sūtīs atpakaļ. Kur tad es jūs likšu? Te nav atpūtas nams, to es jums tūlīt pasaku. Vismaz kartupeļi jums būs jāmizo!”

„Kartupeļi, he, hē!” Urbāns smēja. „Sakiet labāk, kur es varu nolikt savu bagātību! Man jau ir nospiesti pleci, stāvot istabas vidū.”

Lapiņa kungs uz to nekā neatbildēja. Viņš vēlreiz uzskaitīja jaunā iemītņieka slimības un vaidēdams izgāja no istabas.

Urbāns paspēra dažus soļus uz segu būdas pusi.

„Ansi Lielgalvi, tu, kas neredzi!”

„Un tevi tomēr izrakstīja?” Ansis atsaucās.

„Jā, laimīgi izrāpos no tās slepkavu bedres. Tūlīt iesaistījos Anglijas akcijā. — Vai es drīkstu apsēsties? — Ieklausies labi — akcijā! Tam ir sakars ar naudu. Es esmu tā akcija, bet Iro akcionārs. Zināms, man ir neskaitāmas vājuma pazīmes, es esmu lēta akcija. Dievs zina, vai Anglija to vispār kotēs, bet es esmu karaļa zemei pateicīgs par to pašu, ka tā vispār ievēro manus vājos papīrus. Seguma tiem nebūs, tas ir skaidrs.”

„Vai tu brauksi uz Angliju?” Ansis, nekā nesaprazdams, jautāja.

„Par to es visu laiku runāju. Bet līdz tam laikam man jāatrod kāds kakts, kur iebāzt savu netīro veļu. Es vēl

neesmu atradis nevienu vācieti kā Pacepure. — Vai te nav blaktis?" Urbāns piecēlās.

Ansis dzirdēja, ka Urbāns čikstināja kādu koka gultu. Viņš pazina šo skaņu, „Tur gulēja jauns laulāts pāris,” viņš teica. „Viņi aizbrauca uz caurlaides nometni.”

„Nejēdzīgi,” Urbāns šņāca. „Bet cik ilgi es te būšu!” Viņš nosvieda mugursomu pagultē, pats tūlīt iegrima koka skaidu pildītajā papīra maisā.

„Kartupeļus mizot!” pēc brīža Urbāns turpināja. „Paldies, Lapiņa kungs, te nav sanatorijs, es to saprotu! Bet te nav arī vergu nometne. Es nemizoju kartupeļus toreiz Sofienvaldē, kad virsseržants mani rēja kā suns katru rītu. Es nemizošu arī te, Lapiņa kungs! Es vēl neesmu izmests no Iro maizes, es esmu aprūpējams sākot ar dzeltenajām kukuruzas briesmām, beidzot ar pelēko tualetes papīru. Jā, Ansi, mūs labi aprūpē. Pat papīru izsniedz. Ēdis vai neēdis, bet papīrs pie rokas! Saki, vai mēs neatrodamies pie kultūras cilvēkiem? Un mēs vēl kliežam, ka mūsu valsts ir iztirgota! Muļķi esam! Vai mēs savā valstī ražojām tik daudz tualetes papīru? Nē, mēs drukājam tikai avīzes un grāmatas! Mēs, nekulturālie! Bet te papīra netrūkst, guļ kaudzēm un gubām Iro noliktavās, visos Iro štabos un birojos. Starp pēdējiem guļ arī mani papīri, manas akcijas. — Uz Angliju, he, hē! Toreiz Pacepure teica, labi būtu, ja tiktu pie kādas lēdijas par dārznieku. Kā tu domā, Ansi, vai es arī varētu tādu lēdiju apkopt?”

„Kā tagad slimnīcā jūtas Teobalds Krusts?” Ansis novirzīja sarunu uz citu pusi.

„Taisni tā, kā es paredzēju. Miegains. Staigā kā bez galvas. Ne vairs smejas, ne pareģo. Bet Dr. Daniels neļauj puisim gulēt. Jāstrādā. Slauka gaitenšus, tīra dušas telpas, mazgā pats savus kreklus. Sētnieka darbs, bet viņš pats domā, ka strādā par asistentu. Nu, saki, vai viņš nav izoperēts vēl trakāks?”

Ansis neatbildēja.

„Un tādi mēs kļūsim visi. Mēs mizosim kartupeļus, aptīrīsim nometni, skaldīsim malku un nesīsim ogles, bet

viens otru vēl dēvēsim par direktoru kungiem, par pulkveža kungiem, advokātiem, doktoriem un profesoriem. Un Dipaksa komandieris smies. Tur Anglijā viņš bija pie lorda par sunišu izčurinātāju, te viņš ir advokātu, doktoru un direktoru komandieris. Un Lapiņa kungs, uzmetis kūkumu klanās. Arī viņš Latvijā bija tikai durvju sargs. Tādēļ viņš radis locīties. Te viņš to dara līdz zemei liekdamiem. — Jā, Lielgalvi, tu kas neredzi, mūs visus gaida Teobalda liktenis!”

Ansim bija grūti sekot Urbāna indīgajai domai. Taču labāk viņš klausījās pārgudrā smējēja vārdos, nekā domās brauca citiem līdzī uz tālām zemēm.

Lielā kazarmju ēka bija kā kuģis, kur katru dienu iekrauj un izkrauj preces. No agra rīta līdz vakaram klauudzēja lielās, smagās ārdurvis, dunēja atsevišķo istabu durvis, kur staigāja emigranti — pārvietotās personas, DP. Cilvēkus šķiroja kā preces: pēc svara, gaļuma un vecvuma, ievēda kartotēkās, pēc skaita, ar numuriem uz krūtīm, partijās nosūtīja uz zemēm un kontinentiem, kas šo masu pieprasīja kā darba spēku.

„Tautieši, taisiet kastes!” kādā atvadu runā ar humoru iesaucās vecs kaņavīrs. Aicinājums aplidoja visu no metni, to lietoja sasveicinoties un atvadoties, tas kļuva par laikmeta saukli. Sienām cauri skanēja veseru klauzieni, tautieši taisīja kastes, lai aizvāktu līdzī retās mantas, kas vēl bija saglabātas.

Devītā istabā ieskrēja Saivas kundze. Ansis tūlīt uztvēra viņas balsi, saprata, ka viņai līdzī skraidīja mazā, baltā kucīte.

„Fifī, kur tu paliec! Nāc šurp, Fifī! — Kur Tīruma kundze?” viņa sauca pustumšajā istabā. — „Ko, jau aizbrauca? Pat atvadīties neienāca! Ak, manu mīlo Fifī, ko nu mēs iesāksim? Tas ir vienkārši šausmīgi!”

„Vai es nevaru jums līdzēt?” Urbāns paslējās no gultas ienācējai pretī.

Saivas kundze sasita plaukstas. „Un jūs arī te esat, mans lielais filozofs! — Kā ar veselību? Var iztikt?”

„Paldies, es iztikšu!” Urbāns kā nobijies atbildēja, it kā Saivas kundze jau taisītos sēsties uz viņa gultas malas.

„Vai tā ir tā pati sunīte, par ko jūs stāstījāt slimnīcā?”

„Jā, tā ir mana Fifī. Es esmu briesmīgi nobēdājusies. Es visas cerības liku uz Tīruma kundzi, bet nu viņa ir prom. — Iedomājaties, viņi neļauj manai Fifī izceļot! Pārvietotās personas nedrīkstot ņemt līdzī dzīvniekus! Paklausaties — dzīvnieks! It kā mana Fifī būtu kāds vilks vai govs! Mana sunīte! Viņa ir gudrāka par cilvēku! Gudrāka par tiem dzīvniekiem, kas tādus likumus izdod! Nu, sakiet pats, kā lai es šķiros no viņas, kur es lai viņu lieku? Vai es drīkstu viņu atstāt vienkārši uz ielas? Kādi tikai tur nevazājas apkārt — mopši, buldogi un kranči! Vakar, kad mēs abas gājām tepat gar kastaņām pastai-gāties, uzreiz, kur gadijies, kur nē, nāk liels, melns krancis un manai Fifītei virsū! Manai baltajai Fifītei netīrs Krancis! Viņa tak ir tikpat smalkjūtīga kā es! Nu, sakiet pats, kāda viņai būtu dzīve pie svešiem suņiem?”

„Es jums jūtu līdzī, Saivas kundze!” Urbāns zobgalīgi teica.

„Tur, slimnīcā jūs gan līdzjūtīgs nebijāt —”

„Bet to kuņģi es arī nevaru paturēt, goda vārds!”

„Kā jūs teicāt? Ku — ! Fifī, šurp!” Ar troksni atsprāga durvis, nodipa siki suņa soļi un Saivas kundze bija prom.

„Te laikam arī no viņas nebūs miera,” Urbāns nopūzdamies teica. „Naktī es atkal nevarēšu gulēt. Es uztraucos līdz nāvei, kad es viņu ieraugu. — Ansi, vai tev ir līdzī tā lazdas rikste?”

„Es domāju, ka viņa te vairs nenāks,” Ansis atbildēja.

Urbānam bija grūti pārļaut pirmo vakaru nometnes istabā. Pēc brīža te atgriezās Grasis. Tas oda pēc žāvētām reņģēm. Ansis zināja, ka Grasis brauca uz jūrmalu, uzpirka zivis, veda uz nometni un aiz noliktavu ēkām kūpināja skārda mucā. Daļu viņš pārdeva paziņām un istabas biedriem. Viņš uzsvieda apdūmotās zivis uz kopējā galda, pats nosēdās uz ķebliša un sāka tās lupināt, pirkstus slaucīdams vecā avizē. Viņš neievēroja, ka istabā

bija apmeties jauns iemītnieks, nervozs un slims, tikko izrakstīts no slimnīcas.

Kad Grasis, paēdis, uz brīdi izgāja laukā, Urbāns jautāja: „Kas tas par lopu?”

„Kanaks no Kurzemes,” Ansis paskaidroja.

„Man kļuva nelabi, kad viņš plēsa zivis.”

„Papراسi, lai viņš tev pārdod! Viņš prot labi žāvēt.”

„Tādu pusjēlu barību lietojot var dabūt lentes tārpu,”

„Te nekas par tādu tārpu nav dzirdēts.”

„Tādēļ, ka te nav neviena kārtīga cilvēka. Te jau visi ir pārvērtušies par lopiem. Dī-Pī, tas nozīmē padibenes, atkritumi, mēsli. Es nesaprotu, kādēļ tos vēl šķiro? Iekraut preču kuģi, aizvest un izgāzt kaut kur džungļos. Lai smird tur, lai nebijā tiro Eiropas gaisu!”

„Un tevi — ?”

„Protams, arī mani. Vai es tur drupās negulēju starp atkritumiem? Kas tur kopā nebija! Direktori, namīpašnieki, lieltirgotāji, pašarnieku un citādi komandieri! Visi kaut kas bija. Bija — ieklausies labi šajā vārdā! Diemžēl — bija. Nu jūs esat atbiras. Nu atbrauc no Kanadas kāds tirgonis, tausta jūsu muskuļus, skatās zobos, spaida ribas, sak', cik tu esi vērts, cik ilgi izturēsi! Kā lopu uzpircējs. Izšķiro, kas spēj vēl vilkt vezumu, kas derīgs gaļai. Parasti te ir tikai nelietojama gaļa, ko vācieši aiz pārskatīšanās iebāzuši kuģos un izglābuši no Sibīrijas. Muļķi, tādēļ viņi zaudēja kaŗu. Lūk, rietumu gudrie visus sver, mēri un pētī. Man vēl nevienā pārbaudē nav prasīts, piemēram, ko es esmu lasījis? Vai es pazīstu Šekspīra, Ģētes, Šillera, Raiņa darbus? Vai es esmu redzējis seno meistarū gleznas, vai dzirdējis Vagnera, Bēthovena, Mocarta un citu mūziku? Kā es biju iekārtojis savu Rīgas dzīvoki, kādas gleznas man bija pie sienām, kādas grāmatas plauktos? To man neviens nav jautājis. Es esmu mēsls, līdzīgs citiem atkritumiem, kas nobiruši no galda, kad rietumu un austrumu varenie pārdalīja pasauli. Lāvuši vismaz sapūt uz vietas, bet nē, mētā no vienām kazarmām uz otrām, lai izvēdinās. Tagad esmu iemests šajā betona tvertnē, kur pat gaiss lāga netiek klāt. Redzēsīm, cik ilgi.

Dī-Pī, pārvietotā persona. Tad jau labāk — piesmietā persona!”

Urbāns vēl ilgi runāja. Ansis tikai pavirši klausījās. Beidzot ienāca atkal Grasis, svilpodams nostājās istabas vidū.

„Novāc tās reņģu galvas!” Urbāns viņam uzkliedza. „Man paliek nelabi.”

Grasis pārsteigts pagriezās pret kaktu. Likās, viņš tikai tagad pamanīja jauno iemītnieku. Noraustījies plecus, Grasis tiešām sāka slaucīt no galda zivju atliekas.

„Varbūt es varu tev piedāvāt kādu zivi?” Grasis, mieru mīlēdams, ierunājās.

„Ar visām žaunām un asakām? Vai zini, tu arī esi mēsls. Mēs nupat par to runājām. Atkritums. Tāds pats kā tie, ko nupat noslaucīji no galda.”

Grasis klusēdams rīkojās ap savu gultu.

Urbāns vēl nespēja nomierināties. „Asakas viņš man piedāvās! Es vēl saprastu, ja zivis būtu sagatavotas uzlikšanai uz sviestmaizēm. Tad tu man varētu jautāt — vai tu gribi?”

„Klausies, tu esi liels aistēts!” Grasis iesaucās.

„Jā, tu pazīsti drēbi. Es esmu aistēts. Piemēram, ja es pats tīru zivi un gatavoju sviestmaizes, tad man zūd ēstgriba. Aistēts — to man vajadzēja pateikt pārbaudēs, kad viņi par mani interesējās.”

Ansis klausījās, bet nesaprata dzirdēto svešvārdu. Tāpēc viņš prasīja: „Kas tas ir — aistēts?”

Urbāns smējās. Smiekli skanēja pretīgi, tie varētu būt neaistētiski, Ansis domāja.

Kamols ar ģimeni šovakar bija aizgājis pie paziņām, vecais Dūmiņš savā kaktā reti runāja, tādēļ lielajā istabā iestājās miers, Drīzi vien šo mieru iztraucēja trokšņaina durvju vēršana un siki, sveši smiekli.

„Niks lachen!” skaļi sauca Pācepure. „Niks weiter! Warten!”

Vāciete turpināja smieties. Viņa nepalika arī pie durvīm, bet droši nāca istabā līdz Pācepures gultai. Pauls steidzīgi kaut ko meklēja zem pagalvja.

„Vai viņa atnāca pēc tavas veļas?” Urbāns pēkšņi jautāja.

Pacepurem pārsteigumā norima rokas. „Ko? Tu arī te? Atraduši īsto vietu, kur tevi novietot!”

„Kas vietai vainas? Tev tikai jāievēro noteikumi, ko Lapiņa kungs atgādināja, — nepiederošām personām ieeja nometnē aizliegta!”

„Muļķības! Vai es esmu vainīgs, ja viņa te ierodas?”

„Vai viņa tev mazgā veļu?”

„Dažreiz —” Pacepure negribēja par to runāt.

„Kuŗa tad šitā ir — tā ar bērnu, vai tā ar atsevišķo istabu?”

„Tā ir pavisam cita!”

„Nekas, diezgan glīts purniņš,” Urbāns vērtēja. „Atgādina Saivas kundzes Fifī. — Lūdzu, piesēdieties, jaunkundz!” viņš vācu valodā aicināja, pats vēl arvien gulēdams gultā.

„Svešā atdzīvojās. „Cik jūs laipns! — Vai jūs esat draugi ar manu Pauli?”

„Ienaidnieki. — Vai jūs viņu domājat precēt, jaunkundz?”

Vāciete skaļi iesmējās. „Es ceru, ka viņš mani uzrunās.”

„Diemžēl, viņš neprot runāt.”

„Tiesa, mēs maz runājam, bet citādi satiekam labi. Zināms, būtu labāk, ja viņš vairāk runātu. Piemēram, tā kā jūs. — Vai jūs esat ļoti skolots?”

„Jā, pēdējos gados esmu labi izskolojies.”

„To var redzēt. Ar jums nekad nebūtu garlaicīgi.”

„Klausies, Paul!” Urbāns turpināja latviski. „Viņa sienas man klāt!”

„Neklausies, ko viņa muld! — Niks sprechen!” Pauls uzsauca kā sen apnikušai sievai.

„Ko jūs viņam teicāt?”

„Ka jūs viņu ļoti mīlat.”

„Un ko viņš — ?”

„Viņš jūs mīlēdams kļuvis nikns. Tādi gadījumi notiek.”

Vāciete smējās.

„Paul, vai viņas zobi ir īsti? Viņa mazliet piespiež mēli.”

„Es nezinu,” Pauls, rakņādamijs pa gultu, vienaldzīgi atbildēja. „Es neesmu viņas zobus taustījis. Citādi viņa ir īsta sieviete.”

„Ko viņš teica?” vāciete interesējās.

„Viņš mokās greizsirdībā.”

„Mans Pauls! Ak, es zinu, ka viņš mani ļoti mīl!”

Beidzot Pacepure izvilka no koka skaidām četrus ziepju gabaliņus. Viņš tos iesvieda vācietes somā. „Gehen!”

Bet vāciete nesteidzās, viņa vēl negribēja atkāpties no Urbāna gultas.

„Komm, komm!” sauca Pacepure, jau atvēris durvis.

„Pagaidi!” vāciete diezgan nelaiņi atsvedā un pievērās Urbānam. — „Vai jūs esat slimš?”

„Jā, man ir lipīga slimība. Āda atlobas...”

„O, šausmas!” vāciete atlēca no gultas un ieķērās Pacepurem elkonī.

„Warten, warten!” Pauls veikli atkratījās. „Ich gehen, du warten, dann du gehen, ich warten. Niks kopā!”

Vāciete neklausījās, viņa izskrēja pa durvīm, parādāma Pacepuri līdzī.

„Es sūdzēšos Lapiņa kungam, ja viņš to ielas meitu te vēl vedīs,” Urbāns rūca.

„Viņa bija atnākusi pēc ziepēm,” Grasis mierīgi aizrādāja.

„Ziepes!” Urbāns sašutis turpināja. „Viņa pati izskatījās pēc plāna, nolietota ziepju gabala. Līdzena kā plauksta, neviena sievišķīga izciļņa. Koka krusts, kam uzsviesti brunči. Putnu biedēklis. Apvainojums manām aistētiskām jūtām.” Urbāns gari un plaši stāstīja Grasim par sievietes formu skaistumu.

Nākošā dienā, kad Grasis atgriezās no jūrmalas ar svaiģām reņģēm, Urbāns viņam teica: „Nomazģā rokas, tev ir vēstule!”

„Ko?” pārsteigtāis Grasis ilgi turēja vēstuli rokās, tad

nolika to atpakaļ uz galda. Pēc brīža viņš to atkal satvēra pirkstos, apgrozīja un kā izbīdies nosvieda atpakaļ.

„Jā, jā, tā ir no Rīgas. Es jau teicu — nomazgā rokas!”

Grasis tiešām izskrēja gaitenī pie ūdens krāna.

Arī Ansis iznāca no segu būdas. „Vēstule no Latvijas?”

„Tā nav adresēta tev.”

„Tas vienalga. Es vismaz gribu to aptaustīt.”

Ansis aizgāja līdz galdam, sataustīja vēstuli un ilgi grozīja to pirkstos. „Tas ir liels notikums,” viņš čukstēja.

„Tas ir gluži tāpat, it kā cilvēks būtu saņēmis vēstuli no mirušo valsts.” Kā nobijies viņš svieda to atpakaļ.

Grasis ieskrēja istabā, steigā slaucīja rokas. „Man bail lasīt,” viņš uztraucies teica.

Urbāns piecēlās no gultas. „Tev tomēr vajadzēs vēstuli attaisīt.”

Grasis atkal piesteidzās galdam. „Jā, tas ir manas sievas rokraksts, to es pazīstu,” viņš uztraucies apstiprināja.

„Daudz mīlestības vēstuļu viņa tev rakstīja?”

Grasis nedzirdēja Urbāna zobgalību. „Sākumā katru dienu. Vēlāk, kad satikāmies, retāk. — Jā, tas ir viņas vilktais lielais G. Gaidu — viņa nobeidza katru vēstuli. Bet tagad viņa raksta — Grasis. It kā es būtu svešs cilvēks. Nudien, man bail to atvērt!”

„Nemuļķojies, lasi!” arī Lielgalvju Ansis kļuva nepacietīgs.

Grasis paņēma vēstuli un atvēra. Telpā iestājās neparasts klusums. Pēc pirmajām rindām lasītājs apstājās, paskatījās kā izbrīnā apkārt un sāka lasīt no gala skaļi.

„Sunīt! — tā viņa mani sauca, kad nebijām vēl precējušies. — Sunīt, es tavu vēstuli saņēmu! Cik labi, ka tu mani atceries. Citādi es domātu, ka tu esi aiz tālajiem kalniem. Es tevi ļoti gaidu mājās, bet neticu, vai tu mani klausīsi, jo tu esi spītīgs, manu sunīt! — Mums visiem te iet labi. Rīgā atkal sabraukuši mūsu vecie draugi. Mums ir daudz darba un rūpju, lai savas mājas turētu kārtībā. Bet tagad mēs to darām ar prieku. Tikai pagājušā ziema bija barga, bija stiprs sals, kokiem izsala saknes. Tagad ir daudz nokaltušu

stumbru. Lielais kaimiņu dārziņš tos tagad izrauj un aizved. Arī pavasaris atnāca par agru. Saskrēja dažī putni atpakaļ no dienvidiem, tiem apsala spārni. Maz mums palicis dziedātāju putnu. Bet citādi mēs esam ļoti priecīgi. Es neko citu vairs nevēlos kā tikai dzīvot un dzīvot. Ja tu vēl būtu te, tad es nomirtu aiz laimes. Bet tu esi spītīgs, manu sunī, tu pie manis nepaliktu, tu aizskrietu līdzī mūsu Astrīdai. Es to zinu. Tādēļ es negribu tevi vairs redzēt, es arī negaidu no tevis vēstules, es esmu nikna un greisirdīga. Mēs te ceļam jaunu dzīvi, bet tu dauzies apkārt kā nabags gar cietsirdīgo kapiņtālistu durvīm! Brauc mājās!

Tava neticīgā sieva."

„Jocīga vēstule,” noteica Lielgalvju Ansis.

Grasis vēlreiz pārļāsīja pretrunīgās rindas. „Es arī nekā nesaprotu,” pēc brīža viņš apjucis teica. „Brauc un nebrauc! Gaidu un negaidu! Raksti un neraksti! Viens tikai ir skaidrs, viņa ir dzīva, tas ir viņas rokraksts.”

„Dod šurp to vēstuli!” Urbāns izrāva reto papīru no Graša pirkstiem. „Lasīsim starp rindām, tad varbūt kaut ko sapratīsi. — Tos tālos kalnus viņa ir domājusi Urālus. Viņa priecājas, ka tu neesi sagūstīts un aizsūtīts uz Sibīrijas raktuvēm. — Tālāk. — Tu bijī spītīgs. — Vai tu bijī tāds?”

„Mēs nekad nestrīdējāmes.”

„Tad viņa apzinīgi melo, lai tu, stulbais, saprastu, ka tu nedrīksti braukt mājās, kaut viņa tevi ļoti gaida. — Rīgā ir daudz darba un rūpju. — Protams. — Un liels prieks. — Kā citādi lai viņa dabū šo vēstuli cauri cenzūrai? — Pagājušā ziema bija barga. — Cik zinu, tad Latvijā nebija tāda sala, lai kokiems izsaltu saknes. Tā tad lasī starp rindām. — Lielais kaimiņu dārziņš izrauj kokus. — Deportē, skaidrs! — Pavasarī gāju putniem apsala spārni. — Tie ir tie, kas atgriezās ar krievu repatriācijas virsnieku gādību. Apsala Sibīrijas ledū, skaidrs! — Nav vairs dziedātāju putnu. — Protams, nav vairs prieka, posts un nelaime valda Rīgā. — Tikai dzīvot, dzī-

vot! — Tas nozīmē — izturēt. — Tu aizskrietu līdz Astridai? — Kas tā par Astridu?”

„Mana māsiņa. Viņu aizveda.”

„Tā tad tevi gaida tas pats ceļš. Un beigās viņa saka pārāk vaļsirdīgi — es negribu tevi redzēt, es negaidu nevienas vēstules! — Tā tad tu nedrīksti vairs rakstīt! — Vēstules beigas par laimīgo dzīvi un kapitālistu durvīm nav jālasa, tā rinda domāta boļševiku cenzūrai. Tagad saproti?”

„Es nedrīkstu vairs rakstīt savai sievai, es nedrīkstu atgriezties savās mājās,” Grasis stenēja. „Patiesībā es jau to zināju. Labi vismaz, ka viņa vēl ir Rīgā.”

„Jā, tur viņa vēl ir,” Urbāns runāja kā šķirtās sievas advokāts. „Bet pēc šīs vēstules viņa ir ieviesta bīstamo elementu sarakstā. Ir radusies jauna kartīte čekas kartotekā. Tajā atzīmēts — Grasis, leģionārs, atrodas angļu zonā, Vācijā. Rakstījis sievai uz Rīgu. Viņa atbildējusi tad un tad. Seko aizdomīgo teikumu izraksti, piemēram — saskrēja daži putni no dienvidiem, tiem apsala spārni. — Tā, vieninieks Grasi! Ne rindas vairs savai personīgai sievai. Tev jārespektē dzelzs priekšgars!”

„Tu tomēr esi gudrs cilvēks,” Grasis atzina.

Urbāns brīdi klusēja. Viņam sāka patikt reņģu uzpircejs. „Zini, kad tu iesi pēc vakariņām, tad paņem līdzī arī manu trauku. Es atkal nejūtos labi.”

„To var!” Grasis pateicīgi atsaucās. Viņš vēl domāja par sievas vēstuli, kas iztulkota viņam tricēja pirkstos. „Tagad es nebroukšu uz Austrāliju, kaut viņi mani gribetu ar varu aizvest. Man jāpaliek viņas tuvumā.”

„Ko tas līdzēs?” Urbāns dalījās istabas biedra liktenī. „Tava sieva atrodas aiz restēm. Šo vēstuli viņai atļāva rakstīt, sak', viņa te ir, vai tu nepienāksi tuvāk! Tava sieva ir sagūstīta un iesprostota kā jauna vilcēne, un tu esi brīvībā izbēdzis vilks! Tevi novēro, tevi vilina ar sievas vēstuli. Nebrīnies, ka viņai liek uzrakstīt vēl skaidrāk — brauc mājās!”

„To lai viņi negaida, ka es dzīvs došos rokās!” Grasis nikni iekliedzās.

„Tādēļ labāk brauc prom no Vācijas!”
„Es nezinu —”
„Bet neaizmirsti man atnest vakariņas!”

Ansis visu nakti domāja par svešo vēstuli. Viņam bija sajūta it kā pats būtu saņēmis ziņas no Martas. Ļoti iespējams, ka viņa vēl dzīvo meža būdā. Varbūt kopj savu govī, baro sivēnu, stāda kartupeļus. Iespējams, ka viņa rudenī iesēja arī rudzus. Viņa bija stingra, saprātīga sieva, viņa to noteikti būs darījusi, ja vien vēl atradās savā vietā.

Ansis pēdējā laikā bija kļuvis vēl mazrunīgāks. Kad nākošā dienā viņš gāja blakus Elīnai, viņa ierunājās:
„Tu esi pārvērties.”

Ansis satrūkās no pavadones balss, kas šķita līdzīga Martas balsij.

„Man vēl jādomā par to vēstuli,” Ansis atzinās un izstāstīja, kādas ziņas Grasis saņēmis no Rīgas.

„Un tu izturies tā, it kā pats vēstuli būtu saņēmis!”

„Tas vienalga — es, Grasis, vai kāds cits. Ja es viņai būtu rakstījis, tad es arī tādu vēstuli būtu saņēmis. Es pazīstu savu Martu. Viņa mani gaida. Vismaz kādu ziņu, ka es esmu dzīvs. Bet es nedrīkstu viņai rakstīt. Kā es varu ziņot, ka esmu dzīvs, ja esmu tikai pusdzīvs? Būtu briesmīgi, ja tāda kropla dēļ viņas vārdu ievestu čekas kartotekā. Ja viņa uzzinātu par manu aklumu, tad viņai būtu divreiz grūtāk. — Es domāju, ka viņa vēl dzīvo mūsu mājās. Dažreiz es domāju par to tik stipri, ka viņai vajadzētu vismaz sapnī uzzināt, ka neesmu viņu aizmirsis. Kamēr viņa atradīsies mājās, mēs nebūsim uz mūžu šķirti. Bet ja manas rakstīšanas dēļ viņas vārdu ievestu kartotekā, tad drīz viņas tur vairs nebūtu, manas domas nomaldītos, mēs vairs nespētu viens otru atrast. — Kur tu paliki?” Ansis pēkšņi iesaucās. „Elīn, kur tu esi?” Viņš uztraukts mētāja rīkstīti, taustīja betona kāpnes, virināja smagās durvis, bet Elīnu neatrada. Viņa bija aizgājusi. Ilgi Ansis klausījās garāmgājēju soļos, bet nedzirdēja tos,

ko tik labi pazina. Saukt vārdā viņš kaunējās. Beidzot viņš devās otrā stāvā. Svešajā gaitenī viņš sadzirdēja soļus, kas ātri gribēja pāiet garām. Ansis jautāja: „Kur te ir divdesmit septītā istaba?”

Svešie soļi aprima, Ansi pavilka uz priekšu. „Te,” viņam teica.

Ansis pieklauvēja. Durvis atvērās.

„Vai te dzīvo Elīna Caune?” viņš uztraucies jautāja, vēl uz sliekšņa stāvēdams.

„Ko jums no viņas vajaga?” viņu sagaidīja dzirdēta, nelaipna balss. Elīnas tēvs, — Ansis saprata. Viņš apmulsis, nokaunējies nolieca tumšo aceņu aizsegto seju. Nekur viņš nebija tik bargi saņemts. Viņa kroplība arvien atstāja iespaidu. Ja kāds viņam ko teica, tad teicēja balss skanēja lēnprātīgi, bez dusmām un naida. Bet nu viņam vecais Caune meta jautājumu pretī kā cietu dūri.

„Elīna ir mana meita,” vecais vīrs turpināja. „Es nevēlos, ka jūs abus redz tik bieži kopā. Viņai jāizceļo, jums jāmeklē vācu sociālais pabalsts. Jūs esat smagi cietis kaŗa invalīds, jums pienākas visaugstākā rente. Cik zinu, no tās var iztikt divi cilvēki. Jūs esat Vācijā nodrošināts uz visu mūžu, jūs varat algot pat kopēju. Kādēļ jūs vēl mēģināties pa nometni, kur neviens jūs neievēro, kur nevienam nav laika jūs pieskatīt, kur visi saiņojas un brauc prom? Mēs brauksim jau šoruden. Elīna varbūt vēl ātrāk. Jums jāmeklē cits palīgs, klausiet mani!” Vecais Caune, rādams apmulsušo Ansi, kļuva arvien saudzīgāks, beidzot viņš pat apsoliņās rūpēties, lai tas nepaliktu uz ielas. „Elīnai nav laika jūs apkopt, taču saprotiet to! Te vairs nav slimnīca. Viņai pašai rūpju diezgan par izceļošanu, par studijām, par jauno dzīvi svešā zemē. Viņa vairs nevar jums palīdzēt!”

Ansis nolaida rīkstīti pie kājām, taustīja gaitena grīdu, sienas, kāpnēs. Likās, viņš krita vēl lielākā tumsā. Tikai pie savas istabas durvīm viņš attapās.

Istabā čaloja pazīstamās balsis. Viņa parādīšanās sarunas pārtrauca. Spoks, — viņš pats sevi izsmēja, atlaizdamies gultā.

Sarunas atjaunojās. Tīruma un Sīmaņa kundzes bija atgriezušās no caurlaides nometnes. Skanēja grūstītu somu troksnis, Sīmaņa kundze rājās ar savu meiteni, Tīruma kundze šņukstēja.

„Un mana gulta arī aizņemta!” viņa caur asarām sašutusi iesaucās.

„Tā nav mana vaina, kundze!” Urbāns pieklājīgi atbildēja. „Lapiņa kungs man to ierādīja. Bet es varu parēsties tālāk, te mums pietiks vietas abiem.”

„Man prāts nemaz nenesas uz jokiem!” Tīruma kundze turpināja šņukstēt, taču viņas balsī vairs neskanēja dusmas.

Kamols uztraucies staigāja pa istabu. „Jūs izšķīra? Un jūs to pieļāvāt?”

„Ko mēs varējām darīt? Vīra papīri jau bija kārtībā, veselība pārbaudīta, pie konsula arī jau bijām. Tad pēkšņi amerikāņu ārsts bija saskatījis manā plaušu uzņēmumā plankumus! Pietika ar tiem. Izšķīra mūs gandrīz pie kuģa kāpnēm.”

„Tad arī Tīrumam vajadzēja palikt.”

„Gudrojām visādi. Bet vīra papīri un veselība bija kārtībā, kas zina, kā būtu otrreiz. Nolēmām — viņš brauks. Vai nu tiešām nekas negrozīsies. Negribas ticēt, ka sievai neļaus braukt pie vīra. Mēs taču nesem vēl apprecējamies!”

„Cik sen?” Urbāns nekautrīgi jautāja.

„Gads vēl nebūs. Tepat Vācijā satikāmies.”

„Tad ir istais laiks šķirties. Vismaz uz vienu gadu.”

„Jūs tikai zobojaties!” Tīruma kundze uztraucās. „Iegūlies manā gultā un tad vēl lieto lielu muti!”

„Piedodiet, tā ir Iro gulta. Bija Unrras, tagad Iro. Ieklausieties labi šajā vārdā, cik tam jauka skaņa! Ja man būtu tāda šunele kā Saivas kundzei — jā, viņa jūs meklēja, — tad es viņu nesauktu par Fifī, bet Iro. Jeb ja mani aprūpētu kāda meitene — viņa varētu būt arī šķirta sieva — arī viņu es sauktu par Iro. Skaists mīlināmais vārdiņš, vai nē, Tīruma kundze?”

„Jūs esat vienkārši bezkaunīgs!” Tīruma kundze sašu-

tusi iekliedzās. „Suns vai sieviete — viņam Iro! Bet mana sirds un galva ir pilna protestiem pret šito vārdu. Ja jūs vēl to pieminēsīt, es sūdzēšos Lapiņa kungam!”

„To gan, kundze! Morāli vajaga sargāt. Lapiņa kungs jums palīdzēs uzrakstīt angļu valodā lūgumu starptautiskajam Sarkanam Krustam. Viņš pats ir kārtīgs ģimenes cilvēks, viņš jūs atbalstīs. — Jūs taču zināt, ka Sarkanais Krusts algo veselu armiju ierēdņu, lai sasauktu kopā Otrā pasaules kara laikā izklīdinātos ģimenes locekļus. Jūs, kundze, neesat izņēmums, ja jūsu vīrs ir aizsūtīts otrpus okeānam! Iro ierēdņiem ir sakari ar Sarkanā Krusta darbiniekiem, tikai tādēļ viņus algo, lai abām palīdzības organizācijām nepietrūktu darba. Tā sakot, svētīga mijiedarbība. Viena putina ģimenes, lai otrai būtu ko meklēt.”

„Es nevēlos jūsu muldēšanā klausīties!”

„Diemžēl, mēs dzīvojam kopējā istabā.”

„Kur lai es tagad guļu?”

„Mums ir tikai viena Iro gulta,” Urbāns smējās.

„Jūs esat šausmīgs!”

„Diemžēl. Bet vēl atliek Pacepures vieta. Pacepures mūsu atkritumu tvertnē tikpat kā nerādās.”

„Un cik jums rupja mute!”

„Mēs varētu tādā gadījumā apmainīties vismaz ar skatiem, jo Pacepures gulta atrodas augstākā stāvoklī, tuvāk izsakoties, Ansim Lielgalvim virs galvas.”

Tīruma kundze vairs neatbildēja. Viņa grūstīja somas, nokrita uz tām un sāka raudāt.

„Es jūsu vietā tomēr nebūtu laidusi vīru prom!” Kamols līdzjūtīgi ierunājās.

„Tas ir liktenis,” Tīruma kundze čukstēja.

„Ko gan tagad nabaga liktenim neuzkrauj!” Urbāns turpināja. „Visus Unrras un Iro grēkus.”

„Un kādēļ jūs palikāt?” Kamols jautāja Sīmaņa kundzei.

Sīmaņa kundze igni iesmējās. „Mani aizturēja par politiku. Jā, jā, nebrīnāties! Es Latvijā biju aizsardze. Aizdomīga lieta, vai nē? Mēs tur mācījāmies rokdarbus,

vārīšanu, slimnieku kopšanu, vakarējām, dziedājām un Dievs zina ko vēl! Ar vārdu sakot — esmu kaŗa noziedz-niece. Sākumā es šausmīgi smējos, kad man to pateica. Patiesībā es to dabūju zināt kā lielu noslēpumu. Bet drīz vien raudāju. Ne tādēļ, ka netieku pie kārtīga darba un dzīves, bet es raudāju par liekuļiem, kas mūs tur svēra, mērīja un pētīja. Ja vispār vēl kaŗa noziedznieku prāvu rīkos, tad tiem jābūt uz apsūdzēto sola. Paldies Dievam, tas nu ir gaŗām! Un kad es tagad noklausījos, kā tas cilvēks tur Tīrumu gultā zobojās par Iro un Sarkano Krustu, tad man kļuva pavisam labi. Nē, es nekur vairs negribu braukt. Ir labi šajā atkritumu tvertnē, kā viņš teica. Uzspļauju visiem svētuļiem un humānitātes sludinātājiem! Krīstīgās mīlestības vārdā viņi mūs aizstāvo? Te mēs vienu piemēru jau redzam — vīrs vienā pusē okeānam, sieva otrā. Un viņi deva solījumu Dieva un liecinieku klātienē, ka mūžīgi turēsies kopā. Vēlreiz paldies Dievam, ka man tas nu ir pāri, es varu atkal smieties. Gan jau es savu bērnu izaudzināšu tepat. No Vācijas mēs kaut kājām aiziesim līdz Rīgai. Vienreiz tas taču būs jādara!”

„Nu jā—” Kamols neērti norūca. „Es gan braukšu. Es neesmu bijis ne kaŗavīrs, ne aizsargs, ne policists. Tiem liktie šķēršļi man nevar gadīties. Vienīgi jāgaida otrs galvojums.”

„Lai Dievs jums palīdz!” Sīmaņa kundze novēlēja.

Arī Tīruma kundze vairs neraudāja. Viņa cilāja savas somas un nolika pie Pacepures gultas.

Kad istabā sāka skanēt trauki, arī Ansis atcerējās, ka viņam gribas ēst. Ļaudis steidzās uz virtuvi, nesa mājās ēdienu, visa lielā istaba smaržoja pēc konzervētu zirņu zupas.

„Iro mūs te pamazām iekonzervēs,” Urbāns rūca. „Es laīkam šodien savu māgu neapgrūtināšu.”

„Sliņķis!” Tīruma kundze iesaucās. Viņas balsī vairs nejuta asaru, ne arī dusmu par Urbāna rupjo muti. „Dodiet savu trauku, es pie viena atnesīšu!”

„Tiešām?” Urbāns izbrīnējies atsaucās. „Bet mans skārda podiņš nav mazgāts!”

„Vēlreiz slīņķis! Būtu to zinājusi, nebūtu ielaidusies. — Nu, dodiet, pa ceļam izskalošu!”

„Cik patīkami, ka Iro jūs nelaida prom!” Urbāns lab-sirdīgi smējās.

„Turiet labāk muti!” Bet trauku Tīruma kundze pa-ņēma.

Istabā iestājās klusums. Ansis gaidīja Elīnu, kas ap šo laiku parasti ienāca. Viņa glabāja Anša traukus pie sevis, tikai ēdiena reizēs tos atnesa un aiznesa.

Elīna ienāca. Klusi ielīda aiz segu sienas. Ansis dzir-dēja viņas drēbju švīkoņu.

„Paldies!” Ansis teica, pirms Elīna apsēdās.

„Es tev atnesu ceptas gaļas šķēli,” viņa runāja ar rū-pēm balsi. „Pusdienās tie paši apnikušie zirņi.”

„Kur tu ņēmi gaļu?”

„Nopirku.”

Pēc brīža viņa čukstēja: „Ansi, tu nekad vairs neej augšā pie tēva!”

Ansis, uz gultas malas sēdēdams, gausi cilāja karoti. Beidzot viņš to aizmirsa ēdiena traukā. „Es nezinu, kādēļ to darīju. Biju uztraucies. Es domāju, ka tevi nekad vairs nesatikšu.”

„Ēd — atdzisis!”

Ansis ēda, bet viņam negaržoja ne gaļa, ne zupa.

„Mani atkal izsauca Iro aprūpes ierēdne. Protams, par Kanadu. Es nevaru atstāt savu tēvu, es teicu. Tevi nebūtu vērts pieminēt, tev nolemta invalīda pensija tepat Vācijā. Tu skaities izvietots un aprūpēts. Bet tēva dēļ es varēju strīdēties. Es kļuvu nepieklājīga, pacēlu balsi — bez tēva es nebraukšu! Bet es domāju par tevi, tu vari man ticēt!”

Ansis ticēja.

„Tikai tēvs ir ļoti nelaimīgs,” Elīna čukstot turpināja. „Viņš domā, ka man noteikti jābrauc.”

Elīna gaidīja Anša atbildi. Viņš to juta, viņš meklēja vārdus, gluži kā kādreiz meža pļavā pie Daugavas, kad viņam vajadzēja apliecināt mīlestību Martai.

„Iro ierēdne man ieteica šķirties vācu tiesā,” pēc brīža Elīna nozīmīgi teica.

„No vīra?”

„Nebrīnies, Ansi! Manaš nojautas saka, ka es viņu nekad vairs neredzēšu. Zināms, man būtu grūti to darīt. Un tomēr tas solis reiz būs jāpārkāpj, ja svešumā jāpaliek ilgu gadus.”

„Ilgus gadus?” Ansis pārsteigts atkārtoja.

„Kā citādi, ja mūs spiež meklēt jaunas dzimtenes? Kamēr mēs nīkām nometnēs, vēl varējām cerēt, bet nu jābrauc pāri jūrām, jāsāk jauna dzīve! Vai lai es velku veco līdzī, kuņas tā kā tā nav? Varbūt angļu dāmai bija taisnība, kad viņa teica, ka mana laulība jāšķir jau te. Tur tā būs dārga un sarežģīta lieta, te viņi to izdarīs ātri un par brīvu.”

„Ātri un par brīvu —”

„Vai tu smeijies par to?”

„Nē. Es domāju, ka reiz vajadzēs sarīkot prāvu, kur tiesās ģimeņu ārdīšanas noziedzniekus — ātri un par brīvu!”

„To tu esi piesavinājies no Urbāna. Bet ja pasaulē vairs nav taisnības, tad kāda kārtība jāatrod mums pašiem, ja gribam dzīvot. Un dzīvot mēs taču gribam.”

„Mums jāgaida!” Ansis spītīgi teica.

„Cik ilgi?”

„Es nezinu.”

„Desmit gadus tu taču negribēsi gaidīt?”

Ansis klusēja.

„Vai tu vairs neēdīsi?” pēc brīža Elīna jautāja.

„Nē.”

Viņa brīdi nemierīgi kustējās Ansim blakus, tad cēlās, savāca traukus un aizgāja. Ansis juta, ka viņus izšķir kādas neapjaužamas, spēcīgas rokas, kuņas vada trīs burti — IRO.

Istabā šķindēja trauki, risinājās sarunas. Tīruma kundze bija atnesusi ēdienu arī Urbānam, viņa atradās sliņķa tuvumā.

„Trauku gan jūs nebijāt mazgājis veselu gadu,” Tīruma kundze sašutusi teica.

„Nepārspilējiet! Es tikai pāris nedēļas te esmu.

„Divas nedēļas! Tādēļ bija tik piekaltis!”

„Jā, tas ir neaistētisks darbs, mana dārgā Iro!”

„Neākstieties! Ja jūs nevaldīsiet muti, tad tā lai paliek pēdējā reize, ka es jūs traukam pieskaros.”

„Tas būtu nedabiski. Sievietes tādēļ dzimušas, lai kādu aprūpētu.”

„Kādu! Kas tas par izteicienu? Viņš bija mans vīrs!”

„Es varētu būt mīļākais!”

„Tāds sliņķis! Jūs apvainojat manas jūtas. — Ēdiet ātrāk, ja gribiet, lai trauku vēl izskaloju!”

„Nesteigsimies. Konzervētos zirņus es varu kaut cik baudīt tikai tad, ja kāds sēd man tuvumā. Runājot nejut skārda garšu. — Tā tad jūs izmazgāsīt manu trauku? Jūs tomēr esat burvīga, mana dārgā Iro!”

„Atkal!”

„Taču nebēdziet prom!”

„Es jums neesmu nekāda dārgā! Jūs esat slinks, pretīgs cilvēks, kas ieņēmis manu gultu!”

„Par gultu mēs jau runājām — es labprāt ar to dalos. Ar jums noteikti, mīlā!”

Tiruma kundze izrāva no Urbāna rokām trauku un izsteidzās pa durvīm.

Arī Ansis piecēlās. Viņam bija tāda sajūta, ka jābēg no Urbāna aistētiskajiem pārdzīvojumiem, no Kamola mūžīgajām izceļošanas rūpēm. Viņš taustījās uz durvīm, bēga laukā no istabas.

Bija atkal skaista diena. Pūta viegls, karsts vējš, gaisu karsēja vasaras tveice. Reizēm sejā iekrita spiedīgi saules stari, reizēm tos nomainīja ēnas. Tuvojās lietus, domāja Ansis. Viņš apsēdās uz betona kāpnēm, Gaŗām skrēja steidzīgi soļi, dažkārt gaŗāmgājēji aizskāra viņa drēbes. Viņš cēlās un gāja uz to pusi, kur šalca koku lapas, līdz rīkstīte atdūrās pret skanīgu metālu. Žogs. Aiz tā kludzēja soļi uz ietves. Reizēm aizdūca gaŗām kāda automašīna. Ansis zināja, ka te ir tikai sānieliņa. Galvenā satiksme norisinājās pa ielu aiz nometnes pārvaldes ēkas.

Ansis, atspiedis muguru pret žogu, ilgi klausījās pilsētas troksnī, koku šalkšanā un tāla pārkoņa ducināšanā.

Tuvojās rāms, tveicīgs vakars, bet lietus vēl neliņa. Bezdarbībā panīkušie ļaudis staigāja sarunādamies pa kazarmju gaitenīem, vārstīja durvis, staigāja iekšā un ārā. Ansis dzirdēja, ka vairāk izgāja, nekā iegāja. Cilvēki pameta smacīgās telpas, klaiņoja pa nometnes laukumu, izklīda pa pilsētas ielām, vai aizgāja vēl tālāk uz meža pusi, lai ieelpotu svaigo vakara gaisu.

Arī Urbāns ar Tīruma kundzi, jautri sarunādamies, izgāja.

Ansis taustījās atpakaļ uz istabu. Viņš jūta nemieru, gaidīdams Elīnu.

Istabā valdīja klusums. Drīzi vērās durvis. Bet tā nebija Elīna, devītā istabā ienāca viņas tēvs. Caunem bija dobja, rūpju nomākta balss, kad viņš deva vecajam Dūmiņam labvakaru.

„Lietus taisījās, bet neuznāca” viņš iesāka, it kā būtu saticies ar kaimiņu pie aizkaltuša sējuma.

„Varbūt sataisīsies naktī,” Dūmiņš tāpat atbildēja.

Caune nebija nācis, lai runātu par laiku. Vairāk par tveicīgo vakara svelmi viņu nospieda rūpes.

„Vai tu to saproti, viņi mani nelaiž līdzī paša bērnam. Man jāpaliekot vācu saimniecībā, vai jābraucot atpakaļ. Iedomājies, atpakaļ pie sarkanajiem! Bet Elīnu viņi rauj gandrīz ar varu prom, it kā viņa nebūtu mans miesīgs bērns!”

„Vai viņa brauks?” Dūmiņš jautāja.

„Bez manis viņa to nedarīs, es pazīstu Elīnu. Bet viņai jābrauc, viņai jātiek prom! Es visu dienu mocījos ar tām domām. Es šodien pagājos uz to pusi, kur pāri šosejai nolaists sarkanais bomis. Iedomājies, tikai trīs kilometri līdz tiem, no kuriem esam bēguši! Kas te notiks, ja kādu rītu viņi sāks velties uz priekšu? Tādēļ man visu dienu bija sajūta, it kā spiedīgais gaiss mani nosmacēs. Mēs te mierīgi sēdam un prātojam, bet aiz muguras čekists jau lādē pistoli.”

„Jā —” Dūmiņš lēni novilkā.

„Tad jau mums nebija vērts tik tālu bēgt, ja paliekam Vācijā un gaidām trešo pasaules karu!”

„Jā,” Dūmiņš atkārtoja, „Dieva lēmums ir nezināms.”

„Bet prāts taču mums ir dots! Par sevi es neteiktu nekā, man vienalga, jo sešdesmit jau aiz muguras. Kādu nākotni es varu svešā zemē sagaidīt? Bet Elīna! Viņai visa dzīve vēl priekšā. Lai viņa te paliek un gaida krievu iebrukumu?”

„Dieva lēmums ir nezināms. Ja tā būs lemts, tad cilvēks no sava likteņa neizbēgs.”

„Es nezinu, vai no Dieva lēmuma var izbēgt, bet no velna ir jābēg. Vismaz jaunam cilvēkam jābēg no tirannijas, kas var izputināt visu viņa dzīvi. Daudzreiz mani moca pārmetumi, kam man vajadzēja Rīgu atstāt? Elīna būtu atbraukusi reizē ar slimnīcu, tagad viņa jau ceļotu tālāk. Bet nu es stāvu viņai priekšā. Vecs, nederīgs kraķis aizsprosto ceļu pats savam bērnam!”

„Jā!”

„Viņi mani gribēja nošaut jau deviņpadsmitajā gadā, arī četrdesmitajā es tikko izglābos no deportācijas. Trešo reizi es vairs negribētu ar viņiem satikties. Un tomēr, ja tas tā lemts, kā tu saki, ja Iro man neļauj izbēgt no viņu lodes, lai tad arī notiek! Bet savu bērnu es sargāšu no tāda likteņa!”

„Bet viņa nebrauks bez tevis,” Dūmiņš vienaldzīgi atkārtoja. Brīdi abi vecie vīri klusēja.

„Kāds smacīgs gaiss!” Caune cēlās uz iešanu.

„Jā, naktī būs lietus,” Dūmiņš norūca.

Nometnē bija uztraucoša diena, ieradās Kanadas komisija. Aizjūras zemei vajadzēja laukstrādniekus. Atļāva izceļot arī karavīriem.

Arī Elīna saņēma paziņojumu — ierašanās komisijā neiztrūkstošā. Kā aizsargādamās viņa ienāca pie Anša un čukstēja: „Nāc nu, Ansi, stāvi man klāt! Uz Dievu vien es vairs nepaļaujos.”

Ansis tūlīt cēlās, satvēra rīkstīti. „Vai tas notiek atkal turpat?”

„Turpat.” Viņi gāja cieši blakus piekļāvušies, it kā baidīdamies, ka liktenīgā roka viņus neizšķīr.

Ēdnīcas telpā viņus sagaidīja ļaužu drūzma.

„Vai aklais arī domā cukurbietes ravēt?” kāds neapdomīgi iesaucās.

Elīna, satvērusi Ansi aiz rokas, spraucās cauri drūzmai, meklēdama sava burta. Taču šoreiz zālē bija ievesta cita kārtība. Galdi bija sabīdīti kopā, gaŗā rindā, kur jau sēdēja IRO un Kanadas komisijas ierēdņi. Vienā kaktā bija novietoti svāri un ierīce cilvēku augumu mērīšanai, kā dažkārt jaunkareivju iesaukšanas komisijās.

„Apsēdies te, Ansi,” Elīna teica, atradusi uz sola brīvu vietu.

„Šodien laikam daudz ļaužu?”

„Aicināti vieninieki, bijušie karavīri.”

„Un viņi grib braukt?” Ansis pārsteigts iesaucās.

Elīna neatbildēja, viņa klausījās. Pie komisijas galda miņājās Pacepure. Lapiņa kungs tulkoja.

„Vārds, uzvārds, kad un kur dzimis? — Vai bijāt armijā?”

Atbildējis uz dzimšanas datiem, Pacepure sparīgi iesāka savus melus. „Armijā? Nē, kāda runa!”

„Tā tad neatvietojamais?”

„Nē!”

„Ko tad darījāt vācu laikā?”

„Spekulēju!”

„To jūs vēl tagad protiet,” Lapiņa kungs nosmīnēja, netulkodams angļiski. „Kā nokļuvāt Vācijā?”

„Ar kuģi. Noķēra uz ielas un iebāza cietumā.”

„Kur jūs novietoja Vācijā?”

„Poļu koridorā pie grāvju rakšanas.”

„No kāda līdz kādam laikam?”

„To es neatceros. Es piekāvu vienu vācieti, mani apcietināja, iegrūda koncentrācijas nometnē.”

„Nesaskan!” angļis sarauca pieri.

„Agrāk jūs esat izteicies citādi,” arī Lapiņa kungs uztraucās.

„Vai es visu varu atcerēties, ja tik daudz pratina?” Pacepure turējās pretī. „Bet koncentrācijas nometnē es

esmu bijis! Mani gandrīz iespundēja gāzu kamerā. Vai man vajadzētu to pieminēt, ja es nebūtu zaudējis darba spējas? Patiesībā man tagad jāsaņem penzija.”

„Ja esat zaudējis darba spējas, tad jums nav izredžu iesaistīties Kanadas akcijā.”

Pacepure satrūkās. „Tik slimš es arī neesmu, lai nevarētu šansēt pie cukurbietēm. Tas nav nekāds darbs, tikai knibināšanās.”

„Bet jums ir neskaidra pagātne. Varbūt jūs bijāt koncentrācijas nometnes apsargs?”

„Es nezinu. Kas to var atcerēties?” Pacepure galīgi apjuka.

„Jums jārepatriējas vai jāiesaistās vācu saimniecībā. — Nākošais!”

„Velns, kur āķīgi!” Pacepure norūca, atiedams no galda.

Pratināšana turpinājās pie nākošā. — „Nodarbošanās?” „Advokāts.”

„Jums jāpārskolojas. — Nākošais!”

„Vārds, uzvārds?”

„Jānis Grasis, atslēdznieks.”

„Mēs reģistrējam tikai lauksaimniecības darbiem.”

„Iemācīšos arī tos.”

IRO ierēdņi izsekoja vecajās aptauju lapās Graša pagātņi. — „Kaŗavīrs?”

„Jā!”

„Ejat uz svariem!”

Grasis uzmanīgi kāpa uz paaugstinājuma.

„Sešdesmit astoņi kilo!”

„Neder! — Nākošais!”

„Bet es gribu strādāt!” Grasis vēl iesaucās.

„Jūs nederat Kanadas akcijai!”

„Kur lai es palieku?”

„Brauciet uz Austrāliju, jeb atgriezieties dzimtenē! — Nākošais! — Jūsu nodarbošanās?”

„Lauksaimnieks!”

Pārvietojamais bija liela auguma, plecīgs puisis. Viņš pat nesūtīja uz svariem. „Jūsu dokumenti kārtībā. Gaidiet paziņojumu! — Nākošais!”

Ansis klausījās. Viņam bija tāda sajūta, ka mīna viņam būtu nolaupījusi ne tikai acu gaismu, bet ar eksplozijas spēku iemetusi citā pasaulē. Te cilvēkus šķiroja kā lietas, kā nedzīvus koka gabalus pēc garuma un svara — pirmā šķira, otrā, trešā. Malka —. Urbānam tomēr taisnība.

„Cik viņam bija jāsver?” Ansis jautāja Elīnai.

„Vismaz septiņdesmit kilo,” Elīna zināja atbildēt.

„Elīna Caune!” pie galda sauca Lapiņa kungs.

Ansis juta, ka viņš paliek uz sola viens un uzmanīgi klausījās.

„Jūsu dokumenti kārtībā. Ar jums vēl grib runāt aprūpes virsniece.”

Elīna apstājās pie galda pretī garai, kalsnai dāmai, kuŗa nepārtraukti kūpināja cigareti. „Kad jūs brauksit?” angliete strupi jautāja.

„Bez tēva es nebraukšu!”

„Jūsu tēvs ir par vecu Kanadas akcijai. Viņam jāpaliek šeit, vai jārepatriējas.”

„Kundze, vai jūs neesat augusi pie vecākiem?” Elīna caur asarām iesaucās.

„Tas neattiecas uz lietu. Es jums dodu tikai labu padomu — neesat iedomīga! Kanāda ir jauna, topoša zeme, jūs beigsit māsu skolu, jūs labi pelnīsiet. Jūs apprecēsities un iekļausaties lielā tautā, pēc pieciem, sešiem gadiem jūs būsit ļoti apmierināta un vēl man pateicīga.”

„Es vēlos nobeigt studijas Vācijā.”

Ierēdne iebildumu nedzirdēja. „Vai jūs bijāt pie advokāta? Vai šķiršanās dokumenti kārtībā?”

„Es vēl neesmu to izlēmusi.”

„Kas tā par spītēšanos? Tā tad arī ar šo transportu jūs neaizbrauksit?”

„Nē!”

„Jūs izturaties necienīgi pret starptautiskās palīdzības akciju! Jeb jūs varbūt gribat uzņemt sakarus ar krievu repatriācijas virsnieku? Atkal nē! Bet viņš ieradīsies šinīs pašās telpās. Viņš jums dos padomu kā atgriezties savā zemē, ja negribat emigrēt. Dī-Pī problēma jāizbeidz, vai saprotiet!”

„Jā!”

„Nē! Jā! Es nesaprotu, kas tā par tautu! Ejiet!”
Angļu dāma izņēma no etvijas jaunu cigareti.

Elīna atkāpās no galda. Kā belzienu dabūjusi, viņa meklēja atbalstu pie Anša pleca. „Es nebraukšu!” viņa čukstēja.

„Nē, tu nebrauksi,” Ansis piekrita. „Tu esi par labu viņiem.”

Pie pārbaudes galda iekrekstējās Urbāns.

„Nodarbošanās? —”

„Es nezinu, kundze, ko jūs ar to domājat!”

„Vai jums ir kāds amats, vai jūs esat kaut ko mācījies?”

„Mācījies es esmu daudz. Rīgā es mācījos pazīt aistētisko pasaules uzskatu, šeit esmu mācījies pazīt lielo tautu mentālītāti.”

„Runājiet skaidrāk! Ko jūs strādājat Latvijā?”

„Es studēju.”

„Oho! Varbūt esat inženieris, jeb veterinārārsts?”

„Diemžēl, es neesmu lopu ārsts. Es studēju tautsaimniecību.”

„Tā mums neinteresē.”

„Es pazīstu arī literātūru. Šekspīru un viņa laikmetu.”

„Šekspīru? Kas tas ir?”

„Angliski to raksta tā!” Urbāns izņēma zīmuli no ierēdnes lakotajiem nagiem un uzrakstīja uz aptaujas lapas brīvās malas lielā angļu drāmatika vārdu.

Ierēdne neizpratnē paraustīja plecus, tad paķēra lapu un aizgāja uz galda galu pie sava priekšnieka. Pēc brīža viņa sasarkusi atnāca atpakaļ.

„Jūs esat nerrs!” viņa sašutusi teica.

„Diemžēl nē, kundze! Nerri pieder pie Šekspīra laikmeta. Es esmu pārvietojama persona.”

„Ko jūs varat darīt praktiski?”

„Praktiski es pats nekā nevaru darīt, es esmu tikai pārvietojams.”

„Ko jūs varat strādāt?” ierēdnes dusmas auga.

„Es nesaprotu, par ko jūs runājat, kundze!”

„Vai jūs nekā praktiska neesat strādājis?”

„Starp citu, es esmu vīnu pazinējs.”

„Vai jūs protat rīkoties ar lāpstu, cirvi vai zāģi?” dāma kļiedza.

„Es varu rīkoties ar auklu, ja tas vajadzīgs,” Urbāns smīnēdams atbildēja.

„Kā jūs to domājiet?”

„Es varu pakārties, ja jūs tas apmierina.”

„Kamēr jūs neesat to izdarījis, mani tas neapmierina. Man jābojā nervi, lai jūs iesaistītu kādā akcijā. Piemēram, šodien sanākusi Kanadas komisija, tādēļ atbildiet skaidri, vai jūs gribat izceļot, vai repatriēties?”

„Nu es sāku saprast,” Urbāns turpināja smīnēdams. „Diemžēl, kundze, esmu jau iesaistījies vienā akcijā. Karaliskās Lielbritānijas akcijā.”

„Šaubos, vai jūs tur nems pretī bez noteiktas nodarbošanās. Jums jāpārskolojas. Piemēram par lauksaimnieku. Jeb jūs domājat atkal studēt savu Šekspīru?”

„Es tur pieteikšos par galma nerru.”

Angliete nosvieda pussmēķētu cigareti un aizdedzināja citu. „Idiots! — Nākošais!”

„Vai es varu iet?”

„Jūs izslēgs no Iro aprūpes!”

„Cik patīkami!” Urbāns smiedamies aizgriezās no galda. Gausā gaitā viņš pašķīra ceļu ļaužu drūzmā. Aiz viņa sekoja Elīna ar Ansi.

Ansis staigāja un taustījās tumsā. Viņš tomēr zināja visu, kas notiek nometnē. Viņš dzirdēja ļaužu valodas, bija liecinieks sīkām ģimeņu ķildām un traģiskiem notikumiem, kas skāra visus bēgļus.

Ansis zināja arī, ka IRO ierēdne bija teikusi taisnību — nometnes ēdnīcas telpās ieradās krievu repatriācijas virsnieks. Kā viņa to bija paredzējusi — bēgļi brīnījās. Vai viņš bija pieteicies pa telefonu un laipni aicināts? Varbūt viņa bija sēdējusi kopā ar čekistu pie pēcpusdienas tējas? Abas lielās tautas, angļi un krievi, dzēra daudz tēju, varbūt viņi sapratās arī pārvietojamu personu jautājumā, tāpat kā reiz, Eiropu dalot.

Protams, repatriācijas virsnieks par to nestāstīja. Ja

nometnes ēdnīcā iegāja kāds sarūgtināts bēglis, viņš izdalīja krāsainus propagandas izdevumus par skaisto Latvijas dabu. Dzimtene jūs aicina — viņš sirsnīgi teica.

Daži cilvēki te ienāca, paklausījās, bet, dzirdējuši pazīstamos melus, izgāja atkal laukā. Taču kāda varietē aktrise sāka interesēties par Rīgas skatuves mākslu. Viņa labi dziedāja, bet izskata dēļ netika svešumā pie vārda. Tādēļ viņa sarūgtināta atnāca pie krievu virsnieka.

„Ja jūs atgriezīsities dzimtenē, jūs varēsīt strādāt savā speciālitātē,” čekists viņai apsoliņa. „Tur jums būs slava un nākotne, šeit tikai pazemojumi.”

Aktrise apsoliņās.

Telpā ienāca arī kāds iereibis vīrs. Viņš sūdzējās, ka Vācijā esot dārgs šņabis.

„Padomju dzimtenē tas ir lēts,” krievs stāstīja.

Te ieradās arī kāds vieninieks, sarūgtināts puisis, kuŗu Kanadas komisija bija noraidījusi. Krievs bija pieticīgs. Viņš izturējās laipni pret katru, kam svešumā nebija veicies. Viņš netaustīja muskuļus, nesvēra un nemērīja augumu — Sibīrijas vergu nometnēm derēja visi.

Beidzot ienāca arī vecais Dūmiņš. „Es tikai gribu zināt vienu patiesību — vai dzimtenē vēl atļauts Dievu lūgt?” viņš pazemīgi jautāja.

Repatriācijas virsnieka seja pārvērtās svētuļa maskā. „Ticības dēļ Padomju valdība nevienu nevajā, Rīgas baznīcas ir pilnas dievlūdzējiem.”

„Bet četrdesmit pirmajā gadā deportēja arī mācītājus,” Dūmiņš jau drošāk teica.

„Tas bija pārpratums. Tagad visi mācītāji ir atgriezies un dievkalpojumos pateicas tam Kungam, cik viņa nolemtie ceļi ir brīnišķīgi. — Vai jūs esat viens svešumā?”

Vecā vīra vaigi noraustījās. Brīdi viņš domāja, tad apņēmīgi teica: „Es esmu viens. Es turos tikai pie sava Dieva.”

„Tad jums jāatgriežas pie viņa dzimtenē,” krievs apnicis skaidroja, ar acīm vērtēdamš veco vīru. Nekādu pateicību par tādu repatriantu viņš no priekšniecības nesaņems.

Dūmiņš bailīgi raudzījās apkārt. Manīdams, ka tikai Dievs debesīs ir liecinieks, viņš čukstēja: „Es atgriezīšos pie sava Dieva.”

Cilvēki par to runāja. Ansis nesaprata kā viņi to zina.

Repatriācijas virsnieks pierakstīja Dūmiņa vārdu, adresi un pateica dienu, kad jāierodas viņa mītnē. Viņš bija saudzis. Viens vecis, viens dzērājs, viens tāds caurkritis vīrelis un apšaubāma aktrise — tik vien nožēlojamu dvēseļu viņš bija ieguvis. Nē, viņš tiešām nesaņems paugstinājumu. Gluži otrādi, tukšo vietu Sibīrijas noietnē var aizpildīt ar viņu pašu...

Dūmiņš pagriezās pret durvīm. Viņš gaidīja, ka viņu tūlīt satvers brutālas rokas, tūlīt piepildīsies bargais Dieva lēmums. Taču neviens viņu neaizturēja, viņš izgāja no vēsās telpas siltajā atvasaras gaisā. Saule, izklidinājusi lietus mākoņus, sildīja pilsētas akmeņus.

Dūmiņš satraukts gāja pār noietnes pagalmu. Viņš vairījās no cilvēkiem, neredzēja pretimnācējus, neapstājās un neatbildēja, kad kāds viņu uzrunāja. Viņš jutās noziedzies. Taču vecais vīrs vairs nebaidījās no cilvēku lēmuma, jo viņš neskaitāmas naktis bija sarunājies ar savu Dievu. Viņš skaidri zināja, ka iet pretī pēdējām mūža dienām, kuņas Visuvarenais viņam bija lēmis pavadīt verdzībā. Viņš nekurnēja, jo gaŗajā mūžā Dievs viņu bija arī svētījis darbā. Nu viņš vairs nekā nespēja, viņam nekas vairs nepiederēja, viņam vienalga, kas tagad notiek. — Es padodos Dieva tā Kunga lēmumam — Dūmiņš sevi mierināja, soļodams pār noietnes laukumu.

Pēc dažām dienām Dūmiņu noietnē vairs neredzēja. Viņa gulta devītā istabā stāvēja brīva. Noietnes vadība viņu svītroja no pārvietojamu personu sarakstiem.

Ansis uzzināja arī to, kas notiek divdesmit septītajā istabā. Iro aprūpes ierēdne atkal bija aicinājusi Elīnu. Elīna bij aizsviedusi paziņojumu un spītīgi palikusi pie sava — bez tēva viņa neļaus sevi tālāk pārvietot.

„Bet ja manis te nebūtu, vai tad tu brauktu?” vecais Caune uztraucies jautāja.

Elīna neievēroja tēva uztraukumu. „Bet tu te esi. Tu

nevari pēkšņi nebūt. Jeb tu gribi rīkoties tāpat kā Dūmiņš?"

„Ja manis nebūtu, vai tad tu brauktu?" Caune atkārtoja dīvaino teikumu.

„Jā, jā, tad es brauktu!" Elīna sāka raudāt. „Tad mani ievietotu transporta mašīnā, tad man vairs nebūtu pie kā turēties, tad mani atkal pārvietotu bez žēlastības, par to tu vari būt drošs! Mēs visi esam lietas, koka gabali, kuņģus pārkrauj, izšķiro — dažus paņem, citus sviež atpakaļ. Bet es, lūk, vēl gribu būt cilvēks. Ja nebūtu tevis un tā nelaimīgā devītājā istabā, tad man būtu vienalga, lai mani iekrauj starp nedzīvām lietām un izsviež kaut kur svešā malā. Bet kamēr jūs abi esat manā tuvumā, es neļaušu sevi iekraut transporta mašīnā. Mēs neesam pie boļševikiem! Nogaidīsim, kaut kas jau notiks!"

„Taisni tādēļ tev jābēg prom no Eiropas, ja mēs gaidām notikumus. Vai tu gribi, lai es noskatos, kā tie cilvēki tevi piesmej? — Ej un saki, ka tu brauksi ar nākošo transportu!"

„Un tu — ?"

„Es palikšu uz vietas."

Elīna pamanīja tēva pelēko seju. Izbijusies viņa izbēga no istabas. Viņa negāja pie IRO aprūpes ierēdnes ne šoreiz, ne nākošo reizi, kad saņēma paziņojumu pie tās ierasties. Elīnai likās, ka tabakas dūmi bija izžāvējuši no viņas miesas dzīvās cilvēka asinis un sievietes jūtas. Viņa bija robots, kas nevainojami strādāja aiz IRO galda. Neviena papīrs no viņas pirkstiem neizslidēja, viņa tos kārtoja pēc emigrācijas plāna un noteikumiem. Pēc plāna arī veidojās pārvietoto personu likteņi. Tikai vienu sīkumu robota konstruktors bija aizmirsis — cilvēka sirdi.

Kādu vakaru Elīna iegāja devītā istabā un aicināja Ansi līdzī.

Ansis piecēlās. Viņš ilgi nebija dzirdējis Elīnas aicinājumu. Viņš tūlīt sagatavojās izešanai.

Viņi gāja blakus, nevienam negriezdami ceļa, jo pretimnācēji pazina neredzīgo un viņa pavadoni. Elīna nomierinājās, staigājot Ansim blakus. Ja viņš būtu vesels vīrs, viņa nedrīkstētu pie viņa tik cieši turēties. Bēgļu tenkas

viņus jau sen būtu izšķīrušas. Bet tagad ļaudis klusēdami viņus nožēloja — akls un nelaimīgs cilvēks, ko viņa ar tādu iesāks?

Izgājuši pa vārtiem, viņi nogriezās pa kreisi. Ansis šo ceļu pazina. Viņš juta, kad izbeidzās asfalta ietve, kad zem kājām cirkstēja grants, kad vajadzēja spert platāku soli, lai pārkāptu ielas notekai. Viņi gāja pa ierasto ceļu cauri strādnieku mājiņu rajonam, līdz viņu sejās iegula viegla atvasaras vēsma, kas plūda pār laukiem.

„Vai rudzi jau nopļauti?” Ansis jautāja.

„Nopļauti un novesti no lauka.”

„Vai neiesim pa rugājiem?”

Elīna piekrita. Viņa jutās nospiesta, domādama par tēvu un robotu aiz IRO galda.

„Vai ir jau vēls?” Ansis to iztraucēja no domām.

„Saule taisās rietēt. Debesis ir viegli nomākušās, vakara pusē izlauzušies sarkani stari.”

Lēnais vējiņš viegli plivināja viņu matus. Siltā gaisa strāva nesa līdzī valgas zemes, nobriedušas labības, kartupeļu un dārzāju lakstu smaržas. Ansis tās pazina, viņš dziļi elpoja.

„Vai neatgriezīsimies uz ceļa?” Elīna jautāja.

„Man patīk rugāji. Tie atgādina paša lauku, kad atvasaras vakarā mēs ar Martu gājām mājās pēc pļaujas.”

„Bet man tie duras stilbos!” Elīna nepacietīgi iesaucās.

Viņi nogriezās uz smilšainā ceļa, pārkāpa pār pamestā dzelzceļa sliedēm. Viņi gāja pretī lauku klusumam un siltajai krēslai.

„Ansi, es gribu kaut ko nopietni teikt!” beidzot Elīna saņēnās. „Ir traģiski, ja mēs domājam, ka pazaudētā dzīve atkal sāksies no tās vietas, kur tā pārtrūkusi.”

Ansis apstājās. Viņš nesaprata, ko Elīna grib teikt.

„Un vēl traģiskāk, ja domājam, ka mīlestība sāksies no tās vietas, kur tā beigusies.”

„Mana mīlestība nav beigusies,” Ansis lēni atbildēja. „Tā nevar izbeigties, tā turpinās. Tu esi pilnīgi tāda pati kā Marta, tu esi manas mīlestības turpinājums.”

Elīna neatbildēja. Tikai, kad viņu kājas vairs nejuta

smiltis, bet viršus un kūlainu atmatu, viņa nopietni teica:
„Es neesmu tava Marta.”

„To zinu! Bet es tevi neredzu. Ja es būtu piedzimis
akls, tad es tevi iedomātos citādu, bet es esmu vienu
dzīvi pārdzīvojis ar redzīgām acīm, tagad to turpinu ne-
redzīgs — tādēļ tu esi mana Marta.”

„Tu runā un domā aplami.”

„Nemoci mani, Elīn!” Ansis lūdzās. „Es zinu, bet citādi
nevaru. Vai nepietiek, ka es tevi milu? Tādas jūtas es vēl
nebiju pazinis. Esmu kā tramdīts, cilvēku ienīsts zvērs,
kas smilkst un trīc pēc savas mātītes. Piedod, ka man tā
jāsaldzina! Tajās dienās, kad nedzirdu tavu balsi, man
jāplēš segas tajā Bābeles būdā, kā Urbāns saka. Kad es
izeju uz kāpnēm un tālāk netieku, tad es loku un plēšu
savu rīksti. Tu man arvien pagādā jaunās, bet es baidos,
ka arī šoreiz es to saplēsišu, tik ļoti es ilgojos pēc tevis.”

„Tu nemīli mani, bet savu Martu!”

Ansis nedzirdēja pārmetumu Elīnas balsī, viņš satvēra
viņu rokās un nosēdināja sev blakus viršos. „Elīn, ja
tevis nebūtu, es izdarītu kādu neprāta darbu. Varbūt
apgāztu visus Iro galdus, kad viņi rīko savas komisijas un
akeijas. Es sajauktu viņu papīrus un izlietu tintes pude-
les. Ko viņi man verētu izdarīt? Es esmu neredzīgs inva-
līds, es varu kāpt katram pāri, kas man gadās priekšā.
— Bet, paldies Dievam, es vēl neesmu sajucis prātā, jo
tu katru brīdi stāvi man klāt. Tu esi mana sieva, mana
nemiera remdētāja, es esmu laimīgs pie tevis. Iedomā-
jies, pat laimīgs šajā stāvoklī! Un dažreiz tik laimīgs, ka
es neatšķiru, kur beigusies mana pirmā mīlestība, kur
sākusies otrā. Nē, nav starpības. Bija tikai pāris kara
gadu, kuņi nu sāk jau aizmirsties tavā tuvumā.” Ansis
turēja Elīnu rokās kā savu pirmo mīlo, kad viņas dēļ
bija spējīgs pasauli sabradāt.

„Bet ja nu Iro mani piespiež izceļot — ?” Elīna pēkšņi
ierunājās.

„Es zinu, tu to nedarīsi.”

„Ja viņi laistu tēvu līdzī, tad jau es varbūt būtu caur-
laides nomtenē.”

„Tu nevilcinies tēva dēļ, Elīn! Komisijā tu biji spītīga manis dēļ. Tu mani mīli, Elīn! Tu mīli, kaut esmu aklš.”

„Jā,” Elīna atzinās. „Tādēļ mīlu, ka tu esi redzīgāks par dažu citu, kas veselām acīm staigā pa tumsu. Tikai — kaut tu redzētu arī mani!”

„Es mīlu tevi un jūtu. Vai ar to nepietiek?”

„Protams, jāpietiek, jo mēs savās dzīvēs esam kroplī. Par abiem kopā viens dīvains kroplis. Toreiz jūs ar Vitautu Leju iztikāt ar vienām acīm un vienām kājām, tagad mēs abi iztikam tāpat. Tev ir norauta puse dzīves, un man arī. Par abiem kopā mēs atkal varam veidot vienu normālu dzīvi. Mēs palīdzam viens otram dzīvot šajā bezsirds laikā. Mēs mīlam viens otru, dzīve turpinās. Un tomēr, man bail, ka neatkārtojas tas pats, kas tev ar Vitautu Leju. Nepārproti, es nemiršu, es esmu veselīga. Ja mani nenesītis nākošajā kaņā, es dzīvošu ilgi. Bet mani var atraut no tevis. Un tad mēs kļūsim atkal kroplī. Tu Vācijā, es aukstā, svešā pasaulē.”

„Nav vairs pasaulē tādas varas, kas mūs varētu atraut vienu no otra!” Ansis iesaucās kā jauneklis.

„Tīruma kundzi atrāva no likumīga vīra.”

Ansis neatbildēja.

„Jeb, ja pēkšņi rastos tādi apstākļi, ka mēs varētu braukt mājās — !” Elīna paskarbi teica.

Ansis apmulsa. Viņš sāka aptvert Elīnas rūpes. „Tad es nezinu, kas notiks —” viņš glēvi atbildēja.

„Es arī nezinu, kas notiks, bet es paļaujos uz likteni. Ja mēs viens bez otra nevaram iztikēt, ja no diviem Otrā pasaules kaņā kropliem Dievs grib radīt vienu veselu, tad mums nevajadzētu viņa gribai pretoties.”

„Mēs taču nepretojamies! Kaut neesmu bijis visai cītīgs Dieva lūdzējs, tagad es ticu, ka mēs ar Viņa ziņu te sēžam svešos viršos, tu esi mana sieva —”

„Es neesmu tava sieva!”

„Tomēr esi. Kaut es tevi neredzu es zinu. Tu esi mana sieva, mana mīlākā, mēs abi kopā esam viens atdzimis cilvēks!” Ansis satvēra Elīnu ciešāk savās rokās.

Kad viņi atgriezās uz nometni, Elīnai bij sajūta, ka

viņi snieguši viens otram ubaga dāvanas. Viņi vēl arvien bija divi atsevišķi kroplī. Viņa bija nospiesta un klusēja.

Pie devītās istabas durvīm viņi šķīrās. Elīnas soļi aizskanēja pa cietajām betona kāpnēm. Ansi pārņēma savāda sajūta, likās, ka Elīnas soļi atbalsojas līdz pat kazarmju ēkas jumta telpai.

Kad Ansis pavēra istabas durvis, atkal aprāvās ļauzu sarunas, iestājās nepatīkamais klusuma brīdis. Šoreiz pat garāks nekā parasti.

Ieskanējās glāzes.

„Nāc, Ansi, iemet vienu uz atvadībām!” sauca Grasis. „Es atstāju šo pasauli.”

Ansis juta roku uz sava elkoņa, tā viņu pievilka tuvāk galdam. „Es braucu uz Austrāliju. Vai tas nav tas pats, kas viņpasaule? Mēs nekad vairs neredzēsimies, mēs būsīm šķirti uz mūžu. Mēs būsīm tikpat kā miruši. — Ņem glāzi un met tukšu!”

Ansis dzēra sīvo degvīnu. Viņš ilgi to nebija baudījis, tāpēc vaigos ātri iesitās siltums.

„Apsēdies! Te ir nolobītas reņģes. Pats vēl izžāvēju. Ceļa maizei.” Grasis bija satraukts.

Ansis ēda pasniegto uzskodu, vērīgi sekodams galda biedru sarunām. Viņš juta īsus, netīkamus klusuma brīžus, kurus reizēm pārtrauca Urbāna smiekli.

„Tu nebūsi miris, vieninieki Grasi, tikai pārcelts uz citu planētu. Gluži kā staigātāja dvēsele, kad tā atstājusi vecās miesas un iedzimis jaunās. Jauna būs visa tava apkārtne. Jāņos tu priecāsies, ja ieraudzīsi sniega pārslu, Jaunā gada dienā tu slaucīsi sviedrus. Ļoti interesanti, vai nē?”

Grasis lēja atkal degvīnu. Viņš piedāvāja arī Urbānam, bet tas nedzēra. „Es esmu aistēts.” viņš aizbildinājās. Urbāns turpināja stāstīt par Austrāliju, jo bija daudz lasījis par svešajiem kontinentiem. „Tu sargies no krokodīļiem, no čūskām un haizivīm! Vai tu zini, ka Sidnejas jūrmalā katru gadu šie plēsoņas aprij daudz cilvēku?”

„Es to zinu.” Grasis dzerdams atbildēja.

„Vai tur Iro birojā nav jukuši?” Kamols sašutis iesaucās, domādams par sevi. Viņš šodien bija saņēmis aicinājumu tur ierasties pārbaudīt DP statusu. „Viņi apšaubā manas bēgļa tiesības! Es tak neesmu bijis ne aizsargs, ne kaņavīrs! Vācu pārvaldē arī es neesmu strādājis. Ko viņi no manis grib? Mana pagātne ir tīra kā delna!”

„Vai tu par savu delnu runā?” Urbāns nenocietās.

„Nevajaga zoboties! Man ir ģimene, mazi bērni, cik ilgi es nometnē nīkšu? Man jātiek prom, lai vai kas! Jeb man būs jādara tāpat kā vecajam Caunem?” Runātājs aprāvās. Ansis jūta, ka istabas biedri paskatās uz viņu.

„Labāk iemet!” Grāsis mēģināja sarunas aizvirzīt uz citu pusi.

Atvērās durvis. Nācējs, ne vārda neteicis, palika stāvēt uz sliedītiņa.

„Ansi, tev ciemiņš!” Grasis iesaucās.

Ansis piecēlās, taustījās uz durvju pusi. Viņš sajūta pie sava elkoņa Elīnas roku. Tā drebēja. Viņa ievēda Ansi segu būdā, klusēdama apsēdās viņam blakus uz gultas malas.

„Kas ir?” Ansis, ļaunu jauzdams, nepacietīgi jautāja.

„Šausmīgi!”

„Kas?”

„Šausmīgi, Ansi!” Elīnas balss nosmaka asarās.

„Tēvs pie krieviem — ?”

„Nē, pakāries —”

Anša pirksti ciešāk saspieda Elīnas roku.

„Atrasts jumta telpā —”

„Kādēļ viņš to darīja?”

„Lai mani atbrīvotu darba tirgum. Citādi es nebraucu prom. Tagad es esmu brīva. Nu aprūpes ierēdne varēs priecāties.”

Abi ilgi klusēja.

Istabā viru valodas kļuva dzīvākas. Atvadu lāse rosināja bēgļu domas.

„Ko tu uztraucies, Kamol, ka tevi nelaiž!” Grasis sašutis teica. „Tev varbūt būs lemts sagaidīt Ziemassvētkus ar sniegu, bet man — ?”

„Tu dzīvosi mūžīgā vasarā,” Urbāns atbildēja Kamola

vietā. „Vasarā aizbrauksi no Eiropas, vasarā iebrauksi Austrālijā.”

Elīna nedzirdēja vīru valodas, viņa klusi raudāja, sēdēdama Ansim blakus. Taču Anša ausis uztvēra arī kaimiņu valodas. Blakus viņam Elīna apraudāja savu tēvu, tur, aiz sienas izira vairākas dzīves. Ansis jūta, ka viņš ilgi nespēs izmisumā klausīties, viņš gribēja runāt, zināt skaidrību.

„Un tagad tu brauksi?” viņš jautāja.

„Es braukšu — ?” Elīna caur asarām jautāja. „Un kur tu paliksi? Arī iesi tēva pēdās?”

„To nē. Bet tavs tēvs ir ziedojis atlikušo dzīvi tavai nākotnei. Viņš to darīja, lai tu tiktu laukā no drupām, tālāk no kropliem. Tāda bija viņa pēdējā griba — vai tu viņam neklausīsi?”

„Ansi, kam tev tā jārunā? Vai tu pats neteici, ka es esmu tava sieva?”

„Bet es esmu kropls, nevērtīgs vīrs. Tavs tēvs gribēja tevi pasargāt no manis. Tikai dzīve ir kļuvusi tik ačgārna, ka tas bija jādara citādi nekā agrāk. Rīgā viņš vienkārši būtu tev aizlēdzis man staigāt blakus, te viņš cerēja tevi no manis atraut, pats aiziedams. Tagad tu esi brīva, tu atrodi Iro varā un ar steigu tev jāsaņojas. Tagad tevi ērti pārvietos. Pēkšņi tu esi kļuvusi vērtīga pārvietojamā persona — jauna, vesela vieniniece, ar medicīniskām zināšanām.”

„Vai tu zobojies, Ansi? Šajā brīdī!”

„Nē, nezobojos. Es sāku apjēgt cilvēku iekārtoto pasauli. Līdz šim es pazinu tikai nedzīvus kokus mežā, tagad, kaut akls būdams, es redzu, ka ar cilvēkiem rīkojas tāpat. Viņus pārvieto. Tāpat kā kokus no meža pie gatera, pie upes krasta, kur tos aizpludina, sagriež, būvē un ceļ. Koki vai cilvēki, vienalga.”

„Dzer, Kamol!” Grasis jau sauca skaļi. „Pēdējo reizi mēs te sēžam kopā, jo man pietrūka divi kilo no svara. Tas tādēļ, ka es kukuruzas maizi un reņģes vien esmu ēdis. Bet man vienalga, kopš saņēmu sievas vēstuli. Rīt es braukšu uz caurlaides nometni. Tač uz Itāliju, tālāk cauri Suecas kanālim, Indijas okeānā pāri ekvatoram. Divus

mēnešus es braukšu uz zemi, kur ziemā dedzina saule, bet vasarā snieg. Uz zemi, kur lēkā ķenguri un kliedz nejauki putni, kur ložņā čūskas un krokodiļi. Un tikai tādēļ, ka man pietrūka divi kilogrammi. Dzer, Kamol!”

„Ansi!” mazliet nomierinājusies Elīna čukstēja. „Tagad mums būtu jāsalaulājas.”

Ansis atkal saspieda viņas roku. „Tu — ar mani, ar kropli — ?”

„Tā nerunā! Es nemaz neredzu tavu nelaimi. Vai mēs neesam jau saauguši kopā?”

„Vai tu ceri, ka tādā gadījumā mūs vairs neizšķirtu?”

„Noteikti. No manis viņi tevi neatraus, kā Tīruma kundzei vīru. Mēs abi paliksim Vācijā. Tu saņemsi invalida penziju, es kaut ko strādāšu. Varbūt tikai dažas stundas dienā, varbūt dabūšu darbu mājās. Mēs iztiksim.”

„Jā, mēs iztiktu —” Ansis piekrita. Viņa domas atkal aizslidēja pagātnē. Tā bija atkal Marta, kas sēdēja viņam blakus un čukstēja — mēs iztiksim. Arī toreiz, kad viņa pameta bez mātes un tēva svētības turīgās mājas, iemilējusies atskrēja uz viņa māju. Kad viņš Martai stāstīja par rūpēm un trūkumu, kas viņu tur sagaidīs, tad arī Marta teica gluži mierīgi — mēs iztiksim!

„Bet tad tev būtu jāšķir pirmā laulība,” Elīna iztraucēja viņu no domām.

„Jā, tas laikam būs jādara. Patiesībā man vienalga. Es nekad neesmu mācītāja vārdiem lielu vērību piegriezis, tie bijuši, nebijuši — bet —”

„Bet — ?” Elīna atkārtoja. Viņa zināja, ko Ansis domā. „Bet Ansi, tev jāpierod pie tā, ka mēs tik drīzi netiksim atpakaļ! Velti tu mocies ar pagātņi. Mēs dzīvojam tādā laikā un mums ar to jāsamierinās!”

— Mēs esam koki, kuŗus pārvieto, — Ansis domāja.

„Man jāšķiras no pirmā vīra tā kā tā,” Elīna teica. „Mani spiež to darīt.”

Anša ausis uztvēra klusu sarunu istabā.

„Mana mīļā Iro,” Urbāns čukstēja. Viņš to atkārtoja vairākas reizes. Ansim likās, ka sadzird Urbāna rokas slidēšanu pār Tīruma kundzes augumu. „Mana mīļā Iro!”

„Dieva dēļ, nesauc mani tā!” Tīruma kundze uztraucās. „Es nevaru tā vārda ciest!”

„Bet tas skan tik brīnišķīgi. Bez tāda vārda mēs nebūtu tikušies, mēs nekad nesēdētu kopā manā gultā.”

„Manā gultā!” Tīruma kundze klusi iesmējās.

„Labi, vienosimies! Bez Iro mums nebūtu radusies iespēja šo gultu dalīt. Vai tādā gadījumā dzīve nebūtu bezjēdzīgi vienmuļa? Kas mēs būtu? Tikai viens otram apnikuši kaimiņi. Tā saucamā laulība mūs iekonzervētu kā skābus gurķus šaurā traukā. Bet nu mēs esam izvēdināti. Pat laulības gultu segas un palagi ir izpurināti visos pasaules vējos. Tikai pateicoties Iro organizācijai mēs varam šo gultu dalīt par jaunu.”

„Mans vīrs nekad nebija skābs!” Tīruma kundze nopūzdamās iebilda.

„Varbūt sākumā viņš tāds nebija, bet vēlāk noteikti būtu ieskābis.”

„Kādēļ tu tik briesmīgi runā!” Tīruma kundze apvainota iesaucās. „Es bēgšu prom!”

„Uz kuņieni, mana daiļā Iro? Tu te esi novietota. Mēs šonakt gulēsim kopā ar Iro svētību. Un rīt tu iesi manā vietā uz Iro virtuvi, tu mīzosi kartupeļus un maisīsi plāno Iro putru. Tu nekur neaizbēgsi, jo Iro mūs ir salaulājuši.”

„Neesi tik drošs! Ne es gulēšu pie tevis, ne iešu tavā vietā uz virtuvi! Tāda nīrgas dēļ nekad!” Un Tīruma kundze viegli iesmējās.

„Mana dārgā, labā Iro!”

„Nespied tik stipri!”

Saruna apklusā. Anša ausis vēl uztvēra aizdomīgu drēbju čaukstēšanu.

Elīna klusi raudāja. Ansis tikai tagad to pamanīja, jusdams siltas asaras uz savas rokas. Viņš atcerējās, ka arī Marta raudāja, kad māte viņai liedza satikties ar Lielgalvju Ansi, nabadzīgo mežinieku.

„Par velti tēvs upurējās manis dēļ,” Elīna čukstēja caur asarām, atsaukdama Ansi no pagātnes. „Nekur es nebraukšu! Tevis dēļ nē. Nepārproti, ne aiz līdzjūtības pie tevis palieku, ne tādēļ, lai tev palīdzētu dzīvot, bet es mīlu tevi. Mīlu ar katru dienu vairāk. Mēs, kopā dzīvo-

dami, kļūsim vēl laimīgi. Vai tas nav daudz pēc briesmīgā kara un nodevīgā miera?"

Ansis pateicīgi turēja Elīnas roku savā plaukstā. „Viens vesels, laimīgs cilvēks,” viņš godbijīgi atkārtoja.

Istabā balsis cēlās arvien skaļākas. Grasis lādēja Iro ierēdņus un Austrāliju. „Dzer! Mēs te viens gar otru vairs neberzīsimies. Rīt es braukšu pie čūskām, krokodīļiem un ķenguriem! Iedomājies, Kamol, kā es tur jutīšos! Es tak ziemās esmu pieradis pie Vidzemes dziļajām sniega kupenām, vasarās pie zilganās miglas. — Vai es tev teicu — es saņēmu no sievas vēstuli. Viņa raksta tā, it kā es nezinātu, kas mūsu zemē valda. Tas kremt visvairāk. Mēs zinām, bet nedrīkstam runāt. Mums pat jāslavē savs bende. — Dzer, Kamol! — Un caur puķēm viņa man pasaka, lai es viņai nerakstu, viņa nekā negrib par mani zināt. — Iedomājies, mana Rīta nekā vairs negrib zināt par mani! Kam viņa to iestāstīs? Varbūt čekai, ne man. Mēs staigājām kopā vien salīpuši līdz pēdējam rītam, kad mani iesauca Leģionā. Tā mēs izšķīrāmies. Rīta palika tur par verdzeni, mani aizdzīs pie cukurniedrām. Labi, mēs to pārcietīsim, bet kādēļ viņi spiež viņai melot vēstulē? Es esmu laimīga bez tevis, es negribu tevi redzēt — nolādētā vara, kas to spēj! — Dzer, Kamol!”

Vīri dzēra, bet Ansis vēl juta asaras uz savas rokas.

„Neraudi vairs!” viņš nopietni teica. „Paldies Dievam, mēs paliksim kopā!”

Tomēr jau pēc brīža viņa domas bija atkal tur, kur puteņainā vakarā ieskrēja Marta un raudāja. Toreiz māte viņus negribēja laist kopā, tagad viņus grib izšķirt IRO, starptautiskā labdarības organizācija. Ko tagad jūt Marta, kad viņa viena sēž vecajā meža mājā? Viņa noteikti jūt, kas te notiek, Ansis domāja, slaucīdams Elīnas asaras.

„Kāda kropla pasaule!” viņš nelaimīgs čukstēja.

Kādu dienu istabā ienāca svešs vīrs. Ansis to dzirdēja.

„Cik viņš briesmīgi vājš!” Tīruma kundze klusi iesaucās.

„Vai te dzīvo Ansis Lielgalvis?” ienācējs jautāja.

Ansis nespēja atcerēties, kur viņš būtu šo cilvēku sastapis, bet balss likās dzirdēta. Tik daudz svešu balsu pēdējos gados bija dzirdēts.

„Tur, aiz segas,” Tīruma kundze parādīja. Ansis juta, ka paveras sega.

„Ansi, tu tumsā?” ciemiņš jautāja. Tad, pamanījis invalīda melnās acenes, viņš atvainojās: „Piedod, es domāju krēslu — aiz segām.”

„Jā, jā, es dzīvoju tumsā,” Ansis atbildēja. „Kas tu esi?”

„Nujā, tu mani neredzi. Vai pēc balss neatceries?”

„Neatceros!” Ansis pastrupi atbildēja.

„Esmu Saule. Leitnants Saule!” svešais nervozi čukstēja.

Ansis pakāpās sāņus, kā pamanījis nelaimi. „Tu melo! Leitnants Saule palika gūstā.”

„Paliku gan, tikai ne gūstā. Ne stundu neesmu bijis aiz dzeloņdrātīm. Tādēļ tagad esmu šeit.”

Ansis saņēma ciemiņa roku, pataustīja drēbes, kas vaļīgi nokarājās pār viņa izdilušo augumu. „Tas nevar būt!” viņš vēl šaubījās. „Tad arī miroņi uzceltos no kapiem.”

„Tomēr es tas esmu, tavs bijušais rotas komandieris. — Labi, tici vai nē, bet ļauj man te pasēdēt! Pēdējās dienās esmu daudz staigājis. Ne jau pa ceļu. Pa mežiem, purviem, pa naktīm un miglu. Ar nāvi blakus, kā citādi! Mēs esam pie tās pieraduši, vai nē, Ansi! Bet vienmēr esam no viņas izbēguši. Tāpat kā badīgu vilku var piemānīt ar nosviestiem drēbju gabaliem, tā mēs esam starp sevi un nāvi pametuši dzimteni, veselību, piederīgos. Tu esi nosviedis visvairāk, lai pats tiktu sveikā — savu acu gaismu. Daudz esi atdevis, vecais draugs. — Kā tagad dzīvo?”

Ansis izstiepās visā augumā pret savu gultu. „Neprasi kā muļķis! Ja tu tiešām esi no viņas puses, tad stāsti labāk, kā tur dzīvo un kā tu te tiki?”

„Man jāatbild tāpat — nejaūtā kā muļķis! — Izbēgu, izslapstījos. Bija jānāk. Velns lai parauj, vai tad te rietumos nav jāzina, kā tur iet un kā tur cilvēki dzīvo? Viņi

pameta tās zemes, atstājā dzīvus cilvēkus velnu nagos! — Bet es sāku šaubīties, vai mans skrējiens nebija velts. Man ir tāda sajūta, ka es būtu ielēcis skudru pūznī, kur sākumā aplīp apkārt simtiem ziņkārīgo, bet tad pēkšņi iekož un aizskrien. Tur palika bads un nāve, te aizsit elpu indīgs gaiss. Es te vairs nepazīstu neviena latvieša, kaut esmu skrējis apkārt divas dienas!”

Ansis pēkšņi saķēra ciemiņa roku. „Nudien, tu esi tas pats! Tas, kas tovakar atrāva čekistu bunkura durvis. Atceries, ka tie velni cilvēka izskatā pazemīgi mums nāca līdzī?”

„Ak tu to vēl neesi aizmirsis? — Jā, Ansi, tā tomēr bija dzīve! Liela, vienreizēja dzīve!”

„Kur palika Cirsis?” Ansis pēkšņi atcerējās.

„Mežā, kur citur! Jau divas ziemas mēs tur esam pārlaiduši, saki, vai mums vēl būtu jāiztura trešā?”

Ansis nolieca galvu. Pamazām viņš sāka apjaust, no kādas pasaules atnācis spokam līdzīgais ciemiņš.

„Nepārproti, Ansi!” leitnants Saule turpināja. „Es neslapstījos šurpu, lai glābtu savu ādu. Man tā vairs nepieder vienam. Meža alā abi ar Cirsi divas ziemas pavadot, mēs esam saauguši kopā, mums ir tikai viena āda. Es viņu pametu tikai uz brīdi, lai atskrietu pateikt, ka ilgi mēs nevaram izturēt. Ne jau mēs divi vien. Visi palikušie, visa tauta vairs nevar izturēt!”

„Cirsim vajadzēja nākt līdzī,” Ansis mierīgi sacīja.

„Varbūt, varbūt!” Saule nervozi mētāja vārdus. „Bet viņš nenāca, viņš palika. Viņš vēl gaida. Visi gaida. Tu taču nedomāsi, ka visa tauta varētu izskriet cauri nāves žogam kā man tas laimējās!”

„Nē, tev ir gadījusies atkal cūcene. Gluži kā toreiz, kad fronte pārvēlās pāri.”

„Toreiz! Toreiz tas nebija nekas. Toreiz mēs vēl dragājām par Kurzemi kā pa sava tēva pļavu. Bet ko es tev stāstu? Varbūt arī tu jautāsi — vai mana māja ir savā vietā?”

„Nujā,” Ansis satraukts stostījās. „Manai meža būdai nebija tādas vērtības, lai par to interesētos, bet tur iekšā dzīvoja mana sieva un meita.”

„Un tu būtu ļoti pateicīgs, ja es būtu atnesis kādas ziņas par viņām! Diemžēl, es nekā nezīnu par tavu meža būdu, Ansi! Es nemaz nezīnu, kur tā atrodas. Mēs ar Cirsi slapstījāmies Lejaskurzemē. Palikām tur par spīti visām krievu ķemmēm. Bet par savējiem daudz negudro! Viņām iet tāpat kā citiem. Trūkums, bailes, cerības. Es domāju, ka tava sieva vēl dzīvo uz vietas. Ja viņai nebija sevišķu ienaidnieku, kas nāca pie varas. Nīkst — pusedzīva, pusmirusi. Lūdz Dievu un cerē. Tā ir vienīgā iespēja izturēt šajā naida ellē.”

„Un tu domā, ka Marta vēl gaida mani?”

„Es nezīnu, vai gluži tava Marta. Es viņu nepazīstu. Bet viņas gaida visas. Visas leģionāru sievas gaida. Ja nu daža — bet par tām nav vērts runāt. Tava Marta taču tāda nebija?”

„Nē!” Ansis droši atbildēja.

„Labi, par to pietiek. Tajā pusē viss ir kārtībā. Tur zina, kas balts, kas sarkans. Bet kā ir ar šejieni? Kas te notiek, Ansi? Šajās pāris dienās es esmu galīgi apstulbis. Mana galva ir piebāzta ar ziņkārīgo jautājumiem, es te staigāju kā aizrijies. Vai te neviens par Latviju vairs nedomā — kā cilvēks?”

„Domā visi un tomēr brauc projām,” Lielgalvju Ansis nokaunējies atzinās.

„Bēg!” leitnants Saule ievaidējās.

Viņi ilgi klusēja. Ansis dzirdēja, ka pavežas durvis. Viņš manīja, ka vecais frontes varonis ieraujas segu stūrī kā vajāts meža lūsis.

Ienāca Lapiņa kungs, telpu pārzinis.

„Vai te ir tas — tas bēglis, kas pārnācis pāri zonu robežai?” viņš jautāja, tuvodamies segu būdai.

Ansis izbīdīja Sauli pārzinim preī.

„Redziet tā —” Lapiņa kungs omulīgi turpināja. „Mēs ar nometnes komandantu izlēmām, ka kādu laiku jūs te varēsīt palikt. Bet oficiāli mēs jūs nevaram sarakstos ievest, jums nav ne papīra gabaliņa no kāda dokumenta. Tik vien ir kā tā latviešu valoda. Tās dēļ mēs piekāpāmies. Bet tikai sākumā, kamēr atpūtīsities, vēlāk jums

būs jāmeklē cita nometne. Uzturu arī mēs nevaram jums izsniegt, to taču sapratīsīt."

„Bet ko viņš ēdīs?" Ansim paspruka.

Lapiņa kungs neatbildēja. Ansis zināja, viņš raustīja plecus.

„Vienam cilvēkam taču var izsniegt no rezervēm," Sīmaņa kundze, visu laiku klausījiesies, vaļširdīgi pateica.

„No rezervēm!" Lapiņa kungs pārsteigts iesaucās. „Ja mēs visus staiguljus gribēsim paēdināt no rezervēm, kur tad mēs nokļūsim? Cietumā! Un beidzot, vai viņš ir tas, par ko uzdošas? Tagad katrs klaidonis saka, ka viņš nācis pāri krievu zonai, bijis leitnants un tā tālāk."

Ansis satvēra ciešāk rīkstīti. „Viņš ir manas rotas komandieris leitnants Saule!" invalīds stingri teica, paspēra soli uz priekšu, pastiepa roku, it kā taustīdams, vai omulīgais telpu pārzinis atrodas pa rokas tvērienam.

„Kā jūs to zināt? Jūs tak nekā neredzat!" Lapiņa kungs runādams atkāpās dažus soļus atpakaļ.

„Bet es dzirdu!" Ansis kļiedza.

„Jā, jā, par jums arī ir dzirdēts!" telpu pārzinis norūca un virzījās uz durvīm. „Es jau toreiz domāju, kad jūs te uzņēmu — zaldātam zaldāta valoda."

Aizcirtās durvis, Lapiņa kungs bija prom.

„Es viņu būtu paugstinājis par vienu svītru!" Ansis kļiedza, draudīgi mētādams lazdas rīkstīti. Viņa balss skanēja dobji. Istaba bija tukša, jaukais atvasaras laiks cilvēkus bija izvilinājis laukā. Vienīgi Sīmaņa kundze to dzirdēja.

„Lai viņš guļ tepat Graša gultā" Sīmaņa kundze sacīja. „Uzturu mēs saziēdosim. Es apstaigāšu arī citas istabas."

Ansis nolaida rīkstīti uz grīdas.

Leitnants Saule, it kā paslēpis izvārgušo augumu aiz Anša muguras, nervozi iesaucās: „Es te neesmu nācis gulēt un ēst! Es tikai gribēju jums visiem atgādināt, ka tiem tur dzimtenē nav ko ēst, ka naktīs viņi nevar arī gulēt. Vai tas jau būtu tik ātri aizmirsts? Labi, ja angļi to nesaprot, tad Lapiņa kungam vajadzēja atcerēties. Nudien, ar steigu man vajadzēja nākt šurpu, neskatoties uz mīnu laukiem, dzeloņu žogiem, sargu torņiem un asins-

suņiem! Kamēr latvieši nav aizmirsuši, no kuņienes viņi ir izbēguši, un kā iet tiem, kas nespēja izbēgt un tur palikuši. Bet nu es baidos, vai neesmu ieradies par vēlu, vai mani kāds gribēs uzklaut. Nē, es te nemeklēju ne uzturu, ne nakts mieru, es gribu tikai kliegt. Ļaujiet man kliegt!" Leitnants Saule tiešām kļiedza.

Likās, kazarmju ēkas iedzīvotāji sadzirdēja izmisušo balsi. Jaunā ziņa par pārnācēju no viņas puses bija apkrējusi visas istabas no pagraba līdz jumta telpai. Cilvēki spiedās pie devītās istabas durvīm, gribēdami redzēt un dzirdēt cilvēku, kas pārvarējis dzelzs aizkaru un iznācis no vergu valsts okupētās dzimtenes. Drīz leitnants Saule stāvēja ielenkts istabas vidū, ar drudzaini spīdīgām acīm apkārt vērdamies, it kā frontes pārrāvumā viņu būtu ielenkuši uzbāzīgi ienaidnieki. Vienīgi neredzīgais Ansis ar gaŗo, spēcīgo augumu sargāja savu bijušo rotas komandieri.

„Kā tur iet un ko mēs tur darām?” Saule neizpratnē atkārtoja neskaitāmos jautājumus. „Mēs tur cīnāmies!” viņš kļiedza.

„Skaidrs, bez cīņas nav uzvaras!” atbalsoja zema, dobja balss. Nometnes iemītnieki šīs balss īpašnieku sauca par dēputātu, jo bija kandidējis pēdējās Saeimas vēlēšanās. Viņš bija cerējis iekļūt arī nometnes pārvaldē, bet bēgļi tam neuzticējās. „Mēs te arī cīnāmies!” kandidāts turpināja. „Mēs esam gatavi nokāpt ellē un sist dūri uz galda! Bet, lai cīnītos, vajadzīgi ieroči. Jūs, kaŗavīri, ar durkļiem nekā neiespējāt, nu mums jācīnās ar politiskiem ieročiem. — Sakiet, kāda politiskā pārliecība tagad Latvijā valda? Kādai partijai iedzīvotāji vairāk simpatizē?”

„Kādai partijai?” Saule sakustējās. „Komunistiskai boļševiku partijai! Mēs tur staigājam ar sarkaniem karoģiem, mēs kļiedzam — nost un lai dzīvo!”

Politiķis apvainojās. „Nevajaga jokoties ar nopietnām lietām! Mēs atrodamies brīvu, demokratisku zemju aizsardzībā, mums jāpierod atkal politiski domāt.”

„Nesāc mītiņa runu!” citi viņu apsauca. „Lai cilvēks labāk pastāsta kā izskatās Rīģā. Vai mēbeles dzīvokļos vēl palikušas, jeb krievi tās aizvazājuši uz plašo dzimteni.”

„Mūsu mēbele ir celms zem apzņigušas egles!” Saule kļiedza. „Uz sūnām un papardēm mēs guļam, dūmainā alā mēs dzīvojam. Mēs tur esam kā zvēri, tik vien no cilvēcības atlicis kā dzimtenes mīlestība!”

„Viņš ir sabeidzis nervus,” kāds teica.

Starp klausītājiem iekrekstējās Gustavs Ronis. „Vai jūs tiešām esat bijis Rīgā? Vai esat braukuši ar vienpadsmioto tramvaju? Miera ielā, pretī Lielajiem kapiem, bija mans nams — vai tas vēl stāv savā vietā?”

„Kapi stāv savā vietā!” leitnants atcirta. „Mirusos neviens nav izracis!”

„Viņš ir sajucis prātā,” noteica namīpašnieks un atvilkā cilvēku pūlī.

„Vai Jelgavas Zemes grāmatu nodaļa palikusi vesela?” interesējās kāds zengalietis.

Jautājumi bira no visām pusēm. Leitnants cirta pretī skarbus vārdus kā citkārt Kurzemes ielenkumā ložu kārtas. Neredzīgais Ansis, jusdams sev blakus bijušo rotas komandieri, draudīgi pacēla lazdas riksti. „Klusu!” viņš kļiedza uz sanākušajiem. „Klusu, nolādētie!”

Ziņkārīgie tautieši mazliet atkāpās.

„Vai taisnība, ka daži deportētie atgriezušies?” Tā bija invalīda Jumiķa balss, Ansis to pazina.

„Ā, tu interesējies arī par cilvēkiem?” Saule mazliet nomierinājās. „Bet neticiet cilvēcībai, ja jums kāds aģents to grib iestāstīt. Tiesa, daži ir atgriezušies. Bet arī zvērīgs kaķis, noķēris peli, to vēl sakostu palaiž vaļā. Viņš grib paspēlēties ar pusdzīvu upuri. Nekur tā vairs nevar aizbēgt, nav tādas alas, kur tā varētu ielīst. — Neticiet, ka mēs tur dzīvojam. Mēs tur varam tikai cerēt un cerēt! Tur arī es cerēju. Bet šeit, rietumos, arī cerības man ir zudušas. Ko lai es atbildu saviem meža brāļiem, ja vēl spēšu pa to pašu ceļu atgriezties?”

„Muļķis!” politiķis iesmējās. „Te tev dod par velti ēst un ļauj demokratiski domāt!”

„Kas zina, vai nav spiegs —” kāds piezīmēja un aizvēra durvis.

„Te vēl vajadzētu nolaist pa kārtai!” Saule noguris sacīja un pagriezās ziņkārīgajiem muguru. Citas alas viņš

svešajā istabā neatrada, kā Lielgalvju Anša segu būdu. Viņš tajā ievilkās kā sakosta pele.

Kad ļaudis bija izklīduši, devitā istabā atkal ienāca Lapiņa kungs. Viņš nelīda aiz segu sienas, bet runāja, stāvēdams istabas vidū. „Jūs tur — klausāties! Mēs nupat ar noņemnes komandantu nolēmām, ka pusdienās zupu jūs varēsīt saņemt no noņemnes kopkatla. Bet sauso devu mēs nevaram dot. Mēs jūs nevaram oficiāli uzņemt sarakstos, tas jums jāsaprot. Zupu jūs varat dabūt, reizēm to tā kā tā izgāž laukā. — Vai jūs dzirdiet?”

Saule nedzirdēja. Viņš domāja par vergu valsts noņemni. Ja komunistu draudi piepildītos — mēs panāksim jūs un atriebsimies — tad šobrīd viņam labāk garšotu Vorkutas ūdeņainā vira, nekā IRO kopkatla zupa. Viņš nerunāja, tikai nervozi domāja, vai viņam vērts vēl doties tālāk uz rietumiem, jeb griezties tūlīt atpakaļ, kamēr dzelzs priekšvara asinssuņi ošņā viņa pēdas.

Tas nebija tālu, tikai trīs kilometri aiz pilsētas.

Devitā istabā atkal svinēja atvadības. Rīt uz caurlaides noņemni brauks Kamolu ģimene un Urbāns. Kamols bija pārdevis vācu uzpircējam savas nevērtīgākās mantas, sēdēja uz sasaiņotajām kastēm un cilāja baltu pudeli ar zaļu uzrakstu — Atvadu lāse.

Urbāns ļāva Tīruma kundzei kārtot savu mugursomu, pats, pārsteigts par ātro šķiršanos, klusēja un reizēm nopūtās.

„Es vēl neticu, ka no šī kakta aiziešu,” viņš sadrūmis teica.

Kamols vēl kavējās attaisīt šņabja pudeli. Viņš skaļi pārdomāja līdzšinējās neveiksmes. „Tik tālu nu mēs būtu, paldies Dievam! Man jau sen vajadzēja būt otrā krastā. Vispirms bija pazudis galvojums, to nokārtoju. Bet tad šis nejēdzīgais pārpratums! Tādēļ es visu laiku brīnījos, kādēļ mani neaicina uz caurlaides noņemni. Iedomājieties, tā vietā es pēkšņi saņemu aicinājumu — ierasties pie Iro! Es esot kaŗa noziedznieks! Es esot noklusējis faktu, ka esmu bijis virsnieks un brīvprātīgi iestājies Leģionā!

Es un virsnieks! Pat miera laikā no manis neiznāca krietns kareivis, kur nu vēl kara laikā virsnieks! Es sāku smieties. Stāstīju atkal visu savu dzīvi no gala. No tāda līdz tādām laikam strādāju tur, no tāda līdz tādām — tur. Mani nemaz neķēra iesaucamie gadi, kā es varēju tikt Leģionā? — Jā, bet Berlīnē par mani glabājoties tādi papīri! — Papīri var būt, es teicu. Vai es esmu vienīgais Kamols? Cik tādu Kamolu mums nebija — kāds varēja būt arī virsnieks. Tad arī bargais Iro kungs kļuva domīgs — varbūt man esot taisnība. Un bija taisnība. Samainīti dokumenti, pārpratums. Vakar saņēmu paziņojumu, ka varu braukt." Laimīgais izceļotājs atrāva pudeli. „Nu, tad — uz tikšanos viņā krastā!”

„Sveiks, noziedzniek!” Urbāns ņirgājās kā parasti.

Kamols to neņēma ļaunā, viņš sniedza pudeli arī ceļa biedrim.

„Atvadu lāse! — Pamodājiet, kas tam draņķa šņabim par nosaukumu! Ja vācu zinātniekiem neļāva uzcelt savu lielvalsti ar militāriem izgudrojumiem, tad ar šņabja pudelēm viņi tiks tālu. Šī ģeniālā doma — Atvadu lāse — latviešu valodā! Kurš letiņš to nepirks?”

„Nesildi rokās, met!” Kamols viņu skubināja.

Ansis ar Sauli sēdēja savā nodalījumā un klausījās. Robežu pārnācējs bija kļuvis kluss, nerunīgs, turējās blakus vecajam cīņu biedrim, jusdamies pelēkajās segu sienās kā iemūrēts.

„Vai tu dzirdi, ko viņi tur runā?” beidzot Saule neno-cietās.

„Es dzirdu labi,” Ansis čukstēja.

„Uz redzēšanos viņā krastā, viņš teica. Rīgas vai Liepājas ostu viņš taču nedomāja.”

„Mums jātiek no sapuvušās Eiropas prom, cik ātri vien iespējams,” Kamols turpināja. „Ja krievs sāks kustēties, tad līdz jūrai neapstāsies. Mēs paliksim sēžot, kamēr ieradīsies čeka. Un tad — ?”

„Uz redzēšanos Sibīrijā!” Urbāns atsaucās, dzerdams Atvadu lāsi.

„Nepiemini tās briesmas! Paldies Dievam, ka es nebiju tas leitnants Kamols, kam papīri atrasti Berlīnē. Cik tur

trūka — mani, godīgu cilvēku, būtu aizturējuši kā kara noziedznieku!”

„Nē, Ansi, es nekā vairs nesaprotu!” Saule nervozēja. „Vai es, mežos slapstīdamies, būtu sajucis prātā? Mēs taču dzirdam tos pašus vārdus — nometnes, transports, čeka, Sibīrija! Piedod, Ansi, ja es tikai vienu dienu būtu Dieva vietā, es viņus tiešām aiztransportētu uz Vorkutu apmaiņai. Kāda starpība starp tiem tur un te! Tur kara noziedznieki, te godīgi pilsoņi? Arī te karavīrus, kas ar savām asinīm aizstāvējuši savu zemi, tagad sauc par noziedzniekiem! Taču visi mēs esam vienas tautas piederīgie, kā viena saime, kā brāļi. Nu esam izmētāti pa visu pasauli, saskaldīti naidā un atriebībā. Nē, Ansi, mūs nešķir tikai Sibīrijas tundras un okeāni, pat ne dzelzs priekšskars. Mūs sašķēlusi vienaldzība, kas valda šeit! Kaut es nebūtu nācis šurpu! Man neviens vēl nav devis padoma, ko lai es saku saviem meža brāļiem, ja man būs lemts atgriezties.”

„Par atgriešanos nedomā!” Ansis mierināja satraukto viesi. „Tu neiesi atpakaļ. Tas nav vairs iespējams! Tu vēl vari dažas naktis pārglēt virs manis, Pacepures gultā!”

Urbāns jau bija iereibis, viņš smējās. „Mana dārgā Iro, uztaisi vēl vienu maizīti!”

Tīruma kundze vairs nedusmojās par šo vārdu.

„Es negribu šeit palikt ne stundu!” Saule, tikko valdīdamies, teica.

„Nogaidīsim!” Ansis viņam uzlika roku uz pleca. „Tā taču nepaliks. Neplikš tik ačgārni sajauktas valstu robežas un cilvēku dzīves.”

„Bet kādēļ tad visi te taisās bēgt? Vai viņus vada veselīgais instinkts? Varbūt tā ir zīme, ka tiešām viss pagalam, pasauli noslīcinās sarkanie plūdi! Ja tā, tad tev ir taisnība — man nav vērts doties atpakaļ. Tad man jābēg viņiem līdzī uz rietumiem. Leitnantam Saulem jāklūst par glēvuli un dezertieri!”

Ansis sakratīja ciemiņa plecu. „Apmierinies! Tu esi pārāk uztraucies. Rāpies augšā un laidies guļus. Tev jāatpūšas no visām domām!”

Saule paklausīja. Ar pūlēm viņš uzrāpās gultas augš-

stāvā, sakrustoja rokas virs galvas un raudzījās tuvajos griezotos. Bet aiznīgt viņš nevarēja, līdz pusnaktij viņam bija jāklausa, ko pārvietotās personas runāja pie Atvadu lāses.

Kamols vēl nespēja aizmirst apvainojumu. „Viņi mani gribēja pataisīt par kaņavīru, par kaņa noziedznieku! Es esot leitnants! Leitnants Kamols, kā tev patīk, Urbān?”

„Leitnants tu neesi, bet noziedznieks gan!”

„Kā tā?”

„Tu bēdz no savas tautas. Tu esi atkritējs un noziedznieks!”

„Muļķības! Kur tagad ir mūsu tauta? Āzijā, Austrālijā, Amerikā! Es izvēlējos Ameriku.”

„Tauta palika pie Baltijas jūras,” Urbāns cieti noteica.

„Tā vairs nav tauta, tie ir vergi. Ja varētu, viņi visi atbēgtu un izklistu pa pasauli. Vakar viens jau bija atmucis, Cūkas laime tādām. Tagad viņu fotografēs, rakstīs par viņu avīzēs, ļaus izceļot ārpus kārtas. Cūkas laime, es saku.”

„Tu tomēr esi noziedzies,” Urbāns neatlaidās. „Tu esi savas tautas dezertieris.”

„Es neesmu bijis leitnants, dzirdi!” Kamols iekaisa. „Ja es neesmu bijis kaņavīrs, tad es nevaru būt arī dezertieris. Tad jau drīzāk tas ir viņš, kas vakar pārnāca robežu.”

Saule nolēca no gultas otrā stāva. Viņš čukstēja Ansim: „Es te nevaru palikt, Ansi! Ne brīdi! Citādi es kļūšu traks!”

Ansis cieši satvēra Saules roku un norāva sev blakus. „Tu esi sabeidzis nervus.”

„Labi, es esmu uztraucies. Tāds es jau biju Kurzemes grāvjos. Bet tur es zināju, kā nervu saspilējumu izlādēt. Es bieži eksplodēju tāpat kā rokas granāta ienaidnieka grāvī. Arī mežā dzīvojot mēs reizēm izlādējamies, uzglūnot kādam sarkanajam laupītājam. Bet ko lai iesāku šeit? Vai lai es norauju tavus pelēkos segu kankarus un sabradāju dzērāju traukus? Es varu tikai kliegt. Kliegt un trakot. Te pat to nevaru. Te ir rietumu brīvība, te nevienam valsts vara neaplaupa, nedeportē, te nekultivē melus un propagandu — un tomēr, man jāklie dz taisnības vārdā!”

Ansis spieda Saules roku vēl ciešāk. „Paliec rāms! Es jau te kļiedzu divus gadus, bet neviens nedzird. Pacieties, sakod zobus un gaidi! Gaidi desmit gadus!”

„Desmit gadus!”

Ansis spieda Saules roku, līdz viņš sāpēs ievaidējās.

Istabā turpinājās atvadišanās. Bija ienākusi Saivas kundze. Viņas raudulīgā balss uztrauca arī Ansi.

„Es jau domāju — vai te kāds gulēs šonakt. Dzer! Virieši paliek virieši, citādi viņi neprot atvadīties kā dzērumā. Es ne pilītes neesmu tās velna dzīras ieņēmusi, tomēr visu dienu saiņojos kā noreibusi. Pati vairs nezīnu, ko ņemt līdzī, ko atstāt. Cilāju savus nieciņus un piemiņas no vienas somas otrā, bet nesaiet un nesaiet. Ak, man jau nekas vairs dzīvē nav atlicis kā tikai atmiņas un piemiņlietas. Nu tās pašas būs jāaizmet mēslos. Grāmatas jau izsviedu. Tādu svaru es nevaru izvadāt līdzī. Vēl tagad neesmu beigusi saiņoties. Esmu noņēmusies līdz asarām, jo pašai vien par visu jādomā. Beidzot tā apskrējās dūša, ka gribēju aizmest visu, paņemt klēpī tikai savu sunīti un aizbraukt. Bet — ak šausmas, kā es Fifī dēļ esmu skrējusi! Viņi neļauj manu Fifī ņemt līdzī! Es samaksāšu kuģa biļeti kā par savu bērnu, es viņiem teicu, bet vai tagad kādam ir sirds krūtīs? — Mana nabaga Fifī, ko es lai ar viņu iesāku?”

„Es zīnu vietu, kur par piecām markām suņus noindē. Tas ir lēti,” Kamols līdzjūtīgi teica.

„Noindēt!” Saivas kundze iekļiedzās. „Manu Fifī? Ak, Dievs Kungs, pie kādiem mežoņiem es esmu ienākusi!”

„Es zīnu citu izeju,” Urbāns jautri iesmējās. „Par pieci simti markām to suņa maitu aizvedīs ar lidmašīnu.”

Saivas kundze izmīsusī sasīta rokas. „Kas par vārdiem! — Saprotiet, es neželotu tās pieci simti markas, ja man tās būtu! Nudien, neželotu savas Fifī dēļ! Bet kur lai ņemu tādu naudu? Man tak nav līdzī no mājām ne zelts, ne dārgakmeņi!”

„Tad nekas cits neatliks kā samaksāt tās piecas markas...” Urbāns smējās.

„Šausmas, kas par cilvēkiem! Nu sakiet, Tīruma kundze, jūs kādu vārdu, jūs tak esat sievietē! Varbūt jūs

varat uzņemties gādību par manu Fifī. Jūs te paliksit, jūs nevarēsit izceļot — to plaušu dēļ!”

„Diemžēl. Suņa dēļ es jau sen būtu prom,” Tīruma kundze nelaipni atbildēja.

„Atkal — suns un suns. Vai mana Fifīte ir prasts suns? — Dievs, Dievs, ko lai es iesāku?” Saivas kundze sāka raudāt.

„Labi, labi, kādu laiku es viņu pabarošu,” beidzot Tīruma kundze iežēlojās. „Virtuvē šis tas no kopkatla pāri paliek.”

„Pāri paliek —” Saivas kundze traģiski atkārtoja. „No kopkatla! Tad gan es varu iedomāties, ko mana Fifīte piedzīvos!”

„Nu, aknu desas jau nepirkšu!” Tīruma kundzei apnika.

„Vismaz sākumā,” Saivas kundze lūdzās. „Es atstāšu dažas markas, es atstāšu, cik man būs.”

„Atstājiet tikai tās piecas markas,” Urbāns zobojās. „Es to lietu nokārtošu.”

„Ar jums es vispār nerunāju!” Saivas kundze apvainojās. „Dzeriet savu šņabi un turiet muti!”

„Jūs varētu tūlīt samaksāt, jo mums ar Kamolu pudele tukšojas...”

„Mežoņi, mežoņi! — Bet mēs, Tīruma kundze, vēl aprunāsimies! Es nebraukšu ar rītdienas transportu. Fifītes dēļ es palikšu kādu nedēļu, es viņai vēl nopirkšu šo un to!” Saivas kundze kunkstēdama izgāja.

„Fifi-ī!” Urbāns iesvilpās. „Gādā nu pieniņu Fifītei!”

„Pienu — !” Tīruma kundze īsi iesmiedamās atkārtoja. „Cilvēkbērniem tagad nav piena, es to pirkšu sunim!”

„Cilvēkbērni nav pakļauti kustoņu aizsardzības biedrībai, bet Fifīte gan. Man likās, ka viņai tas suņa bērns būtu jāatrauj pašai no krūts.”

„Nerunā tik riebīgi!” Tīruma kundze apvainojās.

Likās, Kamols bija aizgājis no atvadu mielasta. Viņa balss bija dzirdama savas ģimenes kaktā. Viņš vēl gribēja nosnaust līdz rīta gaismai, pirms dodas liktenīgajā ceļā.

Urbāns ar Tīruma kundzi palika vieni. Viņi sen vairs nekautrējās no istabas biedriem, naktīs dalīdami Iro gultu, ko šī organizācija savukārt bija mantojusi no sa-

brukušās vācu armijas. Kaimiņi zināja, ka Tīrums strādā pie Amerikas lauksaimnieka, bet viņa sievai vēl arvien nebija izredžu izceļot, jo viņas plaušās bija atrasti plankumi. Nu visa viņas dzīve bija kļuvusi netīra.

„Vai tu nemaz nedomā, ka mums atkal jāšķiras?” Tīruma kundze nopūzdamās jautāja.

„Es nedrīkstu domāt, mana mīļā Iro. Jo es esmu tikai nummurs. Nummuram nav jāuztraucas un jāraud. Tam jāpakļaujas mašīnā, kad veikli ierēdņa pirksti to pabīda ar taustiņiem. Klaks — viens rokas spiedienu un tu esi atkal citā vietā! — Bet es šaubos, vai mani pārvietos, tādēļ vēl nedali tālāk mūsu gultu. Vismaz pagaidi, kad lielā skaitļošanas mašīna manu numuru pārbīdīs pāri jūrai.”

„Cik tu vienaldzīgi runā par cilvēciskām lietām!” Tīruma kundze čukstēja.

„Es esmu Dī-Pī, nummurs, mana mīļā Iro! Rīt mani izsauks, pārvietos, ierakstīs citā ailē. Un devītā istabā ieskaitīs citu. Varbūt viņu, kas izlauzās cauri dzelzs priekškaram, cilvēcību meklēdams. Varbūt viņš gulēs šajā pašā gultā, jūs būsiet atkal divi kopā, divi atsevišķi nummuri. Bet drīz jūs atkal pārvietos katru uz savu pusi.”

Tīruma kundze klusi raudāja. Tad viņas elpa kļuva nevienāda, Nomoda ausis dzirdēja, ka viņa skūpstijās caur asarām.

„Citu rītu leitnants Saule ātri atvadījās no neredzīgā cīņu biedra. „Es tomēr vēl ticu!” viņš aiziedams teica. „Es iešu no vienas vietas uz otru, runāšu un kliegšu, kamēr visi ticēs. Jo runāt te vēl drīkst, paldies Dievam! — Uz redzēšanos pie Daugavas, Ansi!”

Lietainā septembra dienā Elīna ar Ansi soļoja blakus kā parasti. Ietve bija slapja, no kokiem pilēja siltas lāses.

„Vai šodien ir migla?” Ansis jautāja, turēdamies pie pavadones elkoņa.

„Jā. Pilsēta ir ieģrimusi lietū un miglā. Tālāk par desmit soļiem nevar redzēt.”

„Man vienlīga,” Ansis sacīja. Migla viņu netraucēja,

jo dzirde bija labi attīstījusies. Viņš it kā sajuta pretīmnācējus, ielu stūrus, pat ēku sienas. Vienīgi ietves kritieni ielu krustojumos viņu pārsteidza, bet tādās reizēs Elīnas roka viņam palīdzēja. „Migla un lietus man atgādina Daugavu siltā atvasaras dienā. Es skaidri redzu, kā upe kūp, kā mākoņi, zemu laizdamies, saplūst ar ūdens tvaikiem. Vēl tagad es dzirdu straumes šalkoņu.”

„Tā nav Daugavas straume, ko tu dzirdi,” Elīna norūpējusies sacīja. „Mēs tuvojamies dzīvākām ielām.” Viņa atkal stāstīja par svešās pilsētas izskatu. Bet Ansis nedzirdēja, viņš domāja par Daugavu, par savu māju, par leitnantu Sauli, šo nelaimīgo cilvēku, kurš bija atnācis no dzimtenes.

„Mēs atrodamies uz tās pašas ielas, kur pirmo reizi nācām uz nometni,” Elīna turpināja. „Bet viss te ir pārvērties, Ansi! Vācieši būvējas. Drupu vietā jau paceļas jaunu namu sienas. Jā, dzīve nestāv uz vietas.”

Ansis domāja par Latviju, kur dzīve vēl arvien bija iesalusi.

„Mums jāiet tai līdzi, Ansi! Mēs nedrīkstam pretoties savam liktenim. Tas būtu pārāk traģiski mums abiem.”

Ansis domāja par tautas traģēdiju dzimtenē.

„Tādēļ mēs šodien ejam. Tas mums jādara, ja gribam turēties kopā.”

Beidzot Ansis atcerējās, kādēļ viņi lietainā laikā gāja uz pilsētu. Viņš klusēja un domāja par Martu, par Māru. Vai viņas šodien nojauž šo gājieni? Vai tas tiešām bija, liktenis, kas viņu veda Elīnai blakus, jeb viņš bija tikai apmāts, izmisis noziedznieks?

„Te mums jākāpj augšā,” Elīna apstājās.

„Vai te pieņem tas Iro advokāts?” Ansis, kā neticēdams, jautāja.

„Jā, otrā stāvā atrodas viņa birojs.”

Viņi gausi kāpa pa stāvajām kāpnēm un apstājās pie svešām durvīm. Elīna piezvanīja. Pēc brīža viņi atradās advokāta birojā, kur klaudzēja rakstammašīnas un jautri sarunājās sekretāres. Pamanījušas neredzīgo, viņas apklusā.

Elīna te nebija pirmo reizi. Advokāts viņu pazina kopš

Iro aprūpes ierēdne viņu te bija sūtījusi. Ansis dzirdēja zemu, svešu balsi. Kaut maz saprata, viņš zināja, par ko likumu zinātājs runāja. Viņš strādā ātri un lēti, — Ansis iedomājās.

Elīna tulkoja advokāta jautājumus, Ansis varēja atbildēt latviski.

„Kad precējies? Vai ģimenē ir bērni? Cik ilgi nedzīvo ar sievu kopā?”

Ansis minēja gadus, mēnešus un dienas.

„Un tagad jūs vēlaties šķirt savu laulību?”

„Nē,” viņš bez apdomāšanās atbildēja, „es to nevēlos!”

„Bet jūs taču gribat precēties otrreiz? Tādā gadījumā pirmā laulība jāšķir.”

Ansis apjuka. „Es nezinu, vai es to gribu.” Nē, viņš to noteikti negrib darīt. Tikai kaŗš un ārprātīgā pasaule ir izjaukuši viņa dzīvi. Varbūt liktenis, kā Elīna saka. Viņš te ir nācis tikai tādēļ, ka nav citas izejas, ka Elīna viņam jāpatura pie sevis Martas vietā. Citādi viņš nespētu vairs dzīvot un sagaidīt to dienu, kad būs jāatgriežas. — Bet viņš to neprata advokātam pateikt, viņam bija jāsamierinās ar Elīnas prātu.

„Lai šķirtu laulību, pēc Vācijas likumiem jābūt iemeslam,” advokāts teica. — „Kādēļ jūs gribat šķirt savu pirmo laulību?”

Ansis griezās pie Elīnas: „Vai tu viņam neesi to izskaidrojusi?” Viņš sāka uztraukties.

„Tiesai jārikojas pēc likuma,” Elīna saudzīgi teica. „Tādēļ tev jāuzdod formāls iemesls, mēs paši varam domāt, ko gribam. Tak saproti, Ansi, tā ir tikai forma!”

„Vai ar to vēl nepietiek, ka mūs ar varu izšķīra, ka mūs nelaiz vairs kopā? Patiesībā mēs jau esam izšķirti bez iemesla, advokātam un tiesai tas būtu tikai jāatzīst.”

„Neesi stūrgalvīgs, Ansi, advokāts gaida! Viņš grib zināt tikai tiesisku iemeslu, viņam nav ne laika, ne patikas mūsu nelaime iedziļināties. — Varbūt tu vari teikt, ka laulības dzīve nesaskanēja nevienādo raksturu dēļ?”

Ansis uzslēja galvu. „To es nevaru teikt. Mēs satikām ļoti labi.”

„Taisnība, Ansi, bet advokātam kaut kas jāraksta, lai mūsu lietu virzītu tālāk!”

„Lai viņš raksta ko grib, tikai ne to, ka mēs nebūtu satikuši, ka mēs nebūtu viens otru mīlējuši. Tie būtu meli!”

„Bet tas jāsaka, Ansi!” Elīna kļuva nelaimīga. „Citādi tavu laulību nevar šķirt un mēs nevarēsīm salaulāties.”

„Melodami mēs to nedrīkstam darīt! Mana Marta bija satīcīgas dabas!” Ansis pacēla balsi. „Viņa mīlēja mani pašu un rūpējās par mūsu māju. Tad jau drīzāk es pats biju pārsteidzīgs. Es te nebūtu nācis, ja tie bendes viņu man nebūtu nolaupījuši — to tu pasaki advokātam!”

„Ak, viņš taču zina! Tādu gadījumu tagad ir simtiem. Bet saproti beidzot, ka vācu likumi neļauj šķirt laulību tādēļ vien, ja abi partneri nedzīvo kopā. Vajaga atrast iemeslu!”

„Man nav cita iemesla.”

„Tad nevar tavu laulību šķirt.”

„Vienalga.”

„Tad mēs nevarēsīm arī apprecēties.”

„Vienalga.”

„Tad mēs esam šeit velti nākuši.”

„Jā! Savu Martu es nespēju apmelot,” Ansis drūmi sacīja. „Viņa bija laba un godīga sieva.”

„Ak Ansi, Ansi, kā tu to nesaproti!”

„Nē, es nekā vairs nesaprotu.”

Elīna brīdi sastomījās. Tad atvainojās advokātam un paņēma Ansi zem rokas. Viņa izveda Ansi no biroja un uzmanīgi noveda pa trepēm.

„Piedod, Elīn, ka tā iznāca!” viņš nelaimīgs čukstēja. „Es nezināju, ka tādi ir Vācijas likumi. Es nezināju, ka man vajadzēs pie taisnības sargiem apmelot savu sievu. Es to nespēju izdarīt, Elīn!”

Elīna klusēja. Viņai šķita, ka krīt tumsā tāpat kā neredzīgais invalīds.

No caurlaides nometnes atgriezās Urbāns. Ansis vispirms dzirdēja viņa griezīgos smieklus, tad viņš nikni nometa somu uz grīdas.

„Šitā akcija atkal cauri!” viņš skaļi teica. „Galīgi! Uz mūžīgiem laikiem! — Akcija! Bez vērtības! Bankrots, he hē!”

„Un Kamols —” istabas iemītnieki interesējās.

„Kamola akcijas cēlušās. Viņam divi bērni, Amerikas nākotne un slava. Bet es? Vācu saimniecībā, jo zārkus te atkal var dabūt...”

„Kādēļ nelaida?” ļaudis jautāja. „Plaušas, sirds—”

„Žults!” Urbāns paspēra somu un ielikās gultā. Ansis dzirdēja uztrauktus elpas vilcienus, nopūtas, vaidus. Tikai pēc gaŗa atpūtas brīŗa viņš sāka atkal runāt mierīgāk.

„Es esmu nācis pie atziņas, ka esmu ļoti taisns cilvēks. Jo kā citādi man neveiktos ar blēdībām? Bija tur augsti kaŗa kungi, leitnanti un tā tālāk — tie savas kaŗa noziedzības prata noslēpt un izskrēja cauri caurlaides no-metnei kā iezlepēti. Bet es, neizdevies grāvracis, aizķēros. Pieķēra mani trešajā miera gadā pie kaŗa noziedzībām. — Aizsauca mani pie konsula. — I am sorry, jūs esat Londonā noraidīts! — Kādēļ, prasu. — Vai es neesot samelojies anketās un dzīves aprakstā? Man vajagot pārdomāt, atzīties. Nu ta moin! — kā grāvrači teica. Uz vietas gribēju atzīties, bet nezināju ko. Varbūt man vajadzēja liet čugunu, sak' biju virsnieks, vadīju rotu, gāju triecienā, saņēmu gūstekņus, nolaupīju tiem pulksteņus, gredzenus, pametu nošautus bet neapraktus turpat uz lauka, nodedzināju mājas, izvaroju mātes un meitas. Bet es to nepateicu, tikai nomurmināju — I am sorry!”

Urbāns brīdi aplusa kā atņemdams elpu.

„Caurlaides nometne! Ieklausaties labi šajā nosaukumā! Ne tādēļ vien tos kazarmju blokus tā sauc, ka es tur katru dienu skrēju ar cauru vēderu. Man likās, ka tā caurlaides nometne ir kā pašas Iro vēders, kur iztek cauri Austrumeiropas atkritumi.”

„Šausmas, kā tu runā!” Tīruma kundze uztraucās.

„Piedod, es nepamanīju, ka tu vēl esi tepat! Bet vai tu neesi priecīga, ka caurlaides nometne mani atvēma?”

„Tak neesi tik prasts!”

„Ko es varu darīt, ja māte mani tādu dzemdējusi? Esmu sīks un neievērojams, tomēr tik atskabargains, ka pat lielais Iro vēders mani atspļāva. Nu es guļu atkal mūsu gultā gluži apjucis. — Vai te ir nācis kāds klāt šajā laikā? — Nē? Kur palika tas trakais, kas bija izbēdzis no paradīzes? Viņu te nepaturēja? Prātīgi darīts. Es tūlīt jutu, ka viņš te visiem bojās nervus. Traks cilvēks! Vēl skriedams uz rietumu pusi sauca sevi par leitnantu, sak', es komandēju veselu rotu kara noziedznieku! — Jeb viņš iegriezās pie repatriācijas virsnieka? — Tu nezini? — Nujā, tu laikam tik ļoti pēc manis sēroji, ka citi tev neeksistēja. Tu taču vēl būsi palikusi man uzticīga, mana mazā, maigā Iro. Nāc tuvāk, atsēdies uz gultas! Mums tā būs atkal jādala.”

Tīruma kundze it kā rājās, taču atsēdās Urbānam blakus. Neviena par to nebrīnījās, neviens viņus pat neaprunāja. Likās dabīgi, ka no vīra atrauta sieva rūpējās par likteņa pamestu vieninieku. Ja nometnē ir aprūpes virsnieki, kas gādā par pārvietoto personu uzturu un pajumti, kādēļ maiga sieva nevar aprūpēt vieninieka miesu un dvēseli?

Taču Tīruma kundze ilgi nespēja izturēt Urbāna monologus. Ar katru dienu tie kļuva indīgāki. Viņš vairs necēlās no gultas, bet visu dienu tajā vērtīdamies apsūdzēja Iro ierēdņus, nometnes komandantu, pārtikas, drēbju un apavu noliktavu pārziņus. Viņš netaupīja arī Tīruma kundzi, kaut viņa čakli izpildīja norikojumus viņa vietā virtuvē vai nometnes rajonā. Urbānam pamazām atgriezās viņa vecās slimības. Vaidēdams viņš apsūdzēja pasauli un cilvēku Radītāju, pats aiz slinkuma reti pārļauzdam kājas pāri gultas malai.

„Kas es tagad esmu?” viņš jautāja, Tīruma kundzi kaitinādams. „Dzīvs mironis. Man pat nav vārda, tikai nummurs. Ja es beigšu elpot, tad tu šo nummuru uzraksti uz mana krusta. Ja vispār krusts iespējams uz mana kapa. Krusts un zārks — tie būtu lukss pēc manas nāves. Nē, nē, ar cerībām es vairs negribu nodarboties. Reiz es cerēju, ka rietumu kultūras pārstāvji pievāks manu prātu

un smadzenes, kamēr tās vēl spējīgas darboties. Bet viņiem nevajaga cilvēkus ar domām un jūtām, viņiem vajaga vergus, tāpat, kā tiem austrumos. Vidus laikos vergus vismaz pirka, par tiem samaksāja ar zeltu vai vēršiem, bet tagad mūsu akcijas kritušās līdz nullei. Ak, lepnā, kultūrālā Eiropa, visu kontinentu māte! Izvirtusi un izpostīta, pati savu bērnu apsmieta!”

„Tu tiešām esi slims!” Tīrums kundze izbijusies teica.

„Vai tu sāc to apjēgt?” Urbāns dzēlīgi jautāja. „Kopš esmu izsviests no sava Rīgas dzīvokļa, es esmu bijis tikai slims. Es brīnos, ka vēl varu sakarīgi domāt.”

„Varbūt man aiziet pēc ārsta?” Tīrums kundze norūpējusies ieminējās.

„Mani neviens ārsts neglābs. Es esmu pagalam. Modernās verdzības upuris — bez vārda, bez mērķa, bez vietas un beidzot arī bez zārka un krusta. Tukšums, izdzēsta nulle!”

Tīrums kundze tomēr aizgāja pie ārsta.

Atnāca Dr. Daniels. Ansis atkal dzirdēja pazīstamo balsi. Tā skanēja klusāk, pazemīgāk nekā toreiz slimnīcā. Ansis zināja, ka Latviešu slimnīca ir likvidēta, ka latviešu ārsti un māsas ir bez darba un gatavojas izeļot. Ansis piecēlās, nemierīgi gaidīja, līdz beigsies vizīte.

„Nu, kas Urbānam atkal vainas?” Dr. Daniels jautāja gluži tāpat kā toreiz, kad viņš nodaļā apstaigāja pacientu gultas.

Urbāns spītīgi klusēja. Viņš nebija ārstu aicinājis.

Ārsts pazina savu veco slimnieku. Viņam nevajadzēja viņu sevišķi izmeklēt, pietika ar dažiem padomiem.

„Neuzturaties visu dienu telpās. Ejiet svaigā gaisā, regulārās pastaigās. Vienalga, kāds laiks. Jums vairāk jākustas. Vislabāk būtu, ja atrastu kādu vieglāku darbu,, kas norūda muskuļus un rada ēstgribu. Vismaz nodarbojaties ar sportu. Mēģiniet sevī ieaudzināt pienākuma apziņu, domājiet vairāk par citiem, tad uzlabosies gara stāvoklis, atjaunosies garīgie spēki. Jums jātiek vaļā no mazvērtības sajūtas, jāatrod dzīvei kāds mērķis.”

Urbāns ļauni iesmējās. „Ar vārdu sakot, man trūkst visa tā, ko man nolauņija otrais pasaules karš!”

Dr. Daniels piekrita. „Bet tādēļ jums nav jākrīt izmisumā. Jūs neesat viens cietējs. Mēs esam miljoni, visas Austrumeiropas tautas. Cilvēks taču ir radītājs, sagrautā atjaunotājs. Par visiem kopā mēs esam varens spēks, mēs atgūsim savas dabiskās tiesības, mēs atkal atgriezīsimies normālā dzīvē. Vai šīs cerības jūs neuztura pie spēka un veselības, Urbān?”

„Ja jūs būtu mācītājs, doktora kungs, un gribētu mani atpestīt no ļauna, lai es iekļūtu debesu valstībā, tad mana neticīgā dvēsele varbūt atgrieztos. Bet man ir jāatgūst daudz vairāk, nekā ticība. Ja kāds spētu pagriezt desmit dzīves gadus atpakaļ, tad es kļūtu arī vesels. Tagad esmu pagalam. Man sākas atkal visas slimības pār kārtas — pleverīts, augoņi, dzeltenā kaite, galvas sāpes, reimatisms, ķermeņa paralīze, smadzeņu sairšana. Pēc jūsu diagnozes vēl — bezmērķība, mazvērtības sajūta un garīgs nespēks. Pareizi. Tikai zāļu nav. Vēl es gaidu atmiņu zaudēšanu, trako māju un vācu saimniecības gādāto zārku. Cerams, ka tagad viņi tos atkal taisa.”

Dar Daniels jutās nelaimīgs. „Vismaz neguliet cauru dienu un nakti! Ejiet svaigā gaisā. Tas norūda miesu un garu.”

Urbāns smīnēdams pateicās par padomu.

Dr. Daniels pagriezās uz iešanu. Ansis iestājās segu spraugā. Pamanījis lielo, pazīstamo vīru, ārsts pienāca viņam klāt, labdienu teikdams satvēra viņa roku. „Kā klājas?” Cik bieži šo cerību devēju balsi Ansis nebija dzirdējis! Dažkārt tā spēja invalīdu brūces aizdziedēt bez zālēm. Taču tagad neredzīgais nejuta ārsta vārdos pārliecības spēku. Likās, viņš pats bija sasirdzis ar bīstamo audzēju.

„Vai jūs izceļosit doktora kungs?” Ansis jautāja savukārt.

Dr. Daniels brīdi klusēja, tad atzinās: „Man te nav vairs darba. Bez tā es nevaru dzīvot. Nevienš cilvēks tādu stāvokli ilgi nevar izturēt. Tas ir nenormāli. Arī jums es ieteicu kaut ko mācīties. Vācijā ir neredzīgo skolas, jūs tur labprāt uzņems.”

„Vai mēs vairs neatgriezīsimies uz Ziemassvētkiem vai Lieldienām?”

„Noteikti atgriezīsimies. Mums tikai jāpaciešas, jāiztura. Bet pagaidām mums jāatgriežas pie darba, vienalga, Austrālijā, Amerikā, vai tepat Vācijā. Ja lielā diena nāks, mēs negaidīsim aicinājumu, mēs steigsimies atpakaļ kaut vai no pasaules gala.”

„Vai jums jau ir galvotājs?”

„Kāds namīpašnieks mani aicina. Viņš piedāvā sētnieka vietu. Brīvs dzīvoklis un pusalga.”

Ansis apjuka. „Un jūsu zināšanas?”

„Tās viņu neinteresē. Es ceru sākt atkal no gala, izturēt pārbaudījumus. Tikai šaubos, vai spēšu vairs operēt, ja gadu būšu bēris akmeņogles centrālapkures krāsnī. Bet citas izejas acumirkli nav.”

Ansis mēmi nolieca galvu.

„Doktora kungs!” Urbāns smiedamies atgādināja sevi. „Ir vēl viena iespēja. Aprunājaties ar krievu repatriācijas virsnieku. Dzimtene jūs aicina, viņš teiks. Jā, jā, jūs to varat darīt bez bailēm. Jūs saņems ar partijas himnu, jums uzticēs skalpekli, godās par slimnīcas direktoru, piešķirs Staļina prēmiju. Pat Vorkutā jūs nestrādāsiet ar lāpstu, bet konstatēsiet pie liķiem nāves iestāšanos. Jā-ārstē tur nebūs, tikai jāapliecina, ka vergs nomiris. Viegla dzīve, doktora kungs. Protams, par to jums būs radiofonā jālād rietumi. Bet to tak var darīt, ja tik slavenam chirurgam kā jums te pasniedz lāpstu, lai uzbērtu centrālapkures krāsnij ogles.”

Dr. Daniels apjucis klusēja.

Urbāns turpināja: „Vai man nav taisnība, doktora kungs? — Kādēļ jūs klusējiet? Vai arī jūs nomāc mazvērtības sajūta, dzīves bezmērķība? No tās jātiek vaļā, doktora kungs!”

„Ejiet svaigā gaisā, Urbān!” Dr. Daniels noteica un ātri atstāja istabu.

Nometnē arvien biežāk svinēja atvadības. Arī devitā istabā nāca un gāja cilvēki, dažs pārgulēja tikai pāris naktis, lai ar nākošo transportu brauktu uz caurlaides nometni.

Neredzīgais Ansis bieži dzirdēja svešas balsis. Cilvēki izturējās skaļi, bija steidzīgi, sarunās pieminēja svešās zemes, lasīja aizbraucēju vēstules, sūdzējās par IRO ierēdņiem un papīru kaudzēm, kur dažkārt sajuka un nozuda dokumenti. Bēgļi bija kļuvuši nervozi, nespēdami ātri izrauties no nometnes, nezinādami kāda nākotne viņus gaidīs.

Tādēļ aizbraucēji un palicēji bieži dzēra un klaigāja līdz rīta ausmai. Devitā istabā neviens vairs nedomāja par bērniem, par slimo Urbānu un neredzīgo Ansi.

Urbāns arvien retāk piecēlās no gultas. Viņš jutās pilnīgi slims, pārciezdams visas iedomātās slimības. Tīruma kundze vēl arvien izņēma viņa pārtikas devas, izmazgāja viņa trauku, atnesa pusdienas. Viņai bija laba sirds, viņai patika rūpēties un gādāt. Taču beigās viņai bija apnicis mūžam saīgušais puisis. Šovakar viņa sēdēja pie galda starp jauniem cilvēkiem un dzēra atvadu lāsi.

Ienāca arī Saivas kundze. Viņai blakus lēkāja Fifī, Tās dēļ viņa bija atlikusi aizbraukšanu no viena transporta uz otru, beidzot viņai bija piedraudēts atņemt DP statusu un izceļošanas tiesības.

Neklausīdamās citu rūpēs, viņa sāka raudulīgā balsī lūgties: „Vai tā palika, Tīruma kundze, kā runājām? Vai jūs paturēsīt manu Fifī?”

Tīruma kundze tūlīt neatbildēja.

„Nu, paskataties pati, vai nav skaista sunīte? Un cik gudra, cik briesmīgi gudra! — Hop, hop, Fifī!”

Suns lēkāja, ka nagi vien sprakstēja pa grīdu.

„Ēst iedošu, badā tā nemirs,” Tīruma kundze izvairīgi atbildēja.

„To jau es zināju, ka jūs esat labs cilvēks,” Saivas kundze atdzīvojās. „Es jums tūlīt izstāstīšu, kas un kā jādara. — Jūs jau zināt, ka mana Fifī nav kaut kāds prasts suns, viņai nevar pasviest tikai kaulu vai ieliet bļodīnā kopkatla viru. Smalka, smalka ir mana sunīte,

to jūs pati redzēsīt. — Zināt tā! Rītos mēs vāram putriņu. Tāpat kā bērnam — mannā putriņu. Tikai pienu nevajaga žēlot, citādi viņa neēdīs. Arī pārāk biezu nevajaga savārīt. Pēc tam jāatdzēsē, lai nenoplaucē mēlīti. — Tu klausies, manu mīļo Fifī! Neesi bēdīga, tu tak esi gudra sunīte, tev neviens pāri nedarīs. — Jā, pusdienās varētu iztikt ar to pašu kopkatla zupu, zināms, ja nav skābi kāposti. Tos gan nedodiet! Sabojās vēderiņu un būs vēl jāskrien pēc ārsta. Bet kartupeļu zupu Fifī ēd labprāt, sevišķi vēl, ja pieliek kādu pickiņu sviesta. Daudz jau nevajaga, nē, nē, Tīruma kundze, pārāk nenorūpējaties! Tikai naža gala sviesta, cik tad viņa vispār ēd! — Un vakariņās mēs iztiekam ar pienu, ar kādu gabaliņu desas, vislabāk izcepīet vienu kotletīti. Tikai vienu. Protams, bez pipariem, to neaizmirstiet! Reizēm var nopirkt arī kādu kauliņu, lai sunīte paspēlējās. Tikai sargiet viņu no veciem kauliem, var saindēties un tad nabadzīte būs pagalam! — Par ēšanu tas nu būtu viss. — Naktīs viņa ir mierīga, tikai vakaros vajaga izvest laukā, lai vēl paskraidās. Viņa guļ atsperu krēslā, to es jums atstāšu. Uz grīdas gan neļaujiet viņai gulēt, nepalīdzēs ne sega, ne spilvens, sunīte dabūs reimatismu. — Jā, dienā arī Fifīte mīl pastaigāties. Vismaz divas reizes viņa būtu jāizved laukā. Tikai sargājiet no lielajiem suņiem, ka nesamin manu mazo, balto Fifīti! — Nu, redziet visi, cik gudra sunīte!” Saivas kundze apraudājās. „Jā, vēl par tīrību. Ļoti tīrīga ir mana Fifīte. Tādēļ es viņu mazgāju vismaz divas reizes nedēļā. Es jums atstāšu visas sukas un ziepes. Man ir arī tāds pulveris, ko pēc mazgāšanas iekaisīt spalviņās, to noteikti vajaga lietot. Bet galvenais, pēc vannas nedrīkst laist sunīti laukā, bet iecelt krēslā un silti apsegt. Viņa tak ir kā bērns, kā mīļš bērns! — Vai jums ir bijis bērns, Tīruma kundze? — Nē? Man arī nē, tādēļ es tik ļoti esmu pieķērusies savai Fifītei. Ja es būtu bagāta, es noteikti viņai nopirktu biļeti lidmašīnā, bet kuģī cietsirdīgie Iro veči neļauj Fifīti līdzi ņemt. Cik briesmīgi! Jau tā mēs esam pievilti un izputināti, tagad vēl atrauj no manis uz visiem laikiem to mīļāko, kas man atlicis!” Saivas kundze atkal apraudājās.

Urbāns, gultā staidāmieš, dziļi ievilka elpu un izgrūda skaļu nopūtu. Tad viņš sāka nejauki smieties.

„Vai dzirdat, Tīruma kundze? Mannā putriņu, pienu, sviesta pickiņu un aknu desiņu! Un vienu kotletīti bez pipariem! Un vannu, ziepes, pulveri pēc tam!” Urbāns vēlreiz nopūtās. „Jūs, nožēlojamās mātes Latvijā, kas savus bērņus ēdīniet ar kartupeļu biezputru!”

Saivas kundze vēl raudāja.

Neomulīgo brīdi pārtrauca Pauls Pacepure, ar troksni atvērdams durvis, un ienācis, pateikdams skaļu labvakaru. „Kāda runa, veči dzer atkal ceļa kāju!”

Straujo puisī visi pazina, viņu tūlīt aicināja sēsties uz ceļotāju kastēm, piedāvāja degvīna glāzi un uzkodu.

„Kā iet? Kur tu paliksi?” aizbraucēji interesējās.

„Atnācu pēc savām mantām,” Pacepure lielīgi atbildēja. „Schluss mit DP camp!”

„Pie kurās tad paliksi? Tev jau viņas tā pavairāk,” vīri smiedamies jautāja.

„Tagad man ir jauna. Ar bodīti. Meitene uz goda. Pārdod kāpostus, burkāņus, kāļus un kartupeļus. Rudeņos arī augļus. Pašai savi divriči.”

„Un tagad tu tajos iejūgsies?”

„Iesaistīšos vācu saimniecībā.”

„Un zelts Kanadā, čūskādas Austrālijā — ?”

„Tur nekas nesanāca. Pēdējā pārbaudē salaidu atkal dēli. Es tak nevarēju atcerēties, ko pirms gada samuldēju. Vai es zinu, biju vai nebiju Legjonā? Uzspļauju uz visiem papīriem — es viņiem teicu. Tad arī pārvilka visiem galvojumiem svītru. Vācu saimniecībā! Bet lai viņi nedomā, ka es tādēļ kāršos! Man ir sava vāciete, vācietei rateļi, kiosks, mēs saimniekosim, kāda runa!”

Dzirotājiem atvadu lāse sāka garžot labāk nekā klausoties Saivas kundzes raudāšanā.

„Un to es saku visiem, kas netiek prom. Arī tev, Ansi! — Vai tu dzirdi, ko es saku? Lien vienreiz laukā no tā maisa! Es tev apgādāšu meiteni, kas tevi apkops un apgērbs, maizi arī nopelnīs. Tev tikai būs jāparotaļājas ar viņas zēniem. Nujā, bērņi viņai ir, bet kas par to? Katrai

sievietei var gadīties bērns. — Vai dzirdi, Ansi? Ja gribi, es tevi aizvedīšu pie viņas!”

Ansis dzirdēja, bet klusēja. Viņš kļuva arvien mazrunīgāks.

„Un tev, Urbān, arī nevajaga gulēt vien aiz bēdām!” Pacepure, mazliet iereibis, jautri turpināja. „Kas tu Anglijā būtu bijis? Vergs. Vācijā tu būsi brīvs cilvēks. Pasaki man tikai kādu mantu gribi — atraitni, šķirteni, ar vai bez bērniem! Ar māju, ar dzīvokli, vecu, jaunu — es tev pienesīšu visādas adreses. Tev pat nebūs viņas jāmeklē, viņas atnāks pašas, izceļs tevi no gultas un aiznesīs uz rokām — tādas ir vācu sievietes!”

„Apsedziet manas kājas!” Urbāns gurdi teica. Viņš bija iegrimis dziļā vienaldzībā. Cilvēku balsis, šķita, skanēja tālu, it kā izdzisdamas aiz kapu žoga. Viņam likās, ka izdilušās miesas pamazām ieslīd melnā, aukstā bedrē. „Apsedziet mani!” Urbāns drebinādamies atkārtoja.

Tīruma kundze bija daudz dzērusi, viņa nespēja nosēdēt uz vietas. Viņa smiedamās piecēlās, paķēra no skapja Urbāna mēteli un bezrūpīgi uzsvieda uz slimnieka auguma.

„Iesim prom!” Tīruma kundze skaļi aicināja. „Iesim uz krogu! Es gribu dzert un smēķēt! Kam ir cigarete? Es atdodos par vienu cigareti!”

Cigarete atradās. Tīruma kundze smiedamās izgāja no istabas, viņai līdzī skaļie dzirotāji. Iestājās spiedīgs klusums, tikai Fifī nagi skrapstēja uz grīdas.

„Tāda sieviete!” Saivas kundze ievaidējās. „Piedzērusies kā cūka! Un tādai es gribēju atstāt savu Fifī! Kādas dienas viņa te pieredzēs? Vai viņa dos ēst, vai apkops un pamiļos? Pati piedzērsies un pametīs sunīti citam pakājām. — Ak, mana nabaga Fifī, ko lai ar tevi iesāku?”

Gultā vaidēja Urbāns. „Vai kāds nevar man pagādāt karstu tēju?”

„Vai viņa uzraudzīs manu mīļo sunīti. Iedos aukstā ziemas laikā nevārītu pienu, pasviedīs nesildītu ēdienu.” Saivas kundze runāja savu, neklausīdamās Urbāna vaidos.

„Karstu tēju!” Urbāns atkārtoja

Pacepure, saiņodams gultas drēbes, pagriezās pret biedra gultu. „Nudien, tu tak drebi! Vai tev salst?”

„Karstu tēju!”

Pacepure izskrēja gaitenī, kur vakaros sīca gāzes plītis. Viņš ienesa krūzīti ar kūpošu ūdeni. Viņš pacēla slimnieka galvu un deva tam dzert. „Nudien, ar tevi nav vairs labi! Vai nevajaga pasaukt ārstu?”

Saivas kundze vaidēdama vēl sarunājās ar suni.

Urbāns, atvilcis elpu, igni nokrekstēja: „Nevajaga. Man vairs nelīdz ne ārsts, ne zāles.”

„Tev jātiek laukā no šejienes!” Pacepure uzstājās. „Es tev to vācieti pagādāšu, goda vārds!”

„Pagādā man zārku, Paul!”

„Ja vajadzēs, arī to, bet —” Pacepure aprāvās, brīdi domāja. „Zini, man ir kaut kas padomā. Viņa nav pārāk jauna, bet laba gan. Viņa tevi apkops un paēdinās, kamēr tu tiksī uz kājām. Un tad jūs varēsīt abi saimniekot. Viņai pieder tāds kā krodziņš, kā kafejnīca.”

„Dod vēl kaut ko siltu!” Urbāns lūdzās. „Un apsedz! Es salstu! — Vai te nav logs vaļā?”

Pacepurem nebija vairāk segu pie rokas, vienīgi viņa paša gultas drēbes. Viņš brīdi domāja, tad tās uzmeta uz slimnieka auguma. „Lai paliek, līdz tu kļūsi vesels. Es atkal atnākšu. Es jūs abus gluži tā nepametīšu — tevi un Ansi. Pašu puikas, kāda runa! Arī rotnieku Sauli es būtu pievācis, bet —” Pavēris segu būdas sienu, Pacepure jautri uzsauca: „Nebēdā, Ansi, ja visi aizbrauc! Mēs paliksim! Rīt vai parīt es atkal atnākšu, tad norunāsim. Varbūt es paņemšu to vācieti līdzī. Tu nenožēlosi, viņa ir prātīga sieva, taisni taviem kauliem, tad tu redzēsi!”

Ansis nekā neatbildēja.

„Man tagad jāsteidzas. Meitene gaida pie vārtiem.” Pacepure steidzīgi izgāja.

Saivas kundze vēl arvien vaidēja: „Manu sunīt, manu Fifit, ko mēs tagad iesāksim?”

Suns grauza pagaldē atrastu kaulu.

Urbāns nosvidis stenēja zem biežajām segām, tad aizsmacis iekliedzās: „Ansi, vai tu dzirdi? Tā kuņa grauž manas ribas! Sper viņai ar kāju, samīn nolādēto!”

Saivas kundze iekliedzās, paķēra Fifi padusē. „Nāc, mana sunīte! Es nekur vairs nebraukšu, mēs paliksim vācu saimniecībā!” un izbēga pa durvīm.

Lielgalvju Ansis ar mokām klusēja.

Klausoties istabas biedru valodās, Ansim pietrūka it kā gaisa. Viņš jutās sasiets, iešūts melnajā tumsā. Dažkārt viņš lauzās laukā ar varu, atrāva segu sienā spraugu, atgrūda istabas durvis, taustīdamies bēga laukā no tumsas, it kā tepat aiz nometnes vārtiem šalktu Daugava un smaržotu egļu mežs. Viņš attapās tikai uz ielas, kur visapkārt dārdēja satiksme un virmoja svešās pilsētas dzīve. Viņš apmulsis soļoja pa ietvi, pa smiltīm, sataustīja ar kāju apaļos ielas akmeņus. Sveša roka atveda viņu atpakaļ, pavadīja līdz nometnes vārtiem un nodeva sargam. Citreiz vācu meitene viņam ilgi kaut ko stāstīja un jau tāja, bet viņa runāja svešā valodā, viņš nekā nesaprata. Ansis jutās lieks un nevajadzīgs šai pilsētai.

Reiz viņu šādā brīdī satika Elīna.

„Ansi! Dieva dēļ, Ansi, kur tu gribi iet?”

Ansis apstājās. „Nekur,” viņš atbildēja. „es gribēju tikt laukā no istabas.”

„Kāpēc, Ansi?”

„Es vairs ilgāk nevaru paciest tā pusmirona Urbāna gudrības!”

Elīna brīdi vilcinājās, tad pēkšņi atlaida neredzīgā roku. „Iesim šovakar staigāt!” viņa steidzīgi teica.

„Labi,” Ansis bez prieka atbildēja.

„Gaidi mani tepat. Es uzgērbšu kaut ko siltāku. Ir jau rudens klāt.”

Elīna aizgāja ātriem soļiem. Ansis sataustīja sev blakus kastaņkoku, atspieda muguru pret resno stumbru. Uz viņa rokām krita platas, mitras lapas, reizēm uz ietves akmeņiem paukšķēdami krita kastaņas augļi. Puikas klaigādami skraidīja apkārt, lasīja kastaņas un svaidījās. Dažs kastanis ķēra Anša plecu. Viņš nezināja, vai tas krita no koka, vai viņam svieda nebēdņi puikas.

Beidzot viņš sajuta Elīnas roku savā elkonī. Viņi sāka iet pa slapjo gatvi. Taču Ansis jūta, ka pavadones roka viņu vairs nevada tik droši kā senāk. Likās, Elīna soļoja viņam blakus, domās būdama citur.

„Mēs ilgi neesam gājuši kopā,” Ansis iesāka.

„Jā.” Elīna atbildēja, tad, saņēmusies, turpināja. „Ansi, es atkal biju pie Iro ierēdnes. Šoreiz viņa bija briesmīgi nikna.”

„Vai viņa tevi vēl arvien spiež izceļot?”

„Es tagad esmu vieniniece, vai tu to nesaproti?”

Ansis saprata, bet viņš negribēja par to vairs runāt. Viņš klausījās koku šalkoņā. „Vai te ir kāds parks?”

„Jā, pilsētā ir daudz parku un ūdeņu,” Elīna skaidroja.

Viņi turpināja pastaigu klusēdami, domādami katrs savas domas. Viņi jutās kā atšķirti, tālu viens no otra. Svešās pilsētas troksnis šalca apkārt, uz pleciem un rokām krita aukstas koku lapas.

„Tagad mēs esam nonākuši pie Dzirnavu dīķa,” Elīna stāstīja, kad viņi bija ilgi gājuši pāri tiltiem, gar kanāla malu, kāpuši augšup, lejup pa akmens kāpnēm. „Klusa, nomaļa vieta pilsētas vidū. Dīķis pieaudzis ar ūdens zālēm, krastā aug vītoli, tālu pārkārušies pār ūdens līmeni. Zari kā virtenes grimst ūdenī, tiem pretī spoguļojas nami un baznīcu torņi.”

Ansis klausījās Elīnas vārdos, bet viņš garā redzēja citas dzirnavas un citu dīķi. Tās bija tālu pie Daugavas, kur maza upīte iztecēja no mežiem. Pirms ieplūšanas Daugavā tā vēl grieza dzirnavu ratus. Augšpus aizsprosta rāmi gulēja lēpēm un ūdens zālēm pieaudzis dīķis, lejup upes ūdenī aizsteidzās po lazdu apaugušo gravu uz Daugavu.

„Aiz dīķa redzamas Doma baznīcas drupas,” Elīna turpināja, apsēsdamās uz sola. Viņa novilka Ansi sev blakus. „Tā ir bijusi liela, skaista baznīca, ar diviem torņiem.”

„Rīgas Doma baznīcai bija viens tornis,” Ansis piezīmēja.

Elīna atkal apklusā. Viņas roka kļuva arvien svešāka, pirksti bija nervozi, balss spītīgāka. Pēc brīža viņi cēlās

un turpināja pastaigu. Viņiem vairs nesaskanēja ne domas, ne soļi, šovakar viņiem bija grūti pat runāt.

Kanālā kļaiģāja putni. Bērni tos baroja ar baltmaizes druskām. Pāri gājēju galvām noplīvoja spārni.

„Vai tās ir pīles?” Ansis jautāja bez sevišķas intereses.

„Pīles un kaijas.”

„Varbūt Latvijas putni. Mūsu dzirnavu dīķis pie Daugavas būs jau aizsalis. Bet uz pavasaŗa pusi pīles laidīsies atpakaļ.”

„Varbūt,” Elīna piekrita.

Tālāk viņi gāja pa grantētu kājceliņu. Pār galvām izpletās milzīgu koku vainagi. Parkā auga ozoli, kļavas, skabardzes, kastaņas, jasmīnu un ceriņkrūmu puŗuri. Lapas krita lejup lieliem klēpjjiem, krājās kaudzēs, līdz vējš tās iepūta kanālā. Melnais ūdens tās šūpojot aiznesa uz jūras pusi.

Ansis neredzēja rudens posta darbu, bet Elīnai stāstot, viņš atcerējās kā vējš rudenos sadzina koku lapas Daugavā.

„Tur auga daudz liepu un lazdu,” Ansis stāstīja savukārt, pieminēdam savu dzimto pusi. Viņi runāja katrs par savu pasauli, tādēļ drīz tiem atkal pietrūka vārdu.

Apsēdušies uz sola, viņi klausījās gaŗāmgājēju sarunās. Arī svešie cilvēki bieži pieminēja pagātņi. — Es atceros — sākās teikumi un izdzisa līdz ar gājēju soļiem. Tie bija Austrumeiropas bēģļi, kas pagaidām bija atraduši patvērumu šajā pilsētā, vēl arvien gaidīdami to dienu, kad viņi varēs atgriezties.

„Es atceros,” Ansis turpināja, „pie mums rudenos bija siltas un saulainas dienas, bet te ir drēģns, nemīģigs laiks un bieži list.”

Elīna nopūsdamās piekrita. Viņa cēlās, aicināja Ansi līdzī. Viņi turpināja pastaigu tālāk pa kanāla malu, putnu kļaiģu pavadīti. Elīna stāstīja Ansim pilsētas vēsturi. Viņi staigāģot gaŗ pirmo Eiropas kanāla krastu, kuŗu vācu zemņieki izrakuši ar lāpstām. Tāpat augstais valnis esot ar rokām uzbērts. Valnis un kanālis kādreiz apģozuši pilsētu, lai sargātu to no ienaidņieku uzbrukumiem. Caur septiņiem vārtiem toreiz bijis jāizlauģas, lai svešinieki

tiktu Hanzas pilsētā. Tagad tie visi esot nojaukti, vienīgi Holsteinas vārti palikuši kā vēsturisks pieminekļis.

„Mēs stāvam tieši tam pretī,” Elīna stāstīja. „Abās pusēs vārtiem paceļas divi resni, masīvi ķieģeļu torņi, bet vidū vīrs ieejas divstāvu celtnē ar divpadsmit šauriem logiem. Torņi ir iegrimuši, sazvēlušies slīpi viens otram pretī, it kā vārtu celtni gribēdami saspīest. Neviens te vairs nebrauc, ap vārtiem ir ierīkots zāļu laukums, rožu un citu puķu dobes. Iela sazarojas gar abām pusēm. Pilsēta jau tālu izaugusi ārpus vārtiem, tie palikuši centrā. Tepat netālu ir vecās sāls noliktavas.”

Ansis gan klausījās Elīnas balsī, bet nedomāja līdz viņas stāstam. Viņi griezās atpakaļ uz pilsētas pusi. Gabaliņu gājuši, viņi iegriezās šaurā ieliņā, kur dobji skanēja pašu soļu atbalsis.

„Tagad pieliecies, Ansi! Mēs iziesim cauri zemai ejai.” Viņi lida cieši viens aiz otra, sadevušes rokās kā bērni. Kad viņi atkal izslējās stāvus, tie atradās klusā aizvēja vietā.

„Kur mēs esam ienākuši?” Ansis jautāja.

Elīna iesmējās. „Mēs te neesam vieni, Ansi! Mēs atrodamies kādā vecpilsētas daļā. Mēs izlīdām caur šauru gaņģi — tāda ir šīs vietas adrese. Nekur citur pasaulē nav tādas vecpilsētas kā šeit. Caur šaurām ķieģeļu spraugām mēs varam iekļūt pilnīgi nošķirtos pilsētas rajonos. Te ir īsa iela ar namiņiem abās pusēs, ar kokiem un soliēm ietves malās. Te nevar ne iebraukt, ne izbraukt, te var tikai ielīst un izlīst saliecies cilvēks. Toties iedzīvotājus te netraucē pilsētas trokšņi un drūzma, te cilvēki dzīvo kā atsevišķā ciemā.”

„Es nesaprotu,” Ansis atzinās.

Elīna aplūsa. Varbūt viņa nebija pietiekami labi atstāstījusi, ko pati zināja un redzēja. Viņa paņēma Ansi aiz rokas un izgāja caur otru eju citā pilsētas rajonā, kur tos apņēma satiksmes trokšņi un gājēju steiga.

„Varbūt iesim mājās?”

„Mums nav māju,” Ansis atbildēja.

Pagriezušies uz nometnes pusi, viņi gāja gar namu drupām, gar izpostītām baznīcām, cauri svešās pilsētas

dārziem. Elīna vairs nestāstīja par pilsētas izskatu, viņa zināja, ka Anša domas neatradās te. Viņš bija cilvēks bez tagadnes un nākotnes, viņš dzīvoja tikai pagātnē. Nolaupītā acu gaisma viņam liedza redzēt citus cilvēkus un citas zemes, viņa atmiņā spoži mirdzēja Daugavas ūdeņi un Latvijas meži. Elīnai bija smaga sirds un gribējās raudāt.

„Kaut es varētu iet uz mājām!” pēc brīža Ansis ierunājās. „Iegriezies savā ceļā pie sērmūkšļa. Es zinātu aiziet arī tumsā, tik skaidri es tagad atceros visas vietas. Labajā pusē kājceliņš ir līdzenāks, es ietu pa to. Tikai viens laukakmens, netālu no meža, ir izlīdis starp taku un ežmalu, no tā jāpiesargās. Bet es zinu, kurā vietā tas atrodas, es tam droši kāptu pāri. Tad sāktos mežs. Vispirms ar pelēkiem vilku kārkliem pieaudzis grāvis, tad pirmā priede rokas sniegumā no takas. Tad citas. Viena divzūburaina aug pašā ceļa malā. Ziemā, baļķus vedot, tai arvien nobrāza sānus. Līku sakņu kamols uz takas. Arī tam es pārkāptu pāri. Es atceros, ka riteņa grambru tajā vietā šķērsoja vesels sakņu čemurs. Tās es izcirtu, lai nešūpotu vezumu. Un tad sākas egles. Taka te ir ļoti sakņaina. Ar divriteni bija grūti braukt, bet kājām bija patikami staigāt. Tagad manas kājas varbūt aizķertos aiz kādas saknes, bet tas nekas, es ietu lēnām, es nesteigtos, ja tikai zinātu, ka viņas vēl tur dzīvo.”

Ansis brīdi aplusa. Viņa gaita kļuva arvien lēnāka, it kā viņš grimtu pagātnē ne tikai ar domām, bet ar visu augumu. Elīna bezspēcīgi ļāva viņam grimt, pati gausinādama soļus. Viņiem nekur nebija jāsteidzas, jo tos negaidīja ne mājas, ne darbs, ne pienākumi. Viņi bija atgriezti no dzīves.

„Silts rudens vakars,” Elīna bez domāšanas ierunājās.

Taču Ansis, izdzirdis Elīnas balsi, steidzīgi turpināja: „Tā arī viņa teica tai vakarā, kad mēs pirmo reizi satikāmies zem eglēm. Bija jau krietna krēsla, bet viņai nebija bail satīties ar kausli un balamuti mežinieku. Toreiz man bija tāda slava, kaut es nevienam cilvēkam pāri nedariju. Tikai citus aizstāvēt es kādreiz pacēlu roku. Kad es viņai izgāju pretī no eglēm, man likās, ka mēs jau

esam šajā vietā satikušies neskaitāmas reizes, es viņu tūlīt pievilku klāt un skūpstīju. Viņa nepretojās. Vēlāk viņa klusi smējās, kad jautāju, vai viņai nav bail no manis. Nē, viņa ļāvusies mani mīlēdama un mātei spītēdama. Marta bija augusi lielās mājās, bet dzīvei izvēlējās mežinieka būdu. — Tajā pašā vakarā mēs aizgājām turp, runājām par zemi, par lopiem un darbiem, it kā mēs būtu dzīvojuši kopā jau gadus. Zem eglēm mēs tikāmies vairākkārt, līdz ziemā, puteņainā vakarā viņa atbēga pie manis, lai paliktu uz mūžu. Viņai nebija viegli pie manis. Meža būda bija veca un caura, ziemās putenis dzina sniegu pagultē. Krāsns bija aizkvēpusi, istabā mūžīgi krājās dūmi. Malkas nojumē nekad nebija sausas pagales, ūdens bija jānes tālu no avota. Dažkārt ziemās pagrabā sasala kartupeļi, pavasaros tas pieplūda ar ūdeni. Man nebija laika par mājām domāt, man nepatika sīkie darbi, es katru dienu braucu mežā. Vakaros biju noguris un neiecietīgs, rītos es viņu agri cēlu augšā, lai manā vietā pabarotu zirgu. Un Marta tika ar visu galā. Nē, viņa nekad nenozēloja, ka bez mātes svētības bija atnākusi pie manis. Kaut mums dažkārt rūpēs pietrūka vārdu mīlestībai, viņa palika pie manis. — Silts rudens vakars," pēc brīža Ansis atkārtoja, ciešāk saspiezdams pavadones roku. Elīna zināja, ka Ansis domā par Martu, ka viņš staigā blakus savai sievai zem eglēm pie Daugavas.

Zem gājēju kājām čirkstēja ogļu izdedži. Ansis zināja, ka viņi atrodas pie nometnes. Viņš jau kāpa uz ielas, lai to šķērsotu tieši pretī nometnes vārtiem, bet Elīna stingri satvēra Anšo roku un pagrieza sāņus. Viņi brīdi apstājās.

Vērās kādas durvis, no telpas izplūda alus smaka, skanēja balsis.

„Ansi, iesim krogū!" Elīna pēkšņi teica.

Ansis apmulsa, bet nepretojās. Viņš jutās pārsteigts, kā pamodies no sapņa. Nupat viņš bija staigājis blakus Martai, runājis par mežiem, darbiem un mājām, tagad pēkšņi viņi stāvēja pie dzertuves durvīm un tā pati balss sacīja — iesim krogū!

„Jā, es dažreiz arī dzēru," Ansis atzinās, „bet Marta pacieta."

Elīna iesmējās. „Šoreiz iesim un dzersim abi!” Viņas smieklī skanēja rūgti, caur asarām.

Ansis sekoja. Viņus apņēma sastāvējis, alus un degvīna smakas piesūcies gaiss. Pilsētas nomales restorānā reti iegriezās vācu viesi, toties, dzertuvei atrodoties pretī no metnes vārtiem, te bieži skanēja latviešu, igauņu un poļu valodas. Bēgļi te svinēja atvadības, te izšķīrās draugi, brāļi, dažkārt arī samilējušies cilvēki, kuņus IRO atrāva vienu no otra uz mūžīgiem laikiem. Te varēja dabūt lētu degvīna pudeli ar zaļu uzrakstu — Atvadu lāse.

Elīna nepasūtīja tik stipru dzērienu. Viesmīlis atnesa divas glāzes vīna. Viņa nosēdināja Ansi uz krēsla, pielika viņa pirkstus glāzei. Ansis satvēra sīko trauku, galvu pacēla augšup, it kā viņš raudzītos pāri melno aceņu stikliem. Elīna zināja — viņš vēl arvien domāja par mājām.

„Sveiks, Ansi!” viņa aizsmakusi iesaucās. Viņi dzēra rūgtenu vīnu lēniem malkiem. Viņi domāja katrs savas domas, kaut vēl nesen bija it kā saauguši kopā. Lielais vīrs pirmo reizi saprata, ka viņš nav vis staigājis blakus savai Martai, bet citai sievietei. Marta nekad nebūtu viņu vedusi krogū, nebūtu pasūtījusi vīnu, nebūtu pacēlusi glāzi, teikdama — sveiks, Ansi!

„Sveiks, Ansi!”

Anša pirkstos glāze drebēja. Viņš to ātri izdzēra un strauji nolika uz galda. Viņš pēkšņi apzinājās savu vientulību, tumsu un nelaimi. Viņa tukšajās acīs parādījās miklums.

„Lūdzu vēl vīnu, Elīn!”

Viņi dzēra vīnu, vairākas glāzes. Tas garžoja pēc rūgtām asarām. Blakus un aizmugurē čaloja ļaudis, jaucās dažādas valodas.

„Kāds tur runā arī angliiski,” Ansis teica, ar varu gribēdams izrauties no drūmās noskaņas.

„Tas ir mūsu bijušais Dipaksa komandieris,” Elīna sacīja. „Atceries, toreiz, kad es tevi ievēdu no metnē, viņš bija tikko iecelts amatā. Mēs viņam pasniedzām rozes un koka šķīvi ar iegriestu Latvijas ģerboni. Mēs no viņa gaidījām savas valsts atjaunošanu, vai atceries?”

Jā, Ansis to atcerējās.

„Tagad viņš ir nosviests no amata, staigā apkārt no galda pie galda un lasa glāzītes kā klaidonis. Viņš pārtiek no padibenēm, ko aizbraucēji pamet pēc atvadu lāses...”

„Man gribas plēst traukus!” Ansis pacēla rīkstīti.

„Nav vērts. — Dzersim. — Sveiks, Ansi!”

„Sveika, Elīn!” Taču pēdējais malks Ansim riebās. „Kad tu brauksi?”

„Rīt agri,” Elīna mierīgi atbildēja. „Man jābēg, Ansi, tu tak saproti! Jābēg no tēva liķa, no komūnisma, no Iro aprūpes ierēdnes.”

„Arī no manis.”

„No tavas pagātnes, Ansi! — Dzer!”

Ansis vairs neaiztika glāzi. Viņš cēlās, to pamezdams uz galda. „Lai paliek — tam anglim!” Viņš satvēra rīkstīti un taustījās laukā no dzertuves. Elīna cieši turējās viņa pēdās, kaut sargājās satvert viņa roku.

Ielas malā Ansis brīdi apstājās. Viņš taustīja notekas malu, tad droši kāpa tai pāri. Svaidīdams rīkstīti viņš atrada nometnes vārtus. Sargs viņu pazina — DP Nr. 25907.

Elīna stāvēja pie dzertuves durvīm, noraudzīdamās invalīda augumā. Rudens migla pēkšņi izdzēsa ielas spuldzes, viņas acis aizklāja sāļa, rūgta tumsa.

...the ... of ...
...the ... of ...
...the ... of ...

...the ... of ...
...the ... of ...
...the ... of ...

...the ... of ...
...the ... of ...
...the ... of ...

...the ... of ...
...the ... of ...
...the ... of ...

...the ... of ...
...the ... of ...
...the ... of ...

...the ... of ...
...the ... of ...
...the ... of ...

...the ... of ...
...the ... of ...
...the ... of ...

...the ... of ...
...the ... of ...
...the ... of ...

...the ... of ...
...the ... of ...
...the ... of ...

...the ... of ...
...the ... of ...
...the ... of ...

...the ... of ...
...the ... of ...
...the ... of ...

GRĀMATU

APGĀDS

Jānis Abučs, box 71, Västerås

M Ū S U I Z D E V U M I :

Romāni

A. Dziļums	SAPLĒSTĀ KRŪZE (izpārdots)
A. Dziļums	TORNAS GRĀVRAČI (izpārdots)
A. Dziļums	VĒJA KAŅEPE
A. Dziļums	DIEVA DZIRNAS
A. Dziļums	PĀRVIETOTIE
Kn. Lesiņš	JANKA MŪZIKANTS
J. Jaunsudrabiņš	ES STĀSTU SAVAI SIEVAI
A. Švābe	DARBS
J. Veselis	TRĪS LAIMES
M. Zeberiņš	TILTI MIGLĀ

Stāsti, noveles

A. Dziļums	MEŽA ANDRIEVS (izpārdots)
A. Dziļums	SĒTNIEKS ČIEPSTS
K. Dziļleja	PARADĪZES SARGS
Anšl. Eglītis	SĪKSTĀ DZĪVĪBA
J. Grīns	DADZĪVOTAJI REZONĒ
Kn. Lesiņš	LEPNĀS SIRDIS
A. Puškins	PĪKA DĀMA (izpārdots)

Apceres, monografijas

A. Bērziņš	JĀNIS JAUNSUDRABIŅŠ
F. Cielēns	RAINIS UN ASPAZIJA
Andr. Eglītis	DVĒSEĻU CIETOKSNIS

Dzeja

E. Ādamsons	ASFODELES (izpārdots)
A. Dagda	LĪDZĪBAS
E. Ķezbere	KRĒSLAINIE SPOGUĻI (izpārdots)

E. Ķezbere	ILŪZIJAS (izpārdots)
J. Medenis	MIĶELNĪCAS (dzejoļu izlase)
J. Rainis	VĒTRAS SĒJA (Vētras sēja un Tālas noskaņas zilā vakarā)
J. Rainis	TIE, KAS NEAIZMIRST (Tie, kas neaizmirst un Klusā grāmata)
J. Rainis	AVE SOL!
J. Rainis	GALS UN SĀKUMS
V. Strēlerte	SUDRABA ŪDENĪ (izpārdots)
Ed Virza	LAIKMETS UN LIRA (izpārdots)

L u g a s

J. Rainis	PŪT, VĒJIŅI!
J. Rainis	SPELĒJU, DANCOJU
J. Rainis	ZELTA ZIRGS
J. Rainis	KRAUKLĪTIS
J. Rainis	RĪGAS RAGANA
J. Rainis	DAUGAVA (Ave sol!)
J. Rainis	MĪLA STIPRĀKA PAR NĀVI
M. Zīvertis	ĀKSTS

J a u n a t n e i

Vilh. Bušs	MAKSIS UN MORICS (izpārdots)
M. Gaide	TĒVU VALODAS MĀCĪBA (gramatika)
J. Širmanis	KRIKSIS
J. Širmanis	KRIKSIS MEŽMAJĀ
J. Širmanis	KRIKSIS TRIMDĀ
J. Širmanis	KRIKSIS UN TOMIŅŠ AMERIKĀ
J. Sviestiņš	IR ATKAL ZIEMASSVĒTKI (dzejoļu izlase)
J. Sviestiņš	MANA TĒVU ZEME

P o p u l ā r z i n ā t n i s, k ā s

Dr. med. J. Āboliņš MĀTE UN BĒRNS

J. RAIŅA RAKSTI TRIMDAS IZDEVUMĀ

Jau iznākuši 10 sējumi, līdz ar to darbs pusē paveikts. Izdevums aptvers 16 sējumus (pēdējie 4 dubultsējumi) Ka Raiņa rakstu izdevums trimdā ir vajadzīgs un nepieciešams, par to atkārtoti rakstījuši presē latviešu kultūras darbinieki, un to liecina arī daudzās vēstules, ko apgāds saņēmis no Raiņa rakstu abonentiem.

Raiņa darbu nozīme šodien nav mazāka kā tā bija tad, kad Latvijas valsts vēl nebija un šajos darbos jūs smelsities spēku izturēt ieilgstošo trimdu.

Paredzētā cena abonentiem par Raiņa rakstu izdevumu
(16 sējumiem):

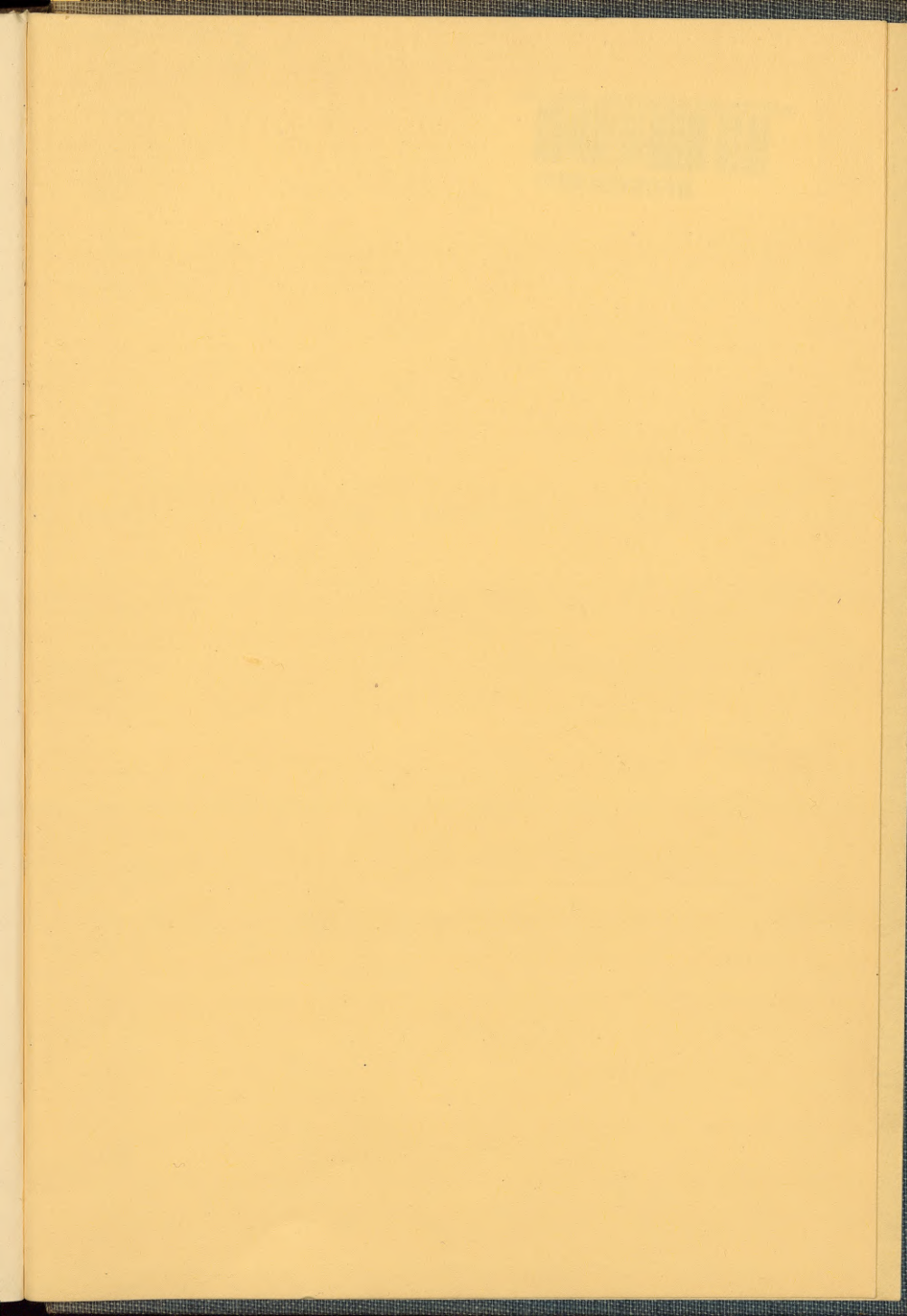
ASV un Kanadā: \$ 50.—; Anglijā £ 15.00,0;
Austrālijā A£ 20.00,0; Vācijā DM 180,—
Zviedrijā Kr. 210,—. Citās zemēs cenas
pielīdzinātas ASV cenām.

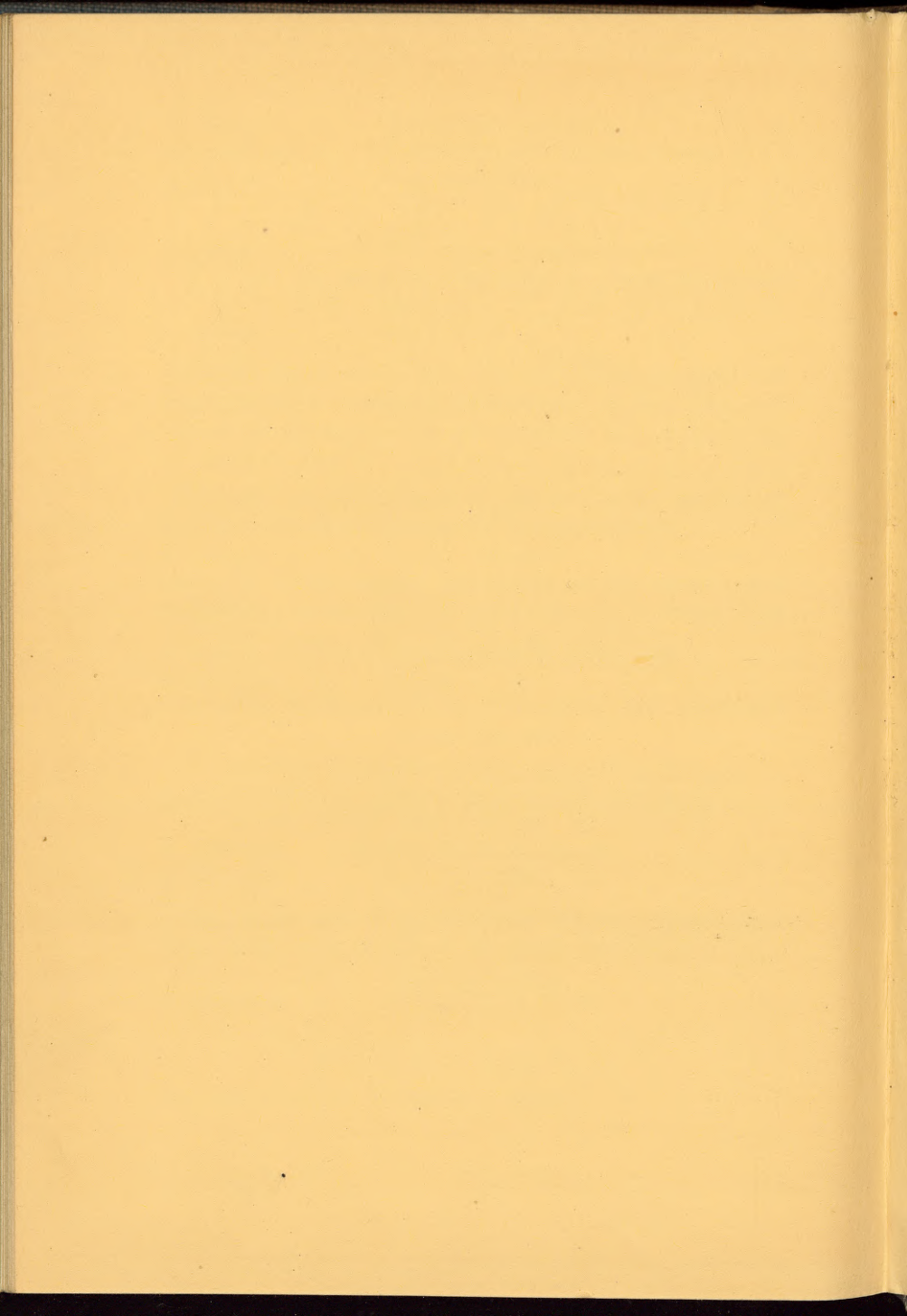
Nekavējieties pieteikt abonementu, jo daži sējumi brīvā
tirgū vairs nebūs dabūjami un abonentiem rezervētais
skaits nav liels!

TRIMDAS TIDEVUMA
J. RAINA BAKSTI

TRIMDAS TIDEVUMA
J. RAINA BAKSTI

TRIMDAS TIDEVUMA
J. RAINA BAKSTI

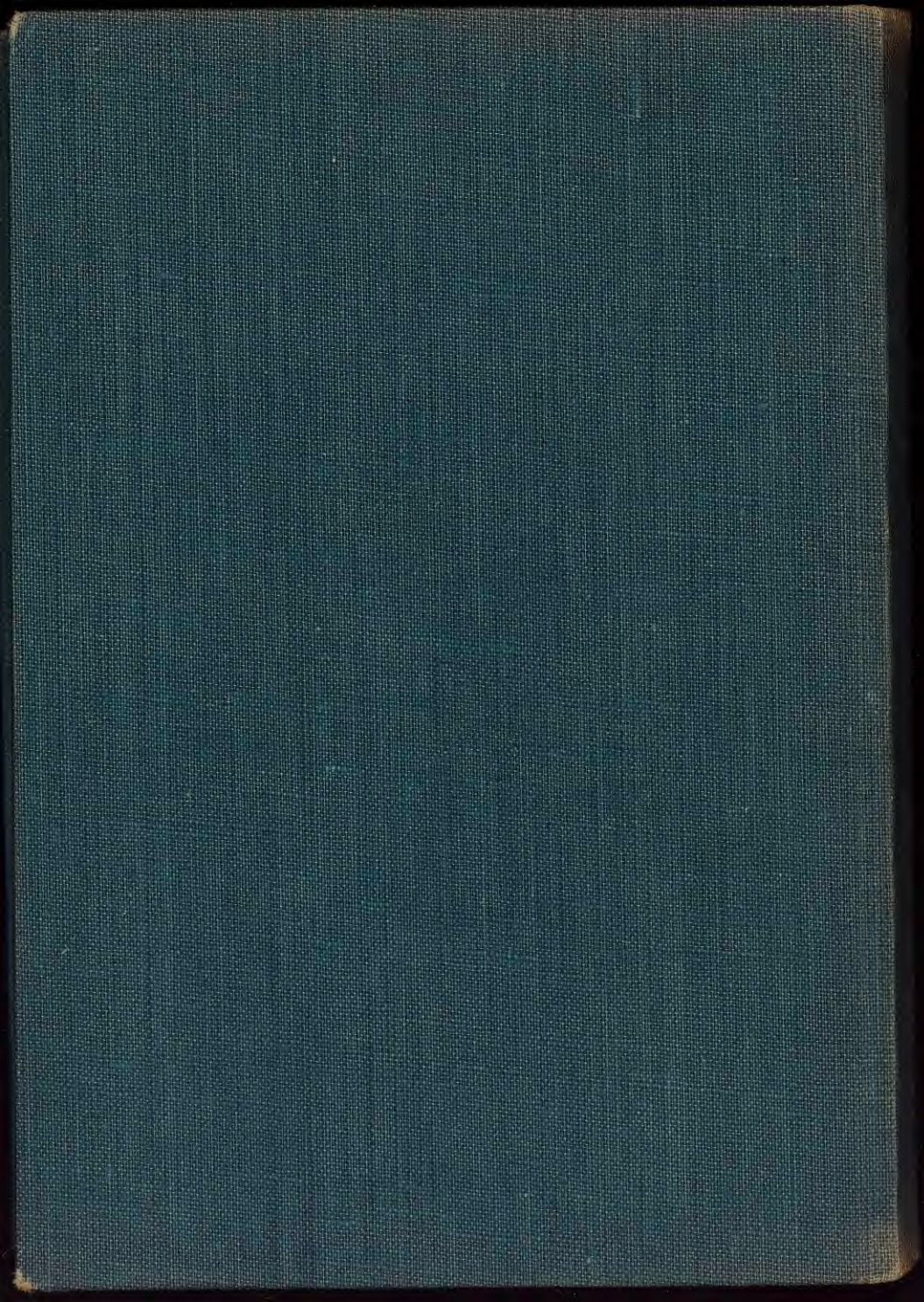

33.-

LATVIJAS NACIONĀLĀ BIBLIOTĒKA

0309092348

ALFRĒDS
DZILUMS

P
Ā
R
V
I
E
T
I
O
T
I
E

ZIEMEĻ
BLAZMA
